

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Salomėja Zaksaitė

SUKČIAVIMO SPORTO SRITYJE PAPLITIMAS IR PREVENCIJOS
PROBLEMOS

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2012

Disertacija rengta 2008 – 2011 metais Vilniaus universitete.

Mokslinė vadovė:

doc. dr. Anna Drakšienė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01
S)

Turinys

ĮVADAS	7
1. SUKČIAVIMO SPORTO SRITYJE IR JO PREVENCIJOS SAMPRATA ...	19
1.1 SUKČIAVIMO SPORTO SRITYJE SAMPRATA TEISINĖS IR KRIMINOLOGINĖS PERSPEKTYVŲ KONTEKSTE.....	19
1.1.1 <i>Teisinė sukčiavimo sporto srityje samprata</i>	20
1.1.2 <i>Kriminologinė sukčiavimo sporto srityje samprata</i>	35
1.2 SUKČIAVIMO SPORTO SRITYJE PREVENCIJOS SAMPRATA	40
1.3 TEISINĖ ATSAKOMYBĖ UŽ KONKREČIAS SUKČIAVIMO SPORTO SRITYJE FORMAS IR JŲ APIBRĖŽTUMO PROBLEMATIKA	48
1.3.1 <i>Teisinė atsakomybė už sporte draudžiamų medžiagų ir metodų vartojimą bei neteisėtą disponavimą sporte draudžiamomis medžiagomis ir metodais</i>	49
1.3.2 <i>Teisinė atsakomybė už manipuliacijas sporto varžybų rezultatais</i>	74
2. SUKČIAVIMO SPORTO SRITYJE KRIMINOLOGINĖ CHARAKTERISTIKA	90
2.1 SUKČIAVIMO SPORTO SRITYJE PAPLITIMAS (RAIŠKA)	90
2.1.1 <i>Dopingo vartojimo paplitimas</i>	92
2.1.1.1 Dopingo vartojimo paplitimas sportiniuose žaidimuose	98
2.1.1.2 Dopingo vartojimo paplitimas greitumo, jėgos ir išvermės sporto šakose.....	105
2.1.2 <i>Manipuliacijų sporto varžybų rezultatais paplitimas</i>	111
2.2 KRIMINOLOGINĖS-SOCIOLOGINĖS TEORIJOS, PAAIŠKINANČIOS SUKČIAVIMĄ SPORTO SRITYJE SĄLYGOJANČIUS VEIKSNIUS	136
2.2.1 <i>Funkcionalizmo teorija</i>	138
2.2.2 <i>Diferencinių asociacijų teorija</i>	141
2.2.3 <i>P. Bordieu sporto sociologija</i>	147
2.2.4 <i>Sportininkų asmenybės, vertybių bei nuostatų tyrimai</i>	149
2.2.5 <i>Postmoderniosios teorijos</i>	152
2.3 SUKČIAVIMO SPORTO SRITYJE PREVENCIJA	158
2.3.1. <i>Sukčiavimo sporto srityje pirminės prevencijos galimybės</i>	158

2.3.1.1 Etiniai (vertybiniai) pirminės sukčiavimo sporto srityje prevencijos aspektai	159
2.3.1.2 Teisiniai ir socialiniai pirminės sukčiavimo sporto srityje prevencijos aspektai	165
2.3.2 <i>Sukčiavimo sporto srityje antrinės prevencijos galimybės</i>	175
2.3.2.1 Dopingo vartojimo antrinės prevencijos galimybės	176
2.3.2.2 Manipuliacijų sporto rezultatais antrinės prevencijos galimybės	182
3. SUKČIAVIMO SPORTO SRITYJE KRIMINALIZAVIMO PROBLEMOS	194
3.1 SUKČIAVIMO SPORTO SRITYJE KRIMINALIZAVIMO TIKSLINGUMAS	196
3.2 NETEISĖTO DISPONAVIMO SPORTE DRAUDŽIAMOMIS MEDŽIAGOMIS IR METODAIS KRIMINALIZAVIMO PROBLEMOS	208
3.2.1 <i>Neteisėto disponavimo sporte draudžiamomis medžiagomis ir metodais kriminalizavimo problemos Europos šalyse</i>	210
3.2.2 <i>Neteisėto disponavimo dopingu kriminalizavimo problemos Lietuvoje</i> ...	227
3.3 MANIPULIACIJŲ SPORTO VARŽYBŲ REZULTATAIS KRIMINALIZAVIMO PROBLEMOS	233
3.3.1 <i>Manipuliacijų sporto rezultatais kriminalizavimas užsienio šalyse</i>	233
3.3.2 <i>Manipuliacijų sporto rezultatais kriminalizavimo problemos Lietuvoje</i> ..	254
3.3.2.1 Sportininkų manipuliacijos	254
3.3.2.2 Varžybų teisėjų manipuliacijos	261
3.3.2.3 Manipuliacijos, kuriose žalą patiria lažybų bendrovės	262
IŠVADOS IR SIŪLYMAI	270
LITERATŪRA	278
PRIEDAI	296

Santrumpos

ADAMS – antidopingo administravimo ir valdymo sistema

ANOK – Azerbaidžano nacionalinis olimpinis komitetas

Asser – Tarpuniversitetinis sporto ir tarptautinės teisės institutas Hagoje

ATPK – Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas

ATP – Teniso profesionalų asociacija

Antidopingo konvencija – Tarptautinė konvencija prieš dopingo vartojimą sporte

AŽRF – Azerbaidžano žolės riedulio federacija

CERA – Trečios kartos eritropoetino-stimuliatorių agentai

Dynepo – Vaistinė eritropoetino forma

ELO – šachmatininkų tarptautinių reitingų skaičiavimo sistema

EPAS – Europos Tarybos išplėstinis susitarimas dėl sporto

EPO – Eritropoetinas

ES – Europos Sąjunga

EŽTK – Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija

FBI – Federalinis tyrimų biuras

FIDE – Tarptautinė šachmatų federacija

FIFA – Tarptautinė futbolo asociacija

KKSD – Kūno kultūros ir sporto departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės

IT – Informacinės technologijos

ITF – Tarptautinė teniso federacija

JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos

LAT – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas

LFF – Lietuvos futbolo federacija

LKF – Lietuvos krepšinio federacija
LKL – Lietuvos krepšinio lyga
LKKA – Lietuvos kūno kultūros akademija
LLAF – Lietuvos lengvosios atletikos federacija
LR – Lietuvos Respublikos
LR BK – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas
LR BPK – Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas
NBA – Nacionalinė krepšinio asociacija
NFTA – Nacionalinių sporto federacijų teisės aktai
NKL – Nacionalinė krepšinio lyga
PVM – Pridėtinės vertės mokestis
RF BK – Rusijos Federacijos baudžiamasis kodeksas
TFTA – Tarptautinių sporto federacijų teisės aktai
TŽRF – Tarptautinė žolės riedulio federacija
TILS – Transparency International Lietuvos skyrius
TOK – Tarptautinis olimpinis komitetas
TSAT – Tarptautinis sporto arbitražo teismas
UEFA – Europos futbolo asociacijų sąjunga
UNESCO – Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija
VDR – buvusi Vokietijos demokratinė respublika
WADA – Tarptautinė antidopingo agentūra
WAD kodeksas – Tarptautinės antidopingo agentūros kodeksas

IVADAS

Temos aktualumas. Sukčiavimo sporto srityje studijavimas skatina ir padeda spręsti įvairius reikšmingus klausimus, kaip antai: koks sukčiavimo sporto srityje santykis su kitais sporto teisės, baudžiamosios teisės ir sporto sociologijos-kriminologijos institutais; koks šio reiškinių paplitimas; kas šį reiškinių sąlygoja; kokios prevencinės priemonės leistų išvengti sukčiavimo sporto srityje; kokie yra patraukimo baudžiamojon atsakomybėn už sukčiavimą sporto srityje pagrindai, baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo problemos ir kt.

Sportas, viena vertus, prisideda prie socialinės pažangos, santarvės ir taikos, puoseleja abipusę pagarbą ir tarpusavio supratimą, vienija žmones ir sujungia juos bendrai veiklai. Pozityviai sportas apibūdinamas ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos¹ 53 str., kuriame įtvirtinta, jog valstybė skatina visuomenės kūno kultūrą ir remia sportą. Seimo nutarimu patvirtintoje 2011–2020 m. Valstybinėje sporto plėtros strategijoje užsibrėžiamas strateginis tikslas – sudaryti sąlygas visų Lietuvos socialinių grupių įtraukimui į sporto veiklą, taip sprendžiant itin svarbius visuomenės sanglaudos, gyvenimo kokybės gerinimo, gyventojų sveikatos ir sveikos gyvensenos, didesnio darbingumo, laisvalaikio užimtumo uždavinius ir kartu sukuriant socialinį pagrindą didelio meistriškumo sportininkų rengimo sistemai.² Sportas kaip reikšmingas socialinis institutas pripažintas ir ES lygmeniu: 2009 m. gruodžio 1 d. įsigaliojusia **Lisabonos sutartimi Europos Sąjungai buvo suteikta konkreti kompetencija sporto srityje**. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 165 straipsnyje nurodoma, kad „Sąjunga prisideda prie Europos sporto reikalų skatinimo, kartu atsižvelgdama į jo ypatingą pobūdį, savanoriška veikla paremtas struktūras bei jo socialinę ir edukacinę funkciją“.³ Antra vertus, sportas gali tapti ir žiauriu kovos lauku, kupinu agresijos,

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

² Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl 2011–2020 metų valstybinės sporto plėtros strategijos patvirtinimo“. 2011 m. kovo 24 d. Nr. XI-1296.

³ Plačiau apie Lisabonos sutartį ir Europos sporto politiką skaityti Tarptautinės sporto teisės ASSER instituto svetainėje http://www.asser.nl/default.aspx?site_id=11&level1=13910&level2=14643 [Žiūrėta 2011 11 15].

išnaudojimo, kuomet viskas suvedama į sportinių rezultatų siekimą bet kokia kaina, sportininkus laikant pergalių siekimo įrankiais ar jų „gaminimo mašinomis“ stebint tūkstančiams žiūrovų – sportinio re(n)ginio „vartotojų“. Laimėjimų neretai siekiama ir sportininkų reputacijos, sveikatos, saugumo ar net gyvybės sąskaita. Lietuvoje pastaraisiais metais sukčiavimo sporte problema (taip pat) tampa vis labiau pastebima: pavyzdžiui, Kauno „Žalgirio“ klubas nutraukė sutartį su Dainiumi Šalenga, nes šio kūne buvo rasta draudžiamo stimulatoriaus metilheksanamino pėdsakų.⁴ Dopingo vartojimo paplitimui tarp kitų Europos valstybių įvertinti aktualūs (lyginamųjų) apklausų duomenys: pavyzdžiui, krepšininkai buvo paprašyti pateikti savo nuomonę apie tai, ar dopingas yra problema profesionaliajame krepšinyje. Iš viso 30 % krepšininkų atsakė teigiamai.⁵

Pastaruoju metu Lietuvoje atliktų tyrimų duomenimis, 30 % apklaustų trenerių teigė, kad kartais pasitaiko, kad atletai tyčia pralaimi mačą, siekdami palankesnių varžovų kitame varžybų etape; 41,9 % trenerių teigė, jog varžybų teisėjai kartais tyčia priima blogus (nesąžiningus) sprendimus; 36,6 % trenerių teigė, kad komandų lyderiai kartais susitaria dėl galutinio varžybų rezultato.⁶ Vieno iš tyrime dalyvavusių (interviuotų) ekspertų teigimu, Lietuvos krepšinio pažeidžiamumą manipuliacijoms liudija tai, kad viena iš didžiausių pasaulyje lažybų bendrovių – Pinnacles⁷ – išėmė LKL iš lažybų pasiūlos, nors, pavyzdžiui, kur kas silpnesnė Estijos lyga nėra išimta.⁸

Atitinkami „pavojaus ženklai“ veda prie solidžių teisinių-politinių tarptautinio lygmens iniciatyvų: pavyzdžiui, Tarptautinis olimpinis komitetas ragina Didžiąją Britaniją kriminalizuoti anabolinių steroidų vartojimą prieš

⁴ Dainius Šalenga: „*Niekada specialiai nenaudojau draudžiamų medžiagų*“. Prieiga per internetą: <http://www.15min.lt/naujiena/sportas/krepšinis/dainius-salenga-niekada-specialiai-nenaudojau-draudziamu-medziagu-23-132830> [Žiūrėta 2011 11 04].

⁵ Profesionaliųjų krepšininkų darbo sąlygos Europos Sąjungoje. Europos krepšinio žaidėjų asociacijos parengta studija, 2008 m., p. 31-34.

⁶ S. Šukys, E. Nickus. *Coaches' attitudes towards deception in sports activities*. Sporto mokslas, 2010, Nr. 1 (59), p. 28-35.

⁷ Prieiga per internetą: <http://www.pinnaclesports.com/?AspxAutoDetectCookieSupport=1> [Žiūrėta 2011 11 15].

⁸ LRE1 (lažybų rinkos ekspertas - ponteris). Interviu data: 2011 m. lapkričio 12 d.

Olimpines žaidynes, vyksiančias 2012 m. Londone.⁹ Pastaraisiais mėnesiais Europos Komisijoje svarstoma rengti Direktyvą dėl prekybos dopingu kriminalizavimo. Manipuliacijų sporto varžybų rezultatais aspektu vystomos idėjos dėl Pasaulinės sporto integralumo agentūros steigimo ir tolimesnės institucionalizuotos kovos prieš korupciją sporte.¹⁰

Disertacijos pavadinime neatsitiktinai vartojama **sukčiavimo sporto srityje**, o ne sukčiavimo sporte formuluotė. To priežastis yra sukčiavimo sporto srityje kompleksiskumas, sporto ribų peržengimas. Sukčiavimas sporte reiškia sukčiavimą pačiame sporte; ji vartojama tuo atveju, kai nagrinėjamas sukčiavimo sporte fenomenas *per se*, atskleidžiamos esminės jo savybės. Tačiau ši formuluotė yra per siaura analizuojant pavojingas veikas, padaromas ir tiesiogiai sporte, ir kartu už sporto ribų. Taigi tais atvejais, kai turima omenyje, jog sukčiavimas sporte gali pasireikšti ne vien tiesiogiai su sportu susijusioje aplinkoje (pavyzdžiui, lažybų punktuose ar dopingo laboratorijose), disertacijoje vartojamas sukčiavimo sporto srityje terminas.

Sukčiavimo sporto srityje paplitimo ir prevencijos *problematikos* analizė reiškia kelis aspektus. Viena vertus, žodžiai „problematika“ ar „problemos“ gali būti suvokiami plačiai – t.y. problemos gali būti (sinonimiškai) suvokiamos kaip pagrindiniai dalykai ar spęstinai klausimai, kurie yra verti analizuoti sukčiavimo sporto srityje prevencijos kontekste. Pavyzdžiui, **pagrindinėmis problemomis** gali būti įvardijami veiksniai, sąlygojantys sukčiavimą sporto srityje. Problemomis disertacijoje laikomi (ir) sukčiavimo sporto srityje kriminalizavimo ir baudžiamosios atsakomybės realizavimo ypatumai, „reikalaujantys“ lankstaus, nedogmatiško požiūrio į kriminalizavimo klausimus. Šiuo atveju susiduriama su problemų sistemomis,

⁹ Plačiau: „Tarptautinis olimpinis komitetas ragina Didžiąją Britaniją kriminalizuoti anabolinių steroidų vartojimą“. Prieiga per internetą: <http://www.mesomorphosis.com/blog/united-kingdom-criminalize-personal-use-of-anabolic-steroids/599/> [Žiūrėta 2011 10 19].

¹⁰ Šios iniciatyvos buvo aptartos septintojoje tradicinėje *Play the Game* konferencijoje 2011. Plačiau: <http://www.playthegame.org/conferences/play-the-game-2011.html> [Žiūrėta 2011 10 19]. Taip pat: Europos Ministrų, atsakingų už sportą, neformalios konferencijos, skirtos sporto integralumo stiprinimui anti-manipuliacinių praktikų kontekste ir pan-europinei kooperacijai sporte, medžiaga. 2010 m. rugsėjo 22 d. Baku (Azerbaidžanas).

nes atitinkamų veiksmų ar ypatumų yra įvairių.¹¹ Antra vertus, šioje disertacijoje problemos suvokiamos ir kiek siauresne prasme – kaip keblumai, trukdantys įgyvendinti disertacijoje pateikiamus siūlymus. Pavyzdžiui, disertacijos 2.3.1 skyriuje *inter alia* siūlomos sportininkų socialinės apsaugos tobulinimo priemonės (prevencinės strategijos): prilyginti sportinės veiklos sutartį darbo sutarčiai, o profesionalių sportininkų santykius su sporto klubais – darbo santykiais. Šių *prevencinių strategijų įgyvendinimo keblumai* (pavyzdžiui, nepakankama profesionaliojo sporto raiška Lietuvoje) yra suvokiami kaip sukčiavimo sporto srityje prevencijos problemos. Atitinkami keblumai, spragos, rizikos ir netikrumo identifikavimas dar vadinamas savirefleksijos elementu arba analizės analize.¹² Apibendrinant problemų sampratą, akcentuotina, jog problemos gali būti suvokiamos tiek plačiąja, tiek siaurąja prasme: ir kaip esminiai nagrinėtini (probleminiai) klausimai ar tarpusavyje susijusios klausimų sistemos, ir kaip trukdžiai, dėl kurių įgyvendinti disertacijoje pateikiamus siūlymus gali būti sudėtinga.

Tyrimo objektas. Tyrimo objektą apibūdina disertacijos temos pavadinimas – „Sukčiavimo sporto srityje paplitimas ir prevencijos problemos“.

Tyrimo dalykas. Disertacijos tyrimo dalyką (taip pat) apibrėžia disertacijos temos pavadinimas – „Sukčiavimo sporto srityje paplitimas ir prevencijos problemos“. Siekiant kuo didesnio konkretumo, apibrėžtumo ir gilesnio požiūrio, tyrimo dalykas susiaurinamas dviem sukčiavimo sporto srityje formomis. Disertacijoje pasirinkta analizuoti pačių pavojingiausių sukčiavimo sporto srityje formų – dopingo vartojimo ir manipuliacijų sporto varžybų rezultatais – prevencijos problematika. Taigi pastangos nukreiptos tomis kryptimis, kurios atveria galimybę pasisakyti dėl kontraversiškesnių (žalingiausių) sukčiavimo sporto srityje formų. Akcentuotina, jog šiame darbe, be kita ko, vystoma baudžiamoji teisinė perspektyva, o veiksmai, susiję su dopingu ir manipuliacijomis sporto varžybų rezultatais, yra glaudžiai susiję su

¹¹ Pagal Martinaitis. Ž. *Problemos apibrėžimas politikos analizėje*. Vilniaus universitetas, 2008, p. 59.

¹² Ten pat, p. 25.

baudžiamąja teise. Atitinkamai, šių dviejų sukčiavimo sporte rūšių pasirinkimas leidžia išanalizuoti ir (de)kriminalizacijos problemas – nustatyti, kokia forma įmanoma kriminalizuoti sukčiavimą sporto srityje. Taigi tyrimo dalykas siaurąja prasme yra dopingo vartojimo bei manipuliacijų sporto rezultatais paplitimas bei prevencijos problematika. Tyrimo dalykas gali būti skaidomas į keletą sudedamųjų dalių:

1. Sukčiavimo sporto srityje samprata ir teisinė atsakomybė už sukčiavimą sporto srityje.
2. Sukčiavimo sporto srityje paplitimas.
3. Veiksniai, sąlygojantys sukčiavimą sporto srityje.
4. Prevencinės priemonės, neutralizuojančios veiksnius, kurie sąlygoja sukčiavimą sporto srityje.

Tyrimo tikslas – ištirti sukčiavimo sporto srityje reiškinį ir prevencijos sistemą, suformuluoti moksliskai pagrįstas sukčiavimo sporto srityje prevencijos strategijas, nustatyti esmines problemas, dėl kurių rekomendacijas tam tikriems sukčiavimo sporto srityje prevencijos subjektams gali būti sudėtinga įgyvendinti. Tyrimo tikslas atitinka ir tarptautinių dokumentų nuostatas. Pavyzdžiui, Tarptautinės konvencijos prieš dopingo vartojimą sporte preambulėje teigiama, jog reikia nuolat atlikti ir skatinti tyrimus, siekiant tobulinti dopingo vartojimo nustatymą ir geriau suvokti veiksnius, lemiančius jo vartojimą, tam, kad prevencijos strategijos būtų veiksmingiausios.¹³ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad disertacijoje siekiama išskirti prevencinių strategijų (rekomendacijų) įgyvendinimo problemas. Autorės nuomone, tai yra būtina, viena vertus, siekiant, kad disertacija nebūtų deklaratyvi ir atitrūkusi nuo tikrovės; antra vertus, autorės atlikti tyrimai, kuriuose dalyvavo ir sporto praktikai, „reikalauja“ pasiūlyti kiek įmanoma adekvatesnes, realistiškesnes ir (teoriškai bei praktiškai) pagrįstesnes prevencines priemones. Platesne prasme konceptualusis (latentinis) disertacijos tikslas – mažinant sukčiavimo sporto srityje grėsmes puoselėti garbingo žaidimo vertybes sporte. Kaip taikliai pastebėta viename iš naujausių lietuviškų kriminologijos vadovėlių,

¹³ Tarptautinė konvencija prieš dopingo vartojimą sporte. Valstybės žinios, 2006, Nr. 65-2390.

nusikalstamumas ne tik atneša tiesioginę žalą, bet ir atima tikėjimą socialiniu teisingumu.¹⁴ Taigi prieš akis turint konkretų mokslinį disertacijos tikslą, atkreiptinas dėmesys, jog vertybinis tikslas taip pat negali būti ignoruojamas. Šiedu tikslai yra glaudžiai susiję – pasiūlant konkrečias prevencines sukčiavimo sporto srityje priemones, konceptualia prasme yra ginamos pamatinės sporto vertybės. Kaip pagrįstai pažymi S. Aleksejevas, tinkamas teisinis reguliavimas ir mokslinis sporto teisės tyrinėjimas yra svarbus tam, kad atletai (garbingai) laimėtų ar pralaimėtų sporto arenoje, o ne kuluaruose.¹⁵

Disertacijoje suformuluotam tikslui pasiekti, keliami šie uždaviniai:

1. Išnagrinėti sukčiavimo sporto srityje sampratą teisinės ir kriminologinės perspektyvų kontekste.
2. Išanalizuoti sukčiavimo sporto srityje prevencijos sampratą.
3. Atskleisti sukčiavimo sporto srityje teisinio reglamentavimo specifiką.
4. Suformuluoti konkrečių sukčiavimo sporto srityje formų sampratą, nustatyti šių formų paplitimą bei *modus operandi* tam tikrose sporto šakose.
5. Atskleisti veiksnius, sąlygojančius sukčiavimą sporto srityje.
6. Apibrėžti pirminės prevencijos strategijas (kryptis) ir pasiūlyti (antrinės) prevencijos priemones, neutralizuojančias veiksnius, sąlygojančius sukčiavimą sporto srityje.
7. Nustatyti sukčiavimo sporto srityje kriminalizacijos (tretinės prevencijos¹⁶) galimybes.

Disertacijoje ginami teiginiai (hipotezės)

1. Sporto varžybų rezultatais manipuluojama ir mėgėjiškame, ir profesionaliame sporte, tačiau manipuliacijos beveik nereprezentuojamos oficialiojoje (baudžiamosios justicijos) statistikoje, ką sąlygoja ir natūralus, ir ribinis, ir dirbtinis šių veikų latentiškasumas.

¹⁴ Babachinaitė G. et al. *Kriminologija*. Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 9.

¹⁵ Alekseev S. V. *Sportivnoe pravo Rossii*. Maskva, 2005, p. 5.

¹⁶ Minėtas pirminės, antrinės ir tretinės prevencijos išskyrimas pateikiamas, kad būtų aiškūs disertacijos tikslas ir uždaviniai. Vis dėlto, objektyvumo dėlei, akcentuotina, kad tretinė prevencija suvokiama ne tik kaip (de)kriminalizacija, bet ir kaip bausmių vykdymas, taikymas, bausmių atlikimo sąlygos ir pan.

Natūralų latentškumą sąlygoja sporto subkultūra, nesupratimas, kad teisėsaugos institucijoms apie tai reikia pranešti ir nenoras pranešti; ribinį latentškumą sąlygoja baudžiamojo teisinio kvalifikavimo keblumai, nesuvokimas, jog sukčiavimas sporto srityje gali būti nusikalstama veika; dirbtinį latentškumą sąlygoja tikėtinas nenoras pakenkti Lietuvos sporto prestižui.

2. Dopingas yra rimtesnė problema greitumo, ištvermės bei jėgos sporto šakose nei sportiniuose žaidimuose. Jėgos, greitumo bei ištvermės sporto šakose ir rungtyse rezultatai labiau sąlygoja fiziniai duomenys, smūginė jėga, ištvermė, kurią gali padidinti legalūs ir nelegalūs preparatai, skirtingai nei sportiniuose žaidimuose, kur sėkmę (taip pat) lemia mąstymas, išvalga, koordinacija, psichologinis pasirengimas, orientacija ir kiti kompleksiniai faktoriai.
3. Sportininkų-dopingo vartotojų teisei atsakomybei realizuoti Lietuvos teisinės bazės pakanka, tačiau trečiųjų asmenų (trenerių, platintojų, tarpininkų, gydytojų, sporto klubų ir kitų asmenų) teisei atsakomybei už neteisėtą disponavimą dopingu realizuoti būtini tam tikri teisinės bazės pakeitimai ir (ar) papildymai. Atitinkami teisinės bazės pakeitimai *inter alia* reikalauja neteisėto disponavimo dopingu kriminalizavimo Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse.
4. Manipuliacijų sporto varžybų rezultatais baudžiamasis teisinis reglamentavimas yra įvairiareikšmis, pavojingų veiksmų teisinis kvalifikavimas gali priklausyti tiek nuo sporto šakos rūšies, tiek nuo subjektų, dalyvaujančių manipuliacijose. Manipuliacijas sporto varžybų rezultatais su lažybomis nesusijusiose sporto šakose kebliau kvalifikuoti kaip sukčiavimą nei manipuliacijose, kuriose nukentėjusiais tampa lažybų bendrovės. Siekiant išvengti neatsakomybės problemos, manipuliacijos sporto varžybų rezultatais turėtų būti kriminalizuotos Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse sukčiavimo, kyšininkavimo ar atskiros nusikalstamos veikos sudėties forma.

Tyrimo šaltiniai yra Lietuvos Respublikos ir užsienio šalių nacionaliniai įstatymai; tarptautiniai teisės aktai; nacionalinių teismų praktika; Tarptautinio sporto arbitražo teismo praktika; poįstatyminiai teisės aktai; statistiniai duomenys; ekspertų vertinimai, patarimai ir išvalgos; įvairių valstybių teisinė ir praktinė veiklos patirtis; sporto teisės, kriminologijos, baudžiamosios teisės, sporto sociologijos, sporto psichologijos mokslų literatūra. Dar vienas svarbus šaltinis, leidžiantis pateikti naujausią informaciją apie tyrimo dalyką – teisinės, sporto ir kriminologinės informacijos kaupimo bei sisteminimo bazės ir paieškos sistemos (pavyzdžiui, Heinonline, Infolex, SportDiscuss, Springerlink ir pan.). Siekiant surasti taikomosios medžiagos apie sukčiavimo sporto srityje raišką ir prevenciją, buvo naudojami „gerosios praktikos“ pavyzdžiai ir įvairūs dokumentai, kuriuos įmanoma rasti internete, pavyzdžiui, *Play the Game* organizacijos svetainėje¹⁷, D. Hillo internetinėje svetainėje¹⁸ ir kitur. Disertaciniame darbe panaudota ir autorės praktinė patirtis bei žinios, įgytos bendraujant su sporto mėgėjais bei profesionalais, sporto mokslininkais konferencijų, nacionalinio ir tarptautinio lygmens varžybų, treniruočių ir kitokio pobūdžio susitikimų metu.

Konkrečią mokslinę literatūrą, tinkamą nagrinėjam reiškiniui atskleisti, galima klasifikuoti į tris šakas: **sporto teisės; baudžiamosios teisės, susijusios su sportu; ir sporto sociologijos-kriminologijos**. Minėtoms sritims užsienio šalyse skirta nemažai dėmesio. Pavyzdžiui, Vokietijoje J. Nafzingeris išleido tarptautinės sporto teisės vadovėlį „International Sports Law“. Rusijoje jau kelis sporto teisės vadovėlius išleido S. V. Aleksejevas. Jungtinėse Amerikos Valstijose J. Hobermanas, Danijoje J. Evansas, Norvegijoje D. V. Hanstadas, Australijoje H. Opie tiria dopingo teisinio reglamentavimo ir kontrolės problemas. Jungtinėje Karalystėje keliais leidimais išleistas S. Gardinerio sporto teisės vadovėlis „Sports Law“. Lietuvoje taip pat pastebimos pirmosios tyrimų užuomazgos. A. Paliukėnas ir S. Valasevičius analizavo profesionaliųjų sportininkų teisinį statusą iš sporto teisės, socialinės saugos ir civilinės teisės

¹⁷ Prieiga per internetą: www.playthegame.org [Žiūrėta 2011 01 27].

¹⁸ Prieiga per internetą: <http://www.howtofixasocccergame.com/documents.html> [Žiūrėta 2011 02 10].

perspektyvos. V. Piesliakas dalyvavo tarptautinėje mokslo programoje, koordinuojamoje Erlangeno universiteto kartu su Makso Planko institutu Vokietijoje, „Dopingas ir jo teisinis reguliavimas“ (2001–2002). Baudžiamoji teisė, susijusi su sportu, Lietuvoje tirta kol kas tik autorės mokslinėse publikacijose. Užsienyje ši sritis nagrinėjama išsamiau. Kalbant apie konkrečias (pavojingiausias) sukčiavimo sporto srityje formas pažymėtina, kad manipuliacijų sporto rezultatais kriminalizavimo aspektai analizuoti ten, kur ši problema jau buvo keliami ir praktiniu, ir teoriniu lygmeniu – Jungtinių Amerikos Valstijų, Vokietijos, Rusijos, Indijos teisės moksle. Indijoje manipuliacijas sporto rezultatais tyrė N. Gokhale ir S. Agrawal; Rusijoje – S. Kuzminas, M. Ibrahimovas, B. S. Nikiforovas; Jungtinėse Amerikos Valstijose – J. T. Noonan, R. Perkins. Baudžiamosios teisės ir sukčiavimo sporte kategorijos iš esmės jungtos Vokietijos teismų praktikoje, kuri yra nors negausi, tačiau itin reikšminga nagrinėjamai temai atskleisti. Dopingo vartojimo **kriminalizavimo** aspektu mokslinė literatūra užsienyje taip pat turtinga: tai W. Schildo ir J. Nafzingerio sporto baudžiamosios teisės bei tarptautinės sporto teisės vadovėliai; C. B. Schneider-Grohe ir daugelio kitų Vokietijos mokslininkų straipsniai, studijos ir monografijos; Jungtinių Amerikos Valstijų mokslininko J. Hobermano mokslinės publikacijos. **Sporto sociologijos ar kriminologijos atstovai** – Danijos sporto teoretikas V. Mølleris, kritiškai analizuojantis antidopingo klausimus; Italijos mokslininkas R. Giulianotti, gvildenantis sporto sociologiją bei deviacinio elgesio sporte sociologiją; kanadietis D. Hillas, narpliojantis manipuliacijų sporto varžybų rezultatais raiškos ir kontrolės klausimus; C. Brissonneau, atliekantis kokybines studijas apie dopingo paplitimą ir raidą tarp Prancūzijos atletų; vokiečių W. Pitsch, kritiškai analizuojantis apgaulės sporte paplitimo bei kontrolės klausimus bei kiti tyrėjai. Lietuvoje sporto sociologiją plėtoja Lietuvos kūno kultūros akademijos, Klaipėdos universiteto ir Lietuvos edukologijos universiteto mokslininkai – S. Šukys, R. Paulauskas, E. Nickus, S. Stonkus, E. Adaškevičienė, A. Budreikaitė. Egzistuoja ir universalių mokslininkų bei praktikų, kaip antai kanadietis Tarptautinio sporto arbitražo

teismo teisėjas bei Londono universiteto profesorius R. Mc Laren, kuris tiria ir dopingą, ir manipuliacijas sporto rezultatais ir iš sporto teisės, ir iš sporto sociologijos dimensijų.

Tyrimo metodai. Tyrimo metodai buvo mokslinės literatūros analizė ir apibendrinimas, teisės aktų analizė, teismų ir arbitražų praktikos analizė, statistinių duomenų analizė (apibendrinant – dokumentų analizės metodas); lyginamasis, loginis-sisteminis, teleologinis ir statistinis metodai; teisėsaugos institucijų pareigūnų rašytinė apklausa; pusiau struktūruotas ekspertų interviu; pilotinis tyrimas apie studentų nuostatas į sukčiavimą sporte; lyginamasis kiekybinis manipuliacijų sporto rezultatais paplitimo tyrimas tam tikroje sporto šakoje.¹⁹

Darbo mokslinis naujumas. Šiame darbe pirmą kartą Lietuvoje:

1. Nagrinėtas sporto socialinis institutas kaip nusikalstamų kėsinių objektas.
2. Suformuluota sukčiavimo sporto srityje samprata iš teisinės ir iš kriminologinės perspektyvų.
3. Pateiktos sukčiavimo sporto srityje baudžiamoji teisinė ir kriminologinė charakteristikos, atskleisti jų tarpusavio ryšiai.
4. Atskleisti pagrindiniai veiksniai, sąlygojantys sukčiavimą sporto srityje.
5. Pritaikytas lyginamosios analizės metodas sukčiavimo sporto srityje paplitimui konkrečioje sporto šakoje tirti.
6. Suformuluota sukčiavimo sporto srityje prevencijos samprata, pasiūlytos prevencinės priemonės sukčiavimo sporto srityje prevencijos subjektams.
7. Pasiūlyta įstatymų leidėjui kriminalizuoti veiksmus, susijusius su sukčiavimu sporto srityje, – neteisėtą disponavimą sporte draudžiamomis medžiagomis bei metodais.

Praktinė darbo reikšmė yra ta, kad išanalizavus ir apibendrinus įvairiose sporto šakose egzistuojančią ir rekomenduotiną sukčiavimo sporto srityje prevencinės veiklos praktiką, teisinį reglamentavimą, teismų praktiką

¹⁹ Detaliau tyrimo metodika ir eiga aprašoma disertacijos prieduose (p.295).

bei mokslinę literatūrą, atlikus tyrimus, numatomos prevencinio darbo gairės Lietuvos Respublikos mastu, įvardyti atsakingi subjektai bei pasiūlytos įstatymų pataisos. Šių prevencinių nuostatų įgyvendinimas leistų ne tik efektyviau apsaugoti sporto bendruomenės teisėtus interesus, bet ir užkardyti kitas nusikalstamas veikas (susijusias su, pavyzdžiui, nusikalstamu būdu įgyto turto realizavimu). Taip būtų sudaromos prielaidos sporto bendruomenei tapti skaidresnei, kartu tai prisidėtų prie stipresnės, sportiškesnės bei sveikesnės visuomenės kūrimo. Tai dera su Konstitucijos preambulėje įtvirtintu tikslu sukurti atvirą, teisingą ir darnią pilietinę visuomenę ir teisinę valstybę.

Tyrimo metu gauti rezultatai gali būti naudojami tolesniems šios srities tyrimams, teisėkūrai, taip pat dėstant sporto teisę, baudžiamąją teisę, susijusią su sportu, tam tikrų nusikalstamų veikų kriminologinę charakteristiką teisės, sociologijos, psichologijos ar sporto specialybių studentams, keliant teisės saugos institucijų darbuotojų praktinę kvalifikaciją ir pan.

Disertacijos rezultatų aprobavimas. Tarpiniai darbo rezultatai pristatyti šešiose konferencijose: Kauno technologijos universiteto organizuotoje konferencijoje „Tarpdisciplininis diskursas socialiniuose moksluose – 2“ (2009 m.); Rusijos valstybinio kūno kultūros, sporto ir turizmo universiteto organizuotoje konferencijoje „Modernus universitetas ir sporto mokslas“ (2009 m.); Kembridžo universiteto Kriminologijos instituto organizuotoje doktorantų konferencijoje (2010 m.); Baltijos kriminologų konferencijoje, vykusioje Vilniuje, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijoje (2010 m.); Maskvos E. Kutafino teisės akademijos organizuotoje konferencijoje sporto teisės tema (2011 m.); Kelno aukštosios sporto mokyklos organizuotoje septintojoje tradicinėje konferencijoje *Play the Game* (2011 m.). Disertacijos tema parengtos septynios publikacijos, jos išvardytos tyrimo pabaigoje. Į disertacijos pagrindu parengtas publikacijas atsižvelgta Lietuvos Respublikos Seime rengiant Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso ir Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimų ir papildymų įstatymų projektus Nr. XIP-2723 ir XIP-2722.

Disertacijos struktūra. Darbą sudaro įvadas, trys skyriai, išvados ir siūlymai. Darbo pabaigoje pateikiami literatūros, autorės publikuotų mokslinių darbų ir konferencijose pristatytų pranešimų sąrašas ir priedai. Pirmame skyriuje nagrinėjama sukčiavimo sporto srityje ir jo prevencijos samprata, tiriamas bei vertinamas sporte draudžiamų medžiagų bei metodų ir manipuliacijų sporto varžybų rezultatais teisinis reglamentavimas. Antroje darbo dalyje analizuojama mokslinė literatūra, oficialūs statistiniai dopingo testavimo duomenys, kurie lyginami su autorės atlikto pusiau struktūruoto interviu rezultatais. Taip pat analizuojama bei vertinama mokslinė literatūra, ekspertų išvalgos ir autorės atliktas kiekybinis tyrimas, kurio dalykas buvo manipuliacijos sporto varžybų rezultatais konkrečioje sporto šakoje. Antroje dalyje taip pat pateikiamos pirminės bei antrinės sukčiavimo sporto srityje prevencijos strategijos. Trečioji dalis skirta sukčiavimo sporto srityje kriminalizavimo arba tretinės prevencijos problemoms. Disertacijos pirmoje dalyje (analizuojant sukčiavimo sporto srityje sampratą ir teisinį reglamentavimą) daugiausia dėmesio skiriama sporto teisės publikacijoms; antroje dalyje (tiriant sukčiavimo sporto srityje kriminologinę charakteristiką) – sporto sociologijos-kriminologijos darbams, trečioje dalyje (aptariant sukčiavimo sporto srityje kriminalizavimo problemas) – baudžiamosios teisės darbams bei teismų praktikai, susijusiai su sukčiavimu sporto srityje.

1. Sukčiavimo sporto srityje ir jo prevencijos samprata

Siekiant pasiūlyti tam tikras sukčiavimo sporto srityje prevencijos strategijas, visų pirma, būtina išsiaiškinti, kas yra sukčiavimas sporto srityje bei kokioms sukčiavimo formoms darbe siekiama užkirsti kelią. Remiantis tuo, kad prevencija *inter alia* yra ir kriminologijos, ir baudžiamosios teisės sąvoka,²⁰ sukčiavimo sporto srityje samprata analizuojama dviem požiūriais – teisiniu ir kriminologiniu. Taigi kitose (1.1, 1.2 ir 1.3) tyrimo dalyse sukčiavimo sporte samprata įvairiapusiškai gvildenama šių dviejų perspektyvų kontekste.

1.1 Sukčiavimo sporto srityje samprata teisinės ir kriminologinės perspektyvų kontekste

Ketinimas analizuoti sukčiavimą sporto srityje suponuoja tyrinėjimo daugiaprasmiškumą. Sukčiavimas paprastai laikomas baudžiamosios teisės kategorija, o baudžiamosios teisės kategorijų perkėlimas į sportą susijęs su įvairiais niuansais – žalos, apgaulės, veikos baigtinumo ir kitų koncepcijų suderinimu iš sporto teisės ir baudžiamosios teisės perspektyvų. Dar daugiau taktiškumo reikalauja sukčiavimo sporto srityje jungimas su prevencija, kuri yra ir (be kita ko) kriminologijos mokslo kategorija. Dėl atitinkamų niuansų reikia pakankamai lanksčiai ir kūrybiškai, tačiau neperžengiant mokslinio diskurso ribų, nenukrypstant nuo sukčiavimo sporte esmės, interpretuoti sukčiavimą sporto srityje. Disertacijoje analizuojant sukčiavimą sporte reprezentuojamos dvi perspektyvos – teisinė ir kriminologinė. Atitinkamas įvairiapusiškumas negali būti suprantamas kaip prabanga ar duoklė madai. Sportas yra *per se* tarpdisciplininis reiškinys (mokslinėje literatūroje diskutuojama, ar sporto mokslui suteikti atskirą kryptį ir klasifikaciją²¹), o nukrypimai nuo konvencinio elgesio sporto srityje yra santykinai nauja tyrimų sritis, neretai teisiškai reglamentuojama gana fragmentiškai. Akivaizdu, jog

²⁰ Objektivumo dėlei, pažymėtina, kad prevencija, be kriminologijos ir baudžiamosios teisės, yra ir medicinos, ir psichologijos, ir vadybos ir kitų mokslų sąvoka.

²¹ Plačiau: Kardelis K. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai, 2007, p. 33-34.

siekiant kontroliuoti sukčiavimą sporte, neužtenka analizuoti tik teisinį reglamentavimą, kuris įvairiose šalyse itin skiriasi. Šiuolaikinė teisė ir ypač lyginamoji teisė linkusi plėsti tyrinėjimo sferą. Teisininkai komparatyvistai vis dažniau kalba apie tai, kad pozityviosios teisės (įstatymų, poįstatyminių aktų) palyginimo nepakanka, norint suvokti konkretų klausimą.²² Kartu pažymėtina, jog neužtenka tyrinėti tik mokslinę kriminologijos ar sporto sociologijos literatūrą. Šiam reiškiniui atskleisti reikalinga kompleksinė teisės aktų, teismų praktikos, oficialiosios statistikos, neoficialių šaltinių kaip antai sportininkų, trenerių bei pareigūnų apklausų (interviu) bei mokslinės literatūros analizė. Taigi tarpdiscipliniškumas nagrinėjamu kontekstu yra būtinas siekiant nuodugniai iširti sukčiavimo sporto srityje reiškinių bei pasiūlyti prevencines priemones jam kontroliuoti.²³

1.1.1 Teisinė sukčiavimo sporto srityje samprata

Akcentuotina, kad teisinė bazė nėra tik tai, ką būtina koreguoti ar keisti siekiant sudaryti kuo tinkamesnes sąlygas tam tikram reiškiniui (disertacijos kontekste – garbingam sportui) vystytis; teisinė bazė gali būti ir jautrus indikatorius, savaime parodantis, kokios problemos glūdi pačiame sporte, atitinkamai teisinio reglamentavimo studijos padeda giliau suvokti sukčiavimo sporte reiškinių.

Teisine prasme apibrėžti sukčiavimą sporto srityje įmanoma *inter alia* keliant fundamentalų klausimą, kokia yra teisės prigimtis ir esmė arba kas yra teisė. Nuomonių vienybės šiuo klausimu nėra dėl kultūrinių, epistemologinių, vertybinių ir kitų priežasčių.²⁴ Atitinkamai, nėra universalios teisės sampratos,

²² Vaičaitis V. A. *Konstitucinių įstatymų fenomenas*. Vilnius, 2004, p. 14.

²³ Kartu pastebėtina, jog teisinė ir kriminologinė perspektyvos neapima visų galimų žiūros būdų į sukčiavimo sporto srityje reiškinių. Lygiagrečiai galimos edukologinė, filosofinė, lyginamoji kultūrologinė, antropologinė, politologinė ar biomedicininė perspektyvos. Pripažįstant, jog bet koks tyrinėjimas yra ribotas bei selektyvus, kartu pastebėtina, jog siekiant gilintis į tam tikrą reiškinį, reikalinga kuo konkrečiau apibrėžti tiriamąjį objektą. Taigi disertacijoje reprezentuojamos teisinė bei kriminologinė perspektyva, o kitos perspektyvos derinamos tiek, kiek tai leidžia siekti darbo tikslo – pasiūlyti mokliškai pagrįstas sukčiavimo sporto srityje prevencijos priemones.

²⁴ Kūris E. *Grynoji teisės teorija, teisės sistema ir vertybės: normatyvizmo paradigmos iššūkis*. Knygoje H. Kelzenas. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius, 2002, p. 23.

egzistuoja įvairios paradigmos.²⁵ Nepaisant keliamų klausimų svarbos, šio darbo tikslas nėra gilintis į teisės filosofijos problemas, – todėl pristatomos tik tos paradigmos, kurios tinkamiausiai atskleidžia, kaip galėtų būti apibrėžiamas sukčiavimas sporto srityje. Sukčiavimui sporto srityje paaiškinti tinkamiausios yra teisinio pozityvizmo ir jam artimo teisinio normatyvizmo bei teisinio realizmo perspektyvos. Teisinis pozityvizmas svarbus, nes sukčiavimas sporto srityje reglamentuojamas teisės aktais ir atitinkamą reguliavimą būtina tyrinėti; o teisinis realizmas reikšmingas siekiant pasiūlyti tinkamiausią teisinę bazę Lietuvos Respublikai, t.y. reikia ne tik išanalizuoti teisės normas, bet ir išsiaiškinti, kaip (ar) jos veikia realybėje ir kaip jos turėtų veikti.

Teisinio pozityvizmo kontekste teisė (supaprastintai) laikoma teisės normų sistema, reglamentuojanti žmonių elgesį ir normų laikymąsi užtikrinanti valstybės prievartos priemonėmis. Pozityvizmas nepripažįsta jokios „kitos“ teisės, išskyrus oficialiąją normatyvinę tvarką, kurią teisinė bendruomenė nustato sau ir savo nariams, jis grindžiamas teisės, kaip fenomeno, stebėjimu ir analize ir atmeta spekuliatyvius (ypač vertybinius) samprotavimus apie teisę.²⁶ Teisinio realizmo kontekste teisė gali būti suprantama kaip kultūriškai ir politiškai sąlygojama pozityviosios teisės, prigimtinės teisės, teisinių papročių, tradicijų ir principų visuma, kurioje svarbiausia ne teisės normos ir sankcijos už normų pažeidimus, o teisės socialinis veiksmingumas.²⁷

Lietuvos Respublikos teisėje sukčiavimo sporto srityje sąvoka nepateikta. Pozityvistų požiūriu, tokia situacija būtų itin kebli, nes praktiškai neįmanoma *sensu stricto* apibrėžti sukčiavimo sporto srityje Lietuvos teisinio reglamentavimo aspektu. Todėl sukčiavimo sporto srityje sampratą

²⁵ Išskiriamos trys pagrindinės kryptys: modifikuotos prigimtinės teisės doktrinos; pozityvistinė doktrina bei sociologinė, apimanti ir teisinį realizmą. Taip pat egzistuoja idealistinės bei fenomenologinės teisės teorijos; istorinė ir psichologinė teisės mokyklos, marksizmas, feministinė jurisprudencija, literatūrinė jurisprudencija ir kt. Plačiau: Posner R. A. *Jurisprudencijos problemos*. Vilnius, 2004, p. 19-38; Kūris E. *Grynoji teisės teorija, teisės sistema ir vertybės: normatyvizmo paradigmos iššūkis*. Knygoje H. Kelzenas. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius, 2002, p. 24.

²⁶ Kūris E. *Grynoji teisės teorija, teisės sistema ir vertybės: normatyvizmo paradigmos iššūkis*. Knygoje H. Kelzenas. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius, 2002, p. 24.

²⁷ Posner R. A. *Jurisprudencijos problemos*. Vilnius, 2004, p. 21.

nagrinėjama atveju parankiau apibrėžti remiantis teisinio realizmo perspektyva.²⁸

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, disertacijos kontekste pernelyg nesureikšminama tai, jog Lietuvoje nėra sukčiavimo sporto srityje apibrėžimo. *A fortiori* sukčiavimo sporto srityje sampratą siekiama atskleisti pateikiant atskirų sporto taisyklių pažeidimų sąvokas, atsakomybės už atitinkamus pažeidimus reglamentavimą bei analizuojant užsienio šalių sporto bei baudžiamosios teisės jurisprudenciją ir mokslinę literatūrą.

Lietuvoje sporto teisė ir teisinio reglamentavimo, ir mokslinės literatūros, ir teismų praktikos prasme žengia pirmuosius žingsnius. Atskiruose įstatymuose ir poįstatyminiuose teisės aktuose įtvirtintos tik atskirų sukčiavimo sporte formų sąvokos ir sankcijos už sporto taisyklių pažeidimus. Pavyzdžiui, dopingo sąvoka ir atsakomybė už jo vartojimą pateikiama Kūno kultūros ir sporto įstatyme.²⁹ Sankcijos už veiksmus, susijusius su manipuliacijomis sporto varžybų rezultatais, numatytos atskirų sporto šakų sporto federacijų teisės aktuose, pavyzdžiui, Lietuvos futbolo federacijos 2011 m. Drausmės kodekse.³⁰ Pastebėtina, jog sukčiavimo sporto srityje reglamentavimas yra gana chaotiškas, šis reglamentavimas neatitinka teisės aktų nuoseklumo ir viršenybės principų. Chaotiškas reglamentavimas nesiderina ir su „grynąja teisės teorija“, nagrinėta normatyvisto H. Kelzeno ir pritaikyta tam tikruose Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimuose. Pagal H. Kelzeną,

²⁸ Įdomumo ir gilesnio suvokimo dėlei, atkreiptinas dėmesys į tai, kad egzistuoja požiūris, kuriuo teigiama, jog griežti teisiniai apibrėžimai apskritai nėra būtini, jie savaime implikuoja apgaulę. Teisinių apibrėžimų intencija yra išsklaidyti netikrumą ir nesutarimus siekiant tam tikro bendro tikslo (kuris paprastai siejamas su taika, tvarka ir žmonių saugumu). Tačiau apibrėžiančios normos yra neišvengiamai netobulos. Jos būna arba pernelyg supaprastintos ir generalizuojančios, arba gremėzdiškos, įtraukiančios kiekvieną atvejį, kas taip pat iš esmės neįmanoma, nes teisinio reglamentavimo visapusiškumas yra fikcija. Taigi įstatymų leidėjas (apibrėžiančių normų kūrėjas) suvokia apibrėžimų ribotumą, bet vis tiek siūlo jais vadovautis, nors tam tikrais atvejais pats supranta, jog geriau būtų nuo atitinkamo apibrėžimo nukrypti. Šią teisės savybę mokslininkai vadina teisės saviapgaule. „Vaistais“ nuo atitinkamos saviapgaulės galėtų tapti, pavyzdžiui, teisinė diskrecija, kuri suteikia teisei lankstumo, ji suteikia galių teisėjams vykdyti teisingumą konkrečiu individualiu atveju, o tai ne visada gali būti pasiekama vien tik taikant kitų subjektų sukurtas bendrąsias taisykles. Alexander L., Sherwin E. *Deception in Morality and Law*. Law and Philosophy, 2003, 22, p. 393–450, p. 427. Gumbis J. *Teisinė diskrecija: teorinis požiūris*. Teisė, 2004, 52, p. 43.

²⁹ Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymas. Valstybės žinios, 2008, Nr. 47-1752.

³⁰ Lietuvos futbolo federacijos drausmės kodeksas. Prieiga per internetą: http://www.lff.lt/lt/Drausminių_organų_dokumentai [Žiūrėta 2011 11 25].

teisė turėtų būti suprantama kaip teisės normų piramidė – hierarchiška normų visuma, kurioje kiekviena žemesnė norma kuriama aukštesnės normos pagrindu. Piramidė pradedama pamatine norma, po jos seka Konstitucija, toliau bendrosios teisės normos arba įstatymai ir galiausiai teismų sprendimai bei administracinių aktų individualiosios normos.³¹ H. Kelzeno normų hierarchija atskleidžiama ir Lietuvos jurisprudencijoje, ypač Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimuose, kuriuose spęstas įstatymų ir poįstatyminių aktų santykis.³² Antra vertus, šių laikų specifika yra tokia, kad visuomenė labai greitai keičiasi ir teisės normas „sudėlioti“ į hierarchišką visumą tampa itin sudėtinga. Todėl šiuolaikinė teisė jau nelaiko normų ir jų hierarchijos esmine teisės sistemos dalimi. Teigiama, kad teisė turi būti suprantama ne vien kaip valdymas ir hierarchija, bet ir kaip ieškojimas bei dialogas, o tyrinėjant teisę atsižvelgiama į papročius, teismo precedentus, teisės mokslą ir praktiką, kultūrinį kontekstą, tradicijas ir net mentalitetą.³³

Natūralu, jog sporto teisė yra viena iš pirmųjų priemonių, kurios pagalba kontroliuojami sporto taisyklių pažeidimai. Į sportininkų daromus pažeidimus visų pirma reaguoja sporto federacijos ir kitos su atletais susijusios institucijos – sporto klubai, sporto asociacijos, sportininkų ugdymo institucijos ir pan. Taigi sporto teisė turėtų aiškiausiai atsakyti, kas laikoma sukčiavimu sporto srityje. Tačiau ir nacionalinės, ir užsienio šalių sporto teisės doktrinoje vieningos nuomonės, ką laikyti sukčiavimu sporto srityje, nėra. Pavyzdžiui, sukčiavimas sporte gali būti suvokiamas kaip bet koks nukrypimas nuo **garbingo elgesio** (angl. *fair play*), kuriuo apgaulės būdu siekiama įgyti nepagrįstos naudos. Sukčiavimo sąvoka glaudžiai susijusi su **negarbingo žaidimo** (angl. *foul play*) samprata, tačiau gali būti suprantama ir šiek tiek siauriau, – negarbingai žaidžiant pažeidžiamos ne tik sporto taisyklės, bet ir „sporto dvasia“, – bendrieji teisingumo, pagarbos, tolerancijos bei

³¹ H. Kelzenas. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius, 2002, p. 191-197, 199-201.

³² Pavyzdžiu galėtų būti 1994 m. sausio 19 d. nutarimas, kuriame, be kita ko, nustatyta, kad „Seimas, nutarimu sukūręs naujas teisės normas, reguliuojančias nuosavybės teisės į žemę santykius, pažeidė konstitucinį įstatymų viršenybės poįstatyminių aktų atžvilgiu principą“. Valstybės žinios, 1994, Nr. 7-116.

³³ Plačiau: Vaičaitis Vaidotas A. *Konstitucinių įstatymų fenomenas*. Vilnius, 2004, p. 14; Posner Richard A. *Jurisprudencijos problemos*. Vilnius, 2004, p. 50.

lygiateisiškumo principai.³⁴ Vis dėlto pateiktos apibrėžtys, nors ir logiškos, nėra pakankamai aiškios. Pavyzdžiui, kyla klausimas, ar neatsargus sporto taisyklių pažeidimas priskirtinas sukčiavimui, ar ne. Akademiniam diskurse pasiektas tam tikras konsensusas ir teigiama, jog sukčiavimas (angl. *Cheating*) suponuoja sąmoningą apgaule, o tais atvejais, kai sąmoningos apgaulės nėra, kalbama apie sporto taisyklių pažeidimą, tačiau ne sukčiavimą (angl. *breaking the rules*). P. McIntosh pateikia tokį supaprastintą sukčiavimo sporto srityje apibrėžimą: sukčiavimas yra (sąmoningas) teisingumo principų, konvencinio norminio elgesio ar sporto taisyklių pažeidimas.³⁵ Akivaizdu, jog mokslininkas sukčiavimą sporto srityje suvokia plačiai. Kaip jau minėta, mokslininkų pateikiamos vieno ar kito socialinio reiškimo sampratos priklauso nuo tyrinėjimo perspektyvos: antai teisiniam realizmui, pragmatiškajai ar feministinei jurisprudencijai atstovaujantys mokslininkai linkę pateikti platesnes, lankstesnes sampratas skirtingai nuo teisiniam formalizmui atstovaujančių mokslininkų, kurie teikia pirmenybę aiškioms, konkrečioms bei santykinai griežtoms sąvokoms. Manytina, jog teisine prasme sukčiavimą sporto srityje reikėtų suvokti aiškiai ir konkrečiai, **esminėmis sukčiavimo sporto srityje savybėmis laikant**: 1) sąmoningą apgaule; 2) sporto taisyklių pažeidimą. Autorės požiūriu, bendrųjų teisingumo, pagarbos, tolerancijos ir lygiateisiškumo principų pažeidimą tiksliau atskleidžia negarbingo žaidimo (angl. *unfair play*) sąvoka.

Yra autorių, kurie atitinkamai pozicijai pritartų: kai kurių mokslininkų nuomone, negarbingas žaidimas yra pačio sporto dalis ir jį reikėtų skirti nuo sportinio sukčiavimo. Pavyzdžiui, šiurkštus žaidimas futbole, už kurį skiriamos geltonos ar raudonos kortelės, ar siekimas laimėti laiko gali būti negarbingas, tačiau ne apgaulingas. Žaidėjai, trenkiantys savo šalmus protestuodami prieš teisėjo švilpuką, taip pat elgiasi negarbingai, tačiau ne apgaulinėja.³⁶

³⁴ Nafziger James A. R. *International Sports Law*. Second edition, 2004, Transnational publishers, p. 111, 277-279. Gardiner S. ir kt. *Sports law*, third edition, 2006, p. 76.

³⁵ Angl. *Cheating is an offence against the principles of justice as well as against a particular rule or norm of behaviour*. Gardiner S. ir kt. *Sports law*, third edition, 2006, p. 77.

³⁶ Wertz S. K. *The Varieties of Cheating*. Texas Christian University. *Journal Of The Philosophy Of Sport*, 1981, VIII, p. 19.

Negarbingas žaidimas suvoktinas labiau kaip džentelmeniško elgesio, „riteriškumo“ ar sporto dvasios pažeidimas.³⁷ Sukčiavimas tuo tarpu yra žalingesnis reiškinytis ir jis apima įvairiausio pavojingumo veiksmus: nuo pažymėtų kortų bridže; kamuolio lietimo ranka futbole; kompiuterinės įrangos naudojimo šachmatuose; dirbtinės žaizdos ar suvaidintos traumos; įbėgimo į aikštelę su svetimais marškinėliais iki dopingo vartojimo bei susitarimų dėl mačo rezultato. Kai kurios pavojingiausios sukčiavimo sporto srityje formos yra kriminalizuotos baudžiamosios teisės, todėl būtina atskleisti, kaip sukčiavimas suprantamas baudžiamojoje teisėje ir su kokiais keblumais susiduriama siekiant sujungti sporto teisės ir baudžiamosios teisės sąvokas.

Akcentuotina, jog pati „sukčiavimo“ sąvoka (angl. *Fraud*) paprastai **laikoma baudžiamosios teisės kategorija**, nors šiuo klausimu yra tam tikrų (lingvistinių) abejonių.³⁸ Sukčiavimo samprata atsirado XVIII amžiaus antrojoje pusėje Vokietijos teisėje. Tačiau to meto įstatymuose dar nebuvo aiškaus šios nusikalstamos veikos atskyrimo nuo kitų nusikalstamų veikų. Todėl įstatymo taikymo praktika buvo labai skirtinga. Vienais atvejais nusikaltimo sudėčiai reikėjo turtinės žalos, kitais – užteko tiktai apgaulės. Sukčiavimu buvo suprantama ne vien apgaulė, bet ir klastojimai ir veikos, kuriomis kėsiamasi tiek į turtinius, tiek į kitus interesus.³⁹ Panašiu metu sukčiavimo samprata atsirado ir Anglijos teisėje: ankstyvoji Anglijos teisė baudė tik specifines apgaulės rūšis kaip antai klastojimą ar klaidingus matus

³⁷ Sporto filosofas ir buvęs aukščiausio lygio atletas Hans Lek dar 1962 ir 1964 m. siūlė skirti neformalų sąžiningą žaidimą – paklusimą sporto dvasiai, riteriškumą ir džentelmeniškumą ir formalų sąžiningą žaidimą – paklusimą žaidimo taisyklėms. Plačiau: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-05-24-hans-lenk-sporto-etika-kaip-saziningo-zaidimo-kultura/45221> Disertacijos kontekste negarbingas elgesys Hans Lek terminais kalbant reiškia neformalų nesąžiningą žaidimą, o sukčiavimas sporto srityje – formalų negarbingą žaidimą.

³⁸ Lietuvių kalboje sąvokos „sukčiauti“ bei „apgaukti“ pateikiamos kaip sinonimai. Sukčiaus bei apgaviko sąvokos taip pat laikomos sinonimais. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius, 2000, p. 755. Lingvistiniu požiūriu, esminio skirtumo tarp sukčiavimo bei apgaulinėjimo nėra; šis skirtumas reikšmingas tik baudžiamojoje teisėje. Taigi netikslu būtų kalbėti apie sukčiavimą išimtinai kaip apie baudžiamosios teisės kategoriją, nes pirma atsirado sukčiavimo sąvoka ir tik vėliau ji imta vartoti baudžiamojoje teisėje.

³⁹ List F. *Učebnik ugolovnogo prava. Osobennaja časť*. Maskva, 1905, p. 184-185.

(svorius), kuriais buvo daroma grėsmė visuomenei. Paprastas melavimas siekiant įgyti turtą nebuvo laikomas nusikaltimu iki XVIII amžiaus vidurio.⁴⁰

Šiais laikais sukčiavimas pripažįstamas turtiniu nusikaltimu, kurio esminis požymis – apgaulė. Britų (bendrosios teisės) mokslinėje doktrinoje išskiriami šie pagrindiniai sukčiavimo požymiai: 1) sukčiavimas siejamas su įtikinėjimu atsisakyti nuosavybės, – skirtumas nuo vagystės yra tas, kad sukčiavimo atveju labai svarbu yra pats procesas (ne tik rezultatas), kurio metu nuosavybės savininkas atiduoda turtą kaltininkui; 2) kai sukčiavimas siejamas su įvairiais civiliniais sandoriais ir transakcijomis, esminis sandorio baudžiamumo požymis yra sąmoninga apgaulė; 3) sukčiavimas siejamas su neprievartiniu asmens prikalbinimu kažką daryti ar perduoti. Auka savo noru elgiasi kaltininko naudai.⁴¹ Iš esmės tokie patys (pagrindiniai) sukčiavimo požymiai įvardyti ir Vokietijos (kontinentinės teisės) mokslinėje literatūroje⁴² (nors sukčiavimo sporto srityje kontekste, kaip bus nagrinėjama vėliau, atitinkami požymiai suvokiami specifiskai).

Sukčiavimo atveju ypatingas dėmesys skiriamas procesui – apgaulės naudojimui, kuris būna ankstesnis už svetimo turto užvaldymą. Iš esmės sukčiavimas gali būti vadinamas vagyste apgaudinėjant arba vagyste sąmoningai nuslepiant tam tikrą informaciją. Pavyzdžiui, Rusijoje ilgą laiką sukčiavimas buvo tik vienas iš vagystės būdų, padaromas su ypatingu apsukrumu, miklumu ar rafinuotumu.⁴³ Tačiau pabrėžtina, jog sukčiavimo tikslas nėra apgaudinėjimas *per se*, bet tam tikro turto ar turtinės teisės įgijimas.⁴⁴

Kiekviena valstybė gali savaip spręsti, kaip kriminalizuoti sukčiavimą. Pastebėtina, jog sukčiavimas gali pasitaikyti praktiskai visose veiklos srityse. Pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje sukčiavimu (angl. *fraud*) laikoma labai

⁴⁰ Alexander L., Sherwin E. *Deception in Morality and Law. Law and Philosophy* 22: 393–450, 2003, p. 405.

⁴¹ Pagal Doig A. *Fraud*. Willan Publishing, 2006, p. 19-21.

⁴² Plačiau: Mitsch W. *Strafrecht. Besonderer Teil 2*. 2 Auflage. Berlin, New York, Heidelberg, Springer, 2003, p. 418-507.

⁴³ Nekliudov N. *Rukovodstvo k osobennoj časti Russkogo ugolovnogo prava*. T.2. S. Peterburg, 1876, p. 245.

⁴⁴ Doig A. *Fraud*. Willan Publishing, 2006, p. 19-21.

daug nusikalstamų veikų, tačiau nėra būtent sukčiavimo kaip tokio *corpus delicti*.⁴⁵ Sukčiavimu Jungtinėje Karalystėje laikomas neteisėtas buhalterinės apskaitos tvarkymas, kreditinių kortelių ir čekių klastojimas, neteisėtas bankrotas, neteisėtas recepto išdavimas, dokumentų klastojimas, apgaulinga santuoka (angl. *marriage fraud*), šarlataniškumas, asmenybės vagystė (angl. *identity theft*). Tarptautiniuose dokumentuose taip pat pažymima, jog sukčiavimas gali apimti labai įvairius veiksmus. Antai Konvencijos dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos⁴⁶ 1 str. nustatyta, jog Europos Bendrijų finansiniams interesams kenkiantis sukčiavimas – tai *inter alia* bet koks tyčinis veikimas ar neveikimas, susijęs su: 1) suklastotų, neteisingų ar neišsamų pareiškimų ar dokumentų naudojimu ar pateikimu, kurio padariniai yra Europos Bendrijų bendrojo biudžeto arba Europos Bendrijų valdomų ar jų vardu valdomų biudžetų lėšų pasisavinimas ar neteisėtas užlaikymas; 2) tuos pačius padarinius sukeliančiu informacijos neatskleidimu pažeidžiant konkretų įsipareigojimą; 3) netinkamu tokių lėšų naudojimu ne tiems tikslams, kuriems jos buvo iš pradžių skirtos.

Lietuvos Respublikoje sukčiavimas apibūdinamas panašiai kaip ir nagrinėtoje užsienio baudžiamosios teisės literatūroje.⁴⁷ Akcentuotina, jog apgaule gali būti padaromos įvairios nusikalstamos veikos (ne tik sukčiavimas, numatytas LR BK 182 str.), pavyzdžiui: 186 str. Turtinės žalos padarymas apgaule; 205 str. Apgaulingas pareiškimas apie juridinio asmens veiklą; 207 str. Kreditinis sukčiavimas; 222 str. Apgaulingas apskaitos tvarkymas; 263 str. Narkotinių ar psichotropinių medžiagų vagystė, prievartavimas arba kitoks neteisėtas užvaldymas; 293 str. Lietuvos Respublikos piliečių kelionių į užsienį nelegaliai ten jiems pasilikti arba palikti be pagalbos organizavimas; 314 str. Šaukimo į privalomąją karo tarnybą vengimas; 316 str. Vengimas atlikti karo tarnybą. Taigi Lietuvos Respublikoje, panašiai kaip ir Jungtinėje

⁴⁵ Ten pat.

⁴⁶ Valstybės žinios, 2004, Nr. 112-4178.

⁴⁷ Plačiau: Abramavičius *et al.* *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. I knyga*. Vilnius, 2001, p. 387-403; taip pat *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*, Vilnius, 2009, p. 331-342.

Karalystėje, apgaulingi veiksmai bendrąja prasme yra kriminalizuoti įvairiomis formomis.

Apgaulė – tai turto savininko, teisėto valdytojo, asmens, kurio žinioje yra turtas ar asmens, turinčio teisę priimti privalomus vykdyti sprendimus, suklaidinimas dėl kaltininko turimos tariamos teisės į turtą ir tokiu būdu „privertimas“ jį perduoti turtą kaltininko ar trečiųjų asmenų nuosavybei ar laikinam valdymui arba konstatuoti tokią teisę.⁴⁸ Sukčiaujant gali būti apgauldinėjama žodžiu, raštu, konkludentiniais veiksmais, daiktų išorės, formos ar savybių pakeitimu. Apgaulės esmę sudaro dėl kaltininko objektyviosios tiesos iškraipymo nukentėjusiojo sąmonėje susiformavęs klaidingas įsivaizdavimas objektyviai egzistuojančių arba neegzistuojančių faktų, kurie suklydusį nukentėjusįjį paskatina nenaudingai disponuoti turtu, t.y. perduoti turtą, perleisti turtinę teisę, atsisakyti realizuoti savo turtinę teisę, prisiimti turtinius įsipareigojimus ir pan. Baudžiamajai apgaulėi konstatuoti būtini trys požymiai: a) objektyviosios tiesos iškreipimas; b) tikslas – suklaidinti nukentėjusįjį (sąlygoti nukentėjusiojo klaidą); c) tyčia, t.y. kaltininko suvokimas, jog jis sąmoningai pateikia objektyviosios tikrovės neatitinkančią informaciją. Apgaulė sukčiavime gali būti dvejopo pobūdžio: aktyvioji ir pasyvioji. **Aktyvioji apgaulė** – tai sąmoningas kito asmens suklaidinimas pateikiant jam tikrovės neatitinkančią informaciją. **Pasyvioji apgaulė** pasireiškia tuo, jog kaltininkas, naudodamasis nukentėjusiojo tam tikrų esminių aplinkybių nežinojimu ar netinkamu jų supratimu, iš tikrųjų objektyviai egzistuojančius faktus nutyli ir taip klaidina nukentėjusįjį, nors apie šiuos faktus kaltininkas privalo pranešti.⁴⁹ Taigi dabartinėje baudžiamojoje teisėje sąmoningas faktų nuslėpimas (nutylėjimas) yra pripažįstamas vienu iš daugelio apgaulės būdų.⁵⁰

Panašiai apgaulė buvo apibūdinama ir anksčiau – antai sovietinėje baudžiamosios teisės doktrinoje sukčiavimo sudėtyje apgaulės samprata buvo

⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 2K-620/2010.

⁴⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai). Vilnius, 2009, p. 332-337.

⁵⁰ Drakšienė A., Stauskienė E. *Nusikaltimai nuosavybei Lietuvos ir kitų šalių baudžiamuosiuose įstatymuose*. Vilnius, 1998, p. 61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 2K-620/2010.

aiškinama plačiai. M. Apanavičius apgaule laikė tokius veiksmus, kai kaltininkas, siekdamas užvaldyti turtą ar gauti turtinę naudą, praneša nukentėjusiajam melagingas žinias arba nutyli tas žinias, kurias jis sąžiningai elgdamasis turėtų pranešti.⁵¹ Pasyvioji apgaulės forma suprantama kaip faktų, kuriuos kaltininkas privalėjo pranešti, nutylėjimas. Diskusijų dėl pasyviosios apgaulės kyla daugiau nei dėl aktyviosios. Pavyzdžiui, diskutuojama, ar pareiga pranešti tam tikrus faktus apima tik teisinę, ar ir moralinę pareigą. E. Sinkevičiaus nuomone, moralinės pareigos pažeidimas jokiū būdu negali būti pripažintas apgaulės požymiu su sukčiavimu susijusių nusikalstamų veikų sudėtyse. Taigi bendriausia prasme baudžiamosios teisės doktrinoje apgaule reikėtų pripažinti tokių faktų nutylėjimą, kai kaltininkas turėjo teisinę pareigą apie šiuos faktus pranešti.⁵² Manytina, kad atsakymas į klausimą, ar moralinės pareigos pažeidimą derėtų pripažinti apgaulės rūšimi, priklauso nuo teisinės mokyklos. Pozityvistinės jurisprudencijos šalininkai moralinės pareigos pažeidimo nelaikytų apgaule. Pažymėtina, jog teisė ir moralė gali ir sutapti pagal tai, ką jos reguliuoja, tačiau, anot H. Kelzeno, pamatinis teisės ir moralės skirtumas yra toks: teisė yra prievartinė tvarka, t.y. normatyvinė tvarka, kuri siekia paskatinti tam tikrą pozityvų elgesį, priešingą elgesį siedama su socialiai organizuotu prievartos aktu, tuo tarpu moralė yra socialinė tvarka be tokių sankcijų.⁵³ Teisiniam realizmui pritariantys mokslininkai moralinės pareigos pažeidimą iš esmės galėtų laikyti apgaulės dalimi. Manytina, kad teisine prasme moralinės pareigos pažeidimas neturėtų būti laikomas pasyviosios apgaulės forma, tačiau kriminologine prasme moralinės pareigos pažeidimas iš principo galėtų patekti į deviacinio elgesio sampratą. Galime pastebėti tam tikrų analogijų su sukčiavimo sporte samprata: kaip nagrinėjama toliau, kriminologine prasme deviaciniu elgesiu laikomas tiek sporto taisyklių, tiek teisingumo, lygiateisiškumo, pagarbos ir tolerancijos principų pažeidimas; tačiau teisine (šiuo atveju – sporto teisės) prasme sukčiavimas suponuoja

⁵¹ Apanavičius M. *Nusikaltimai asmeninei piliečių nuosavybei*. Vilnius, 1969, p. 42.

⁵² Sinkevičius E. *Neteisėtas banko kredito gavimas arba panaudojimas ir jų kvalifikavimas*. Monografija, Vilnius, 2002, p. 50-51.

⁵³ Kelzenas H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius, 2002, p. 85.

būtent teisės normų – sporto taisyklių – pažeidimą. Tačiau akcentuotina, jog sporto teisė pasižymi tam tikrais ypatumais tuo aspektu, kad sporto principai (garbingas žaidimas, lygybė, tolerancija, pagarba ir kiti) paprastai yra eksplacitiškai įtraukiami į sporto teisę, taigi praktiniu požiūriu nėra ypatingo skirtumo, ar kalbama apie teisinės, ar moralinės pareigos pažeidimą, nes sukčiavimo sporte kontekste teisė ir moralė (sporto principų forma) paprastai sutampa.⁵⁴

Kitas svarbus apgaulės elementas – pateiktų apgaulingų faktų egzistavimas laike. Tarybinės baudžiamosios teisės doktrinoje, kalbant apie faktus, buvo aiškinamasi, kad faktai gali būti susiję su praeituoju, esamuoju ir būsimuoju laiku.⁵⁵ Tokią padėtį lėmė iki 1995 m. įtvirtintas sukčiavimo sudėties požymis „piknaudžiaujant pasitikėjimu“. Jis dažniausiai suprantamas kaip apgaulės sampratos sudedamoji dalis ir siejamas su ateities faktų iškreipimu.⁵⁶ E. Sinkevičiaus nuomone, apgaulės esmė yra dėl kaltininko objektyvios tiesos iškreipimo nukentėjusiojo sąmonėje susiformavęs klaidingas objektyviai egzistuojančių ar egzistavusių faktų išivaizdavimas. Dėl to faktai gali būti siejami tik su būtuoju ar esamuoju laiku, atitinkamai piknaudžiavimas pasitikėjimu negali būti laikomas apgaule.⁵⁷ Sukčiavimo sporto srityje aspektu su šia nuomone nesutiktina – manytina, kad apgaulingi faktai gali būti įvykę tiek praeityje, tiek vykti esamu momentu, tiek ateityje. Svarbiau už laiko momentą sukčiavimo sporto srityje atveju būtų galima laikyti kaltininko sąmonėje esantį ketinimą konkrečiu apgaulės būdu klaidinti

⁵⁴ Objektyvumo dėlei, akcentuotina, jog egzistuoja įvairių nuomonių, ar teisės principai yra (gali būti) teisės dalis, ar jie egzistuoja šalia, ar „virš“ teisės. Disertacijos tikslas nėra gilintis į teisės filosofijos problemas, todėl tiesiog pasirenkama viena iš galimų pozicijų, kuria remiantis aiškinamas teisės normų ir teisės principų santykis. Pagal šią poziciją, teisės principai yra sudedamoji teisės dalis, lemiamą reikšmę įgyjantys tuomet, kai nėra „aiškių“ teisės normų, kurias, iškilus reikalui, būtų galima taikyti; taigi teisė susideda ne tik iš normų, bet ir iš principų; ir šiuo atveju principai yra suformuluoti nebūtinai tiksliai, jie gana abstraktūs. Bene nuosekliausiai ir plačiausiai ši pozicija motyvuojama: R. M. Dworkin. *Taking Rights Seriously*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1978; I d. *A Matter of Principle*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1985; I d. *Law's Empire*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1986. Cituota iš: Kūris E. *Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje*. Mokslinės konferencijos medžiaga. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/01.pdf> [Žiūrėta 2011 11 25].

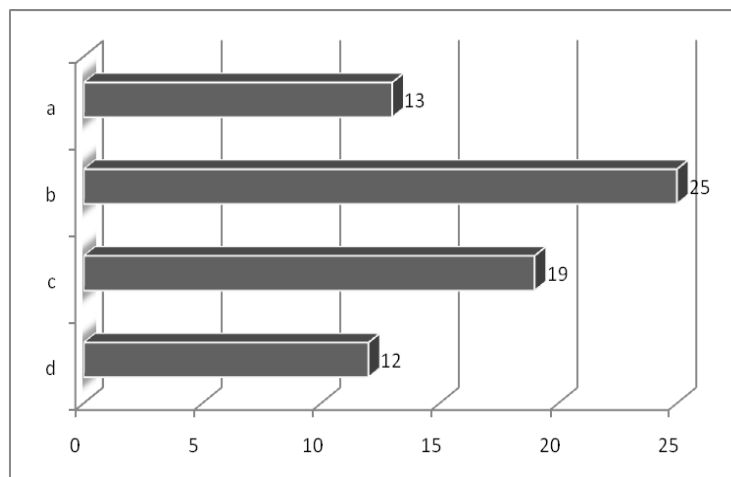
⁵⁵ Lietuvos TSRS baudžiamojo kodekso komentaras, Vilnius, 1989, p. 176.

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. Teismų praktika, 1996, Nr. 5-6, p. 231.

⁵⁷ Sinkevičius E. *Neteisėtas banko kredito gavimas arba panaudojimas ir jų kvalifikavimas*. Monografija, Vilnius, 2002, p. 52.

nukentėjusijį. Ne taip reikšminga, kada atitinkamas klaidinimas įvyks. Sukčiavimo sporto srityje atveju šios išvalgos aktualios tuo, kad apgaulė sporte taip pat gali pasireikšti tiek dabartyje, tiek praeityje, tiek ateityje. Pavyzdžiui, susitarimų dėl varžybų baigties (manipuliacijų sporto rezultatais) atveju, sutartis su lažybų bendrove paprastai pasirašoma prieš varžybas, t.y. apgaulingi faktai vyksta ateityje, tačiau, pavyzdžiui, pagal Vokietijos jurisprudenciją, tai netrukdo veiką kvalifikuoti kaip baigtą nusikaltimą. Taigi sukčiavimo sporto srityje atveju apgaulė (turėtų būti) suvokiama plačiai: ji gali būti tiek aktyvi, tiek pasyvi, siejama tiek su praeitimi, tiek su dabartimi ar ateitimi. Vis dėlto egzistuoja skirtumas tarp to, kaip apgaulė sporte *turėtų būti* suvokiama ir tai, kaip ji *yra* suvokiama. Daugiau nei trečdalis (36,2 %) apklaustųjų Lietuvos teisėsaugos institucijų pareigūnų teigė, jog apgaulė LR BK 182 str. kontekste suvokiama siaurai ir sportui negalėtų būti pritaikyta.

1 grafikas. Teisėsaugos institucijų pareigūnų nuomonė apie tai, ar apgaulėi sporto srityje galėtų būti inkriminuota sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtis – LR BK 182 str.⁵⁸

- Iš esmės galėtų, jei apgaulė sporto srityje atitiktų pavojingumo visuomenei kriterijų.
- Negalėtų – apgaulė LR BK 182 str. kontekste suvokiama siaurai, sporte nėra nei akivaizdaus nukentėjusiojo, nei akivaizdžių turtinių nuostolių, todėl apgaulingi veiksmai sporte galėtų būti kriminalizuoti nebent kaip atskira nusikalstama veika.
- Galėtų, jei apgaulė LR BK 182 str. prasme būtų suvokiama plačiai, – kaip sudėtinga, tačiau neakivaizdi kaltininko ir nukentėjusiojo interakcija, kurios pasekoje kaltininkas nepagrįstai praturtėja, o nukentėjusysis apie turtinius nuostolius gali nežinoti arba sužinoti tik po tam tikro laiko.
- Kita.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos teisėsaugos institucijų pareigūnų rašytinė apklausa apie apgaulės sporte santykį su nusikalstamomis veikomis. Plačiau apie tyrimo metodus – p. 295.

Antra vertus, nepaisant maždaug trečdaliao apklaustųjų kritiškos nuomonės, šis požiūris nėra vyraujantis. Beveik 28 % apklaustųjų teigė, kad sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtis galėtų būti pritaikyta, jei apgaulė būtų suvokiama plačiai, o 19 % nedetalizavo apgaulės koncepcijos ir teigė, jog iš esmės apgaulė sporte galėtų būti kriminalizuota sukčiavimo forma, jei tik ji atitiktų pavojingumo visuomenei kriterijų. Iš kitų atsakymų ((d) kita) vienas iš racionaliausių buvo pastebėjimas, jog sukčiavimas yra turtinis nusikaltimas, o apgaule sporto srityje yra pažeidžiami (pirmiausia) sportiniai principai, todėl apgaulė sporte „nusipelno“ atskiros nusikalstamos veikos sudėties.

Taigi iš pateiktos lentelės galima daryti prielaidą, jog į anketos klausimus atsakę Lietuvos teisėsaugos institucijų pareigūnai apgaulės sporte nelaiko nesuderinama su sukčiavimu baudžiamojoje teisėje ir, tikėtina, kad galėtų nesunkiai priimti lanksčią apgaulės sampratą. Tačiau metodologine prasme būtina pažymėti, jog griežtas (statistines) išvadas daryti iš anketos atsakymų analizės nereikėtų. Kaip jau minėta, anketų grįžtamojo ryšio procentas buvo nedidelis, tikėtina, jog į klausimus atsakė tie respondentai, kuriems apgaulė sporte buvo įdomi ir jie turėjo pakankamai laiko į šią temą gilintis, tačiau tokiu atveju tyrimo duomenys iš esmės *negali būti generalizuojami* – t.y. negalima teigti, jog apklaustieji teisėsaugos institucijų pareigūnai reprezentuoja visus Lietuvos teisėsaugos institucijų pareigūnus. Taigi įmanoma daryti prielaidą, kad apgaulę sporte tam tikri pareigūnai suvokia gana lanksčiai, tačiau kokia tikroji *visų* pareigūnų nuomonė, vienareikšmiškai pasakyti sudėtinga. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad tradicinis apgaulės suvokimas nėra nekintantis, ką rodo ir Lietuvos Respublikos teismų praktika. Pavyzdžiui, tradicinė apgaulės koncepcija baudžiamojoje teisėje nebuvo pritaikyta (tačiau dabar yra pritaikyta) atvejams, kai kažkas neteisėtai įgyja turtą arba gauna kitos turtinės naudos ne veikdamas

kito asmens intelektą, bet įveikdamas tam tikrą automatizuotą programą.⁵⁹ Taigi šiandien sukčiavimo (ir kartu apgaulės) traktuotė platesnė nei buvo anksčiau.

Sukčiavimo sudėtis baudžiamojoje teisėje yra **materialioji**, todėl būtina išnagrinėti padarinius ir priežastinį ryšį tarp veikos ir padarinių. Padariniai sukčiavime pasireiškia kaip **turtinė žala**, atsiradusi nukentėjusiajam dėl turto ar turtinės teisės praradimo, turtinės prievolės išvengimo ar panaikinimo. Turtinė žala yra lygi prarasto turto ar turtinės teisės vertei arba panaikintos ar išvengtos turtinės prievolės apimčiai. Šie padariniai turi atsirasti dėl to, kad kaltininkas panaudodamas apgaulę įgijo svetimą turtą ar turtinę teisę, išvengė turtinės prievolės ar ją panaikino. Svarbu pažymėti, jog turtinė žala turi būti ne mažesnė nei viena Bazinė socialinė išmoka (arba – MGL), tai yra 130 Lt. Priešingu atveju bus taikoma ne sukčiavimo, o smulkaus svetimo turto pagrobimo sudėtis, numatyta LR ATPK 50 str. Tačiau jei gautoji nauda viršija 130 Lt., kyla baudžiamoji atsakomybė, nes, pagal LR ATPK 9 str., administracinė atsakomybė už teisės pažeidimus atsiranda, jeigu savo pobūdžiu šie pažeidimai pagal galiojančius įstatymus neužtraukia baudžiamosios atsakomybės. Sukčiavimo sporto srityje kontekste atkreiptinas dėmesys į tai, kad sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtis reikalauja būtent materialiosios žalos, skirtingai nei, pavyzdžiui, piktnaudžiavimo nusikalstamos veikos sudėtis, kuriai inkriminuoti užtenka didelės materialinės, moralinės, organizacinės ar fizinės žalos.⁶⁰ Turint omenyje tai, kad sukčiaujama gali būti nebūtinai dėl materialaus pobūdžio prizu, manytina, kad materialiosios žalos

⁵⁹ O. Fedosiuko manymu, tradicinės baudžiamosios teisės normos (tiksliau, jų aiškinimas) nėra pritaikytos tokiems atvejams. Problematiška inkriminuoti sukčiavimą, nes lyg ir nėra apgaulės, suponuojančios žmogaus suklaidinimą. Nepaisant atitinkamų keblumų, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nusikalstamą veiką kvalifikavo kaip sukčiavimą, apgaule įgyjant teisę į turtą. Kasacinė byla Nr. 2K-682/2001. Taip pat: Fedosiuk O. *Sukčiavimo normos koncepcija naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jos įgyvendinimo problemos*. Teisė, 2003, 48, p. 87-88.

⁶⁰ Teismai, taikydami BK 228 straipsnį, pripažįsta žala ne tik turtinio, bet ir kitokio pobūdžio žala, dėl kurios nukenčia valstybės, tarptautinės viešosios organizacijos, juridinio ar fizinio asmens turtinė padėtis arba (ir) padaromas neigiamas poveikis jų neturtiniams interesams. Turtine žala pripažįstamas turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), negauta nauda ar negautos pajamos, o kitokio pobūdžio žala – fizinė, moralinė, organizacinė ar kito neturtinio pobūdžio žala, padaryta teisės ginamoms ir saugomoms nematerialioms vertybėms. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga. T-1. 2007 m. sausio 4 d.

kriterijus apsunkina sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėties inkriminavimą už sukčiavimą sporto srityje.

Sukčiavimas padaromas **tik esant kaltininko tiesioginei tyčiai**.⁶¹ Tyčios turinį esant sukčiavimui sudaro kaltininko suvokimas, jog apgaule suklaidinęs nukentėjusį jis neteisėtai ir neatlygintinai, savo ar kitų naudai įgijo svetimą turtą ar turtinę teisę, išvengė turtinės prievolės ar ją panaikino, numatė, kad dėl jį ar kitą asmenį neteisėtai praturtinančios veikos nukentėjusiajam atsirastų turtinė žala ir norėjo tokių padarinių.⁶² Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, jog sukčiavimo atveju būtina nustatyti ir atitinkamą kaltės turinį, t. y. kad tas asmuo suprato naudojamos apgaulės, gaunamos naudos ir daromos žalos pobūdį, šiuos padarinius numatė ir jų norėjo.⁶³

Apskritai tyčios įrodinėjimas sukčiavimo sporto srityje atveju yra problemiškas. Pavyzdžiui, manipuliacijų sporto varžybų rezultatais atveju gali būti sudėtinga nustatyti konkretų kaltininko gaunamos naudos ir daromos žalos pobūdį,⁶⁴ atitinkamai gali būti keblu inkriminuoti sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtį *inter alia* dėl sukčiavimo nusikalstamos veikos subjektyviosios pusės požymio – tiesioginės tyčios. Dopingo vartojimo atveju sportininkams (atletams)⁶⁵ taikoma griežtosios atsakomybės doktrina yra apskritai nesuderinama su tiesiogine tyčia ir jos įrodinėjimu. Taigi dopingo vartojimas (kaip bus rašoma ir vėliau) negali būti kriminalizuotas sukčiavimo forma; jis galėtų būti kriminalizuotas nebent tuo atveju, jei būtų atsisakyta griežtosios atsakomybės doktrinos ir dopingo vartojimui būtų taikomi baudžiamojoje, o ne sporto teisėje priimtini įrodinėjimo standartai.

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 8 „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (BK 274 ir 275 str.), p. 12. „Teismų praktika“, Vilnius, 1998, Nr. 10.

⁶² Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai). Vilnius, 2009, p. 340.

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-81/2011.

⁶⁴ Pavyzdžiui, korupcijai Rusijos sporte būdinga tai kad atitinkamos manipuliacijos yra nepiniginio pobūdžio. Dėl to keblu taikyti RF BK 184 str., kuriame kriminalizuotas sportinis papirkimas. Penktosios tarptautinės mokslinės-praktinės sporto teisės konferencijos medžiaga. Maskva, 2011. Plačiau: <http://sportslaw.ru/data/files/sbornik2011.pdf> [Žiūrėta 2011 11 25].

⁶⁵ „Sportininkų“ ir „atletų“ sąvokos disertacijoje vartojami paraleliai, kaip sinonimai.

Apibendrinant teisinę sukčiavimo sporto srityje sampratą, pabrėžtina, kad teisine prasme sukčiavimas sporte suvoktinas kaip sporto taisyklių pažeidimas sąmoningos apgaulės (baudžiamosios teisės prasme – tyčios) būdu. Nepaisant to (ir atsižvelgiant į tai), kad egzistuoja įvairūs požiūriai į sukčiavimą sporte, įmanoma nustatyti glaudų ryšį bei skirtumą tarp sukčiavimo sporte ir negarbingo žaidimo: sukčiavimas sporte skiriamas nuo negarbingo elgesio (angl. *unfair play*), esminėmis sukčiavimo sporte savybėmis laikant ne (tik) teisingumo, lygiateisiškumo, pagarbos ir tolerancijos principų pažeidimą (kas laikytina negarbingu žaidimu), o būtent apgaulingą sporto taisyklių pažeidimą. Sukčiavimas sporte, visų pirma, yra sporto teisės kategorija, o pavojingiausios sukčiavimo sporto srityje formos, kaip antai manipuliacijos sporto varžybų rezultatais, gali būti kriminalizuojamos sukčiavimo forma. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtinta sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtis iš esmės gali būti plečiamai modifikuojama sukčiavimo sporto srityje atvejams, nors egzistuoja tam tikri niuansai, susiję su žala, su tyčios suvokimu ir su (neakivaizdžiais) nukentėjusiais.⁶⁶

1.1.2 Kriminologinė sukčiavimo sporto srityje samprata

Atkreiptinas dėmesys, jog disertacijos tikslas yra sukčiavimo sporto srityje prevencija, kuri yra ne tik baudžiamosios teisės, bet ir kriminologijos kategorija. Pagal vieną iš daugelio kriminologijos apibrėžimų, kriminologija apibūdinama kaip socialinis mokslas apie nusikaltimus ir jiems įtakos darančius veiksnius.⁶⁷ Kriminologinė perspektyva yra tarpdalykinė, vis dėlto, tokio mokslo kaip „sporto kriminologija“ nėra, nors pastebimos iniciatyvos,

⁶⁶ Detaliau konkrečių sukčiavimo formų kriminalizavimo problematika analizuojama paskutiniame disertacijos skyriuje.

⁶⁷ Dobryninas A., Sakalauskas G., Žilinskienė L. *Kriminologijos teorijos*. Vilnius, 2008, p. 7.

plėtojančios deviacinio elgesio sporte kontrolės problemas.⁶⁸ Egzistuoja sporto sociologijos šaka sociologijos moksle, kurios pradininkais laikomi žymūs sociologai N. Elias ir P. Bordieu, nors deviacinis elgesys sporto srityje nėra pagrindinis sporto sociologijos objektas. Todėl darbe derinama kriminologinė ir sporto sociologijos perspektyva: deviacinis elgesys egzistuoja visose srityse, įskaitant ir sportą, todėl atitinkama kriminologijos bei sporto sociologijos kombinacija yra suprantama. Akcentuotina, jog kriminologinė perspektyva yra daugiapasmė. Ją galima skaidyti į klasikinę paradigmą, pozityvistinę paradigmą ir neo-klasikinę arba kritinę paradigmą.⁶⁹ Klasikinė paradigma iš esmės nesiskirtų nuo norminės-teisinės perspektyvos: remiantis šia tradicija, sukčiavimas sporte apibūdinamas kaip sporto taisyklių pažeidimas, kriminalizuotas baudžiamosios teisės. Pozityvistinė tradicija pabrėžtų atleto socialinę bei psichologinę patologiją ir aiškintųsi, kodėl atletas nukrypo nuo konvencinio elgesio. Pozityvistai deviaciją neretai sieja (be kita ko) su prastomis gyvenimo sąlygomis. Pabrėžtina, jog pozityvizmas teisėje ir pozityvizmas kriminologijoje suprantamas visiškai skirtingai – šis paprastas pavyzdys liudija, kad nėra paprasta jungti teisinę ir kriminologinę perspektyvas. Kritiniai kriminologai ne mažiau nei sukčiavimą sporto viduje pabrėžia galios laukus sporto išorėje, jie, be kita ko, analizuotų, kam naudinga apibrėžti tam tikrą elgesį kaip sukčiavimą ir su juo „kovoti“. Kritiniai sociologai ir kriminologai taip pat aiškinasi, kas sąlygoja, jog tam tikri

⁶⁸ Pavyzdžiui, Danijoje 2002 m. įsteigtas tarptautinis dopingo tyrimų centras, kurio paskirtis – suvokti dopingo fenomeną plačiame kultūriniam, politiniam ir socialiniam kontekste ir pasiūlyti dopingo kontrolės priemones, besiskiriančias nuo tradicinio „karo su narkotikais“. Plačiau: <http://www.doping.au.dk/>. Australijoje jau 30 metų veikia Kriminologijos institutas prie Australijos Vyriausybės. Viena iš instituto veiklos kryptių – nusikalstamo elgesio sporte bei sporto kaip nusikalstamo elgesio prevencijos tyrinėjimas. Plačiau: http://www.aic.gov.au/crime_community/communitycrime/sport%20and%20crime.aspx [Žiūrėta 2011 10 21].

⁶⁹ Gavėnaitė A. *Baismės samprata ir funkcijos pozityvistinėje ir kritinėje kriminologijos tradicijose*. Daktaro disertacija, Vilnius, 2008, p. 6-7.

veiksmai yra (ne)kriminalizuojami ir ar (kam) naudinga kriminalizuoti atitinkamus veiksmus.⁷⁰

Taigi pastebėtina, jog ir kriminologinė perspektyva aiškiai neatsako į klausimą, ką reikėtų laikyti sukčiavimu sporto srityje. Nepaisant to, įmanoma ieškoti „bendro vardiklio“, apjungiančio galimus žiūros būdus į sukčiavimą sporto srityje iš kriminologinės perspektyvos. Teisinės perspektyvos atveju šis „bendras vardiklis“ buvo teisės normos – tam tikras reglamentavimas, įtvirtintas sporto ar baudžiamojoje teisėje. Kriminologinės perspektyvos kontekste jungiamoji grandis yra deviacinis elgesys. Kad ir kokių pažiūrų laikytųsi kriminologai, išėties taškas yra nukrypstantis nuo normos (nekonvencinis) žmogaus elgesys. „Nukrypstantis nuo normos“ reiškia socialinių normų pažeidimą, socialines normas suprantant dažniausiai kaip teisės, tačiau išimtiniais atvejais ir kaip kitas socialines normas. Taigi nekonvencinis elgesys nebūtinai reiškia sporto taisyklių ar baudžiamųjų įstatymų pažeidimą – tai gali implikuoti ir bendrųjų teisingumo, lygiateisiškumo, protingumo, pagarbos bei tolerancijos principų pažeidimą. Atitinkama lanksti samprata kyla iš to, kad kriminologiniu požiūriu taisyklės yra tik vienas iš žmogaus elgesio reguliatorių, vienas iš svarbiausių, tačiau jokių būdu ne vienintelis, *a fortiori* negalima ignoruoti kitų elgesio kontrolės mechanizmų. Akcentuotina, jog išvardyti principai dažniausiai yra įtraukti į sporto teisės normas,⁷¹ taigi praktine prasme nėra ženklus skirtumo tarp sporto teisės ir sporto principų.

⁷⁰ Plačiau: Møller V., McNamee M., Dimeo P. *Elite Sport, Doping and Public Health*. University Press of Southern Denmark, 2009. Møller V. *The Doping Devil*, Copenhagen, 2008; Giulianotti R. *Sport. A Critical Sociology*. Polity, 2005. red. Giulianotti R. *Sport And Modern Social Theorists*. Palgrave Macmillan, 2004. Quinney R. *Crime in Political Perspective*. American Behavioral Scientist, 1964, 8, p. 19-22.

⁷¹ Pavyzdžiui, Olimpinės chartijos preambulėje įtvirtinta, jog Olimpinė dvasia reiškia (reikalauja) apibusių supratimą, draugystę, solidarumą ir garbingą žaidimą. Tarptautinio olimpinio komiteto Olimpinė chartija. Šveicarija, 2007. Prieiga per internetą: http://multimedia.olympic.org/pdf/en_report_122.pdf [Žiūrėta 2011 03 05]. Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymo 3 str. nustatyta, jog kūno kultūros ir sporto veikla grindžiama šiais principais: 1) lygiateisiškumo – siekti sudaryti sąlygas sportuoti visiems norintiems, nepaisant jų lyties, amžiaus, negalios, religijos ar tikėjimo, seksualinės orientacijos ir socialinės ar ekonominės padėties. Lygiateisiškumo principo pažeidimu nelaikoma atskiros varžybos vyrams, moterims, neigaliesiems, varžybos pagal amžiaus grupes, dalyvių skaičiaus varžybose ribojimas; 2) žiūrovų ir sporto renginių dalyvių saugumo – vengti incidentų aikštelėse ir už jų ribų, skatinti smurto mažinimą tarp žiūrovų; skatinti tinkamą sporto sirgalių klubų veiklos organizavimą ir jų narių gerą elgesį; 3) dopingo

Kriminologijos kontekste sukčiavimo, deviacinio elgesio ir negarbingo žaidimo sąvokos iš esmės gali būti suvokiamos panašiai. Tai yra suprantama, nes kas vienoje šalyje laikoma sukčiavimu sporto srityje baudžiamosios teisės prasme, kitoje šalyje – tik sporto taisyklių pažeidimu, tačiau kriminologine prasme tam tikros prevencinės priemonės gali būti tos pačios. Pavyzdžiui, sporte draudžiamų medžiagų ir metodų vartojimo žalos mažinimas (dopingo šalutinio poveikio neutralizavimas) gali būti efektyvi prevencinė priemonė įvairiose valstybėse nepriklausomai nuo to, ar dopingo vartojimas yra kriminalizuotas baudžiamuosiuose kodeksuose, ar ne.

Atitinkamas lankstus ir visapusiškas požiūris reprezentuojamas ne tik sociologijoje ar kriminologijoje. Tarp Lietuvos mokslininkų tikėtina, jog panašią poziciją išreikštų J. Gumbis, kuris socialinių normų netapatina su teisės taisyklėmis teigdamas, kad garbingas elgesys yra sąlygojamas ne tik taisyklių, bet ir, pavyzdžiui, koordinacijos, savanoriškumo, spontaniškumo, pasitikėjimo vienas kitu, pagarbos ir atvirumo. Be to, mokslininkas teigia, jog valstybės sukurtos ir įstatymų numatytos taisyklės yra ne tokios veiksmingos kaip iš pačių žmonių elgesio kylančios elgesio normos.⁷² Gali būti, kad panašiai mąstyti teisiniam realizmui priklausantys teoretikai, savo darbus grindžiantys pragmatizmo filosofija (ir ne tik ja), siekiantys demitologizuoti teisę nei ją juodindami, nei garbindami.⁷³ Iš esmės teisinio realizmo sąsajos su kriminologija neturėtų stebinti: šias dvi sroves vienija jų artimumas sociologijai (kai kurie teoretikai teisinį realizmą netgi tapatina su sociologine

draudimo – apsaugoti pagrindinę sportininkų teisę dalyvauti sporte be dopingo; 4) kilnaus elgesio – moralinės savybės, apibūdinančios taurių motyvų padiktuotus žmonių poelgius, labai vertintinus sportinėse kovose; 5) nešališkumo – užtikrinti, kad rezultatai nebūtų iš anksto aiškūs, ir išlaikyti konkurencinę pusiausvyrą tarp varžybose dalyvaujančių sportininkų ar komandų; 6) teštinumo – valstybės, savivaldybių ir nevyriausybinių sporto organizacijų sudaro tinkamas sąlygas talentingiems sportui asmenims nepertraukiamai užsiimti sporto veikla.

⁷² Mokslininko nuomone, socialinės normos – natūraliai susiformavusios taisyklės – kilusios iš paties žmogaus, turi daug didesnę galią nei įstatymų leidėjo įtvirtintos normos. Socialinės normos reguliuoja visos visuomenės sąrangą, jos lemia kiekvieną elgesio modelio pasirinkimą, reakciją ir motyvaciją. Gumbis J. *Naujų besiformuojančių visuomeninių santykių valstybinis reguliavimas ar savireguliacija*. Teisė, 2006, 58, p. 86-87.

⁷³ Posner Richard A. *Jurisprudencijos problemos*. Vilnius, 2004, p. 10.

teisės mokykla arba laiko viena iš sociologinės teisės mokyklos krypčių).⁷⁴ Pateikiama lentelė (matrica), kurią inspiravo R. Posner pateikta matrica ir jo teisinis argumentavimas, vedantis pragmatinės jurisprudencijos link.⁷⁵ Lentelėje reprezentuojamas santykis tarp teisinio realizmo, teisinio pozityvizmo ir kriminologijos.

1 lentelė. Sukčiavimo sporto srityje samprata skirtingų paradigų ribose

Teisinis pozityvizmas (formalizmas)	Baudžiamajame kodekse numatyta nusikalstama veika, atitinkanti sukčiavimo objektyviusius ir subjektyviusius požymius (pavyzdžiui, Vokietijos BK 263 str.).
Teisinis realizmas	Įvairiuose įstatymuose, poįstatyminiuose teisės aktuose, sporto federacijų dokumentuose, WAD kodekse, elgesio kodeksuose, privačiose (sportinės veiklos) sutartyse numatyti sporto taisyklių pažeidimai, suponuojantys sąmoningą apgaule (pavyzdžiui, LFF drausmės kodeksas)
Kriminologija	Deviacinis elgesys sporto srityje, kuriuo pažeidžiamos sporto taisyklės ar bendrieji garbingo žaidimo principai ir kurio paplitimo, veiksmų ir prevencijos analizė gali apimti teisinius, vertybinius, sociologinius, psichologinius, vadybinius, organizacinius ir kt. aspektus.

Teisinis pozityvizmas „atstovauja“ paradigmai, kuria remiantis sukčiavimas sporto srityje yra ir turi būti suvokiamas taip kaip jis suvokiamas baudžiamojoje teisėje. Įvairius niuansus, susijusius su tuo, ką sukčiavimas galėtų reikšti skirtingose socialinio gyvenimo srityse, teisinis formalizmas iš principo atmeta, reikalaujamas „vieningos“ sukčiavimo sporto srityje sampratos. Teisinis realizmas reprezentuoja (ypač kalbant apie Lietuvą) tokią socialinę realybę, kokia ji yra: truputį padriką ir nebūtinai sistemingą įvairių norminių ir individualių teisės aktų visumą, kuria kartais išsamiai, kartais fragmentiškai reglamentuojamas sukčiavimas sporto srityje. Kriminologija simbolizuoja socialinę sukčiavimo sporto srityje dimensiją – šios paradigmos

⁷⁴ Sociologinė teisės samprata yra diferencijuota idėjinė kryptis, teisės literatūroje vadinama įvairiai: realistine teisės koncepcija, teisiniu realizmu, sociologine jurisprudencija, pragmatiniu instrumentalizmu, teisiniu psychologizmu, gyvąja teise ir t.t. Vaišvila A. *Teisės teorija*. Trečias leidimas. Vilnius, 2009, p. 88.

⁷⁵ Posner Richard A. *Jurisprudencijos problemos*. Vilnius, 2004, p. 21, p. 33-35.

akcentas yra nekonvencinis elgesys, sąlygotas tam tikrų konkrečių veiksmų, su kuriais rekomenduotina dirbti socialiai priimtina linkme siekiant juos neutralizuoti ar kompensuoti.

Disertacijoje visos šios paradigmos jungiamos atsižvelgiant į disertacijos tikslą, dalyką ir struktūrą. Teisinis pozityvizmas ir teisinis realizmas – aiškinantis konkrečių sukčiavimo srityje formų teisinio reglamentavimo problematiką bei nagrinėjant (de)kriminalizacijos klausimus; kriminologinė paradigma reprezentuojama antroje tyrimo dalyje, skirtoje sukčiavimo srityje paplitimui bei pirminei ir antrinei prevencijai išanalizuoti ir įvertinti.

1.2 Sukčiavimo srityje prevencijos samprata

Kriminologijoje keletas teorinių kryptių bandė aiškinti nusikaltimus, juos sąlygojančias priežastis ir būdus, kuriais nusikaltimai (prevenciškai) kontroliuojami. Sąlyginai galime išskirti klasikinę mokyklą, pozityvistinę mokyklą, sociologinę mokyklą ir šiuolaikinę mokyklą.⁷⁶

Klasikinė mokykla susiformavo kaip atsakas į subjektyvius ir žiaurius teisminius procesus, vykusius XVIII amžiuje. Šios mokyklos šalininkų požiūriu, tinkamiausia prevencija yra proporcinga bausmė kaltininkui. Klasikinė mokykla orientuojasi į protingą, racionalų ir skaičiuojantį žmogų, kuris siekia malonumo ir vengia skausmo. Šių laikų kontekste klasikinėmis ar neoklasikinėmis apibūdinamos racionalaus pasirinkimo teorijos, akcentuojančios protaujantį individą ir jo laisvą valią.⁷⁷ Kriminalinė bausmė yra pakankama prevencinė priemonė, nes ji turi atbaidomąjį poveikį. Neoklasikinės mokyklos įtaka pastebima visame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse, kurio paskirtis – baudžiamosios teisės priemonėmis ginti žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus nuo nusikalstamų veikų. Šios mokyklos poveikį liudija ir baudžiamojo

⁷⁶ *Understanding Crime Prevention*. National Crime Prevention Institute USA, 2001, p. 16-18.

⁷⁷ Garland D. *The Development of British Criminology*. Knygoje *The Oxford Handbook of Criminology*. Maguire M. et al. Oxford, 1994, p. 22.

įstatymo funkcijos, pavyzdžiui, bendroji prevencija, kurios siekis užkirsti kelią nusikalstamų veikų padarymui įtvirtinant baudžiamajame įstatyme tam tikrus elgesio draudimus ir nustatant baudimo (bausmių, baudžiamojo poveikio priemonių ir pan.) formas už tokių draudimų pažeidimą. Atskirai paminėtina individualiosios baudžiamojo įstatymo prevencijos funkcija – siekis baudžiamosios teisės priemonėmis paveikti asmenis, teismo pripažintais kaltais dėl nusikalstamos veikos padarymo, kad jie laikytųsi įstatymų ir daugiau nenusikalstų.⁷⁸

Pozityvistinė mokykla istoriškai susiformavo XIX amžiuje. Pozityvistai siekė ne atbaidyti potencialius kaltininkus, bet veikiau apsaugoti visuomenę ir pataisyti nusikaltėlių. Pozityvistinė mokykla nebuvo už griežtas ir terminuotas sankcijas, nes bausmė turėtų keistis atsižvelgiant į kaltininko elgesį. Svarbesnis yra pažeidėjas, darbas su juo, nei nusikaltimas. Svarbiausios pozityvistinės mokyklos prevencinės idėjos yra kaltininko pataisa, terapija ir ugdymas.⁷⁹

Sociologinė (dar vadinama socialinio demokratinio pozityvizmo) mokykla atsirado 1920 m. Čikagos universitete. Manyta, kad sunkios ekonominės sąlygos sąlygoja kriminalinį elgesį ir asocialių pažiūrų formavimąsi. Tam, kad sumažėtų nusikaltimų skaičius, reikia: 1) gerinti socialines ir ekonomines gyvenimo sąlygas; 2) stiprinti socialinę kontrolę – ryšius su šeima, mokykla, bažnyčia ir panašiomis institucijomis. Remiantis sociologine mokykla, siūlomos prevencinės priemonės, kuriomis tobulinama sportininkų socialinės apsaugos sistema.⁸⁰

Šiuolaikine srovė kai kurias išvalgas perima iš ankstesnių mokyklų, kai kurias atmeta (pavyzdžiui, atsisakoma kaltininko pataisos koncepcijos), prideda šiek tiek naujų ir taip sukuria modernią mokyklą. Šiuolaikinis požiūris yra toks, kad nusikalstamumas yra normalus, įprastas modernios visuomenės

⁷⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius, 2004, p. 18.

⁷⁹ *Understanding Crime Prevention*. National Crime Prevention Institute USA, 2001, p. 16-18.

⁸⁰ Pavyzdžiui, sutartinių mačų futbole tyrinėtojas D. Hillas pasiūlė mokėti futbolo žaidėjams tiesiogiai per tarptautines federacijas (FIFA ir UEFA), bet ne per nacionalines federacijas tam, kad žaidėjai aiškiai žinotų savo užmokestį ir nebūtų išnaudojami. Turint omenyje pozityvistinės srovės sąsajas su socioekonominiais faktoriais, ši strategija tikriausiai būtų palaikoma pozityviosios mokyklos šalininkų. Žr. D.Hillo palaikomą petiją: <http://www.thepetitionsite.com/1/save-our-game> [Žiūrėta 2011 01 28].

reiškiny, o nusikalstantys individai ypatingai nesiskiria nuo likusios visuomenės dalies.⁸¹ Pasak A. Gavėnaitės (analizuojant D. Garlandą⁸²), vėlyvajame modernizme nusikaltimas tapo normaliu socialiniu faktu, kuris yra ne nenormalios prigimties ar deprivacijos rezultatas, bet yra įtaustas į kasdienio gyvenimo audinį kaip ir bet kuris kitas socialinis faktas.⁸³ Prevencine prasme šiuolaikinė srovė dėmesį koncentruoja ne į nusikalstantį individą kaip „taisytiną“ objektą, bet į tarpusavio santykius, aplinką, socialinę infrastruktūrą. Šiuolaikinės prevencijos mokyklos pagrindinės nuostatos: 1) prevencija, o ne rehabilitacija turi būti šiuolaikinės kriminologijos dėmesio centre, nes niekas iš tikrųjų nežino, kaip pataisyti ar reabilituoti teises pažeidėjus; 2) nusikalstamas elgesys gali būti kontroliuojamas veikiant potencialių aukų aplinką; 3) nusikaltimų prevencijos programos turi būti nukreiptos prieš nusikaltimų padarymą labiau nei po nusikaltimų padarymo; 4) kuomet sumažės galimybių nusikalsti, atitinkamai sumažės ir nusikaltėlių.⁸⁴

Viena iš naujausių nusikaltimo prevencijos mokslo idėjų yra prevencijos **veiksmingumo**⁸⁵ įvertinimas. Šios idėjos šalininkų požiūriu, praeito šimtmečio aštuntajame dešimtmetyje nusikaltimų prevencija susidūrė su esminiais sunkumais. Pradėjo ryškėti kontrastas tarp išpūdingai išsiplėtusios prevencinės veiklos masto, didžiulių lėšų ir pastangų, kurios buvo skiriamos šiai veiklai, ir aiškaus poveikio nusikalstamumui nebuvimo. Daugelyje šalių nusikalstamumo lygis augo nepaisant visų vykdomų prevencijos priemonių, kitose tas lygis buvo pastovus, nepaisant to, kad prevencijai nebuvo skirta didelio dėmesio. Anksčiau nekritiškai priimama prielaida, kad bet kokia prevencija, jeigu tik ji

⁸¹ Garland D. *The Culture of Control*. Oxford, 2006, p.15.

⁸² D. Garlandas analizuodamas kontrolės kultūrą nustatė, kad šiuolaikinės vakarų visuomenės (ypač JAV) charakteringas bruožas – tai baudimo (angl. *punitiveness*) didėjimas, pasireiškiantis dideliu įkaltintųjų skaičiumi. Kalėjimo egzistavimo pateisinimui demonstruojama politinė retorika, besiremianti visuomenės saugumo argumentais. Tačiau, pastebi D. Garlandas, manipuluojant „visuomenės saugumo“ idėja, pateisinama represyvi bausmių politika ir įtvirtinama politinis populizmas. Plačiau: Gavėnaitė A. *Bausmės samprata ir funkcijos pozityvistinėje ir kritinėje kriminologijos tradicijose*. Daktaro disertacija, Vilnius, 2008, p. 91.

⁸³ Gavėnaitė A. *Bausmės samprata ir funkcijos pozityvistinėje ir kritinėje kriminologijos tradicijose*. Daktaro disertacija, Vilnius, 2008, p. 99.

⁸⁴ *Understanding Crime Prevention*. National Crime Prevention Institute USA, 2001, p. 16-18.

⁸⁵ Terminas *efektyvumas* (angl. *efficiency*) apibrėžiamas kaip *santykis* tarp pageidautinų veiklos rezultatų ir panaudotų tiems rezultatams pasiekti kompleksinių išteklių, indėlių, sąnaudų bei kitų resursų. Justickaja S. *Nusikaltimų prevencija Lietuvoje: perėjimas nuo sensorinės (jutiminės) prie įrodymais grindžiamos nusikaltimų prevencijos*. Teisės problemos, 2011, Nr. 1 (71).

vykdoma pakankamai dideliu mastu, užtikrina nusikalstamumo mažėjimą, pradėjo kelti vis didesnes abejones.⁸⁶

Šių abejonių išdava – nusikaltimų prevencijos veiksmingumo tyrimai, kuriais buvo siekiama nustatyti, kokios prevencijos priemonės iš tikrųjų daro prevencinį poveikį – sumažina nusikaltimų skaičių, o kas yra neveiksminga. Reikšmingiausi buvo du tokie tyrimai. R. Martinsono (1976) garsaus darbo „Niekas neveikia“ (angl. „*nothing works*“).⁸⁷ pagrindas buvo kelių šimtų įvairiausių prevencijos projektų veiksmingumo apibendrinimas. Apibendrinimo išvada gan vienareikšmė – tik nežymi, vos kelis procentus sudaranti prevencijos projektų dalis buvo veiksminga. Didžioji dauguma kitų buvo arba neveiksmingi, arba jų veiksmingumo negalima nustatyti. 1996 m. L. Shermano vadovaujamas mokslininkų kolektyvas, JAV kongreso pavedimu, atliko naują JAV ir kitose šalyse vykdomų prevencijos programų veiksmingumo apibendrinimą.⁸⁸ Jų tyrimo išvada buvo lygiai tokia pati: dauguma labiausiai taikomų ir populiarių prevencijos priemonių yra visiškai neveiksmingos. Pavyzdžiui, neveiksmingos pasirodė visos „žodinės“, „auklėjamosios“ prevencijos priemonės. Nedarė jokie teigiamo poveikio ir jaunimo užimtumo, jų poilsio organizavimo programos, taip pat teisinis švietimas, probleminių paauglių ir jaunuolių „šefavimas“ ir daugelis kitų prevencijos priemonių, dėl kurių veiksmingumo anksčiau nebuvo abejojama.⁸⁹

Abu minėti tyrimai, lygiai kaip ir daugybė kitų prevencijos veiksmingumo tyrimų, vertė pripažinti fundamentalią tiesą – *prieš taikant bet kokią prevencijos priemonę reikia įrodyti jos veiksmingumą, bet kokios planuojamos prevencijos priemonės veiksmingumas turi būti įvertintas taikant griežtus mokslo vertinimo kriterijus*. Minėti tyrimai parodė, kad jeigu tam tikra

⁸⁶ Justickaja S., Nikartas S. *Nusikaltimų prevencijos programų (projektų) veiksmingumo užtikrinimo problemos Lietuvoje*. Tyrimo ataskaita. Teisės institutas, 2010.

⁸⁷ Martinson R. *What Works? – Questions and Answers About Prison Reform*. Public Interest, Vol. 35, 1974, p. 22-54.

⁸⁸ Sherman L. W., Gottfredson D., MacKenzie D., Eck J., Reuters P., Bushway S. *Preventing Crime: What Works, What Doesn't, What's Promising*. A Report To The United States Congress Prepared for the National Institute of Justice / Department of Criminology and Criminal Justice University of Maryland. Prieiga per internetą: <http://www.ncjrs.gov/works/>[Žiūrėta 2011 11 25].

⁸⁹ Justickaja S., Nikartas S. *Nusikaltimų prevencijos programų (projektų) veiksmingumo užtikrinimo problemos Lietuvoje*. Tyrimo ataskaita, Teisės institutas, 2010.

prevencijos programa vykdoma neatlikus išankstinio prevencijos priemonių veiksmingumo įvertinimo, beveik garantuota, kad ji bus neveiksminga.⁹⁰

„Veiksmingumo revoliucija“ padėjo galą „entuziastinei prevencijai“, šventai tikinčiai, kad prevencijos dalyvių vidinis įsitikinimas ir entuziazmas užtikrina prevencinį poveikį. Į jos vietą atėjo nauja „įrodymais grindžiama“ (angl. *evidence-based*) prevencijos veikla, kai lėšos, pastangos skiriamos tokioms prevencijos programoms ir priemonėms, kurių veiksmingumas yra kruopščiai ir visapusiškai įrodytas dabartinio prevencijos mokslo metodais. Disertacijos kontekste stengiamasi pasiūlyti kuo efektyvesnes prevencines strategijas atsižvelgiant į šiuos **veiksmingumo kriterijus**: 1) problemos ištyrimas ir formulavimas (ištyrimo visapusiškumas, formulavimo tikslumas ir konkretumas); 2) tikslų ir uždavinių pasirinkimas (jų formulavimo tikslumas, sąsajos su iškelta problema); 3) problemos alternatyvių sprendimo būdų nagrinėjimas; 4) veiksmų analizė; 5) prevencinių priemonių parinkimas, problematinių aspektų išskyrimas įgyvendinant prevencines priemones.⁹¹ Atsižvelgti į *visus* prevencijos veiksmingumo kriterijus (kaip antai laukiamų rezultatų tikslus apibrėžimas procentais, absoliučiais skaičiais, vidurkių skirtumais ir pan.) disertacijos kontekste yra *praktiškai neįmanoma*, nes registruotų sukčiavimo sporto srityje atvejų Lietuvos Respublikoje beveik nėra, todėl itin keblu yra operuoti skaitinėmis išraiškomis, atitinkamai užsibrėžti tiksliai įvertinti prevencinių priemonių veiksmingumą, jei prevencijos tikslu įvardysime sukčiavimo sporto srityje registruotų nusikaltimų ar jų aukų skaičiaus sumažėjimą. Antra vertus, jei prevencijos tikslu įvardysime neregistruotų sukčiavimo sporto srityje atvejų mažėjimą, nuodugnūs

⁹⁰ Sherman L.W., Gottfredson D., MacKenzie D., Eck J., Reuters P., Bushway S. Preventing Crime: *What Works, What Doesn't, What's Promising*. A Report To The United States Congress Prepared for the National Institute of Justice/ Department of Criminology and Criminal Justice University of Maryland <http://www.ncjrs.gov/works/> [Žiūrėta 2011 11 25].

⁹¹ Išskirta pagal Justickaja S., Nikartas S. *Nusikaltimų prevencijos programų (projektų) veiksmingumo užtikrinimo problemos Lietuvoje*. Tyrimo ataskaita. Teisės institutas, 2010.

veiksmingumo įvertinimo tyrimai⁹² tikėtinai užtruktų kelerius metus, kas pareikalautų jau atskiros (naujos) disertacijos ar atskiro fundamentalaus mokslinio tyrimo.

Taigi disertacijoje prevencija suprantama panašiai kaip ją supranta šiuolaikiniai teoretikai, stengiantis jungti įvairias sroves siekiant kuo visapusiškiau išanalizuoti sukčiavimą sporto srityje bei pasiūlyti efektyvias prevencines priemones. Klasikinė mokykla paranki siekiant nustatyti, kokia forma būtų įmanoma kriminalizuoti sukčiavimą sporto srityje, t.y. kokios jau egzistuojančios nusikalstamų veikų sudėtys atitiktų sukčiavimą sporto srityje – sukčiavimo, kyšininkavimo, papirkimo, o galbūt prasminga įvesti naują nusikalstamos veikos sudėtį. Pozityvistinė ir sociologinė srovės padeda suvokti aplinką, kurioje vyksta sukčiavimas sporto srityje, atitinkamai leidžia pasiūlyti prevencines priemones, orientuotas į socialinės, ekonominės ir politinės sporto infrastruktūros tobulinimą. L. Sherman plėtojama „veiksmingos“ prevencijos mokykla aktuali, nes skatina kuo konkrečiau, tiksliau nusakyti, kodėl būtent tokia konkreti prevencinė priemonė pasiūlyta, įvertinti alternatyvias priemones. Įdomumo ir gilesnio suvokimo dėlei, atkreiptinas dėmesys į tai, kad „veiksmingoji“ nusikaltimų prevencijos mokykla dera su gvildenta realistinės jurisprudencijos samprata, nes abi koncepcijas vienija bendras tikslas – (teisės) socialinis veiksmingumas.

Pagrindinis nusikaltimų prevencijos tikslas nagrinėjamame kontekste yra ne mažinti registruotų nusikalstamų veikų skaičių, o neutralizuoti ar kompensuoti veiksnius, sąlygojančius nusikalstamą elgesį ir saugoti sportininkų, valstybės ir visos visuomenės teisėtus interesus. Registruotų nusikaltimų skaičiaus mažinimas sukčiavimo sporte kontekste negali būti prevencijos tikslas ir dėl to, kad Lietuvoje nėra nė vienos baudžiamosios bylos,

⁹² Svari išvada dėl priemonės potencialaus veiksmingumo gali būti paremta (be kita ko) daugkartiniais jos sėkmingo taikymo tyrimais, kurie buvo atliekami naudojant eksperimentinį (angl. *experimental design*) arba pusiau eksperimentinį (angl. *quasi-experimental design*) tyrimo metodą. Kitas pagrindas – sėkmingas pilotinis (žvalgybinis) priemonės taikymas, t.y. kai prevencinės priemonės pirmiausia išbandomos mažesniame projekte (pavyzdžiui, tik viename rajone), kuriame jų veiksmingumas buvo stebimas kontrolinių grupių sudarymo (eksperimentinio tyrimo metodo) pagrindu. Justickaja S., Nikartas S. *Nusikaltimų prevencijos programų (projektu) veiksmingumo užtikrinimo problemos Lietuvoje*. Tyrimo ataskaita. Teisės institutas, 2010.

kurioje būtų patrauktas baudžiamojon atsakomybèn fizinis ar juridinis asmuo būtent už sukčiavimą sporto srityje.

Taigi sukčiavimo sporto srityje prevencija yra suprantama kaip veiksmų, sąlygojančių sukčiavimą sporto srityje, **išaiškinimas ir neutralizavimas** pasiūlant moksliskai pagrįstas prevencines strategijas, kurios apima tiek (baudžiamąsias) teisines, tiek etines, socialines, edukacines, organizacines ir technines priemones.⁹³

Kai kurios disertacijoje analizuojamos prevencinės priemonės yra abstraktesnės, kai kurios konkretesnės, vienos taikomos prieš sukčiavimą sporte, kitos – po sukčiavimo. Aiškumo dėlei, prasminga sukčiavimo sporto srityje prevenciją pagal taikymo momentą ir pagal adresatus skirstyti į pirminę, antrinę ir tretinę.⁹⁴ Pirminės, antrinės ir tretinės prevencijos modelis leidžia aiškiau konceptualizuoti prevencines idėjas, padeda organizuoti ir identifikuoti sukčiavimo sporto srityje prevencijos prioritetus.⁹⁵ Pirminės prevencijos atveju

⁹³ Objektyvumo dėlei, būtina pažymėti, jog disertacijos tikslas nėra sukčiavimo sporte tiesmukiškas panaikinimas arba visų veiksmų, sąlygojančių sukčiavimą sporto srityje, neutralizavimas. Perfrazuojant šiuolaikinius (kritinius) socialinius teoretikus, akcentuotina, jog siekiant suvokti, kokie yra pavojingų veiksmų generuojančio konteksto kontūrai, atitinkamus veiksmus reikia pripažinti ir juos suprasti kuo įvairesnėmis prasmėmis. Tam, be kita ko, reikia aiškintis, kiek apskritai prasminga neutralizuoti veiksmus, sąlygojančius sukčiavimą sporto srityje, pasiūlant kompleksines prevencijos strategijas. Sukčiavimo sporto srityje aspektu kvestionuotina, ar vien atitinkamos srities tyrinėjimas ir siūlymas sukčiavimą „neutralizuoti“ neprideda prie atitinkamo reiškinio katalizavimo (kurstymo). Tai yra paradoksalus klausimas, kurio negalima ignoruoti, tačiau nepaisant jo „taiklumo“, autorės atsakymas yra neigiamas dėl kelių priežasčių. Pirma, nuodugnus sukčiavimo sporto srityje pavojingumo įvertinimas, nurodant ir tradicinius „prieš sukčiavimą“ argumentus, ir skeptiškai kritinius „neaišku, už kokius idealus kovojama“ argumentus, įgalina pažvelgti į nagrinėjamą reiškinį neteisiant ir nekaltinant pažeidėjų, atitinkamai neprovokuojant jų pykčio ar pasiryžimo pakartotinai sukčiauti. Antra, sukčiavimas sporte analizuojamas lyginant jį su mažesnio ir didesnio pavojingumo veiksmomis: su negarbingu žaidimu ir su nusikalstamomis veikomis. Tai leidžia suvokti sukčiavimą sporto srityje panašių (alternatyvių) veiksmų kontekste, kas prisideda prie proceso supratimo, valdymo ir rangavimo, bet ne jo (sąmoningo ar nesąmoningo) kurstymo. Trečia, sukčiavimas sporto srityje pristatomas skirtingų visuomenės atstovų akimis: sportininkų, trenerių, politikų, teisėsaugos institucijų pareigūnų. Toks kontekstualus sukčiavimo sporto srityje tyrimas leidžia pasiūlyti moksliskai nuoseklias, socialinę tikrovę atitinkančias (bet ne provokatyvias ar erzinančias) prevencines priemones. Be to, disertacijoje nevengiama kelti ir „tradicinių“ kritinių klausimų, kaip antai, kodėl teismų praktika, susijusi su manipuliacijomis varžybų rezultatais, yra negausi; kas gali slypėti už to, kad Lietuvos Respublikos kultūros ir sporto rėmimo fondo lėšas, be kita ko, sudaro dalis akcizo pajamų, gautų už alkoholinius gėrimus ir tabako reklamą; arba ką rodo (selektyvi) dopingo testavimo statistika. Tokie ir panašūs klausimai skatina išeiti už siauro pozityvistinio požiūrio ribų ir atveria duris įvairiareikšmiam kritiniam diskursui. Plačiau: Žižek S. *Smurtas*. Demos, 2010, p. 11. Gavėnaitė A. *Kritinė kriminologija kontinentinėje Europoje: ištakos ir pagrindinės idėjos*. Teisės problemos, 2007, Nr. 3 (57), p. 43-61.

⁹⁴ Justickis V. *Kriminologija* II d. p. 25-36. Čepas A. *Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos bruožai*. Vilnius, 1986, p. 27.

⁹⁵ Apskritai nusikaltimų prevencijos skirstymas į pirminę, antrinę ir tretinę kilo iš visuomenės sveikatos prevencijos modelio. Medicinoje pirminės prevencijos metu nustatomos bendrosios

metu identifikuojamos fizinės ir socialinės aplinkos sąlygos (veiksniai), galinčios paspartinti nusikalstamą elgesį. Pirminės prevencijos tikslas yra paveikti, pakeisti atitinkamus veiksnius nusikalstamam elgesiui nepalankia linkme. Antrinės prevencijos metu nustatomi potencialūs pažeidėjai ir siekiama įsiterpti į jų aplinką taip, kad nusikaltimų neįvyktų. Tretinės prevencijos metu dirbama su jau įvykdžiusiais nusikaltimus taip, kad jie nepakartotų savo pavojingų veiksmų arba (ir) kuriami tokie baudžiamieji įstatymai, kad kaltininkai neišvengtų atsakomybės.⁹⁶ Sukčiavimo sporto srityje kontekste pateiktina šių trijų prevencijos rūšių iliustracinė lentelė.

2 lentelė. Sukčiavimo sporto srityje prevencijos rūšys (pakopos)

Pirminė prevencija	Antrinė prevencija	Tretinė prevencija
Visų sportininkų aplinkos, socialinės saugos tobulinimas; bendrasis sportininkų švietimas; jų nuostatų, vertybių pozityvus veikimas	Speciali intervencija į potencialiai pažeidžiamas sporto šakas ir nusikalsti linkusius asmenis (sportininkus, trenerius, teisėjus ir kt.)	Baudžiamųjų įstatymų tobulinimas, siekiant išvengti neatsakomybės už sukčiavimą sporto srityje problemas.

Pirminė prevencija suprantama kaip įvairių negatyvių socialinių reiškinių, katalizuojančių sukčiavimą sporto srityje, neutralizavimas. Pirminė sukčiavimo sporte prevencija apima visus sportininkus, tiek mėgėjus, tiek profesionalus, ji taikoma iš esmės visoms sporto šakoms ir yra pati abstrakčiausia, pavyzdžiui, rekomendacija užtikrinti sportininkams reikiamą socialinę apsaugą. Antrinė prevencija yra kryptingesnė, ji taikoma

(kenksmingos) aplinkos sąlygos ir siekiama šias sąlygas susilpninti (pavyzdžiui, nutekamųjų vandens valymas; švietimas apie žmogaus higieną; saugių darbo sąlygų užtikrinimas). Antrinės prevencijos metu identifikuojamos potencialiai ligotų ar bepradedančių sirgti individų grupės ir įsiterpiama į jų gyvenimą specialiomis priemonėmis, kad padėtis netaptų (dar) blogesnė (pavyzdžiui, krūtinės rentgenas varginguose rajonuose; specialios dietos nutukusiems asmenims; skiepai nuo raudoniukės ateityje besilaukiančioms motinoms). Tretinės prevencijos atveju identifikuojami jau sunkiai sergantys individai ir jie gydomi tam, kad nenumirtų ar netaptų neįgaliais (pavyzdžiui, radiacinis veikimas sergantiems vėžiu; širdies operacija esant širdies vožtuvų nepakankamumui). Kriminologinėje literatūroje teigiama, jog nusikaltimų prevencija gali būti konceptualizuojama tokiais pačiais trimis lygmenimis ir atitinkamas skirstymas yra prasmingas teoriniu požiūriu, kartu naudingas ir praktiniu požiūriu. Akcentuotina, jog atitinkama klasifikacija, istoriškai perimta iš medicinos, beveik nieko bendra neturi su pozityvistine kriminologijos mokykla, kuri nusikaltimą traktavo kaip ligą, o nusikaltėlius siekė pagydyti. „Pasiskolinant“ medicininę klasifikaciją siekta pritaikyti ją kriminologijos reikmėms, bet ne „pritempti“ kriminologiją prie medicinos. Brantingham L., Faust F.L. *A conceptual model of crime prevention*. Knygoje *Key Readings in Criminology*. Red. T. Newburn, Willan, 2009, p. 558.

⁹⁶ Brantingham P. L., Faust F.L. *A conceptual model of crime prevention*. Knygoje *Key Readings in Criminology*. Red. T. Newburn, Willan, 2009, p. 554-558.

konkrečioms sporto šakoms, pavyzdžiui, vieningos reitingų skaičiavimo sistemos įdiegimas dziudo sporte. Tretine arba sukčiavimo recidyvo prevencija siekiama, kad sukčiavę asmenys to nekartotų – analizuojamos sukčiavimo sporte kriminalizavimo galimybės.⁹⁷

Taigi pagal taikymo momentą (pradedant įsijungimu į sporto veiklą ir baigiant nusikalstamos veikos momentu) ir subjektų ratą (pradedant visa sporto visuomene ir baigiant įtariamaisiais ar kaltinamaisiais) prevencinės priemonės skirstomos į pirminę, antrinę ir tretinę prevenciją. Tretinė arba nusikaltimų recidyvo prevencija yra kartu ir kriminologijos, ir baudžiamosios teisės kategorija, o ankstesnės prevencijos rūšys (pirminė ir antrinė) gali apimti įvairius aspektus: (pirmiausia) kriminologinius, vertybinius, organizacinius, techninius, socialinės saugos, sporto teisės ir kitus. Šis paaiškinimas leidžia suvokti, jog prevencijos rūšių klasifikacija yra sąlyginė, kartu matyti, jog visos **prevencijos rūšys papildo** viena kitą.

1.3 Teisinė atsakomybė už konkrečias sukčiavimo sporto srityje formas ir jų apibrėžtumo problematika

Šioje dalyje analizuojama dviejų pasirinktų nagrinėti pavojingiausių sukčiavimo sporto srityje formų – dopingo vartojimo bei susitarimų dėl varžybų baigties teisinės atsakomybės problematika. Šių sukčiavimo sporto srityje formų kompleksiskumas sąlygoja tai, kad nagrinėjamas ir susijusių veiksmų teisinis reglamentavimas: (*inter alia*) neteisėtas disponavimas sporte draudžiamomis medžiagomis ir metodais; sportininkų stebėjimo sistemos legitimumas; sportinis sukčiavimas, susijęs su lažybų verslu; ir kt.

⁹⁷ Kaip jau minėta, tretinė prevencija *šiame darbe* suvokiama kaip de(kriminalizacijos) problematika, nors ši sąvoka yra platesnė: tai ir (de)kriminalizacija, ir (de)penalizacija, bausmių vykdymas, bei jų vykdymo sąlygos.

1.3.1 Teisinė atsakomybė už sporte draudžiamų medžiagų ir metodų vartojimą bei neteisėtą disponavimą sporte draudžiamomis medžiagomis ir metodais

Akcentuotina, kad probleminiai klausimai tarptautinėje teisėje aktualūs ir nacionalinės teisinės bazės kontekste: pavyzdžiui, WADA patvirtinto Draudžiamųjų sąrašo problematikos suvokimas reikšmingas kuriant nacionalinį Draudžiamųjų sąrašą, kuris būtų svarbus administracinei ar baudžiamajai atsakomybei už neteisėtą disponavimą dopingu realizuoti. Teisinio reglamentavimo studijavimas reikšmingas ir kriminalizacijos problematikai atskleisti, pavyzdžiui, kaip toliau analizuojama, dopingo vartojimo kriminalizavimas (nacionalinėje teisėje) vargu ar būtų įmanomas dėl griežtosios atsakomybės doktrinos, įtvirtintos tarptautinėje sporto teisėje. Atkreiptinas dėmesys, kad disertacijoje sąvokos dopingas bei sporte draudžiamos medžiagos ir metodai vartojamos kaip sinonimai. Įstatymuose pastaruoju metu linkstama vartoti tikslesnę ir išsamesnę formuluotę „sporte draudžiamos medžiagos bei metodai“, tačiau mokslinėje literatūroje šios formuluotės iš esmės nesiskiria, nedaroma esminio skirtumo tarp jų ir šiame darbe. Dopingo vartojimas ir neteisėtas disponavimas dopingu glaudžiai susiję: dopingo vartojimo paklausa sąlygoja dopingo tiekimo ar aprūpinimo pasiūlą ir atvirkščiai. Be to, prevencine prasme užkirsti kelią dopingo vartojimui galima ne tik tiesmukai baudžiant ar gąsdinant pačius dopingo vartotojus-sportininkus, bet ir, visų pirma, kontroliuojant tuos asmenis ar tinklus, kurie sportininkus dopingu aprūpina, t.y. tuos, kurie neteisėtai disponuoja dopingu.

Dopingo vartojimas bei veiksmai, susiję su neteisėtu disponavimu sporte draudžiamomis medžiagomis ir metodais, reglamentuojami šiais nacionaliniais ir tarptautiniais teisės aktais: Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymu; Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksu; Lietuvos Respublikos baudžiamuoju kodeksu; jau minėta Tarptautine konvencija prieš dopingo vartojimą sporte (arba – Antidopingo konvencija); Pasauliniu antidopingo kodeksu (arba – WAD kodeksu). Taip pat antidopingo klausimus reglamentuoja konkrečių tarptautinių ir nacionalinių

sporto federacijų teisės aktai, varžybų nuostatai, tam tikrais aspektais – Vyriausybės nutarimai ir Kūno kultūros departamento direktoriaus įsakymai, sportinės veiklos sutartys tarp sporto klubų ir konkrečių sportininkų.

Kūno kultūros ir sporto įstatymas, LR ATPK, LR BK privalomi visiems Lietuvos Respublikos fiziniams ir juridiniams asmenims. Antidopingo konvencija yra ratifikuota Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis, esanti sudedamąja Lietuvos teisinės sistemos dalimi. WAD kodeksas yra pripažįstamas Antidopingo konvencijoje, jis yra privalomas tiems subjektams, kurie patenka į WAD kodekso reglamentavimo sritį. Tarptautinių ir nacionalinių sporto federacijų teisės aktai, kaip ir konkrečių varžybų nuostatai, yra lokalieji teisės aktai, privalomi tuose aktuose konkrečiai apibrėžtam subjektų ratui. Vyriausybės nutarimai ir Kūno kultūros departamento direktoriaus įsakymai yra poįstatyminio lygmens teisės aktai, negalintys prieštarauti įstatymams ir tarptautinėms sutartims.

Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatyme įtvirtinta dopingo sąvoka ir draudimas vartoti dopingą.⁹⁸ **Dopingas**, remiantis Kūno kultūros ir sporto įstatymo 2 str. 2 d., – tai sportininko organizmo fizinę ir psichinę veiklą skatinantys arba slopinantys, pavojų jo sveikatai keliantys preparatai ir metodai, vartojami pajėgumui laikinai padidinti ir sudarantys sąlygas nesąžiningai varžytis. Dopingo ir jo metodų sąrašą nustato Tarptautinė antidopingo agentūra (angl. WADA). Minėto įstatymo 46 str. įtvirtintas draudimas vartoti dopingą: sportininkams draudžiama vartoti, o gydytojams, sporto specialistams ir kitiems asmenims – skirti, skatinti ir versti vartoti dopingą ar taikyti jo metodus, uždraustus WADA ir tarptautinių sporto organizacijų. Asmenims, vartojusiems, skatinusiems, vertusiems vartoti dopingą ar taikyti jo metodus, taikomos tarptautinių ir Lietuvos sporto organizacijų numatytos sankcijos.

Lietuvos Respublikos **baudžiamajame kodekse** numatyta atsakomybė už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis. Taigi tos sporte draudžiamos medžiagos, kurios patenka į narkotinių ar

⁹⁸ Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymas. Valstybės žinios, 1996, Nr. 9-215.

psichotropinių medžiagų kategoriją, yra traktuojamos kaip pastarosios ir yra uždraustas jų: 1) neteisėtas disponavimas be tikslo jas platinti (259 str.); 2) neteisėtas disponavimas turint tikslą jas platinti arba neteisėtas disponavimas labai dideliu narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekiu (260 str.); 3) narkotinių ar psichotropinių medžiagų platinimas nepilnamečiams (261 str.); 4) įrenginių narkotinėms ar psichotropinėms medžiagoms gaminti gaminimas arba narkotinių ar psichotropinių medžiagų gamybos technologijų ar instrukcijų rengimas (262 str.); 5) lenkimas vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas (264 str.); 6) neteisėtas disponavimas pirmos kategorijos narkotinių ar psichotropinių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) (266 str.); 7) teisėto disponavimo narkotinėmis, psichotropinėmis, stipriai veikiančiomis ar nuodingosiomis medžiagomis taisyklių pažeidimas (268 str.); 8) kontrabanda (199 str. 2 d.). Taip pat pažymėtina, jog nustatyta baudžiamoji atsakomybė už *neteisėtą dopingo, sutampančio su vaistinėmis medžiagomis, gaminimą ir realizavimą* (275 str.). Dėl LR BK 199 str. 1 d. yra tam tikrų neaiškumų, ar ji galėtų būti taikoma sporte draudžiamų medžiagų ir metodų kontrabandos atveju, tačiau tie neaiškumai yra susiję ne su pačia nusikalstamos veikos sudėtimi, o su tuo, kad Lietuvoje nėra patvirtintas Draudžiamųjų medžiagų ir metodų sąrašas. Kitaip tariant, Lietuva dar neišreiškė savo pozicijos, ar *visos*, ar tik *tam tikros* Antidopingo konvencijos numatyta sąrašė įvardytos medžiagos ir metodai bus traktuojamos vienodai, ar už visų medžiagų bei metodų kontrabandą bei neteisėtą disponavimą bus baudžiama taip pat.

Lietuvos Respublikos **administracinių teisės pažeidimų kodekse**⁹⁹ numatyta administracinė atsakomybė už kontrabandą, kai neteisėtai gabenamų privalomų pateikti muitinei daiktų vertė neviršija 250 minimalių gyvenimo lygių (MGL) dydžio sumos (210 str.); už neteisėtą narkotinių ar psichotropinių medžiagų įgijimą ar laikymą nedideliais kiekiais arba narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimą be gydytojo paskyrimo (44 str.); už teisės aktų, reglamentuojančių su narkotinių ar psichotropinių medžiagų pirmtakais

⁹⁹ Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. Vyriausybės žinios, 1985, Nr. 1–1.

(prekursoriais) susijusią veiklą, pažeidimą (44² str.); už neteisėtą sveikatinimo veiklą (43³ str.); už neteisėtą vertimąsi su vaistais (vaistiniais preparatais) susijusią veiklą (44¹ str.); už farmacijos praktikos ir veiklos, susijusios su vaistais (vaistiniais preparatais), sąlygų pažeidimą (44³ str.). Taigi sporte draudžiamoms medžiagoms, patenkančioms į narkotinių ar psichotropinių medžiagų ar vaistų kategoriją, taikomos bendrosios LR ATPK normos. Matyti, kad, nors ir nėra specialiųjų normų, nepagrįsta būtų teigti, jog administracinė atsakomybė už neteisėtą disponavimą dopingu (nedideliais kiekiais) apskritai nekyla. Tačiau pažymėtina, jog administracinės atsakomybės taikymas yra nenuoseklus: ji gali būti taikoma tik už tų dopingo preparatų neteisėtą disponavimą nedideliais kiekiais, kurie sutampa su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis arba vaistais.

Vyriausybės nutarimai reglamentuoja atskirus dopingo klausimus rentų buvusiems sportininkams skyrimo kontekste. Pavyzdžiui, 2008 m. gruodžio 3 d. nutarimo Nr. 1302 3.6 punkte nurodyta, kad renta buvusiam sportininkui gali būti skiriama, jei jis nebuvo diskvalifikuotas už dopingo preparatų vartojimą ar sporto organizacijų uždraustų metodų taikymą ir jo sportiniai rezultatai nebuvo anuliuoti.¹⁰⁰

2008 m. sausio 17 d. **Kūno kultūros ir sporto departamento direktoriaus įsakyme** išvardytos trisdešimt keturios Lietuvos sporto organizacijos, kurių tarptautinės federacijos nepripažino WAD kodekso. Įsakyme nustatyta, kad Kūno kultūros ir sporto departamentas neskirs šioms organizacijoms lėšų.¹⁰¹

Konkrečiose sportinės veiklos **sutartyse** (kontraktuose) paprastai įtvirtinama, jog sutartis gali būti nutraukta prieš terminą, jei sportininkas

¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. gruodžio 3 d. nutarimas Nr. 1302 „Dėl Rentų buvusiems sportininkams mokėjimo sąlygų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“, taip pat analogiška nuostata yra galiojančiame nutarime: Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. gruodžio 3 d. Nutarimo Nr. 1302 „dėl rentų buvusiems sportininkams mokėjimo sąlygų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo. Valstybės žinios, 2010, Nr. 28-1314.

¹⁰¹ Kūno kultūros ir sporto departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus įsakymas „Dėl tarptautinės konvencijos prieš dopingo vartojimą sporte įgyvendinimo Lietuvoje“. 2008 m. sausio 17 d. Nr. V-31.

vartoja dopingą. Pavyzdžiui, LAT byloje¹⁰² nurodyta, jog ieškovas R. S. kreipėsi į teismą ir nurodė, kad 1998 m. birželio 15 d. su atsakovu Vilniaus (duomenys neskelbtini) krepšinio klubu pasirašė kontraktą, pagal kurį įsipareigojo žaisti atsakovo komandoje iki 2000 m. gegužės 15 d., o atsakovas įsipareigojo sumokėti 140 000 JAV dolerių, išmokant 7000 JAV dolerių mėnesinį atlyginimą. 1999 m. kovo 18 d. jis (ieškovas) gavo atsakovo pranešimą, kad kontraktas yra nutraukiamas (vadovaujantis kontrakto 7.3, 7.5, 7.8, 7.10, 17, 21.3 ir 23 p.) ir atsakovas atsisako vykdyti sutartyje numatytus piniginius įsipareigojimus. Pagal kontrakto 21.3 p. **atsakovas turi teisę nutraukti sutartį prieš terminą tais atvejais, kai žaidėjas vartoja dopingą, piktnaudžiauja alkoholiniais gėrimais, be svarbių priežasčių nevykdo įsipareigojimų, numatytų sutartyje (sportinio režimo pažeidimas treniruočių, stovyklų ar varžybų metu, netinkamas elgesys buityje), o taip pat kitais Lietuvos Respublikos įstatymų numatytais atvejais.** Ieškovo teigimu, nei vieno iš minėtų pažeidimų jis nepadarė, todėl kontraktas buvo nutrauktas neteisėtai.

Apibendrinant nacionalinį reglamentavimą, teigtina, kad trečiųjų asmenų atsakomybė už neteisėtą disponavimą draudžiamomis medžiagomis ir metodais negali būti tinkamai realizuojama dėl teisinės bazės nenuoseklumo (skirtingo reglamentavimo, susijusio su neteisėtu disponavimu dopingu, sutampančiu su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, ir nesutampančiu su narkotinėmis bei psichotropinėmis medžiagomis). Atitinkamas reglamentavimas galimai prieštarauja Antidopingo konvencijai – jos 8 straipsniui.¹⁰³

Pagrindinis **tarptautinis** dokumentas, reglamentuojantis su dopingo vartojimu bei su neteisėtu disponavimu dopingu susijusius klausimus, yra **Pasaulinis antidopingo kodeksas** (angl. *WAD Code*) kartu su tarptautiniais standartais (Draudžiamuoju sąrašu, Leidimų vartoti gydymui standartais) ir geriausios praktikos modeliais bei rekomendacijomis (tai vientisas

¹⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. gegužės 24 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-602.4.

¹⁰³ Plačiau šis klausimas analizuojamas trečioje darbo dalyje aptariant neteisėto disponavimo dopingu kriminalizavimo problemas.

dokumentas, sudarantis pasaulinę antidopingo programą). WAD kodeksą sudaro keturios dalys: 1) dopingo kontrolė; 2) švietimas ir moksliniai tyrimai; 3) teisės ir pareigos; 4) priėmimas, laikymasis, keitimas ir aiškinimas. WAD kodekso 2-ame str. (kuris yra pirmoje kodekse dalyje) įtvirtinta, kad antidopingo taisyklių pažeidimu laikytini: 1) draudžiamos medžiagos ar jos metabolitų arba jos liekanų nustatymas sportininko mėginyje; 2) draudžiamos medžiagos vartojimas ar draudžiamojo metodo naudojimas ar bandymas vartoti (naudoti); 3) atsisakymas pateikti mėginį ar jo nepateikimas be pateisinamos priežasties; 4) taikytinų reikalavimų dėl galimybės atlikti sportininkų testavimą ne varžybų metu pažeidimas; 5) kliudymas ar bandymas sukliudyti atlikti bet kurią dopingo kontrolės dalį; 6) draudžiamųjų medžiagų laikymas ir draudžiamųjų medžiagų naudojimas; 7) neteisėta prekyba draudžiamosiomis medžiagomis ar draudžiamaisiais metodais arba bandymą neteisėtai prekiauti; 8) draudžiamosios medžiagos davimas ar draudžiamojo metodo naudojimas arba bandymas duoti (naudoti) sportininkui varžybų metu. Pirmos dalies 10-12 str. nustatytos galimos sankcijos, taikomos sportininkams, sportininkų pagalbiniam personalui (bet kuriam treneriui, instruktoriui, vadybininkui, atstovui, komandos personalui, oficialiems atstovams, medicinos, pagalbino medicinos personalo darbuotojams, tėvams ar bet kuriam kitam asmeniui, dirbčiam su sportininkais arba gydančiam sportininkus, besirengiančius dalyvauti ar dalyvaujančius sporto varžybose); sporto šakos komandoms ir sporto institucijoms.¹⁰⁴

WADA teigia, kad Kodeksas yra nevyriausybinis dokumentas, o daugelyje valstybių atitinkamas nevyriausybinis (angl. *a non-governmental*) dokumentas nėra teisiškai privalomas. Dėl to valstybės prisijungė prie Antidopingo konvencijos, kuri pripažįsta WAD kodeksą, tam, kad jų nacionalinė politika būtų suderinta su WADA kodeksu.¹⁰⁵ Teisiškai privaloma

¹⁰⁴ WAD kodekso priedas. Apibrėžimai. Prieiga per internetą: http://www.antidopingas.lt/multisites/antidopingas/images/stories/kodeksas_maketas%5C%2709.pdf [Žiūrėta 2011 07 29].

¹⁰⁵ Pasaulinės antidopingo agentūros pateikiama informacija: <http://www.wada-ama.org/en/Anti-Doping-Community/Governments/> [Žiūrėta 2011 10 21].

yra Antidopingo konvencija, priimta 2005 m. ir įsigaliojusi 2007 m.¹⁰⁶ Atsakingasis asmuo už šią Konvenciją teigė, jog Konvencija yra viena iš sėkmingiausių tarptautinių konvencijų – ji buvo labai greitai ratifikuota ir įsigaliojo.¹⁰⁷ Būtent Konvencija suteikia teisinį pagrindą ir įpareigoja laikytis Kodekso. Taip pat pažymėtina, kad 2003 m. Pasaulio konferencijoje dėl sporto Kopenhagoje 2003 m. kovo mėn. valstybės priėmė Kopenhagos deklaraciją „Dėl antidopingo sporte“. Deklaracija yra politinis dokumentas, kuriuo valstybės patvirtino savo ketinimus pripažinti ir įgyvendinti Kodeksą.

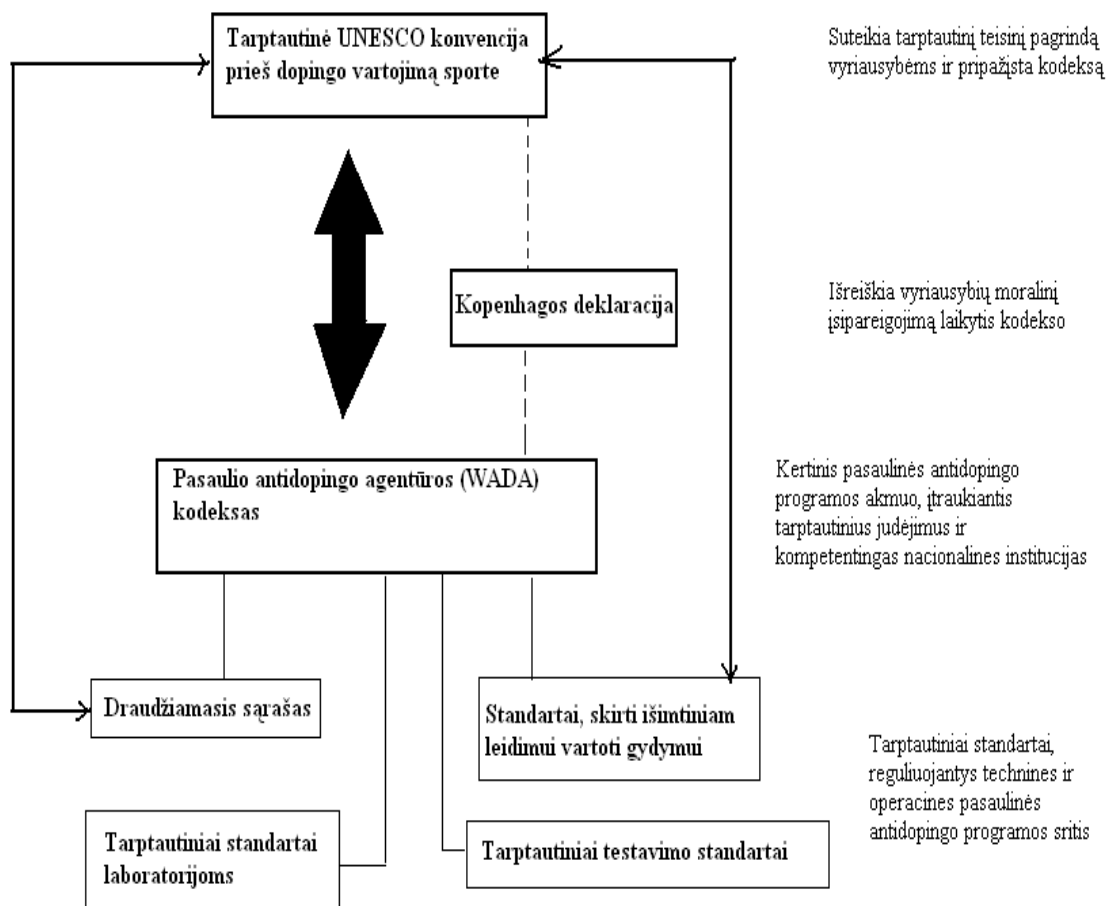
Grafiškai santykis tarp Antidopingo konvencijos, Kopenhagos deklaracijos ir Kodekso pavaizduotas *schemeje*.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Paryžius, 2005 m. spalio 19 d. Prieiga per internetą: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001425/142594m.pdf#page=2> [Žiūrėta 2011 11 14].

¹⁰⁷ Lloyd P. M. UNESCO antidopingo programos specialistas, atsakingasis asmuo už UNESCO konvenciją prieš dopingo vartojimą sporte, už antidopingo mokymo programų plėtrą ir antidopingo konsultacijas valstybėms narėms. *International Convention against Doping in Sport. Congress Manual: Biomedical Side Effects of Doping*. Europos Sąjungos projektas, tarptautinio simpoziumo medžiaga. 2006 m. spalio 21 d., Miunchenas, Vokietija, p. 1. Prieiga per internetą: http://www.doping-prevention.de/fileadmin/files/Doping_prevention/Biomedical_Side_Effects_of_Doping.pdf [Žiūrėta 2011 11 14].

¹⁰⁸ Ten pat, p. 5.

1 schema. Tarptautinių antidopingo standartų tarpusavio santykis.

WAD kodekso nesilaikymas jį pripažinusioms sporto federacijoms užtraukia Pasaulinės antidopingo agentūros sankcijas. Atitinkamai nacionalinės federacijos, prisijungusios prie WAD kodekso, taiko sankcijas savo šalies atletams. Kartais sankcijų skyrimo klausimai yra itin problemiški, vienos institucijos bendradarbiauja su kitomis siekdamos rasti kompromisą, tačiau jo gali nepavykti rasti, be kita ko, dėl dar nenusistovėjusio teisinio reglamentavimo. Pavyzdžiui, Pekino vasaros žaidynėse *ad hoc* sudarytas Tarptautinio sporto arbitražo teismo sektorius nagrinėjo tinkamumo (angl. *eligibility*) klausimus, susijusius su dopingu žolės riedulyje. Azerbaidžano žolės riedulio moterų rinktinė Baku mieste dalyvavo kvalifikacinėse varžybose, skirtose patekti į Olimpines žaidynes. Ispanijos rinktinė aplenkė

Azerbaidžaną, tačiau vėliau ispanėms buvo pareikšti įtarimai dėl dopingo vartojimo. Azerbaidžano nacionalinis olimpinis komitetas (toliau – ANOK), Azerbaidžano žolės riedulio federacija (toliau – AŽRF) ir nacionalinės rinktinės žaidėjai pateikė ieškinį Tarptautiniam sporto arbitražo teismui prieš Tarptautinę žolės riedulio federaciją (toliau – TŽRF).¹⁰⁹ ANOK ir AŽRF kvestionavo TŽRF sprendimą nesuteikti teisės Azerbaidžano rinktinei dalyvauti Olimpinėse žaidynėse. TSAT nustatė, jog Azerbaidžano rinktinė neturėjo teisinio pagrindo savo ieškiniui ir atmetė apeliaciją. Apeliacija buvo atmesta ir dėl to, kad nei Tarptautinis olimpinis komitetas, nei WADA neparėmė apeliacijos. Azerbaidžano rinktinė nedalyvavo Olimpinėse žaidynėse. Priežastis, dėl kurios Azerbaidžano rinktinei nebuvo leista dalyvauti Olimpinėse žaidynėse, buvo teisinio pagrindo stoka, TSAT neturėjo precedento šiam atvejui.¹¹⁰ Kitaip tariant, faktinis pagrindas Azerbaidžano rinktinės įtraukimui į Olimpinės žaidynes buvo pakankamai logiškas (konkurentams pareikšti įtarimai dopingu), tačiau teisinio pagrindo ir tinkamo precedento atitinkamam įsitraukimui nebuvo.

Be jau išvardytų niuansų, šių dienų vieni iš pagrindinių WAD kodekso *probleminių klausimų* yra susiję su: 1) draudžiamų medžiagų ir metodų sąrašu; 2) griežtosios atsakomybės doktrina; 3) sportininkų buvimo vietos (angl. *whereabouts*) fiksavimo sistema

1. Draudžiamų medžiagų ir metodų sąrašas. Antidopingo sistema turėtų prasidėti nuo draudžiamų preparatų sąrašo (ir sporto teisėje galioja pamatinis baudžiamosios teisės principas „*nullum crimen sine lege*“). Tačiau sporte, kitaip nei baudžiamojoje teisėje, kyla kur kas daugiau diskusijų, aiškinantis, kokie veiksmai (kurių medžiagų vartojimas ir metodų taikymas) yra pavojingi, atitinkamai, draudžiami. Konkretus praktinis pavyzdys iliustruoja šio sąrašo reliatyvumą. 1998 m. Nagano žiemos olimpinėse žaidynėse kanadietis R. Rebagliati laimėjo aukso medalį snieglenčių sporte. Tuoj pat po šios pergalės, TOK atėmė medalį, nes sportininko kraujyje buvo

¹⁰⁹ *Azerbaijan Field Hockey Federation & Azerbaijan National Olympic Committee and Players v. Federation Internationale de Hockey*, CAS OG 08/001 004&005.

¹¹⁰ Mc Laren, Richard H. *Corruption: It's Impact on Fair Play*, Vol. 19, No. 1, 2008, p. 35-36.

rasta marihuanos. R. Rebagliati prašė peržiūrėti TOK sprendimą *ad hoc* sudarytame TSAT teisme. Jis teigė nerūkęs marihuanos, tik šiek tiek įkvėpęs jos viename vakarėlyje prieš žaidynes. Šis skirtumas arbitražo teismo teisėjams pasirodė neesminis – svarbiausia, jog marihuanos vartojimas (ir rūkymas, ir įkvėpimas) nebuvo draudžiamas, nes marihuana 1998 metais nepateko į draudžiamų vartoti preparatų sąrašą. R. Rebagliati buvo gražintas medalis, o marihuana įtraukta į sąrašą.¹¹¹

Paprastai išskiriamos 9 kategorijos draudžiamų medžiagų: 1) stimulatoriai, greitinantys širdies plakimą, didinantys kraujo spaudimą ir budrumą; 2) blokatoriai, mažinantys širdies plakimą ir „suteikiantys tvirtą ranką“, pvz., šauliams; 3) anaboliniai steroidai, auginantys raumenis, didinantys agresyvumą ir mažinantys nuovargį; 4) kanapinoidai, pvz., marihuana, mažinantys skausmą ir gerinantys nuotaiką; 5) narkotikai, malšinantys skausmą ir sukeliantys euforiją; 6) diuretikai, skirti „užmaskuoti“ kitus draudžiamus preparatus ir mažinantys svorį; 7) peptidiniai hormonai, pavyzdžiui, insulinas, skirti kontroliuoti cukraus kiekiui kraujyje; 8) žmogaus augimo hormonas, skirtas auginti raumenis; 9) eritropoetinas (EPO), skirtas ištvėrmei didinti.¹¹² Nepaisant visuotinio susitarimo dėl šių 9 kategorijų atskirų preparatų įtraukimas būna nevienareikšmis. Kyla probleminių klausimų, kaip antai kodėl cheminės medžiagos yra draudžiamos, tuo tarpu natūralūs būdai ne, be to, kas apsprendžia „natūralumą“?¹¹³ Pabrėžtina ir tai, jog sportininkai yra per žingsnį priekyje nuo savo testuotojų. Gali užtrukti

¹¹¹ Nafziger James A. R. *International Sports Law*. Second edition. 2004, Transnational publishers, p. 149.

¹¹² Ten pat.

¹¹³ Pavyzdžiui, yra 3 būdai padidinti hemoglobino kiekį kraujyje: 1) treniruotis aukštikalnėse ar patalpose, kuriose maža deguonies; 2) naudoti eritropoetiną (EPO); 3) saugoti ir vėliau perpilti „nuosavą“ kraują. Leidžiamas yra tik pirmas metodas, tačiau kritiniai tyrinėtojai pastebi, jog šių 3 metodų atskyrimas gali būti kvestionuojamas, nes yra daugybė „nenatūralumo“ pavyzdžių sporte, kaip antai aukštųjų technologijų bėgimo bateliai. Nafziger James A. R. *International Sports Law*. Second edition, 2004, Transnational publishers, p. 149. Vienas iš disertacijos autorės kalbintų ekspertų taip pat akcentavo, jog „natūralumo“ ir „nenatūralumo“ takoskyra yra dirbtinė: visi preparatai yra kenksmingi, net ir natūralūs, nes jei pasiekiamas greitas efektas, tikėtina, jog jis „išima“ organizmo rezervą. SG1 (sporto gydytojas). Interviu data: 2011 m. vasario 17 d.

metų metus nustatant, kokias medžiagas vartoja sportininkai ir netgi ilgiau įdiegiant efektyvias priemones, skirtas aptikti šias medžiagas.¹¹⁴

Remiantis Pasaulio antidopingo kodekso 4.3.1 straipsniu,¹¹⁵ WADA sprendama, ar įtraukti medžiagą ar metodą į Draudžiamąjį sąrašą, turi atsižvelgti į šiuos kriterijus:

1. medicinos, mokslo tyrimais, farmakologiniu poveikiu ar iš patirties žinoma, jog medžiaga ar metodas gali padidinti rezultatyvumą;
2. medicininiais, moksliniais tyrimais, farmakologiniu poveikiu ar iš patirties žinoma, jog medžiaga ar metodas kelia realią ar potencialią grėsmę atleto sveikatai;
3. medžiaga ar metodas prieštarauja sporto dvasiai;
4. medžiaga ar metodas taip pat gali būti uždraustas, jei WADA nustato, kad yra medicininų ar kitokių mokslinių įrodymų, farmakologinių tyrimų ar iš patirties žinoma, kad medžiaga ar metodas maskuoja kitas draudžiamas medžiagas ar metodus.

Jei medžiaga atitinka 2 iš pirmųjų 3 kriterijų, ji turi būti uždrausta. WAD kodekso komentatoriai nurodo, jog nei vienas iš šių kriterijų atskirai nėra pakankamas, kad preparatas ar metodas būtų įtrauktas į Draudžiamųjų medžiagų ir metodų sąrašą. Jei pakaktų vieno kriterijaus, draudžiamomis galėtume laikyti tokias priemones, gerinančias sportinio pasirodymo lygį, kaip fizinis ir psichologinis rengimas, raudonos mėsos ar angliavandenių vartojimas ar treniruotės aukštikalnėse. Grėsmės sveikatai kriterijus taip pat nėra pakankamas. Sveikatai grėsmę keliančiu faktoriumi galėtume laikyti, pavyzdžiui, rūkymą. Kaip pagrįstai pastebėjo V. Piesliakas, vien pavojingumas sveikatai nėra savaime aiškus požymis, nes ir alkoholis, ir cigaretės ir netgi pats profesionalusis sportas kenkia sveikatai.¹¹⁶ Reikalavimas, kad preparatas atitiktų visus tris kriterijus, taip pat netinkamas. Pavyzdžiui, genų perkėlimo technologijų naudojimas siekiant ryškiai pagerinti sporto pasiekimus turėtų

¹¹⁴ Nafziger James A. R. *International Sports Law*. Second edition, 2004, Transnational publishers, p. 149.

¹¹⁵ http://www.wada-ama.org/Documents/World_Anti-Doping_Program/WADP-The-Code/WADA_Anti-Doping_CODE_2009_EN.pdf, p. 32-33. [Žiūrėta 2011 11 27].

¹¹⁶ Autorės interviu su V. Piesliaku. Interviu data: 2010 m. gegužės 14 d.

būti draudžiamas kaip prieštaraujantis sporto dvasiai net ir tuo atveju, jei tai būtų nežalinga.¹¹⁷ Taigi dviejų iš trijų pirmųjų kriterijų nurodymas, WAD kodekso komentatorių nuomone, yra pats racionaliausias.¹¹⁸ Autorės supratimu, racionalu nurodyti du iš pirmųjų trijų kriterijų, tačiau iš esmės *visi* kriterijai yra vertinamojo pobūdžio (ypač kalbant apie nepagrįsto pranašumo suteikimą ir prieštaravimą sporto dvasiai), todėl neįmanoma pateikti objektyviai aiškaus atsakymo į klausimą, kodėl vieni preparatai yra laikomi draudžiamais, kiti – ne.

Lietuvos kontekste Draudžiamųjų sąrašo klausimai yra aktualūs svarstant apie nacionalinį Draudžiamųjų sąrašą ir apie nacionalinį antidopingo reglamentavimą (įskaitant ir baudžiamosios bei administracinės atsakomybės nustatymą už neteisėtą disponavimą dopingu) apskritai.¹¹⁹ Pavyzdžiui, keliamas klausimas, ar antidopingo klausimai galėtų būti integruojami į vaistų ir farmacijos teisinę bazę. Autorės nuomone, vaistų ir farmacijos teisinė bazė yra nepakankama, nes (be kita ko) dopingo ir vaisto sąvokos nesutampa.

¹¹⁷ Lietuvos antidopingo agentūros išverstas WAD kodeksas kartu su komentaru. Lietuvos sporto informacijos centras, 2009. Prieiga per internetą: <http://www.antidopingas.lt/multisites/antidopingas/images/stories/WADCode.pdf>, 4.3.2, p. 17 [Žiūrėta 2011 11 27].

¹¹⁸ Ten pat.

¹¹⁹ Lietuvoje kuriant nacionalinį Draudžiamųjų sąrašą svarstyti šios galimybės: 1) įtraukti į Draudžiamųjų sąrašą tik tas medžiagas, kurių nereglementuoja kiti nacionalinės teisės aktai – Vaistų kontrolės įstatymas, Alkoholio kontrolės įstatymas, Narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymas; Narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) kontrolės įstatymas ir kt.; 2) įtraukti į Draudžiamųjų sąrašą pavojingiausias sveikatai ir sporto integralumui medžiagas, nepaisant to, ar nacionalinė teisė (jau) reglamentuoja šių medžiagų apyvartą, ar ne. Iš esmės abi alternatyvos racionalios, teisine prasme paprasčiau įgyvendinti pirmąją alternatyvą, nes tokiu atveju būtų aiškiau, kas būtent (nacionalinėje teisėje) laikoma draudžiamąja medžiaga ar metodu. Vis dėlto manytina, kad konceptualia prasme tinkamesnė antroji alternatyva: dopingas iš esmės gali būti (ir yra !) ir vaistai, ir narkotinė ar psichotropinė medžiaga. Todėl manytina, kad įtraukiant į nacionalinį Draudžiamųjų sąrašą tam tikras medžiagas nebūtina tikrinti, ar ta medžiaga „jau reglamentuojama“, pavyzdžiui, Farmacijos įstatymu. Svarbiau už šį faktą laikytinas asmens ketinimas neteisėtai disponuoti tam tikra medžiaga kaip dopingu (ne kaip vaistine medžiaga). Taigi tokiu atveju reikėtų (papildomai) įrodyti, kad asmuo ketino neteisėtai disponuoti būtent dopingu (pavyzdžiui, perleisti medžiagą konkrečiam sportininkui). Panaši situacija egzistuoja Vokietijoje, kur reglamentuojamas „dopingo paskirties medikamentų draudimas“. Taigi Vokietijoje, siekiant realizuoti atsakomybę už neteisėtą disponavimą medikamentais, sutampančiais su dopingu, *reikia įrodyti medikamentus buvus dopingo paskirties*. Panaši praktika egzistuoja Danijoje ir Švedijoje: šiose šalyse draudžiamas neteisėtas disponavimas dopingu, išskyrus tuos atvejus, kai (teisėtai) disponuojama mediciniais ar moksliniais tikslais. Taigi teisės normų, reglamentuojančių farmaciją ir dopingą, konkurencija įprasta, ir nors sudėtinga, tačiau išsprendžiama atsižvelgiant į tai, ko siekiama (ne)teisėtai disponuojant tam tikromis medžiagomis. Grįžtant prie nacionalinio konteksto, akcentuotina, jog neišrodžius dopingo paskirties, taikytinos farmacijos sritį reglamentuojančios normos, kurios laikytinos *bendrosiomis* normomis *specialiuju* antidopingo normų atžvilgiu. Pavyzdžiui, jeigu (būtų) neišrodoma, jog asmuo žinojo nandroloną esant ne tik medikamentu, bet ir dopingu, atsakomybė jam už šio medikamento (teisėtą) laikymą nekiltų.

Vaistas, remiantis Farmacijos įstatymo 2 str. 50 d., yra vaistinė medžiaga arba jų derinys, pagaminti ir teikiami vartoti, kadangi atitinka bent vieną šių kriterijų: 1) pasižymi savybėmis, dėl kurių tinka žmogaus ligoms gydyti arba jų profilaktikai; 2) dėl farmakologinio, imuninio ar metabolinio poveikio gali būti vartojamas ar skiriamas atkurti, koreguoti ar modifikuoti žmogaus fiziologines funkcijas arba diagnozuoti žmogaus ligas. Dopingas (tiksliau medžiaga ar metodas, įtrauktinas į Draudžiamąjį sąrašą) tuo tarpu yra kitaip apibūdinamas – jo savybės (nors *sensu stricto* neprivalomos) yra sportinio pasirodymo gerinimas preparatu, kuris *kenkia* žmogaus sveikatai. Vis dėlto šių savybių neprivalomumas (kaip minėta, žalos sveikatai kriterijus nėra privalomas) ir sąlygoja įvairius niuansus, susijusius su neaiškia ir ne visiškai išgryninta dopingo samprata. Priklausomai nuo vartojimo tikslo, tas pats preparatas gali būti ir vaistas, ir dopingas. Pavyzdžiui, pseudoefedrinas yra vaistas, jei jis vartojamas ligoms gydyti (ši medžiaga įeina į populiarus vaistinio preparato Theraflu sudėtį). Tačiau visi medikamentai turi šalutinį poveikį – jų vartojimas, kai organizmui jie nėra reikalingi, gali pridaryti didelės žalos.¹²⁰ Taigi, kai sveikas sportininkas vartoja pseudoefedrino kaip dopingą, tai jau tampa kenksminga (atitinkamai – draudžiama) medžiaga. Sportininkas, kuriam reikalingas gydymas draudžiamomis medžiagomis ar metodais, turi vadovautis antidopingo taisyklėmis ir gauti leidimą vartoti gydymui. Taip pat pažymėtina, kad ne visi dopingo preparatai yra užregistruojami kaip vaistai, yra tokių, kurie išrasti tik kaip dopingas.¹²¹

Dabar kaip ir anksčiau kyla diskusijų dėl Draudžiamojo sąrašo. Vienas iš prieštaringiausių klausimų buvo susijęs su L. Armstrongu. Šis atletas sirgo vėžiu ir jam buvo skiriami preparatai tam, kad vėžinės ląstelės neatsinaujintų. Gali būti, kad tie preparatai gerina fizinę formą, nors jie ir nepatenka į

¹²⁰ Lietuvos antidopingo agentūros pateikiama informacija sportininkams: http://www.antidopingas.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=27&Itemid=43 [Žiūrėta 2011 11 27].

¹²¹ 2011 m. Draudžiamojo sąrašo S0 skyriuje nustatyta, kad bet kokia farmakologinė medžiaga, neįtraukta nė į vieną Sąrašo skyrių ir šiuo metu nepatvirtinta jokios vyriausybės sveikatos priežiūros institucijos terapiniam vartojimui (pavyzdžiui, vaistai, kurių ikiklinikiniai ir klinikiniai tyrimai dar vyksta), yra bet kuriuo atveju draudžiama. Prieiga per internetą: http://www.antidopingas.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=28&Itemid=44 [Žiūrėta 2011 11 27].

Draudžiamąjį sąrašą.¹²² Kitas išaiškėjęs atvejis – sprinteris su amputuotomis kojomis parolimpietis O.Pistorius, kuriam Tarptautinės lengvosios atletikos sprendimu buvo uždrausta dalyvauti kartu su sveikaisiais sportininkais, esą kojų protezai sąlygoja nepagrįstą pranašumą ir su tokiu metodu įmanoma nubėgti greičiau nei su žmogaus kojomis, nors vėliau TSAT lengvosios atletikos federacijos sprendimą panaikino teigdamas, kad protezai jokio įrodyto biocheminio ar metabolinio pranašumo nesuteikia.¹²³ Be to, gali būti ir tokių medžiagų, kurios naudojamos pavieniui nėra draudžiamos, tačiau naudojamos kombinuojant jas su kitomis medžiagomis yra (draudžiamos) – tokiu atveju esant pakankamai įrodymų, tokių medžiagų kombinacija taip pat draudžiama.

Trumpai reziumuojant Draudžiamąjį sąrašo problematiką, pastebėtina, jog sąrašas nėra galutinis; įtraukimo į sąrašą kriterijai yra santykinai tvirtai nustatyti, tačiau taip pat diskutuoti (ypač nepagrįsto pranašumo suteikimo ir sporto dvasios kriterijai). Teisine prasme Draudžiamasis sąrašas yra vienas iš kertinių antidopingo politikos pagrindų, nes būtent Draudžiamajame sąrašė įvardijama tai, kas laikoma dopingu.

2. Griežtosios atsakomybės doktrina. Griežtosios atsakomybės (angl. *strict liability*) doktrina – tai kaltės įrodymo privalomumu paremtos atsakomybės (angl. *fault-based liability*) išimtis, kurios vyraujantis ir esminis elementas – atsakomybės taikymas asmenims neįrodinėjant jų kaltės.¹²⁴ Griežtosios atsakomybės doktrina dopingo kontekste (supaprastintai) reiškia, kad atletų kaltė yra preziumuojama, jei jo kraujuje ar šlapime buvo rasta draudžiamos medžiagos.¹²⁵ Aptikta draudžiama medžiaga, remiantis TSAT

¹²² DvS1 (dviratininkas). Interviu data: 2010 gegužės 26 d.

¹²³ Plačiau: <http://www.playthegame.org/news/detailed/pistorius-prosthetic-blades-surpass-the-performance-of-human-limbs-says-sports-engineer-4804.html>, taip pat Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas: Arbitration CAS 2008/A/1480 *Pistorius v/ IAAF*. Prieiga per internetą: <http://jurisprudence.tas-cas.org/sites/CaseLaw/Shared%20Documents/1480.pdf> [Žiūrėta 2011 11 27].

¹²⁴ Meškys L. *Juridinių asmenų administracinė atsakomybė aplinkosaugos srityje: griežtos atsakomybės doktrinos įtvirtinimo galimybės*. Jurisprudencija Mokslo darbai, 2006, 9 (87), p. 76-83.

¹²⁵ Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas *R. v. IRLVB*, CAS 2000/A/309; Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas *F. v. FINA*, CAS 93/156; Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas *G. v. FE*, CAS/91/56.

jurisprudencija, yra *prima facie* įrodymas, iš kurio seka 2 dalykai: 1) kad vartojamas dopingas; 2) atletas yra kaltas.¹²⁶

Šiuo metu griežtosios atsakomybės doktrina įtvirtinta ne tik Tarptautinio sporto arbitražo teismo praktikoje, bet ir (eksplicitiškai) nustatyta WAD kodekse. WAD kodekso 2.1.1 str. nustato, kad kiekvieno atleto asmeninė pareiga užtikrinti, kad draudžiama medžiaga nepatektų į jo(s) organizmą. Atletai yra atsakingi už bet kokią draudžiamą medžiagą ar jos metabolitų, ar liekanų buvimą, nustatytą jo(s) mėginiuose. Atitinkamai, sporto federacijai ar kitam subjektui, skiriančiam sportininkui sankcijas, nebūtina įrodyti tyčios, kaltės, neatsargumo ar žinojimo, jog vartoja (angl. *knowing use*) tam, kad veiksmas būtų pripažintas WAD kodekso pažeidimu. Įrodyti reikia tik tai, jog testavimo procedūros buvo atliktos tinkamai, tai yra: 1) kad pavyzdys buvo paimtas tinkamai; 2) kad pavyzdys buvo tinkamai saugojamas ir tinkamai gabenamas iš mėginio ėmimo vietos į laboratoriją; 3) mėginys buvo „patikimas“ tam, kad būtų nustatyta draudžiama vartoti medžiaga.¹²⁷

WAD kodekso komentatoriai teigia, kad laimėti aukso medalį draudžiamo preparato „pagalba“ yra neteisinga kitų sportininkų atžvilgiu nepriklausomai nuo to, ar sportininkas buvo kaltas koku nors būdu. Tik garbingiems sportininkams turėtų būti leidžiama turėti naudos iš savo sportinių rezultatų.¹²⁸ Taigi WAD kodekse griežtoji atsakomybė grindžiama sąžiningų atletų interesais net kai neįrodomas joks nekonkurencinis pranašumas. Ši besąlygiška norma, mokslininko H. Opie manymu, pažeidžia universalius teisingumo ir asmeninės atsakomybės principus. Egzistuoja tikriausiai neturintis pabaigos sąrašas gyvenimiškų atvejų, kai atletai pažeidžia šią

¹²⁶ James A. R. Nafziger. *International Sports Law*. Second edition, 2004. Transnational publishers, p. 155-157.

¹²⁷ Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas *Lazutina v. IOC*, CAS 2002/A/370. Akivaizdu, jog testavimas turi būti mokliškai pagrįstas, rūpestingai atliktas ir dokumentuotas. Etinės problemos paimant kraują ar šlapimą taip pat neturi būti ignoruojamos. Paprastai turėtų būti imami du pavyzdžiai. Jei pavyzdys A yra teigiamas, atletas apeliuoja tyrimo duomenis ir tuomet analizuojamas pavyzdys B. Siekiant diskvalifikuoti sportininką, ir A, ir B pavyzdžiai turi būti teigiami. Analizų ėmimas, tyrimas ir tolesnis saugojimas turi būti atliekami preciziškai laikantis teisės ir etikos standartų. *International Sports Law*. Second edition. James A. R. Nafziger, 2004. Transnational publishers, p. 155-157.

¹²⁸ Antidopingo kodeksas ir jo komentarai lietuvių kalba: <http://www.antidopingas.lt/multisites/antidopingas/images/stories/WADCode.pdf> 9 str. komentaras, p. 26. [Žiūrėta 2011 11 27].

taisyklę ne dėl savo nemoralumo. Pavyzdžiui, paprastų vaistų ar maisto papildų išrašymo, gaminimo, paskirstymo ar žymėjimo klaidos yra įprastos antidopingo taisyklių pažeidimų priežastys. Į gėrimus ar maistą gali būti įmaišoma medžiagų. Žmonės gali sirgti ir rezultatai gali būti teigiami be jokių dopingo preparatų vartojimo. Tiesa, WAD kodeksas leidžia tam tikras išlygas, susijusias su atleto sveikatos būkle, vadinamąsias **terapinio vartojimo išlygas** (angl. *Therapeutic Use Exemption*). Disertacijos autorės atlikto pusiau struktūruoto interviu metu šios išlygos buvo stipriai kritikuotos vieno iš ekspertų: pasak sporto gydytojo, profesionalūs atletai dėl didžiulių darbo krūvių nuolat serga ir tokiu atveju „išlygos“ tampa ne išimtimi, bet taisykle.¹²⁹

2002 m. TSAT laikydamasis griežtosios atsakomybės (angl. *strict liability*) taisyklių neturėjo kitų alternatyvų kaip tik atimti iš A. Baxterio bronzos medalį, laimėtą Solt Leik Sičio Olimpinėse žaidynėse. Atletas naudojo nosies inhaliatorių, kurio amerikietiška versija apėmė tam tikras draudžiamas medžiagas, neįtrauktas į angliškąją versiją. TSAT atėmė medalį, nepaisant to, kad atletas buvo „nuoširdus ir doras žmogus, nesiekiantis įgyti nesąžiningo pranašumo“ ir, visų ekspertų teigimu, „labai neįtikėtina, kad stimuliantas apskritai kažkokį pranašumą suteikia“. Anot H. Opie, toks arbitražo teismo sprendimas nėra nuoseklus garbingo žaidimo kontekste, ir tokie atvejai kelia grėsmę moraliniam antidopingo taisyklių autoritetui.¹³⁰

Svarstymai apie griežtosios atsakomybės doktrinos galimą nesuderinamumą su šiuolaikinės teisės principais yra beveik kiekvienos konferencijos, susijusios su dopingu, diskusijų objektas. Istoriskai žvelgiant griežtos atsakomybės doktrina yra primityviųjų visuomenių „produktas“. Primityviose visuomenėse griežtos atsakomybės doktrina buvo taikoma, be kita ko, dėl mažesnių informacijos kaštų (angl. *the cost of information*). Tyčios nustatymas yra brangesnis, – šiuo atveju būtina rinkti ir analizuoti daugiau duomenų. Panašios priežastys, susijusios su įrodinėjimo proceso

¹²⁹ SG1 (Sporto gydytojas). Interviu data: 2011 vasario 17 d.

¹³⁰ Opie H. *Eight Annual Robert F. Boden Lecture. Drugs in Sport and the Law – Moral Authority, Diversity and the Pursuit of Excellence*. Marquette Sports Law Review, 2004, 14, 2, p. 267-281. Prieiga per internetą: <http://scholarship.law.marquette.edu/sportslaw/vol14/iss2/2> [Žiūrėta 2011 11 27].

supaprastinimu, nurodomos ir šiais laikais. Pavyzdžiui, pasak J. Evald, griežtosios atsakomybės taikymą pasaulinėje antidopingo politikoje sąlygojo pragmatiniai ir praktiniai sumetimai: WAD kodeksas taikomas visame pasaulyje, įskaitant ir Afrikos šalis, kuriose nėra teisės technikos bei teisės metodo; jeigu vakarietiški įrodinėjimo standartai būtų privalomi visame pasaulyje, tikriausiai joks sportininkas nebūtų diskvalifikuotas.¹³¹

Rengiant naująjį WAD kodeksą, buvo plačiai diskutuojama, kaip rasti tinkamą pusiausvyrą tarp „tvirtų“ sankcijų, kurios skatina antidopingo taisyklių harmonizavimą ir lankstesnės sankcijų sistemos, kuri leistų tinkamiau atsižvelgti į kiekvieną konkretų atvejį. Po trejų metų išsikristalizavo santykinai aiški nuomonė, jog nors rezultatyvumą gerinančių medžiagų ir metodų draudimas ir toliau turėtų būti grindžiamas griežtosios atsakomybės doktrina, tačiau sankcijos turėtų būti lankstesnės, jei sportininkas ar kitas asmuo gali įrodyti, jog ji(s) neketino neteisėtai pagerinti savo sportinių rezultatų. **Kodekse nustatytais išimtiniais atvejais diskvalifikavimo periodas gali būti apskritai panaikintas, o sportininkui gali būti skirtas tik papeikimas.**¹³²

WAD kodekso 10.1.1 str. nustato, jog jeigu sportininkas įrodo, kad jo elgesys nebuvo tyčinis ar aplaidus, sportininko individualūs rezultatai neturėtų būti anuliuojami kitose varžybose, išskyrus, kai kitų varžybų rezultatai tikėtina buvo paveikti (ankstesnio) antidopingo taisyklių pažeidimo.¹³³ Taigi tam tikra apimtimi griežtosios atsakomybės problemos yra pripažįstamos 2009 m. redakcijos WAD kodekse ir mėginama lanksčiau pažiūrėti į subjektyvųjį atleto kaltės momentą. Kai atletas gali įrodyti, kad jo elgesyje nebuvo jokios tyčios ar neatsargumo pažeidžiant taisykles, diskvalifikavimo laikotarpis gali būti

¹³¹ Autorės interviu su Danijos antidopingo komisijos pirmininku prof. J.Evald. Interviu data: 2010 m. kovo 23 d.

¹³² WAD kodekso 4.2.2 str. komentaras. http://www.wada-ama.org/Documents/World_Anti-Doping_Program/WADP-The-Code/WADA_Anti-Doping_CODE_2009_EN.pdf p. 30 [Žiūrėta 2011 11 27].

¹³³ 10.1.1 *If the Athlete establishes that he or she bears No Fault or Negligence for the violation, the Athlete's individual results in the other Competitions shall not be Disqualified unless the Athlete's results in competitions other than the competition in which the antidoping rule violation occurred were likely to have been affected by the Athlete's antidoping rule violation.* http://www.wada-ama.org/Documents/World_Anti-Doping_Program/WADP-The-Code/WADA_Anti-Doping_CODE_2009_EN.pdf p. 50, lietuviškasis šio straipsnio vertimas: http://www.antidopingas.lt/multisites/antidopingas/images/stories/kodeksas_maketas%5C%2709.pdf [Žiūrėta 2011 10 21].

panaikintas (10.5.1 str.). Svarbu pažymėti, jog atletas tokį elgesį turi įrodyti labiau buvus nei nebuvus, – t.y. *onus probandi* prasme jam paprastai taikoma *balance of probabilities* kriterijus.¹³⁴ Ši įrodinėjimo rūšis laikoma švelniausia, taikoma civiliniame procese ir buvo apibrėžta Jungtinių Amerikos Valstijų jurisprudencijoje¹³⁵ „**kaip labiau tikėtina, nei ne**“ – (angl. *more probable than not*). Antidopingo organizacijoms taikomi griežtesni įrodinėjimo standartai, tačiau vis dėlto ne tokia aukšti, kokių reikalautų baudžiamoji teisė. WAD kodekso 3.1 str. numatyta, kad įrodymo pareigos įvykdymo „**patenkinamos satisfakcijos**“ (angl. *comfortable satisfaction*) standartas visais atvejais turi būti aukštesnis už **tikimybių balansą** (angl. *on the balance of probabilities*), bet žemesnis už **įrodymą nesant pagrįstų abejonių** (angl. *beyond reasonable doubt*), taikomą baudžiamojoje teisėje.¹³⁶

Matyti, kad įrodinėjimo prasme ginčų, susijusių su dopingo vartojimu, pobūdis yra labiau civilinis nei baudžiamasis. Ši išvalga reikšminga pagrindžiant nuostatą, jog nėra racionalu kriminalizuoti dopingo vartojimo ne dėl to, jog sportininkams (ir taip) taikoma drausminė atsakomybė, bet dėl to, jog WAD kodekse įtvirtinti dopingo vartojimo įrodinėjimo standartai yra per „žemi“ baudžiamajai teisei. Taigi baudžiamosios atsakomybės nustatymas už dopingo vartojimą negalimas, nes baudžiamoji teisė šiame kontekste nėra tinkama, visų pirma, dėl to, kad dopingo vartojimas yra sporto teisės (WAD kodekso) pažeidimas, kurio įrodinėjimas grindžiamas privatinės teisės principais. Kaip jau minėta, remiantis griežtosios atsakomybės doktrina, dopingo vartotojo kaltė preziumuojama, jei jo kūne rasta draudžiamos medžiagos. Tai nesuderinama su pamatiniu baudžiamojo proceso principu – nekaltumo prezumpcija, su kuriuo glaudžiai susijęs principas *in dubio pro reo* (visos abejonės kaltinamojo naudai, kas sporto teisės kontekste nebūtinai taikoma).

¹³⁴ WAD kodekso 3.1 str., taip pat: Opie H. *Eight Annual Robert F. Boden Lecture. Drugs in Sport and the Law – Moral Authority, Diversity and the Pursuit of Excellence*. Marquette Sports Law Review, 2004, 14, 2, p. 267-281. Prieiga per internetą:

<http://scholarship.law.marquette.edu/sportslaw/vol14/iss2/2> [Žiūrėta 2011 11 27].

¹³⁵ *Miller v. Minister of Pensions* [1947] 2 All ER 372.

¹³⁶ WAD kodekso 3.1 str., taip pat: CAS 2004/O/649 *USADA vs. Gaines*. Prieiga per internetą: <http://www.rdes.it/Gaines.pdf>, p. 15. [Žiūrėta 2011 11 27].

Dopingo kontrolės kontekste racionaliau kriminalizuoti neteisėtą disponavimą dopingu, kuriam būtų taikomi jau nebe privatinės, o viešosios teisės įrodinėjimo standartai (analogiškai, kurie taikomi kriminalizuojant neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis). Akcentuotina, jog WAD kodekse dopingo laikymas (neteisėtas disponavimas) yra laikomas kodekso pažeidimu, už kurį taikomos WAD kodekse nustatytos sankcijos: rezultatų anuliuojimas; diskvalifikavimo laikotarpio skyrimas; finansinės sankcijos; sporto šakos (visos) komandos testavimas; visos komandos vietų ar taškų praradimas; visos komandos diskvalifikavimas; ar kitos sporto institucijų (sporto federacijų) nustatytos sankcijos (WAD kodekso 10–12 straipsniai).¹³⁷ Vis dėlto autorės nuomone, sporto teisės sankcijos yra nepakankamos imantis atgrasančių ir veiksmingų priemonių prieš neteisėtą disponavimą dopingu, todėl šiuo aspektu reikia būtent baudžiamosios teisės intervencijos.¹³⁸ Baudžiamosios teisės priemonės reikalingos ir dėl paprastesnių priežasčių: WAD kodeksas taikomas ribotam subjektų ratui, o už neteisėtą disponavimą dopingu turėtų atsakyti visi fiziniai ir juridiniai asmenys, nes dopingo gamybos, aprūpinimo ir tiekimo tinklai gali būti susiję ne tik su sporto visuomene.

Apibendrinant iš esmės reikėtų pritarti pragmatiškajai pozicijai, remiantis kuria griežtosios atsakomybės doktrina yra pateisinama, – be kita ko, ir dėl to, jog su sportu susiję ginčai „reikalauja“ greito sprendimo (dėl tuojau pat artėjančių varžybų, santykinai trumpos sportininkų karjeros ir kitų priežasčių), o sportininko kaltės nustatymas ilgai užtruktų, kas būtų sunkiai suderinama netgi su pačių sportininkų principais (pavyzdžiui, jeigu atsitiktų kurioziška situacija, kada kaltės nustatymo procesas truktų ilgiau nei sportininko diskvalifikavimo periodas). Tačiau visais atvejais reikalinga pakankamai lanksti sankcijų sistema, kuri leistų atsižvelgti į kiekvienos sporto šakos ypatybes ir kiekvieno sportininko individualų atvejį. Atitinkama lanksti sankcijų sistema, leidžianti atsižvelgti į individualų atvejį, pastaruoju metu

¹³⁷ Šios sankcijos gali būti skiriamos ne tik už dopingo laikymą, bet ir už bet kokią (kitą) antidopingo taisyklių pažeidimą.

¹³⁸ Plačiau apie kriminalizavimo klausimus rašoma trečiame disertacijos skyriuje.

ypač aktuali tapo **Lietuvai**. Du aukščiausio lygio Lietuvos sportininkai – krepšininkas D. Šalenga ir lengvaatletė Ž. Balčiūnaitė buvo testuoti teigiamai – jų organizmuose rasta draudžiamų medžiagų. Abu sportininkai kaltę neigia, teigdami, jog jie tyčia draudžiamų medžiagų nevartojo ir nesiekė neteisėtai pagerinti savo sportinių rezultatų.¹³⁹ Nepaisant to, abiem sportininkams skirtos sankcijos: D. Šalenga diskvalifikuotas pusei metų, jo dalyvavimas tarptautinio lygio varžybose suspenduotas, o kontraktas su Kauno „Žalgirio“ klubu nutrauktas; Ž. Balčiūnaitė diskvalifikuota dvejais metams ir išbraukta iš šalies olimpinės rinktinės 2011 m. sąrašų.¹⁴⁰

Apibendrinant griežtosios atsakomybės doktriną, pažymėtina, kad ši doktrina skirta užtikrinti visuotinį WAD kodekso įgyvendinimą ir sąžiningų sportininkų interesus; kartu „griežtoji“ atsakomybė santykinai švelnėja tuo aspektu, kad sportininkams taikant palyginti neaukštus įrodinėjimo standartus įmanoma sumažinti sankcijas įrodžius, jog jų elgesyje nebuvo reikšmingos kaltės.

3. Sportininkų buvimo vietos fiksavimo sistema. Šioje srityje diskusijų kelia WAD kodekse įtvirtinta informacijos apie sportininko buvimo vietos fiksavimo (angl. *whereabouts*) sistema, pagal kurią atletai turi būti pasirengę testams valandą per dieną, septynias dienas per savaitę. Be to, aukščiausio lygio atletai turi kiekvieną dieną kas valandą pranešti savo buvimo vietą. Apie kiekvieną išvykimą ar negalėjimą atlikti testo turi būti pranešama nacionalinėms antidopingo organizacijoms. Jei atletai praleidžia tris testus per 18 mėnesių, laikoma, jog jie pažeidė WAD kodeksą.¹⁴¹

¹³⁹ Vieno iš ekspertų teigimu, Ž. Balčiūnaitės argumentas (esą ji vartojo gydytojo paskirtus preparatus dėl menstruacijų) yra silpnas, nes atitinkamą pasiaiškinimą galėtų pateikti kiekviena moteris sportininkė. SG1 (Sporto gydytojas). Interviu data: 2011 m. vasario 17 d.

¹⁴⁰ Maratonininkė Živilė Balčiūnaitė išbraukta iš Lietuvos olimpinės rinktinės sąrašo <http://www.15min.lt/naujiena/sportas/lengvoji-atletika/maratonininke-zivile-balciunaite-iskbraukta-iz-lietuvos-olimpines-rinktines-133-131962>; taip pat Lietuvos lengvosios atletikos federacijos tinklapyje pateikta informacija: <http://www.lengvoji.lt/naujienos/>, taip pat: „Nusisuko nuo įtariamojo dopingo vartojimu“ <http://www.sportas.info/naujienos/4950.html> [Žiūrėta 2011 11 03].

¹⁴¹ WADA 2.4 str. Prieiga per internetą: http://www.wada-ama.org/Documents/World_Anti-Doping_Program/WADP-The-Code/WADA_Anti-Doping_CODE_2009_EN.pdf p. 22.10.3.3 For violations of Article 2.4 (Whereabouts Filing Failures and/or Missed Tests), the period of Ineligibility shall be at a minimum one (1) year and at a maximum two (2) years based on the Athlete's degree of fault, p.53. http://www.wada-ama.org/Documents/World_Anti-Doping_Program/WADP-The-Code/WADA_Anti-Doping_CODE_2009_EN.pdf [Žiūrėta 2011 11 27].

Mokslininkai kvestionuoja šių taisyklių proporcingumą, teigdami, jog stebėjimo sistema yra **pernelyg intervencinė** (angl. *highly intrusive intervention*) ir vargu ar gali būti taikoma demokratinėje visuomenėje.¹⁴² Panašių nuostatų laikosi ir kai kurie sportininkai: tenisininkė S. Williams normas vadino invazinėmis, o tenisininko R. Nadalio manymu, su jais elgiamasi kaip su nusikaltėliais, nešiojančius identifikacinius lustus („čipus“) – jie nuolat turi pranešti, kur jie yra, tam, kad bet kuriuo metu galėtų būti patikrinti. K. de Saedeleer, Belgijos sportininkams atstovaujančio advokato nuomone, antidopingo normos prieštarauja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijai, konkrečiai – 8 straipsniui, įtvirtinančiam teisę į privatumą.¹⁴³

Sporto teisės ir antidopingo ekspertė S. Schenk (Vokietija)¹⁴⁴ teigė, kad sportininkų buvimo vietos fiksavimo sistema ir jų dopingo kontrolė pažeidžia teisę į privatumą ir į asmens duomenų apsaugą remiantis Vokietijos ir kitų Europos Sąjungos valstybių narių teise. Netgi duomenų apsaugos inspekcijos yra nurodžiusios, kad dabartinė sistema neatitinka Vokietijos teisės. Ekspertė pateikė konkrečius argumentus:

1. Sportininkų sutikimas yra privalomas, nesavanoriškas – jei jie nori dalyvauti varžybose, laikoma, jog jie išreiškia sutikimą, kad jų buvimo vieta būtų fiksuojama.
2. Sportininkai turi per daug pareigų, ypač: a) tais atvejais, kai dopingo mėginiai imami iš nepilnamečių; b) tais atvejais, kai visa sistema neveiksminga;¹⁴⁵ c) kai pažeidžiamas patalpų privatumas (atletai turi

¹⁴² Waddington I. *A prison of measured time? A sociologist looks at the WADA whereabouts system.* 2009 m. rugpjūčio 20 d. Danijos Orhuso universitete skaitytas pranešimas tarptautinėje konferencijoje „Dopingas ir žmogaus teisės“.

¹⁴³ Antidopingo agentūra gina naujas taisykles. Anti-doping agency in sports defends new rules. http://www.swissinfo.ch/eng/front/Anti_doping_agency_in_sports_defends_new_rules.html?siteSect=105&sid=10373337&rss=true&ty=st [Žiūrėta 2011 11 16]. Stebėjimo sistemos taisyklės tikrinamos Belgijos teisme. Whereabouts doping rule to be challenged in court in Belgium <http://www.telegraph.co.uk/sport/othersports/drugsinsport/4317467/Whereabouts-doping-rule-to-be-challenged-in-court-in-Belgium.html> [Žiūrėta 2011 11 16].

¹⁴⁴ Autorės interviu su S. Schenk. Interviu data: 2011 m. liepos 14 d.

¹⁴⁵ Tyrimai rodo, kad WADA pažeidžia savo pačios priimtą kodeksą. Ji nesurenka ir nepublikuoja išsamių nacionalinių antidopingo agentūrų statistinių duomenų, nors WAD kodekso 14.4 str. to reikalauja. Be to, nevaržybinis testavimas pasirodė esantis statistiškai neefektyvus. Wingate A. (kartu

priimti antidopingo pareigūną savo namuose ir savo tualete ir – tais atvejais, kai mėginys negali būti duodamas iš karto – pareigūnas būna su sportininku ilgą laiką, kartais valandas, kol įvyksta testavimas, nes atletai negali išeiti iki to laiko, kol neatliktas testas). Tai veda prie keistų situacijų kai, pavyzdžiui, antidopingo pareigūnas palydėjo atletą į privatų susitikimą ir pasiliko derybose banke, kurių metu buvo aptariamoms asmeninio kredito suteikimo sąlygos.

3. Trečiųjų asmenų teisių apsauga nepakankamai užtikrinama. Pavyzdžiui, atletams nerekomenduojama prašyti (trečiųjų asmenų) leidimo pateikti ADAMS sistemai adresus asmenų, pas kuriuos jie nakvoja vieną naktį. Nors paprastai kitais atvejais (kai nakvojama daugiau nei vieną kartą) reikia leidimo (įskaitant ir giminaičių leidimą).
4. Be viso to, atletai kovoja su biurokratija ir visą laiką bijo padaryti klaidų. Pavyzdžiui, trikovės atstovai negali iš anksto pasakyti, ar jie tam tikru metu bus plaukimo, bėgimo ar dviračių treniruotėse – tai priklauso nuo oro. Jie gali pakeisti savo planus ir patys rūpintis, kad tokia informacija pasiektų antidopingo agentūras.¹⁴⁶

Lietuvoje apklausti sportininkai išsakė įvairių minčių, susijusių su stebėjimo sistema. Pavyzdžiui, šaudymo sporto atstovė nurodė, jog teigiamai vertina sistemą, pagal kurią sportininkai turi kiekvieną dieną būti pasirengę testams, nes sporto rezultato siekiama kasdien, yra įvairių preparatų, turinčių ilgalaikį poveikį, nors jie ir nebevarojami, be to, yra atstatomųjų dopingo preparatų.¹⁴⁷ Dviratininkas nurodė, jog „*stebėjimo sistema yra dviprasmiška: tai yra drastiškos priemonės sportininkų privataus gyvenimo atžvilgiu, bet galbūt šitą reikia praeiti, nes kitaip nepatikrinsi – vien tik varžybų metu paimtas mėginys nerodo, kad dopingas apskritai nevartojamas*“.¹⁴⁸ Irklavimo sporto atstovas pasakė, kad „*sistema yra kiek dirbtinė, nehumaniška: kontrolė yra griežta, bet ji formali – būna, kad tikrintojai sportininkų nepažįsta, todėl*

su Palmer W., Taylor S.). *Adverse analyzing*. Studija apie antidopingo ataskaitų pateikimo praktikas ir atletų testavimo efektyvumą. Šveicarija, 2011, p. 80.

¹⁴⁶ Autorės interviu su S. Schenk. Interviu data: 2011 m. liepos 14 d.

¹⁴⁷ ŠS1 (šaudymo sportininkė). Interviu data: 2009 m. lapkričio 13 d.

¹⁴⁸ DvS1 (dviratininkas). Interviu data: 2010 m. gegužės 25 d.

įmanomos įvairios manipuliacijos (pavyzdžiui, gali ateiti kitas sportininkas ir duoti kitą mėginį)“. Ekspertas teigė, kad „būtų geriau, jei antidopingo pareigūnai bent iš nuotraukos pažinotų sportininką“.¹⁴⁹

Manytina, kad stebėjimo sistema turėtų būti analizuojama remiantis Europos Žmogaus Teisių Teismo suformuluotais žmogaus teisių ir laisvių varžymo pagrindais – įstatymiškumu, proporcingumu ir būtinumu demokratinėje visuomenėje. Dėl pirmojo pagrindo abejonių nekyla – stebėsenos sistema yra įtvirtinta įstatymiškai. Ar sistema yra proporcinga siekiamam tikslui ir ar ji yra būtina demokratinėje visuomenėje, atsakyti sudėtingiau. Manytina, kad „švaraus“ sporto tikslas yra labai svarbus, bet vargu ar jis pakankamas gremėzdiškai stebėjimo sistemai legitimuoti. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad **„švaraus“ sporto tikslas negali būti galutinai pasiektas, nes dopingo testavimo procedūros nėra 100 % tikslios (patikimos).**¹⁵⁰ Stebėjimo sistemos šalininkai galėtų pasakyti, jog net ir praleidę testą sportininkai gali išvengti sankcijos, jeigu pateikia svarią priežastį, kodėl jis buvo praleistas. Be to, informacija apie sportininkų buvimo vietą yra naudojama tik antidopingo tikslais ir saugoma tik antidopingo komisijų pareigūnų. Panašus klausimas, susijęs su antidopingo taisyklių proporcingumu ir atitikimu teisėtam tikslui, jau buvo keliamas Europos Teisingumo Teisme. Teismas pažymėjo, kad dopingo draudimas (kuriuo nesiekama diskriminacinių tikslų) grindžiamas išimtinai sportinėmis priežastimis, nesusijusiomis su ekonomika. Ginčijamos antidopingo taisyklės nepatenka į Sutarties nuostatų dėl ekonominių laisvių, pirmiausia EB 49, 81 ir 82 straipsnių, taikymo sritį. Skundžiamo sprendimo 57 punkte taip pat konstatuota, kad tai, jog nustatant ginčijamas antidopingo taisykles, TOK motyvas galėjo būti ir rūpestis išsaugoti Olimpinių žaidynių ekonominį potencialą (...) savaime nepanaikina išimtinai sportinio šių taisyklių

¹⁴⁹ IS1 (irklavimo sportininkas). Interviu data: 2010 m. lapkričio 10 d.

¹⁵⁰ W. Pitsch teigia, kad testavimo procedūros yra iš principo netobulos, o tai, kad testas teigiamas, ne visada reiškia, kad atletas kaltas. Plačiau: Pitsch W. *“The science of doping” Revisited: Fallacies of the Current Anti-Doping Regime.* European Journal of Sports Science, March 2009; 9(2), p. 87-95.

pobūdžio.¹⁵¹ Ir netgi darant prielaidą, kad ginčijamos antidopingo taisyklės turi būti laikomos apeliančių judėjimo laisvę ribojančiu įmonių asociacijos sprendimu, jos neturėtų būtina būti su bendrąja rinka nesuderinamu konkurencijos ribojimu EB 81 straipsnio prasme, nes **pateisinamos teisėtu tikslu**. Iš tiesų toks ribojimas yra susijęs su sporto varžybų organizavimu ir tinkama jų eiga bei konkrečiai siekia užtikrinti sveiką konkurenciją tarp sportininkų.¹⁵²

Taigi remiantis tuo, kas išdėstyta, galima manyti, jog atletų teisių ribojimai atitinka teisėtą tikslą. Argumentai „prieš“ yra, be kita ko, jau įvardyti Vokietijos sporto teisės ekspertės teiginiai, remiantis kuriais sportininkų buvimo vietos fiksavimo sistema pažeidžia atletų teisę į privatumą. Teigtina, kad argumentai „prieš“ labiau dera su Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje įvardytais kriterijais nei argumentai „už“, kitaip tariant vargu ar egzistuojanti stebėjimo sistema atitinka teisėto tikslo (kurio iš esmės neįmanoma pasiekti), proporcingumo ir būtinumo demokratinėje visuomenėje kriterijus. Vis dėlto nemanytina, jog stebėjimo sistemos reikėtų apskritai atsisakyti: sportininkų buvimo vietos fiksavimo sistema galėtų būti atidžiai peržiūrima ir galbūt reikėtų priimti mažiau sportininkus varžančius standartus. Autorės nuomone, vertėtų pamąstyti apie stebėjimo sistemos susiejimą su svarbiausiomis sporto varžybomis: stebėti sportininkus ne visą laiką, o tik svarbiausių varžybų metu, mėnesį (ar panašų laiko periodą priklausomai nuo sporto šakos) prieš svarbias varžybas ir mėnesį po jų. Tokia išvalga derėtų su Šveicarijos mokslininkų atliktu tyrimu,¹⁵³ remiantis kuriuo: 1) reikia bent 600 nevaržybinių dopingo testų tam, kad būtų „pagautas“ vienas „sukčius“; 2) reikia 62 varžybinių dopingo testų tam, kad būtų pagautas vienas „sukčius“.¹⁵⁴ Matyti, kad nevaržybinis testavimas (kartu su visa stebėjimo

¹⁵¹ Europos Teisingumo Teismo (trečioji kolegija) sprendimas 2006 m. liepos 18 d. C-519/04 dėl 2004 m. gruodžio 22 d. pagal Europos Teisingumo Teismo statuto 56 straipsnį Davido Meca-Medinos, gyvenančio Barselonoje (Ispanija), pateiktą apeliacinį skundą, 10 punktas.

¹⁵² Ten pat, 45 punktas.

¹⁵³ Autoriai nurodo, kad tyrimo rezultatus, gautus iš devynių nacionalinių antidopingo agentūrų statistikos duomenų analizės, reikia vertinti atsargiai.

¹⁵⁴ Wingate A. (kartu su Palmer W., Taylor S.) *Adverse analyzing*. Studija apie antidopingo ataskaitų pateikimo praktikas ir atletų testavimo efektyvumą. Šveicarija, 2011, p. 80.

sistema) nėra veiksmingas. Kita alternatyva – sušvelninti sankcijas, skiriamas už stebėjimo sistemos pažeidimus. Pavyzdžiui, „sankcija-mediana“ laikyti ne 2 diskvalifikavimo metus, o 1 diskvalifikavimo metus. Kaip pažymėjo Europos Teisingumo Teismas, sankcijų už antidopingo taisyklių pažeidimus griežtumas taip pat turi įtakos vertinant, ar ginčijamos taisyklės yra proporcingos.¹⁵⁵

Siejant stebėjimo sistemą su **Lietuvos** realijomis, potencialiai probleminių klausimų kelia tai, kad stebėjimo sistema yra selektyvi. Stebimi iš esmės tik olimpinių sporto šakų sportininkai, kurie ruošiasi Olimpiniams žaidynėms. Kitų sporto šakų atletai Lietuvoje iš esmės nestebimi, ir tokia situacija kelia abejonių dviem aspektais: 1) ar Lietuva *realiai* įgyvendina Antidopingo konvenciją; 2) ar situacija, kuomet minėtu 2008 m. sausio 17 d. Kūno kultūros ir sporto departamento direktoriaus įsakymu nutraukiamas finansavimas sporto šakoms, kurių federacijos neprisijungė prie Antidopingo konvencijos, tačiau nenutraukiamas toms sporto šakoms, kurių federacijos prisijungė prie Antidopingo konvencijos, nors *de facto* kai kurių tokių federacijų sportininkų stebėjimo sistema nevykdoma, nepažeidžia Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtinto lygiateisiškumo principo. Autorės požiūriu, atsakymai į šiuos klausimus yra neigiami, nors potencialių neaiškumų esama kvestionuojant stebėsenos sistemos apskritai (ne tik Lietuvos kontekste). Akcentuotina, kad stebėjimo sistema neišvengiamai yra ir turi būti selektyvi: sistemos idėja ir buvo tokia, kad ji taikytina tik aukščiausio lygio atletams, kuriuos tikrinti pasirenka tarptautinės federacijos ar nacionalinės antidopingo agentūros.¹⁵⁶ Be to, stebėjimo sistema yra tik priemonė, padedanti testuoti sportininkus, tačiau testuojami gali būti ir tie sportininkai, kurių buvimo vieta nėra fiksuojama. Taigi formaliai lygiateisiškumo principas nėra pažeidžiamas, nes teisine prasme sudaromos vienodos galimybės būti

¹⁵⁵ „Kadangi apeliantai nenurodė, jog šioje byloje taikytos ir paskirtos sankcijos per didelės, nebuvo nustatyta, kad nagrinėjamos antidopingo taisyklės yra neproporcingos.“ Europos Teisingumo Teismo (trečioji kolegija) sprendimas 2006 m. liepos 18 d. C-519/04 dėl 2004 m. gruodžio 22 d. pagal Europos Teisingumo Teismo statuto 56 straipsnį Davido Meca-Medinos, gyvenančio Barselonoje (Ispanija), pateiktą apeliacinį skundą, 55 punktas.

¹⁵⁶ Klausimai ir atsakymai apie stebėjimo sistemą: <http://www.wada-ama.org/en/World-Anti-Doping-Program/Sports-and-Anti-Doping-Organizations/International-Standards/Testing/QA-on-Whereabouts/>. Pasaulinės antidopingo agentūros puslapyje pateikiama informacija. [Žiūrėta 2011 11 27].

testuojamiems sportininkams, tiek pateikiantiems informaciją apie savo buvimo vietą, tiek ir nepateikiantiems.

Apibendrinant visą dopingo nacionalinį bei tarptautinį teisinį reglamentavimą, darytinos šios išvados: 1) Lietuva tarptautiniu lygmeniu prisijungė prie svarbiausių dokumentų ir ratifikavo Antidopingo konvenciją, tačiau nacionaliniu lygmeniu situacija teisiškai nėra aiški, trečiųjų asmenų atsakomybė už neteisėtą disponavimą draudžiamais preparatais ir metodais negali būti tinkamai realizuojama dėl teisinio reglamentavimo nenuoseklumo (skirtingo reglamentavimo, susijusio su neteisėtu disponavimu dopingu, sutampančiu su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, ir nesutampančiu su narkotinėmis bei psichotropinėmis medžiagomis); 2) griežtosios atsakomybės doktrina paranki siekiant kuo paprasčiau išspręsti antidopingo ginčus, o lankstesnės sankcijos (paprastai – diskvalifikacinio laikotarpio sumažinimas ar panaikinimas) kiek neutralizuoja griežtosios atsakomybės ribotumus; 3) sportininkų buvimo vietos fiksavimo sistema yra itin reikli atletų (privatumo) atžvilgiu, kvestionuotina, ar ja grindžiami ribojimai yra proporcingi (iš principo nepasiekiamam) tikslui – garbingo žaidimo užtikrinimui sporte; autorės požiūriu, vertėtų įdiegti mažiau sportininkus varžančius standartus.

1.3.2 Teisinė atsakomybė už manipuliacijas sporto varžybų rezultatais

Iš esmės veiksmy, susijusių su manipuliacijomis sporto varžybų rezultatais, teisinis reglamentavimas (idealiu atveju) neturėtų itin skirtis nuo dopingo teisinio reglamentavimo. Pagrindinė problema yra ta, kad dar nėra priimta tarptautinė konvencija (prieš korupciją sporte), analogiška Antidopingo konvencijai. Jeigu tokia konvencija būtų priimta, reglamentavimas pasidarytų kur kas aiškesnis ir nuoseklesnis. Tokiu atveju tikėtina, kad ir egzistuojantis teisinis reglamentavimas galėtų būti (plačiau) taikomas, įskaitant ir Lietuvos baudžiamąjį bei administracinių teisės pažeidimų kodeksus (nors tai nebūtinai

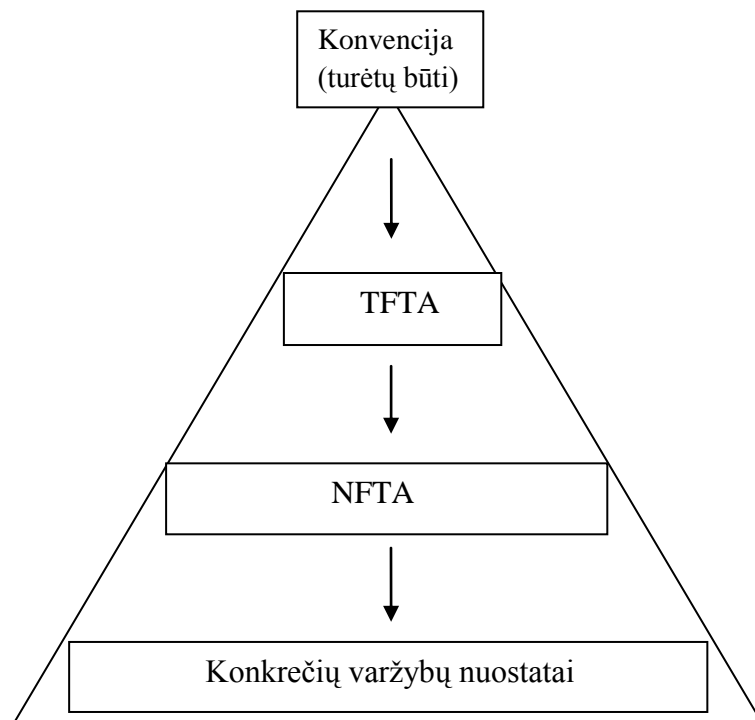
reiškia, jog minėti kodeksai turėtų būti pakeisti pagal Konvenciją, nes gali būti įmanoma taikyti jau egzistuojančias teisės normas, nekuriant naujų). Taigi veiksmai, susiję su manipuliacijomis sporto varžybų rezultatais, **turėtų būti** reglamentuojamos šiais nacionalinio lygmens teisės aktais: Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymu, Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksu, Lietuvos Respublikos baudžiamuoju kodeksu. Taip pat manipuliacijų sporto varžybų rezultatais klausimus turėtų reglamentuoti Vyriausybės nutarimai ir Kūno kultūros departamento direktoriaus įsakymai.

(Sporto) teisės praktika yra tokia, kad minėtus klausimus išvardyti teisės aktai reglamentuoja tik itin fragmentiškai, o taikymo prasme jie apskritai netaikomi. Vienintelė abstraktaus pobūdžio norma egzistuoja **Kūno kultūros ir sporto įstatymo** 3 str. 5 d., kurioje įtvirtintas nešališkumo principas, remiantis kuriuo reikia užtikrinti, kad rezultatai nebūtų iš anksto aiškūs, ir išlaikyti konkurencinę pusiausvyrą tarp varžybose dalyvaujančių sportininkų ar komandų. LR ATPK ir LR BK praktikoje už manipuliacijas sporto varžybų rezultatais dar netaikytas. Kol kas nėra priimtas joks Vyriausybės nutarimas ar Kūno kultūros ir sporto direktoriaus įsakymas, skirtas manipuliacijoms sporto varžybų rezultatais

Vis dėlto nepaisant to, kad nacionaliniuose įstatymuose, Vyriausybės nutarimuose bei Kūno kultūros ir sporto departamento direktoriaus įsakymuose manipuliacijos varžybų rezultatais neminimos, minėtas manipuliacijas reglamentuoja lokaliniai teisės aktai. Pažymėtina, jog valstybės, pripažindamos nacionalines sporto federacijas,¹⁵⁷ kartu pripažįsta ir lokaliuosius (sporto federacijų) teisės aktus. Taigi teisinį reguliavimą galima vertinti kaip nenuoseklų, tačiau neišeina kalbėti apie absoliučias teisės spragas. Grafiškai atitinkamų (lokaliųjų) teisės aktų schema atrodo taip:

¹⁵⁷ Kūno kultūros ir sporto įstatymo 15 str. 2-oje dalyje numatyta, kad Kūno kultūros ir sporto departamentas pripažįsta tik vieną teisės aktų nustatyta tvarka Juridinių asmenų registre įregistruotą nacionalinę sporto (šakos) federaciją, kurios pavadinime vartojamas Lietuvos vardas.

2 schema. Sportininkams ir su sportu susijusiems asmenims privalomi lokaliniai teisės aktai¹⁵⁸

Tarptautinės teisės (teorijos) požiūriu pažymėtina, jog pateikta (monistinė) schema yra viena iš alternatyvių. Schema priskirtina H. Kelzeno normatyvistinei konstrukcijai, kurioje tarptautinės ir nacionalinės teisės normos išdėstytos darnioje hierarchinėje teisės sistemoje, kurios viršūnėje yra tarptautinės teisės normos.¹⁵⁹ Tuo tarpu dualistai teigė, kad tarptautinė ir vidaus teisė yra skirtingos savarankiškos teisės sistemos, turinčios skirtingą reguliavimo objektą. Taigi ši doktrina iš esmės nepripažįsta tiesioginės sąveikos tarp tarptautinės ir nacionalinės teisės.¹⁶⁰ Laikytina, kad monistinė sistema labiau nei dualistinė sistema tinka sporto kontekstui, nes sportas (ir sporto tykančios grėsmės!) *per se* būdamas transnacionalinio pobūdžio „reikalauja“ harmoningo ir kiek įmanoma labiau koordinuoto, atitinkamai mažiau chaotiško teisinio reglamentavimo.

¹⁵⁸ Santrumpos: Konvencija – turėtų (galėtų) būti priimta Tarptautinė konvencija prieš korupciją sporte, bet dar nėra priimta; TFTA – Tarptautinių sporto federacijų teisės aktai; NFTA – Nacionalinių sporto federacijų teisės aktai.

¹⁵⁹ Vadapalas V. *Tarptautinė teisė*. Vilnius, 2006, p. 45-46.

¹⁶⁰ Ten pat, p. 45.

Iš schemos matyti, kad manipuliacijos sporto varžybų rezultatais yra reglamentuojamos tarptautinių bei nacionalinių sporto federacijos teisės aktu, varžybų nuostatų. Kai kuriose valstybėse manipuliacijos sporto rezultatais reglamentuojamos ir įstatyminiu lygiu. Tačiau akcentuotina, jog situacija pamažu keičiasi nuoseklesnio reglamentavimo linkme: visiškai neseniai Europos Komisija priėmė rekomendaciją dėl sporto integralumo stiprinimo.¹⁶¹ Į ją galėtų būti atsižvelgiama kuriant kitus tarptautinius dokumentus, taip pat ir tarptautinę konvenciją prieš korupciją sporte.

Be to, informacijos apie manipuliacijas sporto varžybų rezultatais analizės šaltiniai yra specialiųjų tyrimų institucijų ataskaitos, įvairios antikorupcinės programos, formalių ir neformalių sporto teisės konferencijų medžiaga.

Tam tikras šaltinių „padrikumas“ gali sąlygoti ir konsensuso dėl esminių definicijų stoką – vienareikšmio ir nuoseklaus manipuliacijų sporto rezultatais **apibrėžimo**¹⁶² iki šiol nėra. Todėl toliau analizuojami kelių šalių įvairaus privalomumo (vieni – rekomendacinio pobūdžio; kiti – privalomi visiems fiziniams ir juridiniams asmenims; tretieji – privalomi ribotam subjektų ratui) dokumentai, kuriose apibūdinamos manipuliacijos sporto varžybų rezultatais ir siekiama parinkti tinkamiausią apibrėžimą.

Kiek žinoma disertacijos autorei, detaliausiai šis reiškinys buvo įvardijamas Indijos valstybės centrinio tyrimų biuro (toliau – CBI) ataskaitoje, kurioje susitarimai dėl varžybų baigties (angl. *match-fixing*) apibrėžiami taip:¹⁶³ 1) atvejai, kai žaidėjai individualiai ar grupėmis gauna pinigų už pralaimėjimą ar žaidimą ne pagal savo jėgas (angl. *underperform*); 2) atvejai, kai žaidėjai lažinasi mačiuose, kuriose patys dalyvauja; 3) atvejai, kai žaidėjai

¹⁶¹ Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija dėl sporto integralumo skatinimo prieš manipuliacijas sporto varžybų rezultatais (angl. *Recommendation CM/Rec (2011)10 of the Committee of Ministers to member states on promotion of the integrity of sport against manipulation of results, notably match-fixing*). CM/ REC (2011)10. Prieiga per internetą: [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/cdpc/Bureau%20documents/CM_Rec\(2011\)10.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/cdpc/Bureau%20documents/CM_Rec(2011)10.pdf) [Žiūrėta 2011 11 24].

¹⁶² Disertaciniame tyrime jie laikomi sinonimu fiksuotiems mačams ar susitarimams dėl varžybų baigties.

¹⁶³ Agrawal S. *Mačų fiksavimas kaip nusikaltimas: analizė*. (Angl. *Match Fixing as a Crime: An Analysis*). Prieiga per internetą: <http://www.legalserviceindia.com/articles/social.htm> [Žiūrėta 2011 11 24].

perdavė informaciją lažybų bendrovėms apie komandos sudėtį, tikėtiną rezultata, aikštelės būklę, orą ir pan.; 4) atvejai, kai aikštelės prižiūrėtojai gavo pinigų paruošti aikštelę taip, kad ji atitiktų lažybų bendrovių poreikius; 5) atvejai, kai esami ar buvę žaidėjai naudojami bukmekerių, kad būtų prieita prie kitų žaidėjų ir padarytas poveikis jų žaidimui už tam tikrą piniginių atlygį.

Indijos tyrinėtojo S. Agrawal nuomone, pirmiausia, žvelgiant į šią definiciją, kyla neaiškumų, ar į *match-fixing* įeina atvejai, kai žaidėjas lažinasi tam, kad geriau pasirodytų – t.y. pats sau daro tam tikrą poveikį su *bona fide* intencija žaisti kiek įmanoma geriau. S. Agrawal manymu, šis atvejis nepatektų į *match-fixing* apibrėžimą, todėl jis pateikia kitokią (lankstesnę) definiciją: mačų fiksavimas, tyrinėtojo nuomone, yra atvejis, kai žaidėjai ar pareigūnai tiesiogiai ar netiesiogiai teikia netinkamą paslaugą sau ar kitiems darydami žalą sporto dvasiai. Autorės manymu, S. Agrawal pateikta definicija, nors konceptualia prasme būtų tinkama, yra per plati, būtina ieškoti tikslesnės, ypač turint omenyje, jog baudžiamojoje teisėje „sporto dvasia“ nėra tinkamas kriterijus inkriminuojant konkrečios nusikalstamos veikos sudėtį.

Gana tiksli definicija buvo pateikta 2010 m. Europos ministrų, atsakingų už sportą, konferencijoje Baku. Šioje konferencijoje nurodyta, jog manipuliavimas sporto rezultatais apima įtakos darymą varžybų baigčiai ar eigai siekiant įgyti nepagrįstos naudos sau ar kitiems asmenims bei *nenusėjamumo* kaip esminės varžybų savybės tyčinį sumažinimą ar panaikinimą.¹⁶⁴ Praktiškai identiška definicija pateikta Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijoje dėl sporto integralumo skatinimo, tik vietoje „įtakos varžybų baigčiai ar eigai“ vartojama „susitarimo neteisėtai pakeisti varžybų rezultatus ar eigą“ formuluotė.¹⁶⁵ Autorės nuomone, rekomendacijoje pateikta definicija keblesnė tuo požiūriu, kad kartais pakanka tik vieno asmens (pavyzdžiui, žaidėjo, kuris pralaimi ir už savo pralaimėjimą

¹⁶⁴ *Manipulation of sports results (match-fixing) covers influencing the course or the result of a sports match in order to obtain advantage for oneself or for others and remove all as part of uncertainty normally associated with the results of a competition.* Europos sporto ministrų neformalios konferencijos, skirtos sporto integralumo stiprinimui anti-manipuliacinių praktikų kontekste ir pan-europinei kooperacijai sporte, medžiaga. 2010 m. rugsėjo 22 d. Baku (Azerbaidžanas).

¹⁶⁵ Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija dėl sporto integralumo skatinimo prieš manipuliacijas sporto varžybų rezultatais. CM/ REC (2011)10, 1 str.

gauna pinigų lažybų punkte) veiksmų – kitaip tariant, nėra būtinas susitarimas ar kelių asmenų suderinti, „surežisuoti“ veiksmai (angl. *arrangement*).

Įstatyminiu lygmeniu manipuliacijų sporto rezultatais sąvoka (taip pat) įtvirtinta Didžiosios Britanijos teisėje, tačiau (tik) tais atvejais, kai manipuliacijos yra susijusios su lažybomis. 2005 m. išleistame Lošimų įstatymo 42 str. 1 d. nusikaltimais (sukčiavimu) laikomi: a) kai žmogus sukčiauja lažybose; b) suteikia galimybę ar padeda kitam žmogui sukčiauti lošiant. Taigi įstatymo nuostatos taikomos ir tiems, kurie patys apgaulingai lažinasi, ir tiems, kurie dalyvauja manipuliacijų sporto rezultatais schemoje. Dar daugiau, tam, kad veiksmai būtų laikomi nusikalstamais, įstatyme nereikalaujama pasekmių – konkrečių finansinių nuostolių (42 (2) str.). Be to, įstatyme yra ir speciali norma sporto (žaidimų) lažybų kontekste: nustatyta, jog korupciniu lažinimusi gali būti laikoma ir apgaulė ar poveikis realiems ar virtualiems žaidimams, lenktynėms ar kitokiems įvykiams, su kuriomis yra susijęs lošimas (42 (3) (b) str.). Maksimalios baudmės už minėtus nusikaltimus – laisvės atėmimas iki dvejų metų arba (ir) bauda, kai priimamas apkaltinamasis nuosprendis, o esant lengvesniam pažeidimui (angl. *summary conviction*) – ne ilgesniam nei 51 savaitės laisvės atėmimo arba (ir) bauda ne didesne nei numatyta įstatyme (angl. *a fine not exceeding the statutory maximum*).¹⁶⁶

Toliau analizuojamas „rizikos grupės“¹⁶⁷ sporto šakų (futbolo, krepšinio, lauko teniso ir šachmatų) lokaliųjų (sporto federacijų) teisės aktų teisinis reglamentavimas ir atsakomybės taikymas už manipuliacijas sporto varžybų rezultatais.

Sporto federacijų teisės aktai (taip pat) įvairiai apibūdina fiksuotus mačus. Pavyzdžiui, FIFA drausmės kodekso 62 str. pateikiama bendroji korupcijos definicija, o susitarimai dėl varžybų baigties sistemiskai

¹⁶⁶ Didžiosios Britanijos lošimų įstatymo 42 (4) (a) str. Gambling Act, 2005, c. 19. Prieiga per internetą: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2005/19/section/42> [Žiūrėta 2011 11 23]. Taip pat: Ramos M. A. *Game, set, match-fixing: will international anti-doping initiatives pave the way for similar reform for corrupt betting in tennis?* 32 House. J. int'L. 201, 2009-2010, p. 201-244.

¹⁶⁷ Rizikos grupės sporto šakomis laikomos sporto šakos, kuriose galimybė manipuliuoti varžybų rezultatais yra santykinai aukšta. Detaliau apie manipuliacijų sporto varžybų rezultatais paplitimą rizikos grupės sporto šakose rašoma antrame disertacijos skyriuje.

analizuojant FIFA drausmės kodeksą galėtų būti vertinami kaip speciali norma bendrosios (korupcijos) normos atžvilgiu. Korupcija apibrėžiama kaip neteisėto atlygio savo ar kitų naudai FIFA organizacijai, mačo pareigūnui, žaidėjui ar trečiam asmeniui siekiant pakurstyti asmenį pažeisti FIFA taisykles, siūlymas, žadėjimas ar suteikimas.¹⁶⁸ 69-ame str. pateikiama neteisėtos įtakos mačo rezultatams (angl. *unlawfully influencing match results*) darymo definicija. Įtakos mačo rezultatams darymas apibūdinamas kaip susimokymas daryti įtaką mačo rezultatams priešingai sporto etikai.¹⁶⁹

Panaši definicija pateikta 2011 m. Lietuvos futbolo federacijos drausmės kodekso 44 str. (Neteisėtos įtakos darymas) apibūdinamas kaip tiesioginis ar netiesioginis ėmimas, prašymas, reikalavimas, siūlymas, teikimas, sutikimas teikti ar sutikimas priimti bet kokios formos atlygį, kuris galėtų būti vertinamas kaip priemonė įtakoti Rungtynių baigtį ar eigą ar bet koks kitoks bandymas neleistinu sporto etiką pažeidžiančiu būdu įtakoti Rungtynių baigtį ar eigą laikomas itin grubiu Drausmės kodeksą ir futbolo integralumą pažeidžiančiu neteisėtu elgesiu (tačiau Klubo vykdomas savo žaidėjų ar savo Oficialių asmenų oficialus skatinimas tokiu neteisėtu elgesiu nelaikomas). Dalyvis, atlikęs tokį neteisėtą elgesį, gali būti baudžiamas diskvalifikacija ir (arba) bauda ir (arba) draudimu dalyvauti tam tikroje ar bet kokioje su futbolu susijusioje veikloje arba jam gali būti taikomos kitos Drausmės kodekse nustatytos sankcijos.

Lietuvos futbolo federacijos Drausmės kodekso 6.1 punkte nustatyta, kad dalyviams fiziniams asmenims gali būti taikomos šios **sankcijos**: 6.1.1. įspėjimas; 6.1.2. bauda; 6.1.3. Rungtynių praleidimas (diskvalifikacija); 6.1.4. draudimas patekti į persirengimo kambarį ir (ar) prie atsarginių suolelių;

¹⁶⁸ FIFA drausmės kodekso 62 straipsnis (korupcija).1. Tas, kas savo ar kitų naudai siūlo, žada ar suteikia neteisėtą atlygį FIFA organizacijai, mačo pareigūnui, žaidėjui ar trečiam asmeniui siekdamas pakurstyti asmenį pažeisti FIFA taisykles, baudžiamas: a) bauda, ne mažesne kaip CHF 10,000; b) draudimu užsiimti su futbolu susijusia veikla; c) draudimu patekti į bet kurį stadioną; 2. Pasyvi korupcija (prašymas, pažadėjimas priimti ar priėmimas) baudžiamas taip pat.

¹⁶⁹ 69 str. Tas, kas susimoko daryti įtaką mačo rezultatams priešingai sporto etikai, baudžiamas mačo suspendavimu ar uždraudimu dalyvauti su futbolu susijusioje veikloje ar bauda mažiausiai CHF 15,000. Rimtais atvejais taikomas neterminuotas diskvalifikavimas. Klubas ar asociacija, kurios žaidėjas ar pareigūnas aprašytu būdu daro neteisėtą įtaką gali būti nubaustas bauda. Rimti pažeidimai baudžiami pašalinimu iš varžybų, perkėlimu į žemesnę lygą, taškų atėmimu ir apdovanojimų grąžinimu.

6.1.5. draudimas patekti į stadioną; 6.1.6. apdovanojimų (prizų, titulų, premijų ir pan.) atėmimas; 6.1.7. draudimas dalyvauti tam tikroje ar bet kokioje su futbolu susijusioje veikloje. Dalyviams juridiniams asmenims gali būti taikomos šios sankcijos: 6.2.1. įspėjimas; 6.2.2. bauda; 6.2.3. draudimas registruoti žaidėjus; 6.2.4. Rungtynių žaidimas be žiūrovų; 6.2.5. Rungtynių žaidimas neutralioje aikštėje; 6.2.6. draudimas žaisti Rungtynes konkrečiame stadione (stadiono diskvalifikacija); 6.2.7. Rungtynių rezultato anuliavimas; 6.2.8. pralaimėjimo įskaitymas; 6.2.9. taškų atėmimas; 6.2.10. perkėlimas į žemesnę lygą; 6.2.11. pašalinimas iš konkrečių varžybų; 6.2.12. apdovanojimų (prizų, titulų, premijų ir pan.) atėmimas.¹⁷⁰

Pažymėtina, jog ir FIFA drausmės kodeksas, ir LFF drausmės kodeksas **taikomi** šiems su futbolu susijusiems fiziniams ir juridiniams asmenims: 1. nariams – LFF nariams ir (ar) LFF nario nariams; 2. LFF bei Narių darbuotojams; 3. Klubams; 4. Klubų registruotiems žaidėjams bei Oficialiems asmenims; 5. LFF registruoti futbolo žaidėjams, treneriams, teisėjams; 6. žaidėjų agentams ir kitiems žaidėjų atstovams (nurodytiems FIFA Žaidėjų agentų reglamento 4 straipsnyje); 7. Oficialiems rungtynių asmenims – teisėjams, teisėjo padėjėjams (asistentams), atsarginiams teisėjams, delegatams, inspektoriams, komisarams, asmenims, atsakingiems už Rungtynių saugumą, asmenims, turintiems įgaliojimus, susijusius su Rungtynių organizavimu, taip pat kitiems asmenims, vykdančioms Rungtynių organizavimo kontrolę bei vertinantiems teisėjų veiksmus; 8. Kitoms LFF veiklos teritorijoje veikiančioms su futbolu susijusioms asociacijoms, sąjungoms, kitoms organizacijoms, jų nariams bei darbuotojams.

Matyti, jog nemaža dalis asmenų, potencialiai susijusių su maču fiksavimu sporte, – pavyzdžiui, verslininkai, bukmekeriai, politikai, žaidėjų šeimos nariai, neatsako pagal drausmės kodeksą.¹⁷¹

¹⁷⁰ Lietuvos futbolo federacijos drausmės kodeksas, 2011. Prieiga per internetą: http://www.lff.lt/lt/Drausminių_organų_dokumentai/ [Žiūrėta: 2011 11 15].

¹⁷¹ Disertacijoje tokių asmenų atsakomybės problematika gvildinama paskutiniame darbo skyriuje, skirtame sukčiavimo sporto srityje kriminalizavimo problemoms.

Kai kuriose sporto šakose dėmesys manipulacijoms sporto rezultatais yra ženkliai mažesnis nei futbole. Pavyzdžiui, susitarimai dėl varžybų baigties **šachmatų sporte** tiesiogiai apskritai neapibrėžti, nors Tarptautinės šachmatų federacijos (FIDE) etikos kodekse numatytos sankcijos už kyšio ar kitokio atlygio siūlymą, mėginimą siūlyti ar priėmimą siekiant paveikti varžybų rezultatus ar FIDE rinkimus. Maksimalios sankcijos už atitinkamus veiksmus yra diskvalifikavimas iki trejų metų ir bauda iki 5000 JAV dolerių.¹⁷² FIDE taisyklėse taip pat lakoniškai nurodoma, jog žaidėjai neturi imtis veiksmų, kenkiančių šachmatų žaidimo reputacijai.¹⁷³ Teisėjas už atitinkamus veiksmus gali taikyti platų spektrą sankcijų, be kita ko, išpėjimą, papildomo laiko galvojimui suteikimą varžovui, laiko apgalvojimui sumažinimą pažeidėjui, paskelbimą partijos pralaimėta, taškų atėmimą ar pašalinimą iš varžybų.¹⁷⁴

Santykinai didelis dėmesys susitarimams dėl varžybų baigties skiriamas lauko tenise, ypač pastaruju metu priėmus jungtinę antikorpucijos tenise programą.¹⁷⁵ Pavyzdžiui, **Teniso profesionalų asociacijos** (angl. *Association of Tennis Professionals*, toliau – ATP) kodekse yra įvardyti draudimai už antikorpucinius pažeidimus. Kodekse pažymima, jog joks ATP žaidėjas, agentas, atstovas ar narys, turintis vykdomuosius ar materialinius įgaliojimus asociacijoje, negali dalyvauti jokios formos lošimuose ar lažybose, susijusiose su ATP turnyrais, taip pat negali netiesiogiai paskatinti ar palengvinti paveikti varžybų eigą. Taip pat joks ATP narys negali tiesiogiai ar netiesiogiai siūlyti ar skatinti bet kurį asmenį lažintis dėl teniso mačų **varžybų vietoje** (angl. *while at the tournament site*). Taip pat uždrausta lažybų bendrovėms tiesiogiai ar per trečiuosius asmenis priimti pastatytas lažybose sumas (elektronine ar kita forma) turnyro ar bet kokioje kitoje **su turnyru susijusioje vietoje** (angl. *at*

¹⁷² Tarptautinės šachmatų federacijos etikos kodekso 2.1, 3.5 punktai. Federacijos vadovas (*handbook*), 1996. Prieiga per internetą: <http://www.fide.com/fide/handbook.html?id=9&view=category> [Žiūrėta 2011 11 11].

¹⁷³ FIDE šachmatų žaidimo vadovas. 12.1 (Angl. *The players shall take no action that will bring the game of chess into disrepute.*) <http://www.fide.com/fide/handbook.html?id=124&view=article> [Žiūrėta 2011 11 11].

¹⁷⁴ Šachmatų žaidimo vadovo 13.4 punktas.

¹⁷⁵ 2011 m. jungtinė lauko teniso antikorpucinė programa (angl. *uniform tennis anti-corruption program*). Medžiaga, pateikta Lietuvos teniso asociacijos.

the tournament site or any tournament related event).¹⁷⁶ Pagal ATP taisyklių elgesio kodeksą, patys rimčiausi korupcijos atvejai baudžiami diskvalifikavimu visam laikui, be to, asmenys turi pareigą pranešti bet kokią įtartina informaciją apie korupcines veikas.¹⁷⁷ Bausmė už korupcinį pažeidimą yra iki 100 000 JAV dolerių ir atėmimas prizų, kuriuos žaidėjas laimėjo, taip pat ATP narystės pakeitimas.¹⁷⁸

Jungtinė lauko teniso antikorpucinė programa¹⁷⁹ yra dar išsamesnė: joje korupciniais pažeidimai klasifikuojami į 10 rūšių, kitaip tariant numatyti 10 rūšių draudimai. Programoje numatyta, kad: 1) negalima tiesiogiai ar netiesiogiai lažintis ar bandyti lažintis dėl varžybų rezultato ar kito varžybų aspekto; 2) negalima tiesiogiai ar netiesiogiai prašyti ar palengvinti lažinimąsi dėl varžybų rezultato ar kito varžybų aspekto; 3) negalima tiesiogiai ar netiesiogiai prašyti ar priimti jokių pinigų, paslaugų ar kitokio atlyginimo už varžybų akreditacijos suteikimą, kas veda prie korupcinio pažeidimo arba siekiant palengvinti korupcinio pažeidimo padarymą; 4) negalima tiesiogiai ar netiesiogiai dirbtinai sukurti ar mėginti sukurti varžybų rezultato ar kito varžybų aspekto; 5) negalima tiesiogiai ar netiesiogiai prašyti ar sudaryti sąlygas žaidėjui nedėti maksimalių pastangų varžybose; 6) negalima tiesiogiai ar netiesiogiai prašyti ar priimti pinigų, paslaugos ar kitokio atlyginimo siekiant negatyviai paveikti žaidėjo pasirodymą varžybose; 7) negalima tiesiogiai ar netiesiogiai siūlyti ar parūpinti pinigų, paslaugų ar kitokio atlyginimo siekiant negatyviai paveikti žaidėjo pasirodymą varžybose; 8) negalima tiesiogiai ar netiesiogiai prašyti ar priimti pinigų, paslaugos ar kitokio atlyginimo už vidinės konfidencialios informacijos suteikimą; 9) negalima tiesiogiai ar netiesiogiai siūlyti ar duoti pinigų, paslaugos ar

¹⁷⁶ ATP taisyklių elgesio kodeksas. <http://www.atpworldtour.com/Corporate/Rulebook.aspx> VIII. The Code H. Wagers and On-Site Tennis betting.

¹⁷⁷ Mc Laren, Richard H., *Corruption: It's Impact on Fair Play*, Vol. 19, No. 1, 2008, p. 15-38.

¹⁷⁸ ATP kodekso H ir 8.02 punktai. <http://www.atpworldtour.com/Corporate/Rulebook.aspx> [Žiūrėta 2011 01 26].

¹⁷⁹ 2011 m. jungtinė lauko teniso antikorpucinė programa (angl. *uniform tennis anti-corruption program*). Programa taikoma iš esmės visam profesionaliajam tenisui: keturiems Didžiojo Slamo turnyrams, Tarptautinei teniso federacijai (ITF), Teniso profesionalų asociacijai (ATP) ir Sony Ericsson turui. Plačiau: <http://www.itftennis.com/abouttheitf/news/newsarticle.asp?articleid=18365> [Žiūrėta 2011 11 11].

kitokio atlyginimo už vidinės konfidencialios informacijos suteikimą; 10) negalima tiesiogiai ar netiesiogiai siūlyti ar suteikti pinigų, paslaugos ar kitokio atlygio varžybų pagalbiniam personalui mainais už bet kokios su varžybomis susijusios informacijos atskleidimą.¹⁸⁰ Sankcijos už korupcinius pažeidimus skirstomos į sankcijas žaidėjams ir sankcijas susijusiems asmenims (treneriams, teisėjams, gydytojams, vadybininkams, agentams, žaidėjų šeimos nariams, turnyro svečiams ar bet kuriems kitiems asmenims, gavusiems akreditaciją turnyru). Sankcijos žaidėjams: a) bauda iki 250 000 JAV dolerių ir piniginių ar nepiniginių prizų atėmimas; b) diskvalifikavimas iki 3 metų; c) diskvalifikavimas visam laikui. Sankcijos susijusiems asmenims: akreditacijos į teniso federacijų organizuojamus turnyrus panaikinimas ne mažiau kaip vieneriems metams; b) už tiesioginę ar netiesioginę kyšio ėmimą ar prašymą akreditacijos panaikinimas visam laikui.¹⁸¹

Krepšinyje manipuliacijos varžybų rezultatais tiesiogiai neapibrėžtos, tačiau šių veiksmų draudimai ir sankcijos už juos įtvirtinti tarptautiniuose ir nacionaliniuose lokaliuose teisės aktuose. Tarptautinės krepšinio federacijos (arba – FIBA) etikos kodekso B dalyje nustatyta, jog negalima tiesiogiai ar netiesiogiai prašyti, priimti ar siūlyti bet kokio slapto atlygio, paslaugos ar pranašumo, susijusio su FIBA veiklos organizavimu ar FIBA varžybomis. Kodekso F dalyje taip pat įtvirtinta, jog negalima atskleisti konfidencialiai patikėtos informacijos. Informacija negali būti atskleidžiama siekiant naudos ar palankumo sau, nei siekiant pakenkti asmens ar organizacijos reputacijai. Sankcijos etikos kodekse aiškiai neįtvirtintos, G dalyje tik lakoniškai nurodoma, kad Etikos komitetas FIBA Centrinei valdybai gali pasiūlyti sankcijas už šio kodekso pažeidimą.¹⁸² Konkrečių krepšinio asociacijų lokaliuosiuose norminiuose aktuose atsakomybė už manipuliacijas sporto varžybų rezultatais reglamentuojama detaliau. Pavyzdžiui, daugelį metų NBA

¹⁸⁰ 2011 m. jungtinė lauko teniso antikorupcinė programa (angl. *uniform tennis anti-corruption program*). Programos D punktas – korupciniai pažeidimai. Medžiaga, pateikta Lietuvos teniso asociacijos.

¹⁸¹ 2011 m. jungtinė lauko teniso antikorupcinė programa (angl. *uniform tennis anti-corruption program*). Programos H punktas – sankcijos. Medžiaga, pateikta Lietuvos teniso asociacijos.

¹⁸² FIBA etikos kodeksas. <http://www.docstoc.com/docs/53833836/FIBA-CODE-OF-ETHICS> [Žiūrėta 2011 11 20].

Konstitucija draudė tiesiogiai ar netiesiogiai lažintis NBA varžyboms komandų savininkams bei darbuotojams (įskaitant žaidėjus ir trenerius) ir Lygos darbuotojams (įskaitant trenerius). Sankcija už atitinkamą pažeidimą gali būti bauda, laikinas ar visiškas diskvalifikavimas ar pašalinimas (angl. *fine, suspension, expulsion*). NBA taip pat draudžiama tyčinį konfidencialios informacijos, susijusios su Lyga ar komanda, atskleidimą. Pavyzdžiui, Lygos teisinėje politikoje ir Elgesio kodekse numatyta, jog nevieša informacija, susijusi su NBA verslu, negali būti atskleista (ir apie ją negali būti diskutuojama) asmenims ne iš Lygos (įskaitant ir Lygos darbuotojų šeimos narius). Konfidencialia laikoma informacija, nepublikuota žiniasklaidoje ar kitose viešosios informacijos priemonėse. NBA politika tokia, kad joks darbuotojas negali naudoti konfidencialios informacijos savo ar kitų asmenų naudai. Tokia informacija gali apimti, pavyzdžiui, žaidėjo sveikatą, ar konkrečius asmenis, kurie teisėjams konkrečiame mače. Kai yra abejonių, darbuotojai turi preziumuoti, jog informacija yra konfidenciali.¹⁸³ Atitinkama (pakankamai griežta) Lygos pozicija tapo po to, kai NBA teisėjas T. Donaghy buvo apkaltintas tuo, kad slapta perduodamas konfidencialią informaciją lažybų bendrovėms, pakenkė darbdavio (NBA) reputacijai. Eksteisėjas nuteistas laisvės atėmimo bausme. L. Pedowitz vadovaujama komisija rekomendavo keisti kai kurias NBA Konstitucijos nuostatas, taip pat sugriežtinti reikalavimus teisėjams. Buvo pasiūlyta uždrausti jiems tiesiogiai ar netiesiogiai sezono metu dalyvauti ar skatinti kitus dalyvauti lažybose, kazino (taip pat ir užsienio bendrovėse), susijusiose su NBA veikla. Lyga šiems siūlymams pritarė.¹⁸⁴ Pastaruoju metu patvirtinto Lietuvos krepšinio federacijos etikos ir drausmės kodekso 8 str. 8, 10 ir 11 d. numatyta, kad draudžiamas tiesioginis ar netiesioginis ėmimas, prašymas, reikalavimas, siūlymas, teikimas, sutikimas teikti ar sutikimas priimti bet kokios formos

¹⁸³ Buvusio federalinio prokuroro L. Pedowitz 2008 metų spalio 1 dieną pateikta NBA Valdybai ataskaita apie lažybas, susijusias su NBA teisėjo T. Donaghy veikla. Prieiga per internetą: http://hosted.ap.org/specials/interactives/_documents/100208nba_pedowitz.pdf [Žiūrėta: 2011 11 20].

¹⁸⁴ Lietuvos Respublikos Generalinės prokuratūros prokuroro K. Vagnerio studija apie manipuliacijas sporto varžybų rezultatais ir etiką krepšinyje, pateikta pagal LKL prezidento Š. Klioko prašymą, suderinus su šalies generaliniu prokuroru D. Valiu. 2010 m. lapkričio 18 d.

atlygi, kuris galėtų būti vertinamas kaip priemonė įtakoti Varžybų rezultatus ar eigą ir/ar bet kokie kiti veiksmai, kuriais, pažeidžiant sporto etiką, siekiama įtakoti Varžybų rezultatus ar eigą; taip pat tiesiogiai ar netiesiogiai dalyvauti bet kokiose lažybose, susijusiose su Varžybomis; taip pat tiesiogiai ar netiesiogiai teikti informaciją, patarti Dalyviams ar kitiems tretiesiems asmenims, tame tarpe lažybų organizatoriams, dėl Varžybų.¹⁸⁵

Apibendrinant manipuliacijų sporto varžybų rezultatais teisinį reglamentavimą, pastebėtina, jog jų apibūdinimas sporto federacijų teisės aktuose yra įvairus savo apimtimi ir detalumo laipsniu. Detaliausiai ir sistemiškiausiai korupciniai pažeidimai ir sankcijos už juos reglamentuoti lauko teniso antikorpucinėje programoje. Pakankamai aiškiai ir detalai jie reglamentuoti ir Tarptautinės futbolo federacijos dokumentuose bei Lietuvos krepšinio federacijos etikos ir drausmės kodekse. Tarptautinės šachmatų federacijos (FIDE) nuostatos yra gana lakoniškos. Manipuliacijos sporto varžybų rezultatais gali būti apibrėžiamos kaip: 1) neleistinos įtakos rungtynių baigčiai ar eigai darymas; 2) kenkimas žaidimo reputacijai; 3) korupcija; 4) apskritai neapibrėžtas, tačiau nustatomi racionalūs draudimai lažintis bei (be kita ko) atskleisti konfidencialią informaciją.

Atitinkamas koncepcijos daugialypiškumas gali vesti prie keblumų aiškinantis, koks būtent elgesys turi būti draudžiamas. Vis dėlto manytina, kad pagrindinė problema yra susijusi ne su koncepcijos daugiapusiškumu pačiu savaime. Konkrečios federacijos turi diskreciją apibrėžti manipuliacijas sporto varžybų rezultatais taip kaip joms atrodo tinkama konkrečioje sporto šakoje, atitinkamai, taikyti atsakomybę asmenims, kurie yra drausmės kodeksų, etikos kodeksų ar antikorpucinių programų subjektai. Keblesnė situacija yra su tais asmenimis, kurie yra už sporto federacijų kodeksų, programų ar kitokių taisyklių taikymo ribų (tarpininkai, bukmekeriai, sportininkų draugai ir pan.). Akcentuotina ir tai, kad sporto teisės sankcijos tretiesiems asmenims gali būti per švelnios. Pavyzdžiui, akreditacijos atėmimas tenisininkų šeimos nariams už padėjimus manipuliuoti sporto varžybų rezultatais sportine prasme gal ir

¹⁸⁵ LKF etikos ir drausmės kodeksas. Patvirtintas 2011 m. spalio 24 d. 2011 m. LKF Konferencijoje.

tinkama sankcija, tačiau baudžiamąja teisine prasme sankcija būtų per švelni. Taigi, tyrimo autorės nuomone, siekiant unifikuoti ir harmonizuoti atsakomybės taikymą už manipuliacijas sporto varžybų rezultatais visiems asmenims, **racionalu vartoti vieną apibrėžimą** ir paaiškinti jį konkrečiais atvejais, kuriuos tam tikras apibrėžimas gali apimti.

Manytina, jog atsakingų už sportą ministrų konferencijoje Baku pateiktas apibrėžimas yra racionalus, nepernelyg gremėzdiškas, taiklus ir tikslus. Todėl remiantis šia definicija, susitarimai dėl varžybų baigties (manipuliavimas sporto varžybų rezultatais) yra (neleistinos, neteisėtos) įtakos darymas varžybų baigčiai ar eigai siekiant įgyti nepagrįstos naudos sau ar kitiems asmenims **sumažinant ar panaikinant nenuspėjamumą** kaip esmę varžybų savybę.

Tai atvejai, kuomet:

1. Žaidėjai daro (neteisėtą) įtaką varžybų baigčiai ar eigai kartu (tardamiesi) su kitais žaidėjais (ir (ar) kitais asmenimis).
2. Žaidėjai kartu su teisėjais (ir (ar) kitais asmenimis) daro (neteisėtą) įtaką varžybų baigčiai ar eigai.
3. Lažybų bendrovės kartu su teisėjais ar žaidėjais (ir (ar) kitais asmenimis) daro (neteisėtą) įtaką varžybų baigčiai ar eigai.

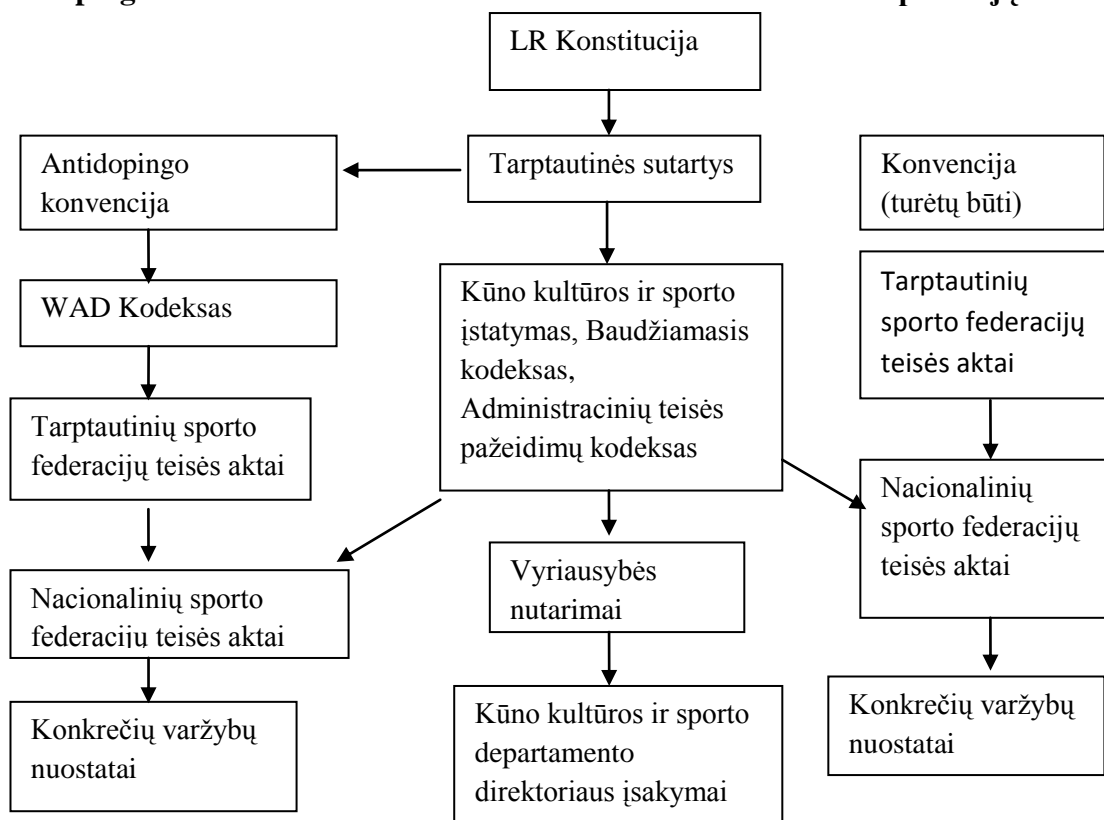
Toliau tekste manipuliacijos sporto rezultatais, susitarimai dėl varžybų baigties, sutartiniai mačai, fiksuoti mačai ar parduotos rungtynės, jei nepasakyta kitaip, apims tuos tris atvejus.¹⁸⁶

Apibendrinant sukčiavimo sporto srityje teisinį reglamentavimą, pateikiama schema.

¹⁸⁶ Nors tai ir nėra visiškai tikslu, tačiau disertacijos kontekste minėtos sąvokos vartojamos paraleliai, kaip sinonimai.

**3 schema. Sukčiavimo sporte teisinis reglamentavimas.
Dopingo t.r.¹⁸⁷**

Manipuliacijų t.r.

Schema nuosekliai pradeda nuo aukščiausios galios teisės akto – Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir baigiama siauriausio taikymo lokaliuoju teisės aktu – konkrečių varžybų nuostatais. Vertikalios rodyklės reiškia subordinacinį santykį, horizontalios ir įstrižos rodyklės reiškia pripažinimo santykį. Kitaip tariant, joks žemiau esantis teisės aktas negali prieštarauti aukščiau esančiam teisės aktui. Kūno kultūros ir sporto įstatyme yra pripažįstamos nacionalinės sporto federacijos, ir, atitinkamai, jų teisės aktai, kuriems negali prieštarauti konkrečių varžybų nuostatai.

Konstitucija šioje schemoje pateikta, nes Konstitucijai negali prieštarauti joks įstatymas ar kitas teisės aktas, taip pat ir (ratifikuotina) tarptautinė sutartis.¹⁸⁸ Be to, akcentuotina, jog sportas yra konstitucinė vertybė:

¹⁸⁷ T.r. – teisinis reglamentavimas.

¹⁸⁸ Lietuvos Respublikos teisinė sistema grindžiama tuo, kad Konstitucijai neturi prieštarauti joks įstatymas ar kitas teisės aktas, taip pat ir Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys, nes Konstitucijos 7 straipsnio pirmojoje dalyje nustatyta: „Negalioja joks įstatymas ar kitas aktas priešingas Konstitucijai“. Ši konstitucinė nuostata pati savaime negali padaryti negaliojančiais įstatymo ar tarptautinės sutarties, bet ji reikalauja, kad jų nuostatos neprieštarautų Konstitucijos nuostatomis. LR

Konstitucijos 53 str. pažymėta, jog valstybė skatina visuomenės kūno kultūrą ir remia sportą.

Matyti, jog dviejų sukčiavimo sporto srityje formų teisinis reglamentavimo esminis skirtumas – neegzistuojanti tarptautinė konvencija prieš korupciją sporte. Atitinkamai, manipuliacijų sporto rezultatais atveju neegzistuoja ir WAD kodeksui analogiškas antikorupcijos kodeksas. Tokią situaciją *teisinio reglamentavimo aspektu* galima vertinti kaip nenuoseklią, nes vienai sukčiavimo sporte formai teikiamas ženkliai didesnis dėmesys (susistemintų teisės aktų prasme) nei kitai sukčiavimo sporto srityje formai.

Teoriniu (sociologiniu-kriminologiniu) aspektu tokia situacija vertintina ne tik kaip nenuosekli, bet ir kaip pasiekusi skirtingo išsivystymo fazes (grandis). Pasak socialinio konstrukcionizmo teoretikų, socialinės tikrovės fenomenai (įskaitant, pavyzdžiui, ir sukčiavimą sporto srityje) konstruojami trimis lygmenimis: internalizacijos (problemos iškėlimo), objektyvacijos (problemos „objektyvizavimo“, apibrėžčių, diagnostikos instrumentų formulavimo) ir eksternalizacijos (problemos įgyvendinimo praktikoje – pavyzdžiui, sukčiavimo sporto srityje prevencinių strategijų, mokymų, programų kūrimo).¹⁸⁹ Iš pateiktos lentelės matyti, kad dopingo teisinis reglamentavimas yra perėjęs ir internalizacijos, ir objektyvacijos fazę, skirtingai nei manipuliacijų teisinis reglamentavimas, kuris „užstrigo“ objektyvacijos fazėje (minėta, kad kol kas nėra unifikuoto manipuliacijų sporto varžybų rezultatais apibrėžimo, kurį turėtų įtvirtinti tarptautinė konvencija prieš korupciją sporte). Taigi anksčiau disertacijoje pasiūlyta manipuliacijų sporto rezultatais apibrėžtis tikėtina, kad ne tik įveiktų teisinį nenuoseklumą, bet ir padėtų pamatus veiksmingų prevencinių strategijų kūrimui, kitaip tariant, būtų pagrindu sukčiavimo sporto srityje „eksternalizacijai“.

Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas. Taip pat: Šileikis E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius, 2003, p. 343.

¹⁸⁹ Pagal Piliponytė J. *Korupcijos konstravimas: pokumistinių šalių praktika*. Daktaro disertacija, Vilnius, 2006, p. 36.

2. Sukčiavimo sporto srityje kriminologinė charakteristika

Sukčiavimo sporto srityje kriminologinė charakteristika apima jo paplitimo, socialinio sąlygotumo bei prevencijos dimensijas. Taigi siekiant kriminologine prasme ištirti sukčiavimą sporto srityje, reikia nustatyti, koks to socialinio reiškinių paplitimas (raiška), kas šį reiškinį sąlygoja bei kas padėtų užkirsti tam kelią.

2.1 Sukčiavimo sporto srityje paplitimas (raiška)

Sukčiavimo sporto srityje paplitimas nagrinėjamame kontekste – tai konkrečių sukčiavimo srityje formų raiška per tam tikrą konkretų (oficialiosios statistikos duomenimis) ar nebūtinai konkretų (ekspertų vertinimu) laikotarpį tam tikrose sporto šakose. Disertacijos kontekste paplitimo terminas nėra tapatus kriminologinėje literatūroje vartojamiems būklės, struktūros ir dinamikos terminams, atitinkamai šiame skyriuje sukčiavimo sporto srityje būklė, struktūra ir dinamika nėra nagrinėjamos dėl kelių priežasčių. Pirmą, tikslų statistinių duomenų apie sukčiavimo sporto srityje būklę, struktūrą ir dinamiką yra labai mažai, todėl manytina, jog tinkamiau kalbėti apie įvairiaprasmi „paplitimą“ (raišką) negu apie itin fragmentišką ir nepakankamai tikslią būklę, struktūrą ar dinamiką. Antra, nusikalstamų veikų būklė vertinama ne (tik) absoliučiais skaičiais, o santykiu 10 000 ar 100 000 gyventojų. Turint palyginti nedaug statistinių duomenų, remiantis tik pusiau struktūruotais (kokybiniais) interviu ar mokslinėmis publikacijomis, kalbėti apie santykinus dydžius nusikalstamų veikų būklės kontekste būtų netikslu.

Šiame disertacijos skyriuje nagrinėjamas dviejų pasirinktų sukčiavimo sporto srityje formų – dopingo vartojimo ir susitarimų dėl varžybų baigties paplitimas. Paplitimas tiriamas remiantis statistine informacija, moksline literatūra bei autorės atliktu (kokybiniu) tyrimu, kurio metu buvo atliekami pusiau struktūruoti interviu su Lietuvos sportininkais, treneriais, teisėjais, sporto pareigūnais, sporto federacijų atstovais ir kitais ekspertais, turinčiais

žinių apie sukčiavimą sporto srityje.¹⁹⁰ Ekspertai neretai „užbėgdavo už akių“ – kalbėdavo ne tik apie sukčiavimo sporto srityje paplitimą, bet ir apie jo priežastis ar potencialią kontrolę. Tokiais atvejais pirmenybė teikta ekspertų (autentiškiems) pasisakymams, nors disertacijos struktūra tarsi „reikalautų“ sukčiavimo paplitimą, priežastis (veiksnius) ir prevenciją analizuoti atskirai, nuosekliai vieną po kito.

Disertacinio tyrimo metu buvo būtina pagal tam tikrus kriterijus atrinkti bei klasifikuoti sporto šakas. Pasirinkti sporto moksle naudojami kriterijai, kuriais remiantis sporto šakos pagal sportinės veiklos režimą, sportinių rezultatų vertinimą ir joms būdingą techninį rengimą skirstytos į dvi grupes: 1) greitumo, jėgos ir ištvermės sporto šakos (pvz., kultūrizmas, irklavimas, lengvoji atletika, dviračių sportas, dziudo); 2) sportiniai žaidimai (beisbolas, stalo ir lauko tenisas, krepšinis, futbolas, šachmatai).¹⁹¹

Objektyvumo dėlei, akcentuotina, jog ši klasifikacija yra sąlyginė. Kai kurie mokslininkai atitinkamą klasifikaciją galėtų vertinti kritiškai teigdami, kad šachmatai nepatenka į tą pačią sportinių žaidimų kategoriją kaip ir krepšinis ar futbolas, nes tai sporto šaka, kurios esmė – išstobulinti centrinės nervų sistemos sugebėjimus esant mažam fiziniam aktyvumui. Todėl teigiama, kad šachmatai artimesni ne sportiniams žaidimams, o, pavyzdžiui, šaudymui.¹⁹² Tačiau ši kritika gali būti atremta pastarųjų metų įvykiais ir iniciatyvomis, kurių pagrindu šachmatai pripažinti sportiniu intelektualiniu žaidimu ir siekiami įtraukti į Žiemos olimpinių žaidynių programą.¹⁹³

Taigi minėta klasifikacija yra nebūtinai vienintelė teisinga ir jos tikslas ne kiekybiškai lyginti bei įvertinti dopingo vartojimo bei manipuliacijų sporto

¹⁹⁰ Iš viso interviuoti 49 ekspertai. Taip pat atliktas lyginamasis manipuliacijų sporto varžybų rezultatais konkrečioje sporto šakoje (šachmatų sporte) tyrimas. Detaliau tyrimo metodika ir eiga aprašyta disertacijos prieduose (p. 295 ir toliau).

¹⁹¹ Pagal Karoblis P. *Sportinio rengimo teorija ir didaktika*, 2005, p. 267-268. Paškevičius F. *Sportiniai žaidimai*. Vilnius, 2002, p. 13. Objektyvumo dėlei, pažymėtina, jog pagal šią klasifikaciją egzistuoja ir dar viena sporto šakų grupė – sporto šakos, kurių varžybų rezultatų vertinimas priklauso nuo judesių, atliekamų pagal sudarytą programą, tikslumo bei išraiškingumo (pavyzdžiui, meninė gimnastika, dailūsis čiuožimas). Pagal kitokias klasifikacijas galima išskirti iki dvidešimties sporto šakų grupių, pavyzdžiui, dar nemintų techninių sporto šakų kategorija; ekstremalaus sporto kategorija; taikomojo sporto kategorija; tautinio sporto kategorija ir kt.

¹⁹² Bompa T.O. *Theory and Methodology of Training* (Fourth Kinetics) Human Kinetics, 1999, p. 9-11.

¹⁹³ Mellen G. *Getting a Piece of Mind Sports*. Sportstravel Mar 2010, Vol. 14 Issue 3, p. 23-30.

rezultatais raišką skirtingose sporto šakų grupėse. Ši klasifikacija leidžia atskleisti loginius ryšius tarp atskirų sporto šakų sukčiavimo sporte kontekste, aptikti panašius indikatorius, leidžiančius teigti apie konkrečių sporto šakų pažeidžiamumą tam tikroms sukčiavimo sporte formoms ir pasiūlyti atitinkamas prevencines priemones tam tikroms sporto šakoms ar jų grupėms. Akcentuotina ir tai, kad sporto šakos atrinktos pagal rizikos grupes – antai, kaip vėliau bus nagrinėjama, moksliniai tyrimai atskleidė, jog dopingas santykinai labiau paplitęs kultūrizme ir irklavime, o manipuliacijos sporto varžybų rezultatais – futbole ir tenise.

2.1.1 Dopingo vartojimo paplitimas

Lietuvoje, skirtingai nei kai kuriose kitose šalyse,¹⁹⁴ viešų dopingo paplitimo tyrimų kol kas atlikta nebuvo. Disertacijoje siekiama ištirti oficialų dopingo vartojimo paplitimą Lietuvos Respublikoje. Pateikus paklausimą Lietuvos antidopingo agentūrai, gauta 2004–2010 m. Lietuvos Respublikoje surinktų mėginių dopingo testavimo statistika.¹⁹⁵

3 lentelė. Dopingo testavimo Lietuvos Respublikoje statistika 2004-2010 m.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Lengvoji atletika	10	97	12	33	47	104+135 kraujo mėginiai	27
Sunkioji atletika	4		9	13	9	2	17
Dziudo	2		3	4	3		0
Irklavimas	6		13	2	10		0
Boksas	2		3	4	6		0
Baidarių ir kanojų irklavimas	2		4			5	5
Plaukimas	2	3	4	7	4		2
Imtynės	2	102	2	3	3	85	8
Slidinėjimas		1					0

¹⁹⁴ Empiriniai dopingo vartojimo paplitimo tyrimai atliekami įvairiose šalyse: Švedijoje, Vokietijoje, Turkijoje. Atskirose sporto šakose dopingo paplitimo tyrimus neretai užsako tam tikros sporto federacijos arba lygos. Pavyzdžiui, 2008 m. publikuota Amerikos beisbolo Aukščiausios lygos ataskaita dėl anabolinių steroidų vartojimo tarp atletų. JAV Beisbolo lygos ataskaita. George J. Mitchell. *Report to the Commissioner of Baseball of an Independent Investigation into the Illegal Use of Steroids and Other Performance Enhancing Substances by Players in Major League Baseball*, New York, 2007. Prieiga per internetą: files.mlb.com/mitchrpt.pdf [Žiūrėta 2011 11 11].

¹⁹⁵ Informacija pateikta remiantis LR antidopingo agentūros atsakymu dėl informacijos pateikimo LR Seimo jaunimo ir sporto reikalų komisijai. 2010 m. birželio 7 d., Nr. S10-9.

Biatlonas		3	3	2	1	3	0
Dviračiai		3	4	6	10		16
Krepšinis		1	8			8	0
Ultratriatlonas		3					0
Š. penkiakovė		2	9	5	1	2	2
Dailusis čiuožimas		2	2		1		0
rankinis			2	4			0
Žolės riedulys			2			4	0
gimnastika			4		3		0
Tenisas			1				0
Kyokushin karate				11	3	2	5
Sklandymas				6			0
Kanojos				3			
Buriavimas				2			0
Automobilių sportas					4		0
Jėgos trikovė					3		0
Universalios kovos					5		0
Tradicinis Karate					2		0
Orientavimasis					6		0
Greitasis čiuožimas					2		0
Fechtavimasis					2		0
Kultūrizmas					1		3
Sportiniai šokiai					4		6
Šaudymas						1	0
Slidinėjimas						2	
Regbis							5
Iš viso	30	217	85	105	130	218 + 135	96
Lietuvos antidopingo agentūrai skirta lėšų:	80 000	80 000	120 000	160 000	220 000 Lt.	126 000 Lt.	190 000

Analizuojant lentelę matyti, kad Lietuvos Respublikoje dažniausiai testuojami lengvaatlečiai, imtynininkai, karatistai, dviratininkai ir irkluotojai. Matyti, kad nors lėšų, skiriamų Lietuvos antidopingo agentūrai 2009 m. lyginant su 2008 m. sumažėjo, testų atlikta ženkliai daugiau. Vis dėlto daugelyje sporto šakų testuojami tik pavieniai sportininkai. Akivaizdu, jog atitinkamas testavimas gali parodyti tik tam tikras (nors pastaruoju metu ir gerėjančias) fragmentiškas tendencijas, tačiau ne realų dopingo vartojimo paplitimą.

Atitinkamas „išrankus“ testavimas kelia teorinių abejonių. Galima kelti klausimą, ar situacija, kai minėtu 2008 m. sausio 17 d. Kūno kultūros ir sporto

departamento direktoriaus įsakymu nutraukiamas finansavimas sporto šakoms, kurių federacijos neprisijungė prie Antidopingo konvencijos, tačiau nenutraukiamas toms sporto šakoms, kurių federacijos prisijungė prie Antidopingo konvencijos, nors *de facto* kai kurių tokių federacijų sportininkų testavimas nevykdomas, nepažeidžia Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 str. įtvirtinto lygiateisiškumo principo. Žmogiškąją prasme suvokiama, kodėl testuojami tik kai kurie sportininkai (Antidopingo agentūrai skiriama mažai lėšų), tačiau kvestionuotina, ar už tokias lėšas apskritai įmanoma vykdyti tarptautinius įsipareigojimus. Autorės nuomone, teisine prasme lygiateisiškumo principas nėra pažeidžiamas, nes formaliai visi sportininkai *gali būti* testuojami, tačiau praktine-finansine prasme nelygiateisiškumas yra akivaizdus: testuojami tik kai kurie sportininkai (kurių federacijos prisijungė prie Antidopingo konvencijos), atitinkamai tų sportininkų federacijos gauna finansavimą visiems sportininkams (ir testuojamiems, ir netestuojamiems). Tuo tarpu finansavimo negauna tie sportininkai, kurių federacijos neprisijungė prie Antidopingo konvencijos, nors (jeigu ir būtų prisijungta prie Konvencijos) realiai būtų testuoti galbūt tik keli arba apskritai nė vienas sportininkas.

Dopingo testavimo selektyvumas implikuoja ir selektyvią dopingo vartojimo paplitimo perspektyvą. Nuo 2003 iki 2011 m., oficialiais duomenimis, tik dvylikos Lietuvos sportininkų dopingo testai buvo teigiami.

4 lentelė. Dopingo taisyklių pažeidimai 2003–2011 m.

Metai	Sporto šaka, sportininkas(ė)	Diskvalifikavimo trukmė	Draudžiamoji medžiaga
2003 m.	Dviratininkų Raimondas Rumšas	9 mėn	dėl EPO
2003	Lengvaatletė Rasa Drauzdauskaitė	2 metams	dėl anabolinio steroido (stanazololo)
2004 m.	Lengvaatletis Vytautas Kancleris 110 m. barjerinis bėgimas	1 metams	dėl efedrino vartojimo.
2005 m.	Dviratininkas Saulius Ruškys	2 metams	dėl chorioninio gonadotropino vartojimo.
2006	Sunkiaatletė Dovilė Blažiūnaitė	2 metams	dėl anabolinio steroido vartojimo.
2006 m.	Šokėja Edita Daniūtė	3 mėn	dėl sibutramino vartojimo.
2007 m.	Tomas Turskis (lengvoji atletika)	2 metams	dėl anabolinių steroidų.
2008 m.	Valentinas Voveris (l.atletika, ietis)	2 metams	dėl stanazololo.
2010	Kultūristas	3 metai	dėl anabolinių steroidų.
2010	Kultūristas atsisakė testuotis	Nebuvo skirtos sankcijos, nes jo federacija nebuvo prisijungusi prie WAD kodekso	
2011	Maratonininkė Ž.Balčiūnaitė	2 metams	dėl testosterono.
2011	Krepšininkas D. Šalenga	6 mėn.	dėl metilheksanamino.

Keturi sportininkai apskundė nacionalinių federacijų sprendimus ir viena sportininkė – tarptautinės sporto federacijos sprendimą. Tačiau informacija dėl apskustų mėginių gali būti ne visiškai tiksli, nes federacijos ne visada praneša Lietuvos antidopingo agentūrai apie jų sprendimų apskundimą. Už sankcijų skyrimą yra atsakinga sporto šakos nacionalinė federacija, kai kuriose sporto šakose – nacionalinė federacija. Vieno testo atlikimo kaina – 1 100 Lt. ne varžybų metu ir 1 300 Lt. varžybų metu (į sumą įtraukiama mėginių paėmimo, įrangos, siuntimo ir laboratorijos ištyrimo kaina). Sankcijų taikymo mechanizmas yra toks: dopingo kontrolę vykdo 10–12 sertifikuotų pareigūnų, kurie turi Lietuvos antidopingo agentūros įgaliojimus vykdyti dopingo kontrolę. Jei dopingo testas yra teigiamas, Lietuvos antidopingo

agentūra praneša apie šį faktą sporto federacijai. Atitinkama sporto federacija sudaro drausmės komisiją, analizuoja pažeidimą ir skiria sankciją. Sankcija gali būti skiriama ne tik sportininkui, bet ir sportininką aptarnaujančiam personalui – treneriams, sporto medikams, masažuotojams ir kt. Tam, kad sankcija būtų skiriama sportininką aptarnaujančiam personalui, turi būti pakankamai įrodymų, kad jie žinojo apie dopingo vartojimą.

Nepaisant sąlyginai pozityvių statistinių dopingo vartojimo rodiklių, Lietuvos Respublikos teisėsaugos institucijos jau yra susidūrę su dopingo problema ir nekvestionuoja jos realumo bei gilumo. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas aiškino teisės taikymo klausimus, kuomet LR pilietis buvo nuteistas *inter alia* už dopingo preparatų kontrabandą Švedijoje ir buvo būtina rasti atitinkančias normas LR BK.¹⁹⁶

Apibendrinant oficialius statistinius duomenis, pagal kuriuos atrodytų, jog dopingo problema Lietuvoje beveik neegzistuoja, galima padaryti išvadą, jog oficialioji **dopingo kontrolė Lietuvoje yra selektyvi** ir rodo ne tikrąjį dopingo paplitimo lygį, o labiau dopingo kontrolės institucijos veiklą ir jos lėšų panaudojimo procesą. Tai atitinka ir kriminologų išvalgas, pasak kurių oficialioji statistika iš esmės yra institucijų, renkančių, apibendrinančių ir publikuojančių duomenis, veiklos statistika, bet ne socialinės tikrovės disfunkcinių reiškinių įvertinimas.¹⁹⁷

Tokias išvalgas iš dalies patvirtina ir pareigūnai, dirbantys Lietuvos antidopingo agentūroje. Pasak VŠĮ antidopingo agentūros direktorės Ievos Lukošūtės-Stanikūnienės, Lietuvos dopingo kontrolė orientuota į jaunesnius sportininkus, nes elitinius sportininkus tiria tarptautinės organizacijos. Be to, kaip jau minėta, Lietuvos antidopingo agentūros biudžetas yra ribotas, dėl to sportininkų atranka selektyvi – pirmiausia renkamasi tirti tas šakas, kurios priklauso rizikos grupėms – lengvosios atletikos, irklavimo, dviračių sporto,

¹⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. birželio mėn. 5 d. nutartis, priimta baudžiamojame byloje Nr. 2A-43/2006. Apie šią problemą plačiau rašoma 3.2 skyriuje vertinant neteisėto disponavimo sporte draudžiamomis medžiagomis ir metodais aktualumą ir faktinį pavojingumą.

¹⁹⁷ Dobryninas A. *Atskiriamasis teisingumas*. Jurisprudencija, 2001, 20, p. 110. Taip pat Maguire M. *Crime Statistics, Patterns and Trends: Changing Perceptions and Their Implications*. Maguire M., Morgan R., Reiner R. *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford, 1994, p. 233-283.

plaukimo.¹⁹⁸ Tie sportininkai, kurie treniruoja Lietuvoje, paprasčiausiai neturi tiek daug galimybių vartoti dopingą – tai brangi ir ne kiekvienam sportininkui įkandama „pramoga“. Tie sportininkai, kurie buvo pagauti vartojantys dopingą, beveik visi treniravosi ne Lietuvoje: V. Kavrevelis – JAV, R. Rumšas – Italijoje ir pan.¹⁹⁹

Dopingo vartojimo paplitimo tyrimas pradėtas nuo oficialiosios statistikos analizės, kurios ribotumai seka iš atitinkamos statistikos selektyvumo. Siekiant visapusiškesnio dopingo paplitimo vaizdo, **analizė papildoma mokslinių tyrimų duomenimis bei ekspertų vertinimu.** Analizuojant „tradicinį“ nusikalstamumą pastarasis neretai vadinamas latentinio nusikalstamumo tyrimu. Tačiau veiksmai, susiję su dopingu, turi savą specifiką ir būtina pažymėti, jog disertacijoje dopingo vartojimo kontekste vengiama vartoti sąvoką latentinis nusikalstamumas,²⁰⁰ nes dopingo vartojimas nėra nusikalstama veika, taigi negali būti ir latentinio dopingo vartojimo nusikalstamumo. Vietoje to, kalbama apie oficialius bei neoficialius dopingo vartojimo atvejus bei oficialių ir neoficialių dopingo vartojimo atvejų paplitimą. Autorės supratimu, šios sąvokos tiksliau atspindi analizuojamus reiškinius ir nesukelia bereikalingos painiavos.

Mokslinių tyrimų duomenys ypatingai svarbūs tam, kad būtų įvertintas neregistruotas dopingo paplitimas *inter alia* dėl to, kad statistinė informacija, kaip minėta, nepajėgi visiškai atskleisti realios situacijos. Ekspertų vertinimai papildo ir patikslina mokslinių tyrimų duomenis. Kalbant apie mokslinius dopingo vartojimo tyrimus Lietuvoje, pažymėtina, jog jų atlikta buvo nedaug, tačiau ir tie, kurie buvo, yra skirti ne viešam naudojimui, nes priešingu atveju

¹⁹⁸ Butulytė R. *Pamažu įsisamonima, kad dopingas yra problema*. Olimpinė panorama, 2006, Nr. 2, p. 38-40.

¹⁹⁹ Ten pat.

²⁰⁰ Latentiniais nusikaltimais vadinami nusikaltimai, apie kuriuos nėra oficialių duomenų teisėsaugos institucijose ir jų nereprezentuoja kriminalinė statistika. Latentinis nusikalstamumas mokslinėje literatūroje skirstomas į tris rūšis: 1) natūralų, 2) ribinį, 3) dirbtinį. Natūralus latentinis nusikalstamumas – tai visuma atvejų, kai nusikaltimas netapo žinomas teisėsaugos institucijoms dėl to, kad nepraneša nukentėjusysis, liudytojas ar apie nusikaltimą žino tik pats kaltininkas. Ribinis latentinis nusikalstamumas – tai nusikalstamumas, kuris žinomas teisėsaugos institucijoms, bet neregistruojamas dėl klaidos vertinant veiką (pavyzdžiui, nužudymas vertinamas kaip savižudybė). Dirbtinis latentinis nusikalstamumas – tai nusikaltimai, žinomi teisėsaugos institucijoms, bet neregistruojami, norint sudaryti tinkamos ir efektyvios teisėsaugos regimybę. Kuklianskis S. Kukliansky F. *Nusikaltimų latentiskumas: prigimtis, rūšys, prevencijos metmenys*. Teisės problemos, 2005/2, (48), p. 61-78.

tai prieštarautų tyrimo etikai ir galimai diskredituotų konkrečią sporto šaką.²⁰¹ Viešai prieinami yra (tik) nuostatų bei požiūrių į dopingą sporte tyrimai, nes jie mažiau „kenkia“ sporto reputacijai. Antai LKKA mokslininkai S. Šukys ir E. Nickus nustatė, jog Lietuvos sporto treneriai nesiejo dopingo su apgaule sporte, nors (tik) 2.2 % apklaustų trenerių visada pateisintų nelegalių preparatų, padidinančių atleto rezultatyvumą, vartojimą. Tai nereiškia, jog treneriai apskritai palankiai vertina dopingą sporte, tačiau tai reiškia, jog **apgaulės sporte sąvoką nesiejama su dopingu.**²⁰² Nors autorių straipsnyje nepateikiami paaiškinimai, kodėl treneriai nesieja dopingo su apgaule (tai ir nebuvo autorių tyrimo tikslas), galima daryti prielaidą, jog kai kurie (ar net dauguma) treneriai preziumuoja, kad *visi sportininkai kažką vartoja*, iš to seka paradoksaliai išvalgos, jog arba a) visi visus apgaudinėja; arba b) niekas nieko neapgaudinėja, nes vartoti dopingą ar kažką panašaus į dopingą tarp sportininkų yra įprasta.

2.1.1.1 Dopingo vartojimo paplitimas sportiniuose žaidimuose

Minėta, kad aptarti dopingo paplitimo visose sporto šakose (nagrinėjamu atveju – visuose sportiniuose žaidimuose) yra neįmanoma ir netikslinga, todėl atrinktos vienos iš reprezentatyviausių sporto šakų: futbolas, krepšinis, beisbolas, šachmatai, stalo bei lauko tenisas.²⁰³

Lietuvos **futbolo** trenerio teigimu, *„dopingas Lietuvos futbole nėra aktualus. Naudojami stimulatoriai, multivitaminai, o dopingas nenaudojamas (be kita ko) todėl, kad dabar jau lengvai galima susekti. Pavyzdžiui, nacionalinėje rinktinėje nebuvo žmonių, kurie naudotų. Ekspertas teigė, kad*

²⁰¹ BT1 (beisbolo treneris). Interviu data: 2010 m. lapkričio 5 d.

²⁰² „Verta pastebėti, kad tik keli treneriai apgaule siejo su dopingu. Mes neteigiame, kad treneriai pozityviai vertina dopingą. Mes manome, kad apgaulės koncepcija, trenerių akimis, nesietina su dopingu. Be to, mokslinėje literatūroje aptinkama diskusijų, kokie veiksmai varžybose turėtų būti laikomi apgaule, kokie tiesiog neetiškais veiksmais. Nors dopingas laikomas labiausiai nepaneigiama apgaulės rūšis, mes linkę sutinkti su L. Hsu (2005) kad ne visi sporto taisyklių pažeidimai yra asocijuotini su apgaule. Analogiškai, agresija, smurtas ir atletų išnaudojimas nebūtinai susiję su apgaule.“ Šukys S., Nickus E. *Coaches' attitudes towards deception in sports activities*. Sporto mokslas, 2010, Nr. 1 (59), p. 28- 35.

²⁰³ Analizuojant dopingo paplitimą **futbole ir krepšinyje**, buvo konfidencialiai interviuojami futbolo ir krepšinio treneriai bei pareigūnai; atvirai (nekonfidencialiai) interviuojami Lietuvos futbolo federacijos atstovai; tiriami užsienyje atlikti mokslinių tyrimų duomenys; gretinama ir sintetinama informacija, pabaigoje išreiškiama disertacijos autorės nuomonė.

pas mus nėra ir galimybių dopingą vartoti – brangu testuoti, ir naudoti brangu“.²⁰⁴ Panašią išvalgą pateikė ir **krepšinio** ekspertas – „Lietuvos krepšinyje dopingas nevertojamas“.²⁰⁵ Vis dėlto ant krepšinio šešėlis jau metamas – kaip minėta, Kauno Žalgirio klubas nutraukė sutartį su Dainiumi Šalenga, nes šio kūne buvo rasta draudžiamo stimulatoriaus – metilheksanamino pėdsakų.²⁰⁶ Dopingo vartojimo paplitimui tarp kitų Europos valstybių įvertinti turėtini omenyje mokslinių tyrimų duomenys. Krepšininkai buvo paprašyti pateikti savo nuomonę apie tai, ar dopingas yra problema profesionaliajame krepšinyje. Iš viso 30 % atsakė teigiamai.²⁰⁷

Neretai sutinkama nuostata, kad dopingas – tai didelių ir turtingų šalių problema. Vis dėlto, disertacijos autorės manymu, kalbėti apie tai, kad dopingo Lietuvoje beveik nėra, nes tai maža šalis su mažais prizais ir neišvystyta „dopingo infrastruktūra“, būtų pernelyg vienpusiška ir supaprastinta. Tokią poziciją išsakė ir keli kiti kalbinti ekspertai. Pavyzdžiui, buvusio futbolo teisėjo teigimu, aišku, kad dopingo yra, tačiau Lietuvoje mažiau. Dažniausiai dopingo sistemą vysto ekonomiškai stiprios šalys. „Jos turi išstisus institutus, kurie tokia linkme dirba. Naujų medikamentų, chemikalų išradimas, kad jų neužtiktu, ir taip toliau. Čia net nesiginčijama dėl šito. Ginčijamasi – bus užtikta ar ne“.²⁰⁸ Kitas futbolo treneris paantrino teigdamas, jog „Lietuvoje dopingo nenaudoja, nes klubai nėra turtingi, tačiau tarptautiniu mastu dopingas futbole yra pakankamai rimta problema, FIFA ir UEFA atsainiai žiūri į dopingo tikrinimus, o futbolo klubai neleidžia savo žaidėjams dalyvauti Olimpiniuose žaidynėse, be kita ko, ir dėl to, kad žaidynėse sportininkai būtų testuojami ir tikėtina, jog būtų rastas dopingas. Taigi dopingas futbolui nesvetimas, nors ir nėra tiek paplitęs kiek individualiose sporto šakose, ir futbole reikia ištvermės,

²⁰⁴ FT1 (futbolo treneris). Interviu data: 2010 m. birželio 2 d.

²⁰⁵ KT1 (krepšinio treneris). Interviu data: 2010 m. lapkričio 10 d.

²⁰⁶ Dainius Šalenga: „Niekada specialiai nevertojau draudžiamų medžiagų“. Prieiga per internetą: <http://www.15min.lt/naujiena/sportas/krepšinis/dainius-salenga-niekada-specialiai-nenaudojau-draudziamu-medziagu-23-132830> [Žiūrėta 2011 11 04].

²⁰⁷ Profesionaliųjų krepšininkų darbo sąlygos Europos Sąjungoje. Europos krepšinio žaidėjų asociacijos parengta studija, 2008 m., p. 31-34.

²⁰⁸ FP1 (futbolo pareigūnas). Interviu data: 2010 m. gegužės 13 d.

*greičio, staigumo – visa tai draudžiamosios medžiagos gali padidinti“.*²⁰⁹ Futbole su dopingu turėtų būti kovojama lygiai taip pat kaip ir kitose sporto šakose. Nors LFF atstovai teigė, kad sportininkų buvimo vietos sistema sukelia labai daug biurokratizmo ir keblumų, nes sudėtinga pateikti oficialius duomenis, kur kiekvienas sportininkas tam tikru metu bus. Žymiai paprasčiau, LFF atstovų teigimu, būtų futbolininkus tikrinti tik varžybose.²¹⁰ Autorės nuomone, tokios pozicijos nereikia palaikyti – kaip minėta, siūlytina pamąstyti apie sportininkų stebėjimą tik prieš ir po svarbiausių (tarptautinių) varžybų bei (tarptautinių) varžybų metu, nes ir futbole egzistuoja draudžiamų medžiagų ar metodų, kurių poveikis gali pasireikšti po tam tikro laiko, atitinkamai sportininko buvimo vietos fiksavimo sistema, nors ir yra varžanti futbolininkų laisvę, tačiau būtina siekiant užtikrinti apsaugą nuo apgaulės. Be to, kitose šalyse atlikti tyrimai rodo, jog futbolas yra viena iš pažeidžiamiausių sporto šakų dopingo kontekste. Pavyzdžiui, Turkijos mokslininkai bandė nustatyti dopingo ir kitų rezultatyvumą gerinančių medžiagų paplitimą. Studijos rezultatai buvo tokie: *dopingo vartojimo lygis buvo aukščiausias tarp futbolininkų*. 18.7 % futbolininkų teigė vartoję dopingą ir 42 % buvo įkalbinėjami vartoti (angl. *tempted to use*).²¹¹ Taigi, nepaisant to, kad Lietuvos ekspertų teigimu, dopingo problemos Lietuvos futbole nėra, tai nereiškia, kad jos *negali būti*. Užsienio mokslinių tyrimų duomenimis, futbolas yra itin pažeidžiama sporto šaka, atitinkamai, reikalingos kompleksinės prevencinės antidopingo priemonės.

Jungtinių Amerikos Valstijų **beisbolo**²¹² aukščiausios lygos ataskaitoje nurodyta, kad rezultatyvumą gerinančių medžiagų vartojimas yra paplitęs tiek tarp įvairios kilmės ir tautybės padavėjų (sportininkų, kurie meta beisbolo kamuoliuką), tiek tarp pozicinių žaidėjų. Kiekvienas iš 30 tirtų klubų turėjo

²⁰⁹ FT2 (futbolo treneris) Interviu data: 2010 m. birželio 15 d.

²¹⁰ FP2, FP3 (LFF drausmės komiteto atstovas ir asmuo, atsakingas už varžybų vykdymą). Interviu data: 2010 m. rugpjūčio 2 d.

²¹¹ Ozdemir L. et al. *Doping and performance enhancing drug use in athletes living in Sivas. Mid-Anatolia: a brief report*. Journal of Sport Science and Medicine, 2005, 4, p.248-252.

²¹² Analizuojant dopingo paplitimą **beisbole**, buvo atvirai (nekonfidencialiai) interviuojamas Lietuvos beisbolo asociacijos atstovas; tiriami užsienio mokslinių tyrimų duomenys; informacija sintetinama ir pabaigoje pateikiama disertacijos autorės nuomonė.

žaidėjų, kurie buvo bent kartą savo karjeroje įsipainioję į veiksmus, susijusius su dopingo vartojimu. Nelegalaus dopingo vartojimas neapsiribojo žaidėjais, apie kuriuos kalbėta ataskaitoje. Pvz., 2002 m. Nacionalinės beisbolo lygos elitinis žaidėjas Ken Caminiti pareiškė, kad „bent pusė“ pagrindinės lygos žaidėjų vartojo anabolinius steroidus. Dave McKay, ilgametis StLouis Cardinals ir Oaklando Athletics treneris pasakė, kad 30 % žaidėjų vartoja dopingą. Ankstesnis Cincinnati Reds metėjas Jackas Armstrongas įvertino, jog tarp 20 % ir 30% žaidėjų per 1988–1994 m. dideliais mastais vartojo dopingą, o ne tokiais dideliais mastais – kad palaikytų sportinę formą – dar didesnė dalis. 2003 m. buvo atlikta anoniminė pagrindinės beisbolo lygos sportininkų apklausa – joje prisipažino vartoję dopingą nuo 5 iki 7 % žaidėjų. Ataskaitoje teigiama, jog šie skaičiai yra sumažinti turint omenyje, kad žaidėjai žinojo, jog jie bus testuojami, o žmogaus augimo hormonas nebuvo aptinkamas (angl. *not detectable*) ir neigiami testai nebūtinai reiškia, kad dopingas nebuvo vartotas. Privalomas atsitiktinis testavimas prasidėjęs 2004 m. panašu, kad sumažino „aptinkamų“ steroidų vartojimo lygį, bet gali būti, kad žaidėjai „persijungė“ prie žmogaus augimo hormono. Svarbu pažymėti, jog dopingas vartojimas ne vien rezultatyvumui gerinti – žaidėjai vartojo žmogaus augimo hormoną ir anabolinius steroidus tikėdamiesi greičiau atsigauti po traumų ir išsekimo ilgo beisbolo sezono metu. Žmogaus augimo hormoną perduodavo drabužinės darbuotojas. Taip pat atskiri žaidėjai teigė gaudavę žmogaus augimo hormono iš „jauninančių“ centrų (angl. *anti-aging centres*) naudodami įtartinus receptus, išrašytus gydytojų, kurių jie niekada nebuvo nei matę, nei gydęsi pas juos.²¹³ Taigi Jungtinėse Amerikos Valstijose seniai suprasta, kad dopingas beisbole yra rimta problema, tačiau pirminės priemonės buvo lėtos ir neefektyvios. Padėtis pasikeitė po privalomos atsitiktinės dopingo testavimo programos įvedimo 2002 m. Programa buvo efektyvi, nes „aptinkamų“ dopingo preparatų vartojimo lygis sumažėjo. Tačiau žmogaus augimo hormono vartojimo lygis

²¹³ Mitchell George J. *Report to the Commissioner of Baseball of an Independent Investigation into the illegal use of steroid and other performance enhancing substances by Players in Major League Baseball*, New York, 2007.

pakilo, nes, kitaip nei su steroidais, jis nėra aptinkamas tikrinant šlapimą.²¹⁴ Jungtinių Amerikos Valstijų patirtis yra aktuali visoms šalims ir Lietuvai taip pat; joje išryškintos universalios ir per tam tikrą laiką išgrynintos antidopingo politikos gairės, kurias galima ir būtina taikyti visose šalyse. Tokiomis gairėmis iš esmės ir vadovaujasi Pasaulinė antidopingo agentūra, sukūrusi programą, pagal kurią sportininkai be išankstinio įspėjimo gali būti patikrinti iš esmės bet kuriuo metu (nors, kaip jau minėta, galbūt užtektų stebėjimo ir tikrinimo tik per, prieš ir po svarbiausių varžybų). **Lietuvos beisbolo** asociacijos atstovo nuomone, „*dopingas Lietuvos beisbole nėra ypatingai aktualus nei paplitimo, nei prevencijos kontekste, nes profesionalaus beisbolo Lietuvoje praktiškai nėra. Yra tik vienas profesionalus beisbolininkas, pasirašęs kontraktą su Pitsburgo komanda. O apskritai nėra tikslo vartoti dopingą, nes nėra prizų netgi nacionaliniame čempionate*“.²¹⁵ Taigi apibendrinant teigtina, jog Lietuvoje profesionalusis beisbolo sportas yra neišplėtotas, todėl ir dopingas beisbole nėra reali problema, nors tai nereiškia, jog dopingas nebus „realus“ vėliau, padidėjus prizams ir išsivysčius profesionaliajam beisbolui. Kaip ir krepšinio atveju, manytina, jog dopingo Lietuvos beisbole (jei beisbolas taptų kiek profesionalesnis) būtų mažiau nei, pavyzdžiui, buvo JAV prieš atsitiktinės testavimo programos įvedimą, tačiau problema būtų reali.

Šachmatų²¹⁶ profesionalo ir trenerio teigimu, „*šachmatuose dopingo klausimai keliami dėl politinių priežasčių – šachmatas siekiama įjungti į Olimpines sporto šakas, todėl ir jungiamasi prie Antidopingo konvencijos, nors realiai šachmatuose dopingo problemos nėra. Nors galbūt vėliau bus išrasta medžiaga, stimuliuojanti smegenis. Dopingo pavartojus išvermę padidinti galima. Arba, pavyzdžiui, kofeinas, nors nedidelis stimulatorius, bet žvalumo*

²¹⁴ Mitchell George J. *Report to the Commissioner of Baseball of an Independent Investigation into the illegal use of steroids and other performance enhancing substances by Players in Major League Baseball*. New York, 2007.

²¹⁵ BP1 (beisbolo federacijos atstovas). Interviu data: 2010 m. lapkričio 2 d.

²¹⁶ Analizuojant dopingo paplitimą **šachmatuose**, konfidencialiai interviuoti šachmatų profesionalai ir treneriai, informacija sintetinama ir pabaigoje pateikiama autorės nuomonė.

suteikia“.²¹⁷ Autorės nuomone, šachmatuose dopingo klausimas apskritai neįprastas, nes nėra išrasta stimuliuojančios medžiagos, kuri padėtų rezultatyviau žaisti, todėl praktine prasme nėra kam užkirsti kelio. Kita vertus, bendrosios dopingo kontrolės strategijos tinka ir šachmatuose, nes tarp šios sporto šakos atstovų tam tikros draudžiamos medžiagos kaip antai opiatai, kofeinas yra, nors ir nedažnai, bet vartojami. Taip pat vartojamas alkoholis (nors jis *sensu stricto* šachmatuose nelaikomas dopingu), kurio funkcija, kaip vėliau teigiama ir teniso trenerio, – sumažinti nerimą, jaudulį, padidinti pasitikėjimą savimi.²¹⁸ Manytina, kad dopingas šachmatuose nėra paplitęs, nes tiksliai nežinoma, kas galėtų pagerinti rezultatyvumą šachmatuose; akcentuotina, jog mažą dopingo paplitimą sąlygoja ne aiškiau išreikšti šachmatininkų vertybiniai principai, o šios sporto šakos (intelektualinė) specifika, kuriai kol kas nėra išrasta stimuliuojančių medžiagų.

Lietuvos **stalo tenisininkų**²¹⁹ teigimu, „*sunku įsivaizduoti, kaip gali žaisti pavartojus dopingo ir ką reiktų vartoti. Tenise žaidžiama pirma galva, paskui kojomis, paskui ranka*“. Dopingas, pasak tenisininkės, nevartojamas, nes ne tai lemia rezultata. „*Tenise psichologija svarbiau nei jėga, pavyzdžiui, laimėti galima ir išvedant varžovą iš kantrybės*“.²²⁰ Patyręs stalo teniso treneris kiek realistiškiau papasakojo apie dopingą stalo tenise. Iš esmės buvo pritarta žaidėjoms, tačiau patikslinta, jog vienos grupės medžiagos – alkoholio – vartojimas yra santykinai paplitęs. „*Alkoholis gali pakelti tonusą, suteikti miklumo, greičio. Taip pat alkoholis nuima „mandražą“ – baimės jausmą. Todėl alkoholis palyginti neretai vartojamas, tačiau nuosaikiai, nepadauginant*“.²²¹ Autorės manymu, stalo teniso trenerio pozicija dėl alkoholio naudingų savybių yra nuosaiki, realistiška ir įtikinama, nors tai nereiškia, kad alkoholį rekomenduotina vartoti. Antra vertus, griežtai kalbant, alkoholio klausimas apskritai išeina iš tyrimo ribų, nes alkoholis stalo teniso

²¹⁷ ŠŽ6 (šachmatų žaidėjas). Interviu data: 2010 m. gegužės 18 d.

²¹⁸ ŠŽ5 (šachmatų žaidėjas). Interviu data: 2010 m. liepos 29 d.

²¹⁹ Tiriant dopingo paplitimą stalo tenise, buvo konfidencialiai interviuojamos dvi jaunos aukšto meistriškumo tenisininkės ir patyręs teniso treneris, buvęs aukšto lygio sportininkas.

²²⁰ StŽ1, StŽ2 (stalo teniso žaidėjos). Interviu data: 2010 m. gegužės 20 d.

²²¹ StT1 (stalo teniso treneris). Interviu data: 2010 m. lapkričio 15 d.

sporto šakoje (taip pat ir aprašytoje šachmatų sporto šakoje) nėra laikomas draudžiamąja medžiaga.²²²

Apibendrinant dopingo vartojimo paplitimą tam tikruose sportiniuose žaidimuose teigtina, jog dopingo paplitimas Lietuvoje nėra didelis dėl pagrindinių priežasčių: sportinių žaidimų specifikos ir mažos (iš esmės selektyvios²²³) profesionalaus sporto raiškos. Lietuvoje profesionalusis sportas yra išvystytas tik keliose sporto šakose, kitose nėra pakankamai pinigų vartoti dopingą, nėra ir tokių piniginių prizų dėl kurių dopingą apsimokėtų vartoti. Be to, sportiniuose žaidimuose rezultatai labiau lemia technika, koordinacija, orientacija, reakcija, – tokios savybės, kurios ugdomos nuosekliu darbu, o draudžiami preparatai ar metodai šiuo atveju turi mažiau įtakos. Vis dėlto akcentuotina, jog kartu su sporto profesionalėjimu, pažeidžiamumas dopingui didėja ir Lietuvos sporto bendruomenė turėtų būti budri, – sportiniai žaidimai (ypač aukščiausiam lygyje) reikalauja daug fizinių jėgų, todėl negalima daryti griežtų išvadų apie dopingo sportiniuose žaidimuose neaktualumą. Be to, kaip jau minėta, pati tyrimo metodologija nėra skirta daryti apibendrintas generalizuojančias išvadas. Taigi galima kalbėti apie tam tikrą kvalifikuotų ekspertų nuomonę ar nuostatas, ar (autentiškas) asmenines patirtis, kurios gali būti pritaikytos kuriant prevencines priemones ir suvokiant sportinių žaidimų specifiką, tačiau induktyvus (kokybinis) tyrimas neskirtas identifikuoti tikslų dopingo sportiniuose žaidimuose paplitimą visos žaidėjų aibės mastu.

²²² Alkoholis (etanolis) yra draudžiamas tik nurodytų sporto šakų (oreivystės; šaudymo iš lanko; automobilių sporto; karatė; motociklų sporto; boulingo; motorlaivių lenktynių) varžybų metu. Jis nustatomas pagal iškvepiamo oro ir (arba) kraujo analizę. Leistinas kiekis (hematologiniu tyrimu) yra 0,10 g/l. Pasaulinis antidopingo kodeksas. Draudžiamasis sąrašas 2011 m. Tarptautinis standartas. P1. Alkoholis.

²²³ Pavyzdžiui, iš (visų) sportinių žaidimų tik krepšinis priskirtas svarbiausių strateginių sporto šakų grupei, atitinkamai profesionaliajam krepšiniui sudarytos palankesnės vystymosi sąlygos nei kitiems sportiniams žaidimams. Lietuvos Kūno kultūros ir sporto departamento direktoriaus įsakymas dėl 2011-2012 m. strateginių sporto šakų sąrašo patvirtinimo. 2011 m. sausio 26 d., Nr. V- 15.

2.1.1.2 Dopingo vartojimo paplitimas greitumo, jėgos ir išvermės sporto šakose

Greitumo, jėgos ir išvermės sporto šakas šiame skyriuje reprezentuoja kultūrizmas, dziudo, dviračių sportas, lengvoji atletika bei irklavimas. Atrankos kriterijus buvo „rizikos grupės“ sporto šakos.

Lietuvos **Kultūrizmo ir kūno rengybos**²²⁴ federacijos atstovo teigimu, Lietuvos atletai įvairiose kultūrizmo ir fitneso varžybose dopingo kontrolės specialistų yra tikrinami nuo 1988 m. Nuo to laiko yra užfiksuoti šie 7 (septyni) teigiami dopingo vartojimo atvejai:

5 Lentelė. Dopingo taisyklių pažeidimai kultūrizmo sporte 1988–2011 m.

Metai	Sportininkas(ė)	Vieta
1988 m.	Robertas Balinskas	(TSRS jaunimo pirmenybės, Charkovas)
1998 m.	Rolandas Bučinskas	(Lietuvos Antidopingo centras)
1990 m.	Vidas Janonis	(„Baltijos taurė“, Leningradas)
2000 m.	Rima Senulienė	(Pasaulio moterų čempionatas, Varšuva)
2001 m.	Semion Berkovič	(Pasaulio žaidynės, Akita)
2002 m.	Rolandas Pocius	(Pasaulio čempionatas, Kairas)
2006 m.	Dainius Barzinskas	(Europos čempionatas, Bratislava)

Federacijos atstovas patvirtino, jog „*kultūrizmas yra jėgos sporto šaka, ir dopingas čia gali turėti didelę reikšmę, todėl ir paklausa jam yra didelė. Anksčiau Lietuvoje nebuvo tikrinama, todėl sportininkai tik vykdami į tarptautines varžybas būdavo atsargūs, o Lietuvoje vartodavo ką tinkami. Tie, kurie važiuoja į tarptautines varžybas, žino, kiek laiko organizme dopingas gali būti aptiktas. Tikimybė būti aptiktam labai didelė, todėl kultūristai atsargūs ir išmano ką ir kaip vartoti. Pavyzdžiui, jei preparatas organizme aptinkamas tris*

²²⁴ Analizuojant dopingo paplitimą **kultūrizmo sporte**, buvo (nekonfidencialiai, atvirai) interviuojamas Kultūrizmo ir kūno rengybos federacijos atstovas, teiktas užklausias minėtai federacijai dėl statistinių teigiamų dopingo testų duomenų; analizuojami užsienyje atliktų mokslinių tyrimų duomenys, gretinami su statistiniais duomenimis ir su federacijos atstovo pozicija. Užklausimą federacijai buvo būtina teikti dėl to, kad dažnai kultūrizmo federacijos „susitvarko“ be oficialiosios statistikos: diskvalifikuojama, tačiau oficialiai nepranešama antidopingo agentūrai.

*mėnesius, vadinasi tris mėnesius prieš čempionatą jo vartoti negalima. Juoda dopingo pasiūlos rinka Lietuvoje egzistuoja, ir nereikia būti naiviems (manant, jog jos nėra), nes dopingas yra didelis verslas, po ginklų ir narkotikų. Kartais netgi kultūrizmo klubų administracija gali nežinoti, kad klubo patalpose platinami dopingo preparatai“.*²²⁵

Eksperto vertinimą patvirtina užsienio mokslinių tyrimų duomenys. Turkijos mokslininkai bandė nustatyti dopingo ir kitų rezultatyvumą gerinančių medžiagų paplitimą. Studijos rezultatai buvo tokie: **dopingo vartojimo lygis aukščiausias tarp kultūristų** ir (kaip jau anksčiau minėta) futbolininkų. 8.8 % kultūristų teigė vartoję dopingą; 18.7 % futbolininkų teigė vartoję dopingą ir 42 % buvo įkalbinėjami vartoti (angl. *tempted to use*). Straipsnyje nurodoma, jog šie skaičiai atitinka ankstesnius tyrimus. Dažniausiai vartojami buvo anaboliniai steroidai (60.5 %). 79 % dopingo vartotojų tikino, jog jų konkurentai dopingą taip pat vartoja. Kultūrizmo pažeidžiamumą dopingui liudija priežastys, dėl kurių vartojamos rezultatyvumą gerinančios medžiagos: siekis pagerinti kūno funkcionavimą (47.9 %), išspręsti svorio problemas (priaugti ar netekti svorio) – 11.3 % ir patekti į komandą (9.9 %).²²⁶ Ankstesnių tyrimų duomenimis, dopingo vartojimą sąlygojo kiek kitos priežastys – pagerinti sportinį rezultatyvumą.²²⁷ Taip pat buvo teigiama, jog dopingo vartojimą sąlygojo didėjanti komercializacija ir profesionalumas sporte.²²⁸ Sujungiant eksperto vertinimą ir mokslinių tyrimų duomenis, seka šios išvalgos: dopingas kultūrizme yra rimta problema, kurią sąlygoja šios sporto šakos specifika; be to, egzistuoja nelegalus dopingo verslas su atitinkamai didele dopingo paklausa ir pasiūla. Objektivumo dėlei, būtina pasakyti, jog moksliniai tyrimai daryti prieš šešerius metus, o ekspertas taip pat teigė, jog anksčiau dopingo buvo daugiau nei dabar, taigi galima kalbėti tik

²²⁵ KP1 (kultūrizmo pareigūnas). Interviu data: 2010 m. lapkričio 9 d.

²²⁶ Ozdemir L. et al. *Doping and performance enhancing drug use in athletes living in Sivas. Mid-Anatolia: a brief report*. Journal of Sport Science and Medicine, 2005, 4, p.248-252.

²²⁷ Kindlundh, A. M., Isacson, D.G., Berglund L and Nyberg, F. *Doping among high school students in Uppsala, Sweden: A presentation of the attitudes, distribution, side effects and extent of use*. Scandinavian Journal of Social Medicine, 1998, 26, p. 71-74.

²²⁸ Striegel, H., Volkommer, G. And Dickhuth, H.H. *Combating drug use in competitive sports. An analysis from the athletes' perspective*. Journal of Sports Medicine and Physical Fitness, 2002, 42, p. 354-359.

apie tikėtinau paplitusios problemos egzistavimą, tačiau, kiek ji rimta šiuo metu, vienareikšmiškai pasakyti sudėtinga. Kita vertus, natūralu, jog renkant duomenis apie tokią jautrią ir kontroversišką temą, respondentai noriau ir (galbūt) sąžiningiau kalba apie tai, kas buvo *anksčiau*, ir ne taip noriai (nuoširdžiai) – apie tai, kas vyksta dabar. Todėl visi ekspertų pasisakymai apie dabartinį dopingo (ar, kaip vėliau bus nagrinėjama, manipuliacijų sporto rezultatais) paplitimo lygį disertacijos kontekste iš esmės vertinami atsargiai, vengiant daryti kategoriškas išvadas.

Dziudo²²⁹ trenerio teigimu, *„dziudo sporte dopingas nevertojamas, nes yra prisijungta prie Antidopingo konvencijos. Jis populiariausias, pavyzdžiui, galiūnų sporte, – t.y. sporto šakose, neprisijungusiose prie Konvencijos. Dziudistai vartoja multivitaminus, leidžiasi gliukoze, dopingui pinigų paprasčiausiai nėra. Nors jei ir būtų pinigų, trenerio teigimu, dopingas vis tiek nebūtų vartojamas, nes nereikia dirbtinai didinti kūno fizinių galimybių, – sveikata svarbiau“*.²³⁰ Aktyviai sportuojantis dziudistas pateikė kiek kitokią, praktiškesnę ir pragmatiškesnę poziciją – teigė, jog ir šiuo metu dziudo sporte vartojami anaboliniai steroidai, perkami paprastai pas kultūrizmo trenerius. Sportininkai tikisi, kad jų nepatiks ir nepagaus. Dar pridūrė, jog įmanoma pastebėti vartojant dopingą, nes tokiu atveju raumenų masė auga neproporcingai greitai. Taigi pagal raumenų masę ir reljefą galima nuspėti, ar žmogus vartoja dopingą. Vis dėlto hiperbolizuoti problemos nereikėtų – Lietuvoje tai nėra labai paplitę, nes tai brangu – dopingo kursas mėnesiui kainuoja apie 2 000 Lt., o kas šešis mėnesius būtinas organizmo valymas bei kepenų funkcijų atstatymas.²³¹ Kita dziudo sportininkė teigė, kad *„anksčiau tarp trenerių būdavo gana paplitę duoti įvairius miltelius ar leisti vaistus į raumenis, sakydavo, kad tai vitaminai, tačiau niekas neklausdavo, kokie vitaminai ir ar tikrai „tik“ vitaminai. Dar vienas potencialus dopingo vartojimo būdas aktualus tose sporto šakose, kuriose kovojama pagal svorio*

²²⁹ Analizuojant dopingo paplitimą dziudo sporte, buvo konfidencialiai interviuojamas dziudo treneris bei du jauni aukšto meistriškumo dziudo sportininkai. Sportininkų ir trenerių pozicijos gretintos su mokslinių tyrimų duomenimis ir moksline literatūra.

²³⁰ DzT1 (dziudo treneris) Interviu data: 2010 m. gegužės 20 d.

²³¹ DzS1 (dziudo sportininkas). Interviu data: 2010 m. birželio 18 d.

*kategorijas, nes yra specialus dopingas svoriui mesti“.*²³² Taigi darytina išvada, jog **dopingas dziudo sporte yra aktuali problema**, o tai, kad vienas iš ekspertų galėjo tiksliai įvardyti dopingo vartojimo kainą, liudija egzistuojant dopingo kultūrą su tiksliais „tarifais“.

Vieno iš Lietuvos **dviratininkų**²³³ teigimu, *„dopingo vartojimas tikrai nėra norma, tačiau sulig aukštesniu lygiu, paplitimas yra didesnis, nes profesionaliame lygyje esi beveik priverstas ieškoti dopingo, palaikyti savo formą, krūviai yra didesni, o organizmas pats savaime neatlaikytų. Netgi toks posakis yra „važiuoja nekvėpuodamas“ – tas kuris nuolat vartoja dopingą, jau pačio važdavimo nejaučia, kaip „zombis“ tampa“.* Bet, eksperto nuomone, Lietuvoje tai nėra tiek populiaru ir tiek „atidirbta“ kiek pavyzdžiui, Italijoje, kur mėginamos įvairios taktikos tiek susijusios, tiek nesusijusios su dopingu.²³⁴ Populiariausias preparatas – EPO (eritropoetinas) – padidina raudonųjų kraujo kūnelių kiekį kraujyje, ko pasekoje organizmas geriau aprūpinamas deguonimi. *„Nors deguonies galima gauti ir kitais būdais – reguliariai treniruojantis, sunkiu darbu, subalansuota mityba, vienas iš modernesnių būdų – treniravimasis aukštikalnėse. Tačiau natūralūs būdai yra lėtesni. Dviračių sporte juokaujama (yra toks žargoninis posakis) – nepatepsi nevažiuosi. Tai reiškia, kad vien sunkiu darbu nelabai ką pasieksi“.* Pasak atleto, dar naudojamos kofeino tabletės, kuo dar galima „tepti“, sportininkas teigė nežinąs. Pats nurodė vartojęs geležies preparatus, maisto papildus, kalį, kalcį, vitaminus, proteininį gėrimą. Pasak jauno sportininko, komandoje toks principas buvo – stipriai nualinti organizmą. *„Tada organizmas viską taip pasisavina ir vėliau pašalina, kad nelieka jokių pėdsakų. Rodikliai pakyla, bet kažko įtartina rasti neįmanoma. Kitas variantas – psichologinis dopingas. Nualinti taip organizmą, kad paskui vitaminas C kaip dopingas atrodys“.* Tačiau eksperto požiūriu tai nėra norma, *„tik vienas iš būdų kad komanda gautų rėmėjų paramą. Galima sakyti, kad viskas remiasi į pinigus, tai tam*

²³² DzS2 (dziudo sportininkas). Interviu data: 2010 m. birželio 27 d.

²³³ Analizuojant dopingo paplitimą **dviračių sporte**, buvo konfidencialiai interviuojamas aukšto meistriškumo Lietuvos sportininkas, kurio pozicija gretinama su užsienio tyrimų duomenimis ir moksline literatūra.

²³⁴ DvS1 (dviratininkas). Interviu data: 2010 m. gegužės 25 d.

tikras biznis“. Tai kad tarp Italijos dviratininkų draudžiamos medžiagos ir metodai santykinai paplitę liudija ir kriminalinės suvestinės. Italijos 2002 m. Bresčios prokuratūra areštavo 3 profesionalius dviratininkus, kurie buvo apkaltinti dopingo preparatų prekyba. Buvo atrastos dvi saugyklos, kuriose buvo laikomi dideli kiekiai anabolinių steroidų, augimo hormono ir eritropoetino. Dviratininkai įvardijo, kad preparatų tiekėjas yra buvęs Neopolitano policijos pareigūnas Armando Marzano, jau anksčiau įtariamasis nelegalia dopingo preparatų prekyba; vagystėmis ligoninėse ir vaistinėse. Bolonijoje buvo susekti dopingo prekiautojai stambiu mastu, pardavinėjantys preparatus gimnazijoms. 18 mėnesių trukmės tyrimo metu atskleista, kad dopingas apėmęs visą visuomenę: ne tik profesionaliuosius atletus, bet ir tragiškai susiklosčiusius šimtus tūkstančių mėgėjų ir nežinomų kultūristų likimus. Mokslininkas abejoja, kad tokie dalykai vyksta tik Italijoje.²³⁵ Dviračių sporto imlumą dopingui liudija ir mokslinės-istorinės studijos. V. Møller nurodo, jog istoriškai dopingas dviračių sporte nebuvo „blogis“. Jau XX-ojo mažiaus pradžioje dviratininkams egzistavo dvigubi standartai tarp to, kas yra ir to, kas turėtų būti. Viena vertus, buvo reikalaujama, kad sportininkai ruošęsi varžyboms tik savo jėgomis, kita vertus – realybėje egzistavo itin liberalus požiūris: nebuvo neįprasta matyti dviratininkus gurkšnojantįs vyną ar konjaką. V. Møller daro išvadą, jog sportas tais laikais nebuvo reguliuojamas paternalistinės griežtos antidopingo politikos kaip kad yra šiais laikais. Netgi atvirkščiai – tais laikais kepėjui ar baro savininkui būdavo garbė, jei jo barą ištuštindavo ir apiplėšdavo išalkę ir ištroškę dviratininkai.²³⁶ Disertacijos autorės (apibendrinta) nuomone, **dviračių sportas** susiduria su rimtais sunkumais dopingo kontrolės srityje, nes tikėtina, kad dviratininkų **subkultūra palanki dopingui**, nes (*inter alia*) dviračių sportas alina organizmą, praktiškai visi atletai ką nors vartoja, o riba tarp teisėtų ir neteisėtų preparatų nežymi.

²³⁵ Prieiga per internetą: <http://www.playthegame.org/upload//Donati-PtG2002.pdf> [Žiūrėta 2011 11 11].

²³⁶ Møller V. *The Doping Devil*. Danija, Vokietija, 2008, p. 66.

Lengvojoje atletikoje,²³⁷ pasak aukšto meistriškumo sportininko, dopingas nėra plačiai paplitęs, tačiau jis neabejotinai egzistuoja, ir suaugusiųjų, ir netgi vaikų sporte. *„Yra Klaipėdoje ir Šiauliuose trenerių, kurie duoda draudžiamas medžiagas vaikams, Antidopingo agentūra vaikų varžybų netikrina, jie padaro šalies rekordus, tačiau iki suaugusiųjų lygio tokie vaikai net neprieina. Treneriams gerai, nes jiems pinigai ir kategorijos už vaikų rekordus, nepaisant to, kad tai draudžiama. O Balčiūnaitės trenerio Vokietijoje buvo atsisakyta, nes jis ir ten su dopingu žaisdavo, (...) nors tai gali būti ir gandai, man kiti taip pasakojo.*²³⁸ Lengvoji atletika ir oficialiai yra susidūrusi su dopingo problema: kaip minėta, Lietuvos maratonininkė Ž. Balčiūnaitė diskvalifikuota dvejiems metams radus draudžiamosios medžiagos. Vieno iš lengvosios atletikos trenerių teigimu, sportininkės atvejis gana akivaizdus: *„anksčiau, kol dar sportavo sąžiningai, ši sportininkė ypatingų rezultatų nerodydavo, tad vargu, ar dabartiniai jos rezultatai yra „švarūs“.*²³⁹

Baidarių irklavimo²⁴⁰ sporte, pasak sportininko, kuriam iš esmės pritarė ir Lietuvos irklavimo federacijos atstovas, dopingas šioje sporto šakoje nevertojamas dėl gana griežtos kontrolės. *„Tarptautiniu lygiu kiekvienais metais po vieną pagauna. Tačiau problemų egzistuoja dėl tarptautinio nusikalstamumo tinklų, pavyzdžiui, Baltarusijoje egzistuoja nesertifikuotos laboratorijos, kurios tarsi vykdo antidopingo kontrolę, nors tikroji veikla miglota. Taigi, tai, kad nepagaunami Lietuvos irkluotojai, nereiškia, kad nevertoja“.* Nors, pasak sportininko, iš esmės vartoti neapsimoka dėl to, kad tai nekomercinė sporto šaka, nėra klubinės sistemos, nei nacionaliniu, nei

²³⁷ Analizuojant dopingo paplitimą tarp Lietuvos **lengvaatlečių**, buvo konfidencialiai interviuojami du lengvaatlečiai ir vienas lengvosios atletikos treneris.

²³⁸ La1 (lengvaatletis). Interviu data: 2011 m. rugsėjo 6 d.

²³⁹ Lat1 (lengvosios atletikos treneris). Interviu data: 2011 m. rugsėjo 5 d.

²⁴⁰ Analizuojant dopingo paplitimą **baidarių irklavimo sporte**, buvo konfidencialiai interviuojami itin aukšto meistriškumo (ir Lietuvos, ir pasaulio mastu) sportininkas ir Lietuvos irklavimo federacijos atstovas. Jų pozicija gretinta su moksline literatūra. Žinoma, tik dviejų (kad ir itin kvalifikuotų) ekspertų pozicijos neatspindi visos dopingo problematikos irklavimo sporte, tačiau manytina, jog ekspertų kvalifikacija, vieno iš jų patirtis žengiant nuo žemiausio iki aukščiausio laiptelio, kompensuoja santykinai nedidelį duomenų kiekį.

tarptautiniu mastu nėra prizų, teikiamos tik piniginės premijos iš konkrečios valstybės.²⁴¹

Reziumuojant galima teigti, jog **dopingas** yra **rimtesnė problema greitumo, ištvermės bei jėgos sporto šakose** nei sportiniuose žaidimuose (nors sporto šakų klasifikacija, kaip minėta, yra santykinė). Tokią išvalgą galima paaiškinti tuo, kad jėgos, greitumo bei ištvermės sporto šakose ir rungtyse rezultatai labiau sąlygoja fiziniai duomenys, smūginė jėga, ištvermė kurią gali padidinti legalūs ir nelegalūs preparatai, skirtingai nei sportiniuose žaidimuose, kur sėkmę lemia mąstymas, išvalga, koordinacija, psichologinis pasirengimas, orientacija bei kiti intelektualiniai ir fiziniai faktoriai. Panašią išvalgą patvirtina ir anksčiau atliktų mokslinių tyrimų duomenys: sportiniuose žaidimuose atleto pasirodymą sąlygoja daugiau kompleksinių faktorių, kuriuos santykinai sudėtingiau paveikti dopingu, nei „centimetrų-gramų-sekundžių“ sporto šakose, kuriose atleto pasirodymą apibūdina mažiau parametrų.²⁴² Vis dėlto griežtos ribos tarp jėgos, greičio bei ištvermės sporto šakų ir sportinių žaidimų brėžti nereikėtų, ypač aukščiausiam lygyje, kur ištvermė, jėga bei greitumas reikalingas (lygiai taip pat) ir sportiniuose žaidimuose ir, kaip teigiama moksliniuose tyrimuose, kuriuos patvirtina ekspertų vertinimai, dopingo paplitimas profesionaliajame sporte yra ženkliai aukštesnis negu mėgėjų sporte.

2.1.2 Manipuliacijų sporto varžybų rezultatais paplitimas

Mokslinių tyrimų, pagal kuriuos būtų įmanoma spręsti apie realų manipuliacijų sporto rezultatais paplitimą Lietuvoje nėra atlikta, tačiau tam tikras prielaidas galima daryti ir iš LKKA mokslininkų atlikto tyrimo apie Lietuvos trenerių nuostatas į apgaulę sporte. 30 % apklaustų trenerių teigė, kad kartais pasitaiko, kad atletai tyčia pralaimi mačą siekdami palankesnių varžovų kitame varžybų etape; 41, 9 % trenerių teigė, jog varžybų teisėjai kartais tyčia

²⁴¹ IS1 (irklavimo sportininkas). Interviu data: 2010 m. lapkričio 10 d.

²⁴² Pitsch W. Emrich E. *The frequency of doping in elite sport: Results of a replication study*. International Review for the Sociology of Sport, 2011, p. 1-22.

priima blogus (nesąžiningus) sprendimus; 36,6 % trenerių teigė, kad komandų lyderiai kartais susitaria dėl galutinio varžybų rezultato.²⁴³ Taigi, remiantis šiuo tyrimu, sudėtinga pasakyti *tikslų* manipuliacijų varžybų rezultatais paplitimą, tačiau tai, kad apie trečdalis teisėjų yra įsitikinę, jog varžybų rezultatais manipuluojama, jau rodo, jog problema neabejotinai egzistuoja ir yra rimta.

Akcentuotina ir tai, kad, kitaip nei dopingo vartojimo atveju, susitarimų dėl varžybų baigties statistika Lietuvoje nevedama, atitinkamai netikslinga kalbėti apie „oficialiuosius“ bei „neoficialiuosius“ sutartinius mačus. Taigi visi manipuliacijų sporto varžybų rezultatais atvejai galėtų būti įvardijami (su tam tikromis išlygomis) latentinėmis manipuliacijų sporto varžybų rezultatais veikomis. Išlygos egzistuoja dėl to, kad nėra visiškai aišku, ar manipuliacijas sporto varžybų rezultatais galima vadinti nusikaltimais, nes netgi kai kurie teisėsaugos institucijų pareigūnai mano, jog šie veiksmai nekriminalizuoti. Vis dėlto disertacijoje laikomasi nuostatos, jog iš esmės galima kalbėti apie manipuliacijų sporto varžybų rezultatais latentines nusikalstamas veikas, nes šie veiksmai yra nusikalstami ir kriminalizuoti LR BK, tačiau dėl žinių ar intereso stokos atitinkami atvejai nėra tiriami. Teisinių žinių stoka ir kvalifikavimo keblumai gali sąlygoti dirbtinį manipuliacijų sporto varžybų rezultatais latentįškumą.²⁴⁴ Sudėtingas atitinkamų veikų išaiškinimo bei įrodinėjimo procesas gali skatinti ribinį latentįškumą. Natūralų latentįškumą gali sąlygoti tai, kad apie manipuliacijas sporto varžybų rezultatais teisėsaugos institucijoms nepranešama. Detalesnės latentįškumo priežastys matyti iš toliau analizuojamų ekspertų vertinimų, autorės atlikto lyginamojo manipuliacijų paplitimo tyrimo konkrečioje sporto šakoje ir iš mokslinės literatūros. Ekspertų atranka taip pat vyko pagal tą pačią metodiką (kaip ir tiriant dopingo vartojimo paplitimą), pagrindiniu kriterijumi laikant aukštą sportinį meistriškumą. Sporto šakų atranka vyko tikslingai – atrinktos rizikos grupės kovos sporto šakos ir

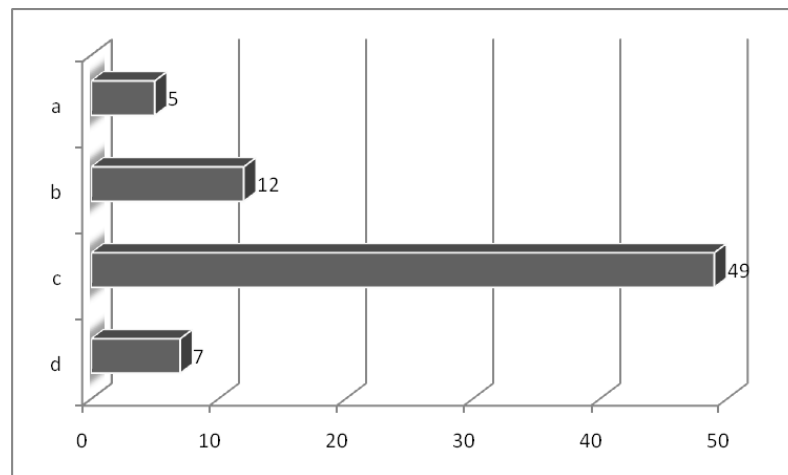
²⁴³ Šukys S., Nickus E. *Coaches' attitudes towards deception in sports activities*. Sporto mokslas, 2010, Nr. 1 (59), p. 28-35.

²⁴⁴ Ribinis latentįškumas šioje disertacijoje reiškia nusikalstamumą, kuris žinomas teisėsaugos institucijoms, bet neregistruojamas dėl klaidos vertinant veiką (pavyzdžiui, manipuliacijos nevertinamos kaip nusikalstama veika). Kuklianskis S. Kukliansky F. *Nusikaltimų latentįškumas: prigimtis, rūšys, prevencijos metmenys*. Teisės problemos, 2005/2 (48), p. 61-78.

tam tikri sportiniai žaidimai. Šiose sporto šakose susitarimai dėl varžybų baigties suprantamesni dėl atitinkamų šakų specifikos – bet koks žaidimas ar dvikovos sporto šaka reikalauja dviejų ar daugiau sportininkų interakcijos, ir dėl atitinkamos interakcijos rezultato įmanoma susitarti.

Siekiant sužinoti ne tik sporto bendruomenės, bet ir teisėsaugos institucijų pareigūnų nuomonę, kodėl manipuliacijų beveik visiškai nereprezentuoja nei oficialioji statistika, nei teismų praktika (nors, kaip parodė LKKA mokslininkų atliktas tyrimas, tokie veiksmai, trenerių nuomone, egzistuoja), pareigūnai buvo paprašyti atsakyti į atitinkamą klausimą.

2 grafikas. Teisėsaugos institucijų pareigūnų nuomonė, apie tai, kodėl Lietuvoje beveik nėra teismų praktikos, susijusios su manipuliacijomis sporto varžybų rezultatais²⁴⁵

- a) Susitarimai dėl varžybų baigties Lietuvos sporte itin reti.
- b) Policija, prokuratūra ir teismas nežino, kaip kvalifikuoti šias veikas.
- c) Apie susitarimus dėl varžybų baigties teisėsaugos institucijoms nepranešama.
- d) Kita.

Matyti, jog teisėsaugos institucijų pareigūnai anaiptol nėra naivūs ir nemano, jog (oficiali) kriminogeninė situacija rodo tikrąją manipuliacijų sporto varžybų rezultatais padėtį. Asmenų, manančių, jog manipuliacijos sporto rezultatais itin retos Lietuvoje, buvo tik kiek mažiau nei 7 % (absoliučiais skaičiais – 5). Tuo tarpu didžioji dauguma (67 %) netiesiogiai patvirtino natūralų šių veiksmų latentškumą, teigdami, jog teismų praktikos nėra dėl to, kad apie tai teisėsaugos institucijoms nepranešama. Objektivumo dėlei, būtina

²⁴⁵ Lietuvos Respublikos teisėsaugos institucijų pareigūnų rašytinė apklausa apie apgaulės sporte santykį su nusikalstamomis veikomis. Plačiau apie apklausą – disertacijos prieduose.

pažymėti, jog „nepranešimas teisėsaugos institucijoms“ yra, be abejonės, svarbus veiksnys, bet tikslinga detaliau aiškintis, kokie veiksniai tai sąlygoja. Pasak G. Sakalausko, veiksniai, galintys sąlygoti nepranešimą teisėsaugos institucijoms, yra: nesuvokimas, kad esi nusikalstamos veikos auka; viešumo baimė; manymas, kad problemą gali spręsti kitaip (be teisėsaugos); nepasitikėjimas teisėsauga; nepakankamas formalios socialinės kontrolės intensyvumas; nukentėjusiųjų (kurie nagrinėjamame kontekste gali būti glaudžiai susiję su kaltininkais) elgsena bei daugelis kitų socialinių bei kultūrinių veiksnių.²⁴⁶

Manipuliacijų sporto varžybų rezultatais paplitimas analizuojamas sportiniuose žaidimuose ir sportinėse dvikovose, nes kitos sporto šakos (pavyzdžiui, lengvoji atletika ar plaukimas) nėra tiek pažeidžiamos manipuliacijoms. Sportinius žaidimus ir dvikovas reprezentuoja dziudo, beisbolas, lauko ir stalo tenisas, futbolas, krepšinis ir šachmatai. Atrankos kriterijus buvo „rizikos grupės“ sporto šakos, kurios išskirtos atsižvelgiant į mokslinę literatūrą ir užsienyje atliktus manipuliacijų sporto varžybų rezultatais tyrimus.

Dziudo²⁴⁷ sporte susitarimai, pasak vieno iš šių šaką kultivuojančių ekspertų, „buvo ypač paplitę sovietiniais metais kovojant dėl sporto meistro titulo, bet susitariama ir dabar“. Atitinkami susitarimai Lietuvos mastu yra sunkiai susekami dėl neskaidrios burtų traukimo sistemos. Lietuvoje burtai netraukiami naudojant kompiuterines programas, traukiami ranka. Tokiu atveju treneriai gali nuspręsti, kas su kuo kovos ir atitinkamai daryti įtaką varžybų eigai.²⁴⁸ Kiti neskaidrumą skatinantys veiksniai – neegzistuojanti oficiali reitingų skaičiavimo sistema, nevedama oficiali statistika.²⁴⁹ Šie respondentų teiginiai atitinka mokslinėje literatūroje išsakytas pozicijas, remiantis kuriomis

²⁴⁶ Plačiau: Sakalauskas G. *Pagrindiniai registruoto nusikalstamumo rodikliai ir šaltiniai*. Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai. Teisės institutas, 2011, p. 47-52.

²⁴⁷ Analizuojant dopingo paplitimą dziudo sporte, buvo konfidencialiai interviuojami du jauni aukšto meistriškumo sportininkai ir patyręs dziudo treneris. Respondentų pozicijos gretintos su moksline literatūra.

²⁴⁸ DzS1(dziudo sportininkas). Interviu data: 2010 m. birželio 18 d.

²⁴⁹ DzS2 (dziudo sportininkas). Interviu data: 2010 m. birželio 22 d.

atsitiktinumą ir anonimiškumą užtikrinančios (atitinkamai, šališkumą mažinančios) priemonės turėtų būti įvestos daugelyje sporto šakų. Pavyzdžiui, dailiajame čiuožime įdiegtas elektroninis taškų skaičiavimas ir atsitiktinis, anonimiškas teisėjavimas. Pažymima, jog ir vaizdo kameros tapo įprastu pagalbininku daugelyje sporto sričių: dailiajame čiuožime, lengvojoje atletikoje, krepšinyje, tenise.²⁵⁰ Disertacijos autorės manymu, panaši vaizdo kamerų sistema galėtų būti diegiama ir dziudo, bent jau svarbiausių varžybų, pavyzdžiui, – nacionalinių čempionatų (finalų) ar tarptautinių turnyrų metu.

Pastaraisiais metais **profesionaliajame lauko tenise**²⁵¹ būta daug įtarimų, susijusių su manipuliacijomis sporto rezultatais, be kita ko, „tyčia praloštų mačų“ (angl. *throwing matches*) forma. Žiniasklaidoje ypač plačiai nuskambėjo Rusijos tenisininko N. Davydenko atvejis, nors teniso profesionalų asociacija įtarimus pripažino nepagrįstais. 2007 m. rugpjūčio 2 d. vyko mačas Lenkijoje tarp N. Davydenko ir argentiniečio M. V. Argüello. Didžiosios Britanijos lažybų bendrovė *Betfair* beprecedentiškai anulavo visus statymus. Bendrovė pranešė, kad šiam mačui buvo įnešta apie 7 milijonus dolerių – tai yra dešimt kartų daugiau nei paprastai įnešama į panašaus lygio mačus. Daugiausiai statymų buvo už Argüello, nepaisant to, kad Davydenko pirmąjį setą laimėjo 6-2. Argüello antrąjį setą laimėjo 6-3, ir trečiajame pirmavo 2-1, kuomet Davydenko pasitraukė, teigdamas, kad susižeidė koją. Po dviejų dienų ATP Tour pradėjo oficialų tyrimą. Tačiau po metų 2008 m. rugsėjo 11 d. įtarimai, susiję ir su Davydenko, ir Argüello pripažinti nepagrįstais.²⁵² Panašių pranešimų iš lažybų kompanijų būta ir anksčiau: 2003 m. bukmekeriai sustabdė statymus mačui tarp Rusijos žaidėjo J. Kafelnikov ir ispano F. Vincente – didelė suma buvo pastatyta už Vincente, nors jis keletą mėnesių žaidė visiškai nesėkmingai. Tačiau ATP šiuo atveju tyrimo nepradėjo.²⁵³

²⁵⁰ Nafziger James A. R. *International Sports Law*. Second edition. Transnational publishers, 2004, p. 120. Plačiau apie veiksnius, sąlygojančius sukčiavimą sporto srityje, rašoma kitoje tyrimo dalyje.

²⁵¹ Analizuojant manipuliacijų sporto rezultatais paplitimą **lauko ir stalo tenise**, konfidencialiai buvo interviuojamos dvi aukšto meistriškumo tenisininkės, itin aukšto lygio stalo teniso treneris ir lauko teniso teisėjas. Šie duomenys vertinti užsienyje atliktų mokslinių tyrimų, mokslinės doktrinos ir teismų praktikos kontekste.

²⁵² Mc Laren Richard H. *Corruption: It's Impact on Fair Play*, Vol. 19, No. 1, 2008, p. 17.

²⁵³ Ten pat, p. 17-18.

Nuo 2007 m. Davydenko skandalo keli žaidėjai viešai pareiškė, kad jiems buvo siūlyta pinigų už pralaimėtus mačus lažinimosi tikslais (angl. *money to throw matches for gambling purposes*). Pavyzdžiui, Belgijos teniso žaidėjas G. Elseneer pareiškė, kad prie jo buvo prieita rūbinėje Vibledone 2005 m. ir pasiūlyta 140 000 00 JAV dolerių už pralaimėtą pirmojo rato mačą prieš Italijos žaidėją Potito Strace. Kitas Belgijos tenisininkas Dickas Normanas pripažino, kad jis patyrė spaudimą atskleisti neoficialią informaciją – pvz., susijusią su traumomis. Rusijos tenisininkas D. Tursunov tvirtino, kad jam du kartus buvo siūlyta imti kyšį, o Prancūzijos tenisininkas M. Elodra teigė telefonu gavęs pasiūlymą „atsipalaiduoti“ sekančiame mače.²⁵⁴

2007 m. lapkričio 10 d. 124 pasaulio raketė A. Di Mauro buvo pirmas žaidėjas, nubaustas už lažinimąsi. Jis buvo aptiktas lažinęsis **120 kartų, maždaug 340 ATP mačų** nuo 2006 m. lapkričio 2 iki birželio 12. Di Mauro pripažintas pažeidęs ATP antikorpucinę programą, susijusią su lažybomis. 2007 lapkričio 9 d. sprendime Dr. Peter Branchi – ATP pareigūnas, teigė, jog pažeidimas įvyko „dėl didelio aplaidumo“ (angl. *in a gross negligent way*). Di Mauro buvo diskvalifikuotas 9 mėnesiams ir nubaustas 60 000 JAV dolerių bauda. Tačiau 2007 m. lapkričio 29 d. Di Mauro kreipėsi į Tarptautinį sporto arbitražo teismą. Pripažindamas pažeidimą ir asmeninę kaltę, kad nesuprato antikorpucinių taisyklių turinio, Di Mauro tik prašė peržiūrėti bausmę. Jo nuomone, sankcija buvo neproporcingai griežta – pažeidimas buvo pirmas, jis neturėjo tyčios pažeisti taisyklių ar žaidimo integralumo ir jis niekada nesilažindavo savo paties mače – tai buvo tik pramoga laikui praleisti. TSAT patenkino apeliaciją ir sumažino diskvalifikacijos periodą nuo 9 iki 7 mėnesių ir baudą nuo 60 000 iki JAV 25 000 dolerių.²⁵⁵ Panašiai ATP diskvalifikavo ir nubaudė dar 7 tenisininkus per 2007 m.²⁵⁶ Po šių kontroversišku atvejų (**įrodančių, jog manipuliacijos lauko tenise yra itin rimta problema ypač aukščiausiam lygyje**) teniso asociacijos ėmėsi konkrečių priemonių tam, kad manipuliacijoms būtų užkirstas kelias. ATP teniso profesionalų lyga nuo 2003

²⁵⁴ Ten pat, p. 18.

²⁵⁵ *Alessio Di Mauro v. ATP Tour Inc.*, CAS 2007/A/1427.

²⁵⁶ Mc Laren Richard H. *Corruption: It's Impact on Fair Play*, Vol. 19, No. 1, 2008, p.21-23.

m. yra susitarusi su lažybų bendrove Betfair ir Europos Sporto Saugumo Asociacija (angl. *European Sport Security Association*), kuri saugo lažybų kompanijas, kad Betfair teiktų konfidencialią informaciją, kai įvyksta kažkas įtartino. Be to, ATP antikorupcinė programa draudžia visiems žaidėjams ir padedantiems asmenims (angl. *support personnel*) lažintis bet kuriame mėgėjiškame ar profesionaliame mače. ATP taisyklių kodekse įtvirtinta korupcinio pažeidimo sudėtis ir nustatytos sankcijos už jį.²⁵⁷

Tam, kad įvykiai būtų tiriami ir sportas „išgryninamas“, ATP ėmėsi ir proaktyvių organizacinių priemonių – įsteigė tyrimo komisiją (angl. *a commission of inquiry*). Tyrimo komisijos ataskaita buvo publikuota 2008 m. gegužę. Ataskaitoje buvo nagrinėti 73 mačiai per 5-erius metus, įskaitant ir įtartinus statymus lažybose. **Komisija aptiko dvidešimt septynis įtartinus statymus dviejose valstybėse**, be to, kai kurie žaidėjai turėjo būti toliau stebimi, nes kėlė rimtų rūpesčių. Ataskaitoje stipriai rekomenduota įdiegti vieningą antikorupcinę programą su reguliavimo struktūra ir skaidrumo skyriumi (angl. *integrity unit*). Anksčiau teniso asociacijos turėjo atskiras taisykles – ataskaitoje raginta taisykles suvienodinti, harmonizuoti. 2008 m. rugpjūčio 23 Sony Ericsson WTA Tour, ATP, ITF ir Grand Slam komitetai pranešė, kad naujai suformuotai teniso skaidrumo grupei vadovaus Jeff Rees ir susitarė, kad bus priimtas teniso antikorupcijos kodeksas. Jeff Rees būtų atsakingas už „žvalgybą“ ir tyrimo strategijas, taip pat už personalo samdymą bei priežiūrą. Grupė (angl. *The Unit*) yra globaliai atsakinga už korupcijos tenise atskleidimą ir ištyrimą. Rees atsiskaito vykdomajam komitetui iš 4 narių iš ITF, Sony Ericsson WTA Tour ir Didžiojo Slalomo komiteto. Taigi aprašyta sistema skirta užtikrinti, kad vienodas rinkinys taisyklių, procedūrų, bausmių ir tyrimo procesų būtų taikomas visam profesionaliajam tenisui – žaidėjams, pareigūnams, agentams, treneriams ir šeimos nariams.²⁵⁸

Lietuvoje lauko tenise atitinkamų priemonių nėra dėl to, kad profesionaliojo teniso Lietuvoje, išskyrus kelias pavienes išimtis, nėra. Taigi

²⁵⁷ ATP taisyklių elgesio kodeksas. <http://www.atpworldtour.com/Corporate/Rulebook.aspx> VIII. The Code H. Wagers and On-Site Tennis betting [Žiūrėta 2011 11 04].

²⁵⁸ Mc Laren Richard H. *Corruption: It's Impact on Fair Play*, Vol. 19, No. 1, 2008, p. 15-38.

manipuliacijų teniso rezultatais problema Lietuvos lauko tenise neryški.²⁵⁹ Tai sąlyginai atitinka jau išdėstytas mokslinių tyrimų išvalgas, remiantis kuriomis deviacinį elgesį sporte sąlygojo didėjanti komercializacija ir profesionalumas.²⁶⁰ Vis dėlto, kaip jau minėta, disertacijos autorės supratimu, tai, kad profesionalaus sporto Lietuvoje nedaug, nereiškia, jog susitarimų nėra mėgėjiškame lygyje²⁶¹ ir neturi būti kreipiama dėmesio į gerosios praktikos rekomendacijas, aktualias toms šalims, kuriose profesionalusis sportas su visais jam būdingais prieštaravimais klesti. *ATP strategijos, susijusios su integralumo ir tyrimo skyrių plėtra; antikorupcinių taisyklių harmonizavimu ir vienodinimu, proporcingų sankcijų nustatymu yra rekomenduotinos iš esmės visoms sporto šakoms. Kompleksiškos visoms sporto šakoms tinkančios prevencinės rekomendacijos pateiktos antrojo disertacijos skyriaus išvadose.*

Lietuvoje kai kurių **stalo tenisininkų** nuomone, varžybose sufiksuoti būna apie 2 mačai iš 50, t.y. 4 %. Teigta, kad varžybų tarptautinis pobūdis tikėtinai didina turnyro skaidrumą: *„jeigu vyksta tarptautinis turnyras ir varžovė yra iš kitos šalies, neaišku, kaip prieiti. O jei žinoma, kad pralaimėjimas vienai iš (pažįstamų) varžovių nieko nelemia, o kitai labai svarbu (pavyzdžiui, jaunesnė, perspektyvi, ir t.t.), tai nieko tokio atiduoti tašką – tai nėra įprasta, tačiau nesmerktina. Jie tai jauna žaidėja, „geriausia“ tartis su jos trenere (tiksliau trenerė tariasi su ta, kuri praloš), nes jaunai žaidėjai gali būti sunku vaidinti kovą. Pavyzdžiui, gali mirktelėti akį ar per daug maivytis ir taip kiti gali suprasti, kad kova netikra. Vaidinimas susijęs su profesionalumu. Kuo profesionalusnis esi, tuo lengviau vaidinti taip kad kiti nieko nepastebėtų“.*²⁶² Patyrusio stalo teniso trenerio teigimu, fiksuotų mačų procentas nėra didelis: 3–5 procentai. *„Tokie dalykai vyksta užkulisiuose,*

²⁵⁹ Išskyrus galbūt užkulisinius neoficialius mačus, kuriuose žaidžia verslo, sporto, politikos pasaulio atstovai, neretai su asmenimis iš kitų (Rytų Europos) šalių, tačiau atitinkami mačai į oficialų varžybų kalendorių netraukiami. LkT (Lauko teniso teisėjas). Interviu data: 2011 m. vasario 15 d.

²⁶⁰ Striegel H., Volkommer G., Dickhuth H.H. *Combating drug use in competitive sports. An analysis from the athletes' perspective.* Journal of Sports Medicine and Physical Fitness, 2002, 42, p. 354-359.

²⁶¹ Pasak vieno iš ekspertų ir mėgėjiškas lauko tenisas susiduria su išorinėmis ir vidinėmis grėsmėmis, kai *„žaidžiami (neoficialūs) mačai su neaiškios reputacijos Rusijos verslininkais privačioje aplinkoje neaišku iš kokių prizų ir kokiems tikslams“.* LtP1 (lauko teniso pareigūnas). Interviu data: 2011 m. vasario 15 d.

²⁶² StŽ1, StŽ2 (stalo teniso žaidėjai). Interviu data: 2010 m. gegužės 20 d.

neretai tarp trenerių. Dažniausiai fiksuojama susitarimo principu ir kaip yra naudingiau. Stalo tenise fiksuotiems mačams yra netgi specialus žargoninis terminas – „nešvarūs nuleidimai“. Tačiau tokie nuleidimai vyksta ne už pinigus, nes prizų nėra. Tarp žaidėjų tai taip pat vyksta, tarp jų tiesioginis ryšys, jis patikimesnis, be liudininkų. Susitarimai vyksta jaunimo ir suaugusiųjų grupėse, tarp vaikų nebūna, nes vaikai nemoka vaidinti. Vaikas natūraliai nemoka pasiduoti“. Treneris prevencines priemones nurodė panašias kaip ir tenisininkės, tik patikslino, jog reikia dar ir vieningos reitingų skaičiavimo sistemos, sąmokslų paviešinimo, piniginių baudų įvedimo.²⁶³

Apibendrinant akcentuotina, kad jau buvo pradėti realūs tyrimai aukščiausio lygmens teniso profesionalų asociacijoje, o perspektyvūs Lietuvos tenisininkai bei patyrę treneriai gana aiškiai galėjo apibūdinti manipuliacijų darymo būdą ir netgi apytikslų paplitimą. Taigi galima teigti, kad ir stalo, ir lauko tenisas yra pažeidžiamos sporto šakos manipuliacijų sporto rezultatais aspektu. Akcentuotina ir tai, kad Lietuvos stalo tenisininkai pripažino, jog manipuliacijos nėra vien tik profesionalaus sporto problema; manipuluojama netgi vaikų varžybose, nors ir mažiau, nes užaugus lengviau „vaidinti“. Taigi gali būti patvirtinta pirma pirmosios hipotezės dalis: Lietuvos varžybose manipuluojama nuo mėgėjiško (vaikiško) iki pat profesionalaus sporto.

Pasak vieno iš kritiškai mąstančių **futbolo** ekspertų,²⁶⁴ anksčiau sutartų rungtynių lygis buvo didesnis – „daugiau nei pusė Lietuvos futbolo lygos rungtynių buvo sutartos, tačiau dabar sutartų mačų paplitimas futbole sumažėjo, nes nacionaliniai mačai išimti iš tarptautinių totalizatorių. Tačiau ne iš visu, Azijoje klesti nelegalių totalizatorių rinka ir ten, be kita ko, figūruoja Lietuvos klubai“. Eksperto nuomone, Lietuvos klubai įtraukiami į tarptautinius Azijos totalizatorius tada, kai rezultatai yra netikėti. Kalbėta netgi

²⁶³ StT1 (stalo teniso treneris). Interviu data: 2010 m. lapkričio 15 d.

²⁶⁴ Manipuliacijų sporto rezultatais paplitimas **futbole** analizuotas remiantis ir nacionaliniais, ir tarptautiniais duomenimis. Atvirai, nekonfidencialiai būti interviuojami sutiko tik Lietuvos futbolo federacijos drausmės komiteto atstovai. Kiti respondentai – buvęs futbolo teisėjas, asmuo, glaudžiai susijęs su sporto pasauliu, – interviuoti konfidencialiai. Duomenys gretinti su užsienio autorių mokslinėmis publikacijomis ir mokslinių tyrimų duomenimis.

apie konkrečias rungtynes.²⁶⁵ Konkrečias sutartas futbolo rungtynes minėjo ir lažybų rinkos ekspertas, teigdamas, kad vienas iš pagrindinių indikatorių, galimai parodančių rungtynių „nešvarumą“ – bukmekerių reakcija arba lažybų koeficientų keitimas prieš rungtynes.²⁶⁶ Šiame kontekste Lietuva ypatingai neišsiskiria iš kitų Rytų Europos valstybių. Lietuvos futbolo federacijos pozicija buvo pozityviai griežtesnė – jos atstovas teigė, jog Lietuvos futbolas santykinai „švarus“, tačiau paantrino, kad pagrindiniai neaiškumai yra susiję ne su Europos, o su Azijos nelegalia lošimų rinka, kurioje, be kita ko, galima lažintis ir iš Lietuvos mačų.²⁶⁷ Taigi galima manyti, jog sutartų rungtynių paplitimas Lietuvoje neišvengiamai susijęs su nelegalia Azijos lošimų rinka, kuri šiame darbe išsamiau analizuojama remiantis D. Hillo disertacijos pagrindu išleista knyga „Parduotos rungtynės“ (angl. „*The Fix*“).

D. Hillas atskleidžia, jog 2006 pasaulio taurės varžybose buvo susitarta dėl mačo baigties tarp Ganos-Italijos, Ganos-Brazilijos ir Italijos-Ukrainos. D. Hillas apklausė daugiau nei 200 žmonių, įskaitant profesionalius lošėjus, mafijos atstovus, slaptąją policiją ir aukščiausio lygio futbolininkus, teisėjus ir pareigūnus, taip pat susidūrė su daugiamilijardine nelegalia Azijos lošimų industrija. Savo tyrime D. Hillas atskleidė, jog „fikseriai“ sėkmingai įsiskverbė į profesionalų futbolą, įskaitant pagrindinius tarptautinius mačus. Korupcijos futbole schema yra tokia: viršuje yra įžymus verslininkas arba politikas, kuris pasirūpina apsauga iš policijos ir vyriausybės. Kartu su šia centrine figūra dirba

²⁶⁵ Pavyzdžiui, Lietuvos- Rumunijos mačas 2008 m. rugsėjo 6 d., kuriame lietuviai sensacingai įveikė varžovus 0:3 atrankos į Pasaulio taurės varžybose. Kruojo – Vėtros mačas 2009 m. Lietuvos čempionato rungtynėse. Tačiau tiesioginių įrodymų dėl šių rungtynių neskaidrumo rengiant disertaciją nepavyko rasti. SF1 (asmuo, susijęs su futbolo pasauliu). Interviu data: 2010 m. birželio 14 d.

²⁶⁶ „Pavyzdžiui, UEFA taurė tarp Žalgirio ir graikų aukščiausios lygos klubo apie 2006. Vienas iš indikatorių, kad mačas fiksuotas – bukmekerių reakcija. Paprastai jei vienas pradeda keisti koeficientus, tai ir kiti keičia. Man atrodo, už Žalgirį buvo milijonas eurų pastatyta, kai už tokį mačą tik iki penkiasdešimt tūkstančių būna. Iš pradžių buvo 1:4 už graikų klubo pergalę namuose. Rungtynių dieną buvo 1,35 už Žalgirį. Tai reiškia, kad prieš savaitę favoritas buvo graikų klubas. O rungtynių dieną ryškiu favoritu tapo Žalgiris. Ir bukmekeriai paskelbė, kad už tokias rungtynes statė milijoną ar du milijonus eurų. Viršyta keliasdešimt kartų. Daugelis bendrovių išvis išėmė šitas rungtynes – kurios nenorėjo rizikuoti, o kurios nori rizikuoti – tos mažina koeficientus. Kitas atvejis futbole – anksčiau buvo pajūrio futbolo klubas, kurį sudarydavo Kauno klubui nenaudingi žaidėjai ir jie buvo išnuomojami. O už tai atiduodavo taškus – niekada nelaimėdavo prieš Kauno Kauną. Faktas tas, kad Kaunas atiduodavo jiems žaidėjus ir pajūrio klubas niekada nepelnydavo taško prieš Kauną, o prieš kitus pelnydavo karts nuo karto.“ LRE1 (lažybų rinkos ekspertas - ponteris). Interviu data: 2011 m. lapkričio 12 d.

²⁶⁷ Lietuvos futbolo federacijos drausmės komiteto atstovas. Interviu data: 2010 m. rugpjūčio 2 d.

nusikaltėlių pasaulis – jie išieško skolas ir pasirūpina kitų grupių apsauga. Toliau eina nacionalinio ir regioninio lygmens bukmekeriai. Taip pat yra „bėgikų“ (angl. *runners*), kurių kiekvienas turi nuo 15 iki 100 klientų – jie bukmekeriams parūpina informacines technologijas, renka pinigus už praloštas lažybas ir moka užmokestį už laimėtas lažybas. Sistemos apačioje yra profesionalūs lošėjai-ponteriai (angl. *punters*), besilažinantys tarptautinėse ir nacionalinėse futbolo lygose, keturženklėse loterijose, arklių lenktynėse ir kt. įvykiuose.

Paprastai lažybų bendrovių fiksuotojai su žaidėjais tiesiogiai nesusitinka, – tam yra jau minėti tarpininkai-bėgikai (angl. *runners*²⁶⁸) – dažnai tai yra anksčiau žaidę patikimi, nekeliantys įtarimų sportininkai. Jie lengvai gali pakliūti į varžybas ar į viešbutį, sportininkai yra jungiamoji grandis tarp nelegalių lažybų pasaulio ir potencialiai korumpuotų futbolo komandų. Kai bėgikas įsiskverbia į komandą, su korumpuotu žaidėju kontaktuoja bukmekeriš, – jis pasako žaidėjui, kokį mačą pralaimėti ir siūlo už tai pinigų. Žaidėjas tuomet pasitaria su kitais žaidėjais komandoje, siūlydamas pinigus, jei jie sutiks padėti pralošti. „Centrinė figūra“ (angl. *central corrupt player*) gauna pinigus, užtikrina, kad mačas bus praloštas ir paskirsto pinigus tarp korumpuotų žaidėjų. „Centrinė figūra“ turi būti įtakingas žaidėjas, dažnai vienas iš pagrindinių komandoje. Fiksuotojai nori dirbti su šiais žaidėjais, nes jie turi įtakos ir prestižo kitų žaidėjų atžvilgiu – jie gali sukurti korumpuotų asmenų tinklą komandoje. Centrinei figūrai turi padėti nuo 3 iki 5 žaidėjų, tačiau paprastai fiksuotame mače jų yra daugiau – nuo 5 iki 7 žaidėjų. **„Minimumas“ – gynėjas, puolėjas ir vartininkas.** Vartininko strategija yra paprasta – palikti vartus taip dažnai kaip įmanoma, tačiau ne per daug akivaizdžiai. Gynėjų viena iš taktikų – padėti kamuolį per toli nuo vartininko, kol jis jo nepaimtų, bet pakankamai arti priešininko – kad būtų įmuštas įvartis. Puolėjo vaidmuo taip pat labai svarbus, tačiau jis neturi būti pernelyg akivaizdus, jis neturi įmušti per daug įvarčių. Fikseriai išvystė įvairių

²⁶⁸ Įdomu, kad vėliau analizuojamame šachmatų sporte, žaidėjai, padedantys pelnyti taškus tiems, kuriems „reikia“, vadinami panašiai kaip ir futbolo tarpininkai – „kurjeriai“.

strategijų, kurios ne tik pakreipia rezultatą sutarta linkme, bet ir sudaro išpūdį, jog žaidimas yra „tikras“ – garsiai keiktis po įvarčio; leisti dirbtinai atkovoti kamuolį ir pan. Dar daugiau – iš žaidėjų reikalaujama ne tik pralaimėti mačą, bet ir keisti žaidimą bėgant laikui mače. Fiksuotojams palanku žinoti ne tik mačo baigtį, bet ir konkretų įvarčių skaičių. Tam yra subtilios strategijos, pavyzdžiui, įmušti įvartį rungtynių pradžioje po to lūkuriuoti; tam tikrą laiką laikyti kamuolį leidžiant po to priešininkui jį perimti ir pan.²⁶⁹

D. Hillas statistiškai lygino daugiau nei 130 fiksuotų (sutartų) futbolo mačų su sąžiningais mačais. Mokslininkas pastebėjo šiuos dėsningumus: 1) papirkti teisėjai du kartus dažniau skyrė baudinius nei sąžiningi teisėjai; 2) įvarčiai į savo vartus sutartuose mačiuose pasitaikė du kartus dažniau nei sąžininguose mačiuose, tačiau apskritai šis fiksavimo būdas nėra dažnas ir nėra statistiškai reikšmingas, nes, anot profesionalių fiksuotojų, jis „pernelyg kvailas ir pernelyg akivaizdus“; 3) raudonos kortelės, nėra dažnai naudojamos fiksuojant mačus, nes „geriau“, kai nesąžiningi žaidėjai lieka aikštėje; 4) fiksuotose mačiuose įvarčiai įmušami pirmosiomis dešimt rungtynių minučių ir santykinai mažiau įvarčių įmušama paskutinėmis dešimt minučių.²⁷⁰

Apibendrinant galima teigti, kad futbolas yra ta sporto šaka, kurioje manipuliacijos sporto rezultatais yra žinomos, tiriamos ir, kaip jau analizuota ir bus rašoma vėliau, už atitinkamas manipuliacijas ne tik teoriškai nustatoma baudžiamoji atsakomybė, bet ji ir realiai taikoma (nors labai retai). Vieni iš pagrindinių kriterijų, leidžiantys paaiškinti, kodėl futbolo sportas yra toks „parankus“ manipulatoriams, yra šie: futbolas yra komandinis žaidimas, kuriame pelnoma santykinai nedaug taškų (įvarčių), kiekvienas taškas labai svarbus, atitinkamai, „surežisavus“ netgi vieną įvartį, įmanoma surežisuoti visą mačo rezultatą, kas nėra įmanoma, pavyzdžiui, krepšinyje. Taigi *panaikinti nenuspėjamumą* futbole yra santykinai lengviau nei kitose sporto šakose. Kitas svarbus kriterijus yra futbolo sąsajos su komercializacija bei lažybomis – tai

²⁶⁹ Hill D. *The Fix. Soccer and Organized Crime*. Kanada, 2008, p. 43.

²⁷⁰ Hill D. *The Fix. Soccer and Organized Crime*. Kanada, 2008, p. 41-42, 44.

yra viena iš pačių pelningiausių bei populiariausių sporto šakų ir joje „statymai“ vieni iš didžiausių.

Krepšinis²⁷¹ yra pažeidžiama sporto šaka manipuliacijų sporto rezultatais aspektu, turint omenyje tiek nacionalinius, tiek tarptautinius atvejus. Pavyzdžiui, 2007 m. vasarą Tim Donaghy, NBA teisėjas buvo užtiktas naudojęs konfidencialią informaciją lažindamasis dėl NBA rungtynių rezultato – šią informaciją jis teikdavo bukmekeriams ir lošėjams pažeisdamas NBA taisyklių procedūras.²⁷² Federalinis tyrimų biuras (angl. FBI) išsiaiškino, kad Donaghy atskleidė konfidencialią informaciją, įskaitant žaidėjų traumas ir teisėjų pavardes konkrečiuose mačuose.²⁷³ 2007 m. rugpjūčio 15 d. Donaghy buvo pripažintas kaltu už du nusikaltimus: sukčiavimą bendrininkaujant ir naudojantis įtaka ir bendrininkavimą perduodant informaciją, susijusią su lažybomis. Jis nuteistas 15 mėnesių laisvės atėmimu ir turėjo sumokėti 217 266 94 JAV dolerių restitucijos.²⁷⁴ 2008 m. vasario 8 d. Donaghy's bendrininkai J. Battista ir T. Martino taip pat buvo nuteisti laisvės atėmimu už tuos pačius nusikaltimus. Battista nuteistas 15 mėnesių, o Martino – 12 mėnesių ir 1d.²⁷⁵

Vieno iš **Lietuvos krepšinio** trenerių teigimu, manipuliacijos sporto rezultatais krepšinyje nėra paplitę. Tam yra įvairių priežasčių, pagrindinės tokios: *„būtų sugriautas autoritetas žaidėjų akyse, taip pat pasitikėjimas kaip specialistu visuomenės akyse. Krepšinyje manipuliacijos matosi, jas sunkiau paslėpti nei futbole ir dėl pačio žaidimo specifikos, ir dėl to, kad Lietuvos visuomenė puikiai supranta krepšinį, domisi, vertina. Futbole galima 88 minutes žaisti sąžiningai ir tik paskutinėm dviem vaidinti kovą; krepšinyje, tuo tarpu, juokinga būtų, jei žaidėjai stovėtų ir nieko nedarytų. Taip pat*

²⁷¹ Analizuojant manipuliacijų sporto rezultatais paplitimą **krepšinyje**, buvo konfidencialiai interviuoti du aukšto lygio Lietuvos krepšinio treneriai, vienas sporto žurnalistas, tirta JAV literatūra ir JAV pateikta ataskaita, pabaigoje pateikta apibendrinta autorės pozicija. Kai kurie futbolo ekspertai neretai krepšinį lygino su futbolyje ir pateikė tam tikrų išvalgų. Taip pat analizuoti ir palyginti nacionaliniai bei kitų šalių interviu, teismų praktikos ir mokslinių publikacijų duomenys.

²⁷² Mc Laren Richard H. *Corruption: Its Impact on Fair Play*. 19 Marq Sports Law Review, Vol. 19, No. 1, 2008, p. 29.

²⁷³ Mc Laren Richard H. *Corruption: Its Impact on Fair Play*. 19 Marq Sports Law Review, Vol. 19, No. 1, 2008, p. 29, taip pat:

http://hosted.ap.org/specials/interactives/documents/100208nba_pedowitz.pdf [Žiūrėta 2011 11 25].

²⁷⁴ *United States v. Donaghy*, 570F. Supp 2d 411 (E.D.N.Y.2008).

²⁷⁵ Mc Laren Richard H. *Corruption: Its Impact on Fair Play*. 19 Marq Sports Law Review, Vol. 19, No. 1, 2008, p. 30.

akcentuotina, jog pelnytis iš lažybų Lietuvos krepšinyje būtų keblu, nes krepšinyje dėl pačio žaidimo dinamikos sudėtinga pakreipti rezultatai į vieną ar kitą pusę. Jeigu tenise žinant, koks yra lažybų koeficientas, galima simuliuoti traumą, krepšinyje tokiai simuliacijai reikėtų vos ne visos komandos išitraukimo ir atitinkamos vaidybos“.²⁷⁶ Pasak eksperto, vienas iš didžiausių skandalų, susijusių su rungtynių pardavimu, buvo „išpūstas burbulas“ realiai jokių manipuliacijų nevyko. Šis skandalas įvyko 2010 m. gegužę tarp „Žalgirio“ ir „Lietuvos Ryto“. „Žalgirio“ klubas apkaltino „Žalgirio“ trenerį specialiai pralaimėjus rungtynes. Tuo tarpu treneris kategoriškai paneigė tokius kaltinimus vadindamas juos absurdu, kurių pagrindu ir buvo atleistas.²⁷⁷ Šis incidentas sporto bendruomenės atstovų vertintas nevienareikšmiškai. Viena vertus, buvo teigiama, jog neįmanoma, kad „Žalgiris“ susitartų su „Lietuvos Rytu“, nes tai yra amžini priešai.²⁷⁸ Kita vertus, teigta, jog „Žalgiriui“ pralaimėjimas nieko ypatingai nereiškė, tuo tarpu „Lietuvos Rytui“ – reiškę patekimą į Eurolygą, todėl susitarimas būtų visiškai įmanomas, be to, pažymėtina, jog „Žalgiris“ priklauso Ūkio bankui, o „Lietuvos Rytas“ – Snoro bankui, abu bankai kilę iš rusiško kapitalo, todėl susitarimas būtų realus.²⁷⁹ Tačiau kol kas šie pareiškimai yra tik gandai – tam tikri krepšinio ekspertai visiškai netiki tokiais gandais, teigdami, kad Lietuvos krepšinyje, išskyrus tarybinius metus, panašių susitarimų apskritai nėra buvę, o apkaltintas krepšinio treneris yra absoliučiai patikimas, niekada neišitraukęs ir neišitrauksiantis į panašias manipuliacijas.²⁸⁰

Tuo tarpu potencialių nukentėjusiųjų nuo manipuliacijų krepšinyje požiūriu, manipuliacijos krepšinyje yra rimta problema. Panašių išvalgų pateikia ir vienas iš lažybų rinkos ekspertų. Jo teigimu, Lietuvos krepšinio pažeidžiamumą korupcijai liudija tai, kad viena iš didžiausių pasaulyje lažybų

²⁷⁶ KrT1 (krepšinio treneris). Interviu data: 2010 m. lapkričio 11 d.

²⁷⁷ Pavyzdžiui, <http://www.delfi.lt/news/sport/eurobasket2003/dmaskoliunas-kaltinimai-man--pati-didziausia-nesamone.d?id=32164769> [Žiūrėta 2011 02 04].

²⁷⁸ FP1 (futbolo pareigūnas). Interviu data: 2010 m. gegužės 13 d.

²⁷⁹ FT1 (futbolo treneris). Interviu data: 2010 m. gegužės 13 d.

²⁸⁰ SpŽ1 (sporto žurnalistas). Interviu data: 2010 m. birželio 14 d.

bendrovių – Pinnacles²⁸¹ – išėmė LKL iš lažybų pasiūlos, nors, pavyzdžiui, kur kas silpnesnė Estijos lyga nėra išimta.²⁸² Didžiausia lažybų organizatorė Lietuvoje „Top Sport“ dar 2006 m. teigė patyrusi nuostolių dėl kelių nesąžiningų statymų. Įmonei įtarimų sukėlė statymai dėl NKL rungtynių tarp Tauragės „Bremenos“ ir Pakruojo „Merestos“. Pasak pranešimo, vienu metu Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje buvo statomos didelės pinigų sumos už Tauragės „Bremenos“ komandos pergalę, nors ji buvo čempionato autsaiderė. Pastaroji komanda šį mačą ir laimėjo. „Top Sport“ bukmekeriai tuoj pat įtartiną lažybų įvykį užblokavo, tačiau vis tiek buvo spėta pastatyti kelis tūkstančius litų su koeficientu „5“. Lažybų organizatoriai teigė, kad tiek pinigų lažybos dėl NKL rungtynių baigties nesutraukia per visą mėnesį.²⁸³

Panašus incidentas įvyko ir pastaruoju metu: LKL čempionate įtarimų sukėlė ne tik keisti Palangos „Naglio“ krepšininkų veiksmai Kaune su „Žalgirio“ klubu, bet ir lažybose statytos didžiulės sumos. Žingsniai, pažeista kamuolio varymo taisyklė, net 3 prarasti kamuoliai atliekant netikslų perdavimą, nepataikytos baudos, po savo krepšiu po kelis sykius iš eilės neatkovojami kamuoliai. Paskutinėmis minutėmis per antradienio LKL dvikovą su „Žalgiriu“ palangiškiai buvo tarsi suakmenėję. Rungtynių išvakarėse lažybų bendrovės sulaukė didžiulių statymų už Palangos komandos pralaimėjimą. Lažybininkams įtarimą sukėlė ne tik tai tūkstantinės sumos, bet ir tai, kad buvo statyta už nesėkmę itin dideliu – per 30 taškų skirtumu.²⁸⁴

Lietuvos krepšinio federacijos sudaryta specialioji komisija konstatavo, kad **Palangos „Naglio“ žaidėjai dalyvavo lažybose** dėl savo rungtynių ir rekomendavo imtis priemonių, kad ateityje tokių dalykų nebūtų. „Specialioji komisija surinko ir ištyrė su minėtais įvykiais susijusią medžiagą. Komisija konstatavo, kad „Naglio“ žaidėjai dalyvavo lažybose dėl savo klubo rungtynių baigties, – nurodė Lietuvos krepšinio federacijos generalinis sekretorius

²⁸¹ Prieiga per internetą: <http://www.pinnaclesports.com/?AspxAutoDetectCookieSupport=1> [Žiūrėta 2011 11 15].

²⁸² LRE1 (lažybų rinkos ekspertas - ponteris). Interviu data: 2011 m. lapkričio 12 d.

²⁸³ Top Sport teigia patyrusi nuostolių dėl kelių nesąžiningų statymų. Prieiga per internetą: http://www.krepsinis.net/news.php?news_id=63863 [Žiūrėta 2011 11 15].

²⁸⁴ „Naglio“ žaidėjai įtariami statę už savo komandos pralaimėjimą. <http://www.krepsinis.net/naglio-zaidejai-itariami-state-uz-savo-komandos-pralaimėjima-169903.html> [Žiūrėta 2011 10 21].

M. Balčiūnas. Komisijos nuomone, toks žaidėjų elgesys prasilenkia su sporto etikos ir garbingo žaidimo principais, daro žalą Lietuvos krepšinio įvaizdžiui, todėl negali būti toleruotinas²⁸⁵, 3 žaidėjams buvo skirtos 3 000 litų baudos. Sankcijos, remdamasis LKL čempionato nuostatais, kolegialiai pritaikė LKL generalinis direktorius ir varžybų direktorius.

Generalinė prokuratūra tuo tarpu teigė, jog trūksta informacijos pradėti ikiteisminiam tyrimui: „vien ta aplinkybė, jog krepšininkai dalyvavo lažybose dėl rungtynių, kuriose patys žaidė, neleidžia daryti išvados, jog buvo padarytas nusikaltimas. Būtina papildoma informacija, kurią reikia aiškintis prieš pradedant ikiteisminį tyrimą arba jį pradėjus (pvz., ar lažybose dalyvavę krepšininkai žinojo jų baigtį, ar rungtynės vyko sąžiningai, ar buvo tyčia pralaimėta ir pan.)²⁸⁶“ Autorė nesutinka su prokuratūros pozicija: manytina, jog faktas, kad krepšininkai dalyvavo nesąžininguose statymuose, yra visiškai pakankamas ikiteisminiui tyrimui pradėti pagal LR BK 182 str. Akcentuotina, jog pagal LR BPK 167 str. 2 d. jeigu šio straipsnio 1 dalyje nurodytos nusikalstamos veikos **turi visuomeninę reikšmę** (...), ir nėra nukentėjusiojo skundo ar jo teisėto atstovo pareiškimo, **ikiteisminis tyrimas dėl šių veikų privalo būti pradėtas prokuroro reikalavimu**. Krepšinis neabejotinai turi visuomeninę reikšmę ne tik Lietuvos sportui, bet ir Lietuvos ekonomikai, kultūrai apskritai, todėl manytina, jog ikiteisminis tyrimas privalėjo būti pradėtas. Be to, tikėtina, jog krepšininkai įgijo didelės vertės svetimą turtą, tokiu atveju taikomos bendrosios normos, reglamentuojančios viešąjį kaltinimą, kuomet ikiteisminis tyrimas pradedamas prokurorui ar ikiteisminio tyrimo pareigūnui patiems nustatčius nusikalstamos veikos požymius (LR BPK 166 str. 2 d.). Tačiau suprantama, kad net nepradėjus ikiteisminio tyrimo, neišmanoma nustatyti, kokios vertės turtas buvo įgytas.

Autorės ir kai kurių ekspertų manymu, Generalinės prokuratūros argumentus sąlygojo artėjantis Europos krepšinio čempionatas, kuris sutrukdė

²⁸⁵ Lietuvos krepšinio federacijos pateikiama informacija: <http://www.musukrepsinis.lt/lt/index;news;show.id.20.item.1241.page.6> [Žiūrėta 2011 10 21].

²⁸⁶ Prieiga per internetą: <http://www.15min.lt/naujiena/sportas/krepsinis/prokuraturos-pozicija-del-lkl-lazybu-skandalo-truksta-informacijos-23-146196> [Žiūrėta 2011 11 15].

kelti potencialiai Lietuvos krepšinio reputaciją menkinančius klausimus, tačiau teisine prasme tokia „slapukavimo“ situacija vertintina neigiamai.

Kitas pastarojo meto atvejis, realiai pasiekęs teismą, liudija sporto visuomenės globalumą, mobilumą ir „susikalbėjimą“ tarp skirtingų sporto šakų atstovų. Panevėžio apygardos teisme pradėta byla, kurioje iš nesąžiningų rungtynių tikėjęsi pasipelninti panevėžiečiai buvo teisiami už turto prievartavimą. Panevėžio reketininkų taikiniu tapo pastaruojų metu Alytaus komandoje rungtyniaavęs **krepšininkas** M. J. Pagal kaltinamąją išvadą M. J. su trimis teisiamaisiais buvo nuvažiavęs į Estiją, ten susitiko su dviem vietos **futbolininkais**. Estams neva buvo duota 1000 eurų, ir šie pažadėjo lietuvius perspėti apie artėjančių **tarptautinių rungtynių baigtį**. Tačiau keturi teisiamieji įtarė, kad krepšininkas iš estų informaciją gavo, ja pasinaudojo, laimėjo didelę pinigų sumą, tačiau sėkme nepanoro dalytis. Šaltinių teigimu, už statymus Estijoje keturi panevėžiečiai tikėjosi laimėti ir pasidalyti 50 000 eurų (apie 173 000 litų). M. J. teisme neigė dalyvavęs lažybose Estijoje. Neva jis važiavęs pas futbolininką A. D. tartis dėl šiam palankios sutarties sudarymo.²⁸⁷

Teismo nuosprendyje patvirtinta, jog G. Ž. ir A. M. kaltinami prievartavę didelės vertės svetimą turtą iš M. J., pavartojant psichinę prievartą ir fizinį smurtą. Šis kaltinimas pasitvirtino iš dalies. Teismas nusprendė, kad kaltinamieji padarė nusikalstamas veikas, numatytas LR BK 294 str. 2 d.; LR BK 233 str. 1 d. (savavaldžiavimas ir poveikis liudytojui, nukentėjusiam asmeniui, ekspertui, specialistui ar vertėjui).²⁸⁸

Vertinant šią bylą, visų pirma, pažymėtina, jog tai precedentas teismų praktikoje, kai nuteisiami asmenys, susiję su nesąžiningomis sporto lažybomis. Atitinkamas precedentas *per se* vertintinas pozityviai, galbūt jis padės pagrindus tolimesniam baudžiamosios atsakomybės už sukčiavimą sporto srityje realizavimui. Vis dėlto, matyti, kad šioje byloje gausu neišspręstų klausimų tuo aspektu, kad nukentėjusysis galimai dalyvavo nesąžininguose

²⁸⁷ Panevėžio apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-62-349/2011. Taip pat: http://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/nusikaltimai_ir_nelaimes/lazybu_aistra_paverte_reketininkais/ [Žiūrėta 2011 11 27].

²⁸⁸ Panevėžio apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-62-349/2011.

„statymuose“, kėsinosi tokiu būdu sukčiauti, tačiau apie tai beveik neužsiminta, teismo nuosprendyje tik lakoniškai pažymėta, kad „nors M. J. neigė bet kokias skolas ar susitarimus su kaltinamaisiais, tačiau būtina pripažinti, kad jo parodymai šioje dalyje nėra visiškai nuoseklūs“. Akcentuotina, jog M. J. sutiko važiuoti į Estiją susitikti su žmonėmis, kurie duos kažkokią informaciją apie komandas, kurios gali laimėti, o kurios – pralošti.²⁸⁹ Manytina, jog šie parodymai yra pakankami naujam ikiteisminiam tyrimui pradėti dėl pasikėsینimo sukčiauti, tačiau (ir vėl) atitinkamas tyrimas, kur nuteistieji ir nukentėjusysis taptų įtariamaisiais, disertacijos autorės žiniomis, (kol kas) pradėtas nebuvo. Objektivumo dėlei, akcentuotina, jog nepradėtas ikiteisminis tyrimas savaime nereiškia teisėsaugos institucijų vangumo: tikėtina, kad reikšminga informacija perduota policijai ir vykdoma slapta žvalgybinio pobūdžio veikla pagal Operatyvinės veiklos įstatymą,²⁹⁰ ir tik laiko klausimas, kada (surinkus pakankamai duomenų įtarimams pareikšti) bus pradėtas ikiteisminis tyrimas.

Apibendrinant teigtina, kad tikslų manipuliacijų sporto rezultatais paplitimą krepšinyje vienareikšmiškai sudėtinga įvertinti remiantis kelių atvejų analize, tačiau, ir Lietuvos, ir užsienio patirtis rodo, jog tai yra problema, kurios negalima ir neleistina ignoruoti. Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos teisėsaugos institucijų reakcija į vieną iš manipuliacijų sporto varžybų rezultatais atvejų buvo neadekvati tuo aspektu, kad nebuvo pradėtas ikiteisminis tyrimas. Kitu atveju taip pat galėjo būti pradėtas ikiteisminis tyrimas, kur nukentėjusysis vienoje byloje, susijusioje su turto prievartavimu, taptų įtariamuoju kitoje byloje dėl pasikėsینimo sukčiauti. Taigi vertinant teisėsaugos institucijų veiksmus, viena vertus, galima mąstyti pozityviai – esą atsirado precedentas, kuriame nuteisti asmenys, susiję su manipuliacijomis; kita vertus, atitinkamas precedentas nėra pakankamas ir reikėtų, kad teisėsaugos institucijos aktyviau tirtų įtartinus veiksmus nevengdamos ir kontraversišku sprendimu, numanomai kenksiančių Lietuvos sporto prestižui.

²⁸⁹ Panevėžio apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-62-349/2011.

²⁹⁰ Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 65-2633.

Atkreiptinas dėmesys, kad vien iš sukčiavimo krepšinyje raiškos analizės galima patvirtinti pirmąją tyrimo hipotezę: kad manipuliacijos Lietuvos sporte vyksta, tačiau nepakankamai tiriamos, ką sąlygoja ir natūralus bei dirbtinis (apie manipuliacijas nepranešama arba jos tikėtina, kad dėl politinės valios stokos tiriamos nepakankamai aktyviai), ir ribinis (apie manipuliacijas pranešama, bet jos netiriamos motyvuojant teisinio kvalifikavimo keblumais) šių veikų latentiskumas.

Šachmatai²⁹¹ Lietuvos kontekste yra (taip pat) tas sportas, kur įmanoma rasti šiek tiek oficialių duomenų – teismų praktikos, bylojančios apie (tikėtiną) susitarimų dėl partijų rezultato egzistavimą. Kauno miesto apylinkės teismas nagrinėdamas civilinę bylą dėl garbės ir orumo moralinės žalos atlyginimo, nustatė, kad tretysis asmuo būdamas laikraščio „Kauno diena“ puslapio šachmatų klubas „16 prieš 16“ vedėju, 1997 m. liepos 21 d. išspausdino 4 dalių šachmatų apžvalginį straipsnį, kurio vienoje dalyje „ne taškų prekybai“ buvo ir ieškovų nurodyti teiginiai „Radviliškio tarptautiniame turnyre dėl kai kurių žaidėjų nesportiško elgesio buvo iškreipti sportiniai varžybų rezultatai. Kalbama apie paplitusį gėdingą reiškinį – prekybą taškais“ Radviliškio paskutiniąją turnyro dieną. Pirmiausia A. Z., užsitikrines pirmąją vietą, leido sau šitaip pralaimėti, R. M. pastarąjį iškėlęs į trečiąją vietą.²⁹²

Teismui išanalizavus viso straipsnio ir jo dalies „ne-taškų prekybai“ kontekstą, laikytina, kad straipsnyje išreikšta žinomo ir patyrusio šachmatų

²⁹¹ Tiriant susitarimų dėl varžybų baigties paplitimą **šachmatų sporte** Lietuvoje, buvo konfidencialiai interviuojami buvę ir esami šachmatų profesionalai, analizuotos tikėtinais ar neabejotinai sutartos konkrečios šachmatų partijos, duomenys gretinti su moksline literatūra.

²⁹² Teismas, atsižvelgdamas į konkrečias faktines aplinkybes kiekvienu atveju turi spręsti, ar paskleistos žinios, ar tik pareikšta nuomonė. Išaiškinta, kad atribojant žinią/faktą ir duomenis nuo nuomonės, teismas turi vadovautis šiomis sampratomis. Faktas – tai tikras, nepramanytas įvykis, reiškinys, dalykas. Žinia – tai informacija apie faktus ir jų duomenis, grindžiama tiesa. Nuomonė – asmens subjektyvus faktų ir duomenų vertinimas, požiūris, perduodamos mintys, idėjos bei pastabos apie žinias, susijusias su tikrais įvykiais. **Žiniai taikomas tiesos kriterijus, nuomonei tiesos kriterijus netaikomas, bet ji turi remtis tikrais faktais.** Teismui išanalizavus viso straipsnio ir jo dalies „ne-taškų prekybai“ kontekstą, laikytina, kad straipsnyje išreikšta žinomo ir patyrusio šachmatų apžvalgininko nuomonė įvertinant tarptautinio turnyro Radviliškyje rezultatus. Teismas negali įpareigoti atlyginti žalą už išsakytą nuomonę, net jeigu ji būtų šokiruojanti ar kelianti nerimą, nes tuo būtų pažeidžiamas Konstitucijos 28 str bei EŽTK 10 str, įtvirtinantys asmens teisę turėti įsitikinimus ir juos laisvai reikšti. Todėl ieškovų ieškiniai dėl žalos atlyginimo netenkintini. Civ. Byla nr. 2-2309/99 dėl garbės ir orumo ir moralinės žalos atlyginimo. Kauno m. apylinkės teismo 1999 m. balandžio 30 d. sprendimas.

apžvalgininko nuomonė įvertinant tarptautinio turnyro Radviliškyje rezultatus. Teismas negali įpareigoti atlyginti žalą už išsakytą nuomonę, net jeigu ji būtų šokiruojanti ar kelianti nerimą, nes tuo būtų pažeidžiamas Konstitucijos 28 str. bei EŽTK 10 str., įtvirtinantys asmens teisę turėti įsitikinimus ir juos laisvai reikšti. Todėl ieškovų ieškiniai dėl žalos atlyginimo netenkintini.²⁹³

Taigi teismo nutartyje susitarimas dėl partijos rezultato nebuvo įrodytas ir nebuvo siekiamas įrodyti remiantis tuo, kad nuomonei, išsakytai žiniasklaidos priemonėse, skirtingai nei faktui netaikomas tiesos kriterijus, todėl nuomonė gali būti ir teisinga, ir klaidinga ir nėra tikslinga aiškintis, ar reiškinys išdėstytas nuomonėje iš tikrųjų vyko. Vertinant bylą, pastebėtini šie aspektai:

1. Iš principo teismas neanalizavo, ar mačas buvo fiksuotas, ar ne, nes laikė tą civilinėje byloje nereikalinga.
2. Atitinkamai, ieškovas, neigęs, kad mačas buvo sutartas, negavo kompensacijos už garbės ir orumo įžeidimą.

Įdomu būtų panagrinėti hipotetinę situaciją – jeigu ieškovas būtų kreipęsis į teismą dėl šmeižimo pagal LR BK 154 str., tuomet manytina, kad ieškovas turėtų daugiau galimybių bylą laimėti ir prisiteisti kompensaciją (jeigu nebūtų įrodyta, jog mačas buvo fiksuotas). Taigi, jei sutartos rungtynės būtų laikomos nusikalstama veika, žurnalistai publikuodami straipsnius apie taškų prekybą turėtų būti kur kas atsargesni. Kita vertus, net ir neįvykus hipotetinei situacijai, teismas, turėdamas bylos duomenis iš principo galėtų bylą perduoti prokuratūrai, kad ši iširtų, ar nebuvo padaryta sukčiavimo ar kitokia nusikalstama veika. Tačiau tokių veiksmų nebuvo imtasi. Taigi ir šachmatų, kaip ir krepšinio, pavyzdys liudija, kad manipuliacijų latentškumas yra ne tik natūralus, bet ir dirbtinis: teisėsaugos institucijoms ne tik natūraliai nepranešama, bet ir pačios institucijos, potencialiai žinodamos apie veikas, nepradedą ikiteisminių tyrimų.

Pasak vieno iš šachmatų ekspertų, *„užsienyje vienas iš žinomiausių pastarojo meto įvykių, susijusių su susitarimais dėl šachmatų partijos*

²⁹³ Ten pat.

rezultato, buvo tarp didmeistrių Aseevo ir pasaulio čempiono Ponomariovo. Prieš partiją Aseevas pasiūlė lygiasias Ponomariovui. Po to Ponomariovas paskambino rėmėjui ir rėmėjas liepė jam lošti. Ponomariovas partiją laimėjo. Kitas didmeistris Tiviakovas sakė, kad Ponomariovas nesąžiningas, reikėjo sutikti lygiosiomis, nes taip buvo susitarta. Pasaulio čempionas Botvinnikas savo autobiografijoje rašo, kad jis yra taręsis lygiom. Bet niekada nepardavė taško. Tarp daugelio šachmatininkų jei susitarei lygiom, vadinasi esi draugiškas“. Nors Lietuvos didmeistrio teigimu, „atrodo, kad bet koks rezultato nustatymas prieš partiją yra apgaulė“.²⁹⁴ Lietuvoje, pasak šachmatų profesionalų, šachmatų sporte susitarimai dėl varžybų baigties nėra norma, susitarimai dėl varžybų baigties šachmatuose nėra tiek paplitę, nes šachmatuose nėra tiek daug pinigų, beveik nėra lažybų; „tai iš esmės priklauso nuo žaidėjo charakterio – jei žaidėjas kovingas, jis nefiksuos; jei nekovingas, gali būti visko“.²⁹⁵ Nors nesąžiningų partijų pasitaiko, tačiau jas įrodyti yra sudėtinga. Viena vertus, netgi galima teigti, kad jų įrodyti neįmanoma, nes: 1) sutartinių ir nesutartinių partijų kokybė gali būti vienoda, t.y. ir įprastose nesutartinėse partijose žaidėjai daro daug klaidų, t.y. iš partijų užrašų neįmanoma spręsti apie mačo fiksavimą. 2) greituosiuose šachmatuose ar „žaibe“ komercinių turnyrų atveju nėra užrašomos partijos, t.y. sumažėja dokumentų, kuriais remiantis būtų galima mėginti įrodinėti, kad partija sutartinė; 3) kartais net patys šachmatininkai neatskirtų fiksuotų mačų nuo varžybų taktikos. Pavyzdžiui, pirmoje turnyro pusėje neretai be jokių susitarimų (o kartais su jais) taupomos jėgos, partijos gana greitai baigiamos lygiosiomis.²⁹⁶ Akcentuotina tai, kad susitarimai dėl varžybų baigties šachmatuose pagal *modus operandi* yra giminingi kitose sporto šakose naudojamoms taktikoms. Rytų Europos šachmatininkai yra atidirbę „peletono“ techniką – grupės žaidėjų susitarimą prieš varžybas, ką praleisti į priekį.

²⁹⁴ ŠŽ2 (šachmatų žaidėjas). Interviu data: 2010 m. gegužės 7 d.

²⁹⁵ ŠŽ2 (šachmatų žaidėjas). Interviu data: 2010 m. gegužės 7 d.

²⁹⁶ Panašios taktikos, pavyzdžiui, sovietinių šachmatininkų polinkis (karteliniai susitarimai) tarpusavyje žaisti lygiosiomis, o su vakariečiais – kovoti, tiriamos mokslinėje literatūroje. Plačiau: Charles C. Moul. *Did the Soviets Collude? A Statistical Analysis of Championship Chess 1940-64*. Miami University. John V. Nye. George Mason University- Department of Economics. Prieiga per internetą: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=905612 [Žiūrėta 2011 11 12].

Pavyzdžiui, „penkių asmenų grupė susitaria, kad prizinį fondą dalins po lygiai arba po ketvirtadalį, kiti mažiau. Pirmoje turnyro pusėje tarpusavyje žaidžiant neiekojamos jėgos, susitariama tarpusavyje lygiosiomis. Antroje turnyro pusėje vyksta grynas išskaičiavimas, pralošia ar laimi tas, kuriam ir kaip naudingiau. Šis metodas kilęs iš dviračių sporto, kur jis yra visiškai legalus, laikomas gana vykusia taktika. Keli specialiai mažina tempą, kad grupę važiuotų, o keli paleidžiami į priekį. Panašiai ir šachmatuose“.²⁹⁷

Kaip jau minėta, tiriant susitarimų dėl varžybų baigties paplitimą Lietuvoje, be kita ko, buvo analizuotos tikėtinais ar neabejotinai sutartos šachmatų partijos. Analizės metu buvo ieškoma tam tikrų **indikatorių, parodančių, kad partijos ar netgi visos varžybos galimai fiksuotos**. Siekiant surasti atitinkamus indikatorius, sudaryta duomenų bazė (lentelė) iš Lietuvos šachmatininkų partijų, žaistų nacionalinio ir tarptautinio lygio varžybose. Analizuotos dvidešimt tikėtinais fiksuotų partijų ir palygintos su kontroline grupe – 20 nefiksuotų partijų, žaistų tose pačiose ar panašaus lygio varžybose. Lentelėje išskirti 6 kintamieji (kriterijai), pagal kuriuos įmanoma nustatyti, ar partija yra sutarta: tai rezultatas, ėjimų skaičius, turnyro rūšis, varžovų reitingo skirtumas, ratas bei šiurkščių (akivaizdžių klaidų skaičius partijoje). Nefiksuotos sąžiningos partijos atrinktos taip, kad kuo daugiau kriterijų sutaptų su fiksuotomis partijomis tam, kad būtų įmanoma kuo tiksliau nustatyti rodiklius, galima parodančius, kad partijos sutartos. Pavyzdžiui, tam tikrais atvejais egzistavo įtarimų, jog visas turnyras sutartas, tačiau, kad atitinkami įtarimai neva prarastų pagrindą, į turnyrą buvo kviečiamas žinomai sąžiningas šachmatininkas, kuris niekada nepralošinėja ir nesutinka lygiosiomis dėl pinigų. Tokiu atveju sąžiningo žaidėjo (kuris nebūtinai yra iš Lietuvos) partijos patenka į kontrolinę grupę, o kitų žaidėjų – į tikėtinais sutartų partijų grupę.

²⁹⁷ ŠŽ1 (šachmatų žaidėjas). Interviu data: 2010 m. gegužės 6 d.

6 lentelė. Kiekybinio lyginamojo sutartų ir nesutartų partijų tyrimo rezultatai²⁹⁸

Tikėtina sutartos partijos							
Partijos numeris	Rezultatas	Ėjimų skaičius	Turnyro rūšis ir rezultato reikšmingumas	Varžovų reitingo skirtumas ²⁹⁹	Ratas	Akivaizdžių klaidų skaičius partijoje	Pastabos
1	½	10	Ratų, asmeninis, turnyras dėl titulo	-50 ELO punktų	1 (iš 10)	0	Uždara, ne itin kovinga partijos pradžia
2	½	7	Ratų, asmeninis, turnyras dėl titulo	+44	1 (iš 10)	0	Uždara, nekovinga partijos pradžia
3	½	24	Ratų komandinis, nacionalinis čempionatas	-134	9 (iš 9)	2 itin šiurkščios klaidos	Aiškiai geresnėje pozicijoje baltieji sutiko lygiosiomis nesant laiko trūkumo.
Nesutartos kontrolinės partijos							
	Rezultatas	Ėjimų skaičius	Turnyro rūšis ir rezultato reikšmingumas	Varžovų reitingo skirtumas	Ratas	Šiurkščių (akivaizdžių) klaidų skaičius partijoje	Pastabos
1	1:0	49	Ratų komandinis, nacionalinis čempionatas	Vienas iš žaidėjų be reitingo	9 (iš 9)	2-3	Juodieji praleido kelis taktinius smūgius
2	½	43	Ratų komandinis, nacionalinis čempionatas	-171	9 (iš 9)	Akivaizdžių nematyti	Manevringa strateginė kova
3	1:0	33	Ratų komandinis, nacionalinis čempionatas	146	9 (iš 9)	1	Partija baigėsi ataka

Analizuojant lyginamąją lentelę pagal įvairius kriterijus, galima atskleisti prasmingų tendencijų. Pavyzdžiui, aiškiai matyti net ir iš santykinai

²⁹⁸ Visa lentelė (nedidelė duomenų bazė) pateikiama disertacijos prieduose.

²⁹⁹ Plusas prieš skaičių reiškia, jog baltųjų reitingas aukštesnis, minusas – kad aukštesnis juodųjų reitingas.

nedidelės imties (turimos omenyje 40 partijų, pateiktos prieduose), jog sutartose partijose dažniau sutinkama lygiosiomis ir jos trumpesnės.³⁰⁰

Apibendrinant kiekybinio tyrimo rezultatus ir papildant juos induktyvaus tyrimo rezultatais (kurie buvo gauti atliekant pusiau struktūruotus interviu su aktyviai žaidžiančiais ar žaidusiais šachmatininkais bei jų treneriais), teigtina, kad:

1. Fiksuotų partijų daugiau įvyksta ratų sistemos turnyruose, kuriuose kovojama dėl tarptautinių titulų, nei šveicariškos sistemos atviruose turnyruose (kur paprastai kovojama tik dėl piniginių prizų).
2. Sutartinių mačų atveju lygiųjų skaičius yra didesnis, mažiau rezultatyvių partijų, ir lygiosiomis dažniau sutinkama partijos pradžioje, partijos trumpesnės.
3. Jeigu turnyre dėl tarptautinio titulo dalyvauja tituluotas užsienio šalies atstovas su aukštu reitingu ir akivaizdu, kad jis nesistengia kovoti dėl pirmos ar antros vietos, galima spėti, kad visas turnyras fiksuotas, t.y. aukšto reitingo užsieniečiui pakankamai sumokėta, kad jis nesistengtų ir leistų vykdyti normas savos šalies atstovams.

Objektyvumo dėlei, pastebėtina, kad mačų fiksavimo „kultūra“ Lietuvos šachmatuose yra santykinai neaukšto lygio. Paprastai vien tik iš partijos, debiute pasibaigusios lygiosiomis, užrašų galima pagrįstai spėti, kad rezultatas sutartas iš anksto. Lietuvos šachmatininkai neturi ypatingų strategijų, kaip nusišlepti sutartas partijas, kokių esama, pavyzdžiui, fiksuotose tarptautiniuose futbolo mačiuose. Tam yra kelios priežastys: 1) patys šachmatininkai sutartų partijų (ypač lygiųjų) nelaiko „blogybe“, todėl ir nesistengia jų slėpti; 2) neretai Lietuvos šachmatų turnyrų dizainas būna įtemptas, žaidžiama po dvi partijas per dieną ir dėl to siekiama pailsėti, sutarti kelias turnyro partijas lygiosiomis. Dėl šių priežasčių sutartos lygiosios daugelio trenerių ir jų

³⁰⁰ Siekiant užtikrinti respondentų anonimiškumą bei laikytis tyrimo etikos principų, absoliučiai visų žaidėjų pavardės nenurodomos. Pažymėtina, kad galimai fiksuotų šachmatų partijų suvestinė yra ekspertų vertinimais ir asmenine patirtimi grįsta informacija, tačiau jokių būdu ne teismo ar kitos institucijos patvirtinti įrodymai. Taigi ši kiekybinį tyrimą galima laikyti veikiausiai iliustracija, kaip įmanoma įvertinti susitarimų dėl varžybų baigties paplitimą bei atrasti įtartinus indikatorius, tačiau ne kaip galutinių, nekvestionuotinių ir tikslių išvadų ar juo labiau įtarimų ar kaltinimų kompleksą.

auklėtinių laikomos vykusia turnyrine strategija, padedančia tausoti jėgas. Atlaidžiai į sutartas lygiašias žiūri ir varžybų teisėjai – Lietuvos šachmatų varžybose už sutartas lygiašias nė karto netaikytas Tarptautinės šachmatų federacijos (FIDE) taisyklėse numatytos sankcijos (įspėjimas, taškų atėmimas ar kitos). Manytina, kad šią „sutartų lygiųjų“ kultūrą įmanoma pakeisti, tačiau tam reikia kompleksinių priemonių: principingų ir kvalifikuotų varžybų teisėjų; mažiau įtempto turnyro dizaino; didesnių prizų, dėl kurių padidėtų kiekvienos partijos vertė. Esant dabartiniams itin ribotiems Lietuvos šachmatų ištekliams, autorės požiūriu, „sutartos lygiosios“ visos šachmatų bendruomenės mastu nėra toleruotinos, tačiau pavienio žaidėjo atveju tai yra mažesnė blogybė nei gresiantis fizinis ir emocinis išsekimas turnyras po turnyro žaidžiant po kelias partijas per dieną arba (jeigu žaidžiama ir viena partija per dieną) tuoj pat po varžybų skubant į geriau apmokamą darbą ar studijas. Taip susiduriame su įdomia „kalinio dilema“, kilusia iš žaidimo teorijos.³⁰¹ Jos esmė tokia, kad nors visai bendruomenei tam tikras (sąžiningas) elgesys būtų vertingesnis, individualiame lygmenyje renkamas nesažiningą elgesį, nes pavieniai individai rinkdamiesi sąžiningą elgesį nukentėtų labiau, jei kiti tuo tarpu ir toliau nukryptų nuo konvencinio elgesio.³⁰²

Apibendrinant teigtina, kad tyrimo metu surinkta bei išanalizuota informacija rodo, jog sukčiavimą sporte (ne tik šachmatuose) įmanoma tyrinėti pritaikant racionalią metodiką, leidžiančią įvertinti potencialią sukčiavimo sporto srityje grėsmę ir apgalvoti, kas galėtų užkirsti tam kelią.³⁰³

³⁰¹ Apie žaidimo teoriją ir kalinio dilemą (anti)korupcinių praktikų kontekste : *We need collective solutions*“ <https://members.weforum.org/pdf/GLF/PaciHead.pdf> [Žiūrėta 2011 11 11]; taip pat: Maennig W. *On the Economics of Doping and Corruption in International Sports*. *Journal of Sports Economics* 2002 3, p. 77, 61-89.

³⁰² Apie tai, kaip ugdyti pasitikėjimą, bendradarbiavimo dvasią, atsikratyti įtarumo ir kartu mėginti išspręsti kalinio dilemą rašoma 2.3.1 disertacijos skyriuje, skirtame etiniams ir socialiniams sukčiavimo sporto srityje prevencijos aspektams.

³⁰³ Šachmatų ekspertai nurodė ir konkrečias specifines priemones, kurių pagalba būtų įmanoma sumažinti susitarimų dėl partijų rezultato lygį. Pirmą priemonę – nustatyti tinkamus rodiklius, kuomet taškų lygybės atveju nustatinėjamos vietos. Pasak šachmatų profesionalo, progreso koeficientas prisideda prie atitinkamų susitarimų, nes labai aiškiai galima nuspėti ir pasiskaičiuoti, kas kokią vietą užims. Tinkamesnis šiuo atveju yra bukholco koeficientas. Su tuo susijusi labai paprasta, bet Lietuvoje neįgyvendinama dėl lėšų stokos priemonė – įdiegti modernesnes kompiuterines programas, nustatančias burtus (SŽ4 (šachmatų žaidėjas). Interviu data: 2010 m. gegužės 10 d.). Antra priemonė – proporcingai išdėstyti prizus. Nedaryti taip, kad pirmos vietos suma būtų žymiai didesnė nei antros. Skandinavijos šalyse kartais prizus taškų lygybės atveju tiesiog dalina po lygiai, neskaičiuoja

Taigi manipuliacijos yra rimtesnė problema sportiniuose žaidimuose ir sportinėse dvikovose nei greitumo, ištvėmės bei jėgos sporto šakose. Sportiniai žaidimai ir dvikova yra pažeidžiamesni manipuliacijoms dėl žaidimų specifikos: interakcijos tarp žaidėjų ir konkretaus rezultato, dėl kurio įmanoma susitarti. Taip pat akcentuotina, kad manipuliacijos sporto varžybų rezultatais yra „imlios“ latentškumui. Natūralus latentškumas atsiranda dėl to, kad policija nesužino apie manipuliacijas; dirbtinis – kad teisėsaugos institucijos nesiima poaktyvių veiksmų tiriant atitinkamas veikas.

2.2 Kriminologinės-sociologinės teorijos, paaiškinančios sukčiavimą sporto srityje sąlygojančius veiksniai

Šioje dalyje sukčiavimo sporte socialinis sąlygotumas analizuojamas remiantis kriminologinėmis teorijomis, empiriniais tyrimais, autorės apibendrinimais ir ekspertų vertinimais. Disertacijoje pristatomos tos kriminologinės teorijos, kurių įžvalgos aktualios būtent sporto sričiai: funkcionalizmas, diferencinių asociacijų teorija, sportininkų asmenybės tyrimai, P. Bordieu sporto sociologija bei postmodernizmas. Kad nekiltų neaiškumų, išsyk pažymėtina, jog kriminologinių teorijų kontekste nėra esminio skirtumo ar kalbama apie sukčiavimą, ar apie apgaulingą elgesį, ar apie kitokį deviacinį elgesį. Todėl šios sąvokos šiame skyriuje vartojamos paraleliai. Deviacinis elgesys, kaip ir bet kuris kitas socialinis procesas, susijęs su daugybe kitų socialinių procesų, yra nuolat jų veikiamas ir pats daro poveikį

papildomų rodiklių – tokią sistemą vienas iš ekspertų vertino teigiamai. Trečia priemonė, turinti įtakos bendram turnyro kovingumui, – už lygiašias duoti vieną tašką, o už pergalę tris taškus. Ši priemonė vertinta nevienareikšmiškai. Vieni teigė, kad tai tinkamas būdas kovojant su ankstyvomis lygiosiomis, kitas ekspertas mano, jog lygiosios yra dėsninga šachmatų partijos baigtis ir ji negali būti nuvertinta ir atitinkamai, už ją negali būti duodama mažiau taškų. Ketvirta priemonė – didinti turnyrų skaidrumą, viešumą. Ratų sistemos turnyruose, į kuriuos žaidėjai kviečiami susitarus su organizatoriais, sutartų partijų tikimybė didesnė, taigi reikia arba organizuoti daugiau šveicariškos sistemos turnyrų, arba į ratų turnyrus kviešti geros reputacijos žaidėjus. Penkta priemonė – didinti teisėjų kvalifikaciją. Teisėjas turi giliai išmanyti tarptautinės šachmatų federacijos (FIDE) taisykles, sekti turnyro eigą. Tas pats pasakytina apie organizatorių. Ir teisėjo, ir organizatoriaus pasyvumas neatleistinas. Dar viena priemonė, jau įdiegta oficialiuose turnyruose, – apskritai uždrausti sutikti lygiosiomis iki keturiasdešimto ėjimo (vadinamosios Sofijos taisyklės). Manytina, jog dauguma priemonių nėra išskirtinės šachmatų sportui ir iš esmės galėtų būti perkeltos ir kitoms sporto šakoms. Plačiau prevencinių priemonių problematika nagrinėjama kitoje (2.3) darbo dalyje.

šiems procesams. Veiksniai, sąlygojantys deviacinį elgesį, gali būti skirstomi į mikro ir makro veiksnius; į asmeninius, tarpasmeninius ir struktūrinius (globalius) veiksnius; į sociologinius, teisinius ir psichologinius veiksnius ir pan. Disertacijoje pasirinkta mikro ir makro veiksmų dimensija kaip parankus būdas atskleisti deviacijų sporte socialinį sąlygotumą, taip pat palyginti įvairias sociologines-kriminologines teorijas bei mokslinius tyrimus.

Disertacijoje tikslingai (dažniau) vartojama „veiksmų“, tačiau ne „priežasčių“³⁰⁴ sąvoka. Sukčiavimo sporto srityje socialinis sąlygotumas labiau suvokiamas kaip abipusiškai priklausomas tinklas, o ne kaip priežastinė hierarchija.³⁰⁵ Kitaip tariant, veiksniai daro įtaką sukčiavimui sporto srityje ir atvirkščiai (sukčiavimas sporto srityje taip pat turi įtakos atitinkamiems veiksmams), socialinis sąlygotumas yra įvairiakryptis procesas, todėl kalbėti apie griežtus ir aiškiai įvertinamus priežastinius ryšius disertacijos kontekste būtų netikslu. Be to, veiksniai yra neutralusis, atsargesnis terminas – terminas „priežastis“ reikalautų paaiškinti, kodėl nevertojamas „sąlygos“ terminas, kokia jų tarpusavio sąveika, „veiksniai“ tuo tarpu gali apimti ir priežastis, ir sąlygas. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad „priežasčių“ terminas yra santykinai painesnis: kriminologijoje yra skirtingų nuomonių apie nusikalstamumo ir atskirų jo rūšių (tipų) priežastis. Bandoma rasti bendras jų priežastis, kurios išsamiai paaiškintų nusikalstamumo ir nusikalstamų veikų konkrečiomis sąlygomis kilmę. Jos vadinamos „pagrindinėmis“ ir „nepagrindinėmis“, „bendromis“ „specifinėmis“ ir panašiai.³⁰⁶

Taigi sukčiavimą sporto srityje stengiamasi suvokti kaip dinamišką socialinį veiksmą tam, kad būtų gaunamas socialiai sąlygotas jo eigos ir poveikio paaiškinimas.³⁰⁷

³⁰⁴ Konkretus reiškinys gali būti kito reiškinio priežastis tik tuomet, jeigu: 1) pirmasis reiškinys atsiranda anksčiau už antrąjį; 2) pirmasis reiškinys yra būtina prielaida antrajam reiškiniui atsirasti; 3) pirmasis reiškinys dėsningai, o ne atsitiktinai lemia antrąjį reiškinį. Babachinaitė G. et al. *Kriminologija*. Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 167.

³⁰⁵ Pagal Martinaitis Ž. *Problemos apibrėžimas politikos analizėje*. Vilniaus universitetas, 2008, p. 80.

³⁰⁶ Babachinaitė G. et al. *Kriminologija*. Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 169.

³⁰⁷ Pagal Ritzer G. *Classical sociology theories*. Blackwell, 2003, p. 321-339.

2.2.1 Funkcionalizmo teorija

Funkcionalizmo teoretikai tvirtina, kad visa visuomenė (įskaitant ir sportą) yra socialinė sistema, turinti savo socialinę struktūrą ir atliekanti tam tikras socialines funkcijas, kiekvienas sistemos narys turi apibrėžtas funkcijas, kurios padeda sistemai darniai funkcionuoti. Funkcionalistas T. Parsons teigė, kad socialinę sistemą sudaro tarpusavio sąveikos, kuriose dalyvauja tam tikras skaičius veikėjų (aktorių) užimančių apibrėžtą padėtį ir atliekančių iš tų padėčių kylančius vaidmenis, kuriuos nustato tas sąveikas kontroliuojančios normos.³⁰⁸

Sportas kaip socialinis institutas gali būti suvokiamas kaip socialinė sistema, kurią sudaro tarpusavyje susijusios dalys (segmentai) ir daugybė vienu su kitais komunikuojančių asmenų.³⁰⁹ Atitinkami segmentai apima, pavyzdžiui, treniruotes, varžybas, kurioms ruošiasi sportininkai, treneriai, instruktoriai, gydytojai, sporto žurnalistai ir kiti asmenys. Funkcionalizmo teorijai artimas nuostatas išreiškė ir kai kurie autorės kalbinti ekspertai: pavyzdžiui, teigta, kad „*sporto funkcija – prisidėti prie sveikesnės visuomenės kūrimo, išsaugoti tautos genofondą*“.³¹⁰

Funkcionalizmo teoretikai paprastai akcentuoja pozityvias socialinio reiškinių funkcijas. Anot jų, netgi nusikaltimas gali atlikti tam tikras teigiamas funkcijas. Pavyzdžiui, E. Durkheimas teigė, jog nusikalstamumas visuomenei ne tik žalingas, bet ir naudingas. Pasak mokslininko, nusikalstamumas – tai ateities moralės nuojauta, žingsnis to, kas mūsų laukia, link. Neigiamo nusikalstamo elgesio vertinimas padeda suburti daugumą visuomenės narių. Nusikalstamumas yra tarsi indikatorius, parodantis, ar visuomenės kūnas „serga“. Nusikaltimų turi būti nei per daug, nei per mažai, – tiek, kad būtų palaikoma socialinė tvarka visuomenėje. Per didelis nusikaltimų kiekis liudija apie chaosą (anomiją), per mažas, – apie totalitarizmą ir per didelę kontrolę.

³⁰⁸ Gardiner S. ir kt. *Sports law*. Third edition, 2006, p. 10-20.

³⁰⁹ (Angl. *Sport, as a social institution, may be viewed as a social system with interrelated parts and a plurality of individual actors interacting with one another*). Delaney T, Madigan T. *The Sociology of Sports – an Introduction*. JAV, 2009, p. 25.

³¹⁰ ŠŽ3 (šachmatų žaidėjas). Interviu data: 2010 m. gegužės 13 d.

Taigi, pasak E. Durkheimo, nusikaltimas būtinas, jis susijęs su pagrindinėmis bet kurio socialinio gyvenimo sąlygomis ir jau vien todėl naudingas, kad sąlygos, su kuriomis jis susijęs, savo ruožtu būtinos normaliai moralės ir teisės evoliucijai.³¹¹ Egzistuoja tam tikras pusiausvyros taškas, kuriai esant nusikaltimai nekenkia socialinei tvarkai. Taigi ir deviacinis elgesys sporte gali atlikti teigiamas funkcijas, – pavyzdžiui dopingo vartojimas gali skatinti technologijų pažangą, gali skatinti sportininkų konsolidaciją, gali padėti suprasti, ar atletai apskritai toleruoja apgaulę sporte, ar atletų kontrolė nėra itin liberali, ar atvirkščiai, pernelyg varžanti, – atitinkamos išvalgos gali padėti tobulinti teisinį reglamentavimą ir ieškoti naujų prevencinių priemonių.

Apibendrinant klasikinių funkcionalistų nuostatas, pažymėtina, jog deviacinis elgesys sporte yra neišvengiamas reiškinys, kurio neįmanoma panaikinti, turėtų egzistuoti tam tikras deviacinio elgesio lygis, kuriam esant palaikoma sporto sistemos tvarka.

Funkcionalizmo teoriją kritikavo R. Mertonas. Nepaisant to, kad pats R. Mertonas dažniausiai priskiriamas prie struktūrinės funkcinės sociologijos tradicijos,³¹² jis pastebėjo, jog socialinės sistemos funkcijos gali būti susijusios ne tik su darna ir sutarimu, bet ir su įtampa bei prievarta. R. Mertonas teigė, kad egzistuoja tam tikros ekspektacijos, kurias formuoja aukštesnės klasės. Jos primetamos visai visuomenei kaip normalios ir siektinos. Tačiau ne visi turi vienodas galimybes pasiekti tų ekspektacijų; ne visiems jos yra prieinamos. Įtampa tokioje visuomenėje yra neišvengiama. R. Mertonas teigė, kad žmonės skirtingai prisitaiko (adaptuojasi) prie tam tikrų sąlygų. Yra penki socialinės adaptacijos būdai: konformizmas, retretizmas, maištas, ritualizmas ir inovacija (deviaciniam elgesiui sporto srityje nagrinėti aktualus paskutinis adaptacijos tipas). Kriminologiniu požiūriu inovacija gali būti paaiškinami taisyklių pažeidimai sporto srityje, kuomet taisyklės pažeidžiamas siektinų rezultatų sąskaita. Šis adaptacijos tipas ypatingai būdingas „baltosioms apykaklėms“,

³¹¹ Babachinaitė G. et al. *Kriminologija*. Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 212-213. Taip pat: *Kriminologija*. Ats red. J. Bluvšteinas. Vilnius, p. 26. Durkheim E. *Sociologijos metodo taisyklės*. Vilnius, 2001, p. 42-43.

³¹² Dobryninas A., Sakalauskas G., Žilinskienė L. *Kriminologijos teorijos*. Vilnius, 2008, p. 69-70.

taip pat profesionaliems sportininkams, kuriems sportas yra savotiškas verslas (nors, objektyvumo dėlei, pažymėtina, kad R. Mertonas išvalgos nebuvo skirtos tiesiogiai sportininkams). Sunku nubrėžti ribą tarp apsukrumo, išvalgumo ir deviacinio elgesio. Rezultatų siekimas bet kokia kaina gali būti profesionalių sportininkų tikslas, kurio siekiama aplenkiant taisykles. Sportininkai lenktyniauja vieni su kitais vis siekdami didinti reitingą žaidime, kuriam nėra pabaigos. Taigi sporto rinka savo viduje yra kriminogeniška, nes reikia be paliovos siekti tikslų, kurie sukuria įtampą. O nusikaltimo motyvu tampa ne tik savanaudiškumas, bet ir baimė prarasti jau įgytus prizus, statusą, pajamas, reitingą ir pan.³¹³

Taigi apibendrinant ir pateikiant R. Mertonas įtampos teoriją moderniaame kontekste, veiksniai, sąlygojantys deviacijas sporto srityje, yra materialių vertybių dominavimas visuomenėje, nelygios galimybės naudotis tomis vertybėmis (pasireiškiančios sportininkų išnaudojimu ar nepakankamu rėmimu) bei iš to atsirandanti nuolatinė slegianti įtampa tarp visuotinių tikslų ir diferencijuotų priemonių atitinkamiems tikslams pasiekti. Iš atitinkamos įtampos gali sekti deviacinis elgesys.

Akcentuotina, jog R. Mertonas teoriją įmanoma reprezentuoti ir moderniai – pavyzdžiui, pastaruoju metu vykusių manipuliacijų sporto rezultatais kontekste. Remiantis D. Hill,³¹⁴ manipuliacijas sporto rezultatais gali paaiškinti susidūrimas (įtampa) tarp sporto rinkos ir lažybų rinkos. Sporto rinka nepakankamai atlygina sportininkams už jų darbą, ir šią spragą užpildo lažybų rinka, mokėdama sportininkams už surežisuotą žaidimą.

Galima pritarti R. Mertonas išvalgomis kaip *papildančioms* funkcionalizmo teoriją, tačiau ne kaip alternatyvą ar priešpriešinamą jai. Funkcionalizmo ir anomijos teorijų sintezė skatina visapusiškumą: sportas per šių teorijų prizmę atsiskleidžia ir kaip siektina, kilni veikla, ir kaip socialinis institutas, kupinas prieštaravimų. Bet kurios iš šių teorijų atsisakymas aiškinantis, kokie veiksniai sąlygoja sukčiavimą sporto srityje, vestų į

³¹³ Mertonas R. *Socialinė struktūra ir anomija*. Sociologija. Mintis ir veiksmas, 1997, Nr. 1, p. 66-85.

³¹⁴ Sporto žurnalisto E. Goldman interviu su D. Hill. Prieiga per internetą: http://nhbnews.podomatic.com/entry/2010-10-14T12_54_57-07_00 [Žiūrėta 2010 11 20].

aklavietę. Pavyzdžiui, atėjusiam treniruotis vaikui būtų neprotinga aiškinti apie anomijos teorijos kritines išvalgas, jo tobulėjimo labai tikslingiau būtų pristatyti pozityviają sporto pusę ir tik vėliau pamažu atskleisti pavojus, tykančius kopiant į sportinės karjeros aukštumas. Lygiai taip pat būtų naivu suaugusiam atletui, patyrusiam daugybę skausmingų traumų ir ieškančiam turnyrų su dideliais prizais (kurie potencialiai galėtų „atpirkti“ ligas ir įdėtą triūšą), aiškinti apie tai, kad sportas prisideda prie sveikesnės visuomenės kūrimo. Šia autorės parinktas gyvenimiškas pavyzdys iliustruoja skirtingų teorijų tarpusavio ryšį ir pagrindžia visapusiškumo (daugiaprasmiškumo) būtinybę aiškinantis, kokie veiksniai sąlygoja sukčiavimą sporto srityje.

2.2.2 Diferencinių asociacijų teorija

Diferencinių asociacijų teorijos atstovas – E. Sutherlandas. Diferencijuotos asociacijos teorija aiškina, kad nusikalstamas elgesys formuojasi tada, kai socialinėje grupėje, su kuria asocijuojasi individas, neteisėti elgesio modeliai palaikomi labiau nei konvencinės elgesio normos.³¹⁵

E. Sutherlandas nusikalstamą elgesį laikė tam tikra socialinio elgesio forma ir bandė apibrėžti sąlygas, kokia interakcija veda nesąžiningo elgesio link. E.Sutherlando teiginiai, pagal kuriuos galėtų būti aiškinami deviacijos sporto srityje, yra šie: 1) deviacinis elgesys yra išmokstamas interakcijoje su kitais; 2) deviacinis elgesys reikalauja tam tikros technikos; 3) reikia, kad deviacinis elgesys „nusvertų“ visuomenei priimtina elgesį.³¹⁶ Toliau šios trys E.H. Sutherlando išvalgos analizuojamos deviacinio elgesio sporto srityje aspektu.

1. Pažymėtina, kad sportininkai ir su jais susiję asmenys tarpusavyje žaidžia, treniruoja, važinėja į varžybas, kartu praleidžia laisvalaikį. Tokiu atveju gali susikurti ištisas nesąžiningų asmenų (sportininkų, trenerių, teisėjų, politikų, gydytojų, šeimos narių) tinklas, kurie vieni su kitais nuolat komunikuodami ir vieni kitus kurstydami sugeba pasidalyti

³¹⁵ Dobryninas A. Sakalauskas G. Žilinskienė L. *Kriminologijos teorijos*. Vilnius, 2008, p. 64-65.

³¹⁶ Sutherland Edwin H. *Principles of Criminology* Philadelphia and New York, 1966, p. 81-82.

įvairia patirtimi bei nuslėpti apgavystes.³¹⁷ Pavyzdžiui, futbole siekiant fiksuoti mačą, be kita ko, reikalinga bent trijų žaidėjų sudėtinga ir paprastai neakivaizdi interakcija – tarp vartininko, gynėjo ir puolėjo.³¹⁸ Tačiau būtina pažymėti, jog minėta interakcija nereiškia, jog sportininkai yra ir vienas kitą atjaučiantys bei suprantantys draugai. Atvirkščiai, sporto sociologai pastebi, jog interakciją tarp atletų yra epizodinė, segmentuota, neempatiška, dirbtinė. Tokie nuasmeninti santykiai skatina egoizmą ir atitinkamoje dirvoje „klesti“ apgaulė, manipuliacijos, išnaudojimas ir smurtas.³¹⁹ Procesui, kurio metu „dreifuojama“ iš sąžiningo elgesio į sukčiavimą, aprašyti yra tinkama (ir) D. Matzos teorija. D. Matza teigė, kad deviacinis elgesys gali būti suvokiamas kaip srovė. Konkrečios (išmoktos ar savaime priimtose) praktikos, kalba, elgesio modeliai padeda patekti į srovę – deviacinio elgesio subkultūrą.³²⁰ Kultūrologine prasme pažymėtina, kad „srovė“ gali būti suvokiama ir kaip ištisos tautos ar net žemynai. Pavyzdžiui, teigiama, kad Lotynų Amerikoje suvaidinta trauma futbole laikoma aukšto sportinio meistriškumo dalimi, o Europoje tai vadinama negarbingu žaidimu; krepšinyje tuo tarpu suvaidintomis traumomis garsėjo buvusios Jugoslavijos sportininkai.³²¹ Konkrečiai diferencinių asociacijų ir D. Matzos teorijų teiginius galima iliustruoti Vokietijos teisėjo R. Hoyzerio byla. Šis Vokietijos futbolo teisėjas buvo „apsuktas“ grupės kroatų gangsterių. Teisėjas buvo pakviestas maloniai praleisti laiką kavinėje, kuri priklausė nusikalstamo pasaulio atstovams. Per tam tikrą laiką jie įkalbėjo Hoyzerį fiksuoti mačus. Hoyzeris aiškino, kaip jiems tai pavyko. Jis visuomet save laikė labai doru ir gerai išauklėtu

³¹⁷ Atitinkamą nuostatą pagrįstų ir simbolinio interakcionizmo teoretikai. Profesijas ir užsiėmimą jie traktavo ne kaip kokias nors pastovias duotybes, bet kaip procesus, kaip sąveikos formas, derinamas pačių dalyvių. Sociologo E. Hugheso vadovaujami mokslininkai nustatė, kad gydytojai, teisėjai ir valytojai panašiai išsisukinėja slėpdami savo juodą darbą arba panašiai manipuliuoja viešu įvaizdžiu. Leonavičius V., Norkus Z., Tereškinas A. *Sociologijos teorijos*. Kaunas, 2005, p. 222-223.

³¹⁸ Hill D. *The Fix: Soccer and Organized Crime*. Canada, 2008, p. 29-33.

³¹⁹ Pagal Eitzen S. D. *Conflict Theory and Deviance in Sport*. International Review for the Sociology of Sport, 1988, 23, p. 196-197.

³²⁰ Matza, D. *Delinquency and Drift*. USA, 1964, p. 33-40.

³²¹ L. Donskis kalbina A. Sabonį laidoje „Be pykčio“. LTV2. 2011 m. rugsėjo 9 d. (laida kartojama).

asmeniu, tačiau per santykinai trumpą laiką gangsteriai įtikino jį elgtis taip kaip jis niekuomet nebuvo elgęsis: „*tai buvo nuolatinis procesas, kurio pabaigoje aš visiškai susimaišiau. Tai taip paveikė mane, kad nebesuvokiau, kas aplink vyksta. Aš labai dažnai lankydavausi kavinėje, tai buvo lyg mano antrieji namai, su manim buvo elgiamasi kaip su labai svarbiu asmeniu.*“³²²

2. Kuo ilgiau ir dažniau daromi pažeidimai sporto srityje, tuo geriau išmokstama juos slėpti, – pavyzdžiui, dopingo atveju yra atsiradę ne tik preparatai, gerinantys rezultatyvumą, bet ir maskuojantys agentai (pvz., diuretikai), kuriuos vartojant beveik neįmanoma dopingo aptikti. Susitarimų dėl varžybų baigties atveju kuo žaidėjas profesionalėnis, tuo lengviau jam vaidinti „tikrą“ kovą, kad kiti to nesuprastų. Kalba, kuria įtikinama imti ar duoti kyšį, taip pat reikalauja technikos. Pavyzdžiui, futbolo pareigūnas iš Malaizijos aprašo atvejį, kuriame korumpuoti asmenys vartoja tokią „neutralią“ kalbą, kuri neleidžia sportininkams mąstyti, jog jie elgiasi nusikalstamai. Kyšis vadinamas „arbatpinigiais“ (angl. „*coffee money*“).³²³ Manytina, kad minėtas eufemizmas puikiai iliustruoja ir D. Matzos išvalgas. Pasak mokslininko, atitinkamos praktikos (vadinamosios neutralizacijos technikos) padeda neutralizuoti sąžinės graužatį esą elgiesi nemoraliai ar ne taip kaip visuomenėje priimta.³²⁴
3. Sportininkai mano, kad nesąžiningas elgesys jiems apsimoka. Rinkdamiesi deiviacinį elgesį, jie elgiasi kaip verslininkai: visapusiškai apvarsto plusus ir minusus, kruopščiai pasveria juos ir priima, jų požiūriu, naudingiausią sprendimą. Egzistuoja netgi tam tikros konkrečios (nors ir gana sudėtingos) formulės, remiantis kuriomis apskaičiuota, koks turi būti minimalus kyšio dydis, kad į korupciją (papirkimą) linkę žaidėjai jį priimtų.

³²² Hill, D. *How Gambling Corruptors Fix Football Matches*, European Sport Management Quarterly, 2009, 9: 4, 411-432.

³²³ Ten pat.

³²⁴ Matza, D. *Delinquency and Drift*. USA, 1964, p. 60-62.

$$B = a / 1-a [PM + (w_1 - w_0) + L] + \delta M,$$

kur B yra minimali sportinio kyšio suma; w_1 yra sportininko atlygis, kuris yra didesnis už jo(s) galimą atlygį, gautą ne iš sporto w_0 ; M yra prizas; o δM yra (sumažinta) prizo vertė, padauginta iš tikimybės δ kad sportininkas manipuliuos varžybų rezultatais; L yra bauda, kuria sportininkas gali būti nubaustas, jei manipuliacijos būtų išaiškintos; P yra tikimybė, kad varžybos nebus manipuliuojamos; a yra tikimybė, kad manipuliacijos sporto rezultatais bus išaiškintos.³²⁵

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad manipuliacijoms palanki erdvė susikuria ten, kur varžybų taisyklės sukuria tokias situacijas, kai laimėjimas nėra optimali strategija. Pavyzdžiui, krepšinyje lentelės apačioje atsidūrusios komandos gali mėginti pralaimėti siekdamos palankesnių burtų kito sezono varžybose. Taip pat akcentuotina, jog ir neproporcingai (asimetriškai) išdėstyti prizai (pavyzdžiui, už pirmąją vietą skiriama trigubai daugiau pinigų nei už antrąją) padidina manipuliacijų tikimybę.³²⁶ Analogiškas įžvalgas pateikė ir vienas iš tyrimo autorės apklaustų šachmatų ekspertų.³²⁷ Taigi varžybų dizainas yra vienas iš veiksnių, sąlygojančių sukčiavimą sporto srityje. Pavyzdžiui, Amerikos mokslininkai nustatė, jog sumo imtynininkams aštuntoji kova yra ypač reikšminga; atitinkamai būtent tuo momentu jie daugiausiai laimi „netikrų“ mačų, tuo metu jie imliausi manipuliacijoms.³²⁸

³²⁵ Preston I. Szymanski S. *Cheating in Contests*. Oxford Review of Economic Policy, 2003, vol. 19, no. 4, p. 622 (612-623). Lietuvos sporto kontekste (turint omenyje santykinai nedidelius prizus ir nedideles baudas) pateiktinas atitinkamas pavyzdys. Pavyzdžiui, jei sportininko atlygis yra 1000 litų, jo įmanomas atlygis ne iš sporto yra 800 litų; prizas lygus 2000 litų; manipuliacijos tikimybė yra 0,2; nemanipuliacijos tikimybė yra 0,8; bauda už išaiškintas manipuliacijas – 3000 litų; manipuliacijų išaiškinimo tikimybė – 0,2; sportininko atlygio iš sporto ir tikėtinų išorinių šaltinių skirtumas – 200 litų, tuomet minimali kyšio suma yra $0,2/1-0,2 [0,8*2000+200+3000]+0,2*2000 = 2800$ LT. Matyti, kad minimali kyšio suma nebūtinai turi viršyti baudą, kuri grėstų, jei manipuliacijos būtų išaiškintos.

³²⁶ Preston I. Szymanski S. *Cheating in Contests*. Oxford Review of Economic Policy, 2003, vol. 19, no. 4, p. 618 (612-623).

³²⁷ SŽ4 (šachmatų žaidėjas). Interviu data: 2010 m. gegužės 10 d.

³²⁸ Sumo imtynininkas, pasiekęs aštuntą pergales ar daugiau garantuotai pakelia savo oficialų reitingą. Nesurinkęs aštuonių pergalių, sportininkas reitingą meta. Reitingas imtynininkui yra prestižo, pajamų ir privilegijų šaltinis. Įdomu pastebėti, kad sportininkai buvo „linke“ laimėti kritinę aštuntąją kovą, o kitąkart sutikę tą patį oponentą, jie būdavo „linke“ pralaimėti. Tai rodo, jog manipuliacijoms būdingas abipusiškumas ir perspektyva į tolimesnę tarpusavio kovą. Duggan M., Levitt S. D. *Winning Isn't Everything: Corruption in Sumo Wrestling*, American Economic Review, American Economic Association, 2002, vol. 92(5), December, p. 1594-1605.

Platesne prasme apie racionalizmo sąsajas su sportu kalba ir šiuolaikiniai teoretikai, – antai G. Ritzeris pabrėžia visuomenės McDonaldizaciją. Jis teigia, jog šiuolaikinei kultūrai, įskaitant ir sportą, būdingas racionalumas, nuspėjamumas, efektyvumas, greitis, pelno siekimas ir vartotojiškumas.³²⁹ Apie sporto komercializaciją kalba ne tik sociologai ar kriminologai, bet ir teisininkai. Sporto teisės tyrinėtojas L.Halgreenas vartoja politišką metaforą kalbėdamas apie Europos sporto „amerikonizaciją“ ar net „makdonaldizaciją“.³³⁰ Tačiau reikia nepamiršti, jog globalizacija ir komercializacija yra ne (tik) Amerikos išradimas. Europa taip pat kreipia sportą globalizacijos linkme. Sportas yra paradoksalus: viena vertus, jis įtraukiamas ir išitraukia į globalizacijos teorijas ir nacionalinių ribų panaikinimą; kita vertus, sportas turi ištesinį regioninį, nacionalinį ir kultūrinį rezonansą – lokalizuoti sporto židiniai varžosi su globaliomis sporto ambicijomis.³³¹ Konkretūs Europos Teisingumo Teismo sprendimai sąlygojo dar didesnę sporto komercializaciją. Pavyzdžiui *Dona* byloje Teismas patvirtino, jog sportui taikytina Europos Sąjungos teisė, kuomet sportas yra priskiriamas ekonominei veiklai.³³² *Bosmano* byloje Teismas nustatė, jog 48 ES sutarties straipsnis užkerta kelią sporto federacijoms taisyklėse numatyti, kad profesionalus vienos ES šalies pilietybę turintis futbolininkas turi būti įdarbintas kitos šalies klubo, jei pastarasis nesumoka ankstesniam klubui perleidimo (transfero), trenerio ar ugdymo kompensacijos (mokesčio). Šis sprendimas teisiškai lėmė laisvesnį futbolininkų judėjimą Europos Sąjungoje, o praktiškai – sumažėjusį komandinį solidarumą, turtingų bei galingų klubų viešpatavimą ir padidėjusią takoskyrą tarp „viršutinių“ ir „apatinių“ klubų.³³³ Matyti, kad Teismo sprendimai gali prisidėti prie socialinės nelygybės

³²⁹ Giulianotti R. *Sport. A Critical Sociology*. Polity, 2005, p. 27.

³³⁰ Halgreen L. *European Sports Law: A Comparative Analysis of the European and American Models of Sport*. Denmark, 2004, p.5.

³³¹ Craiger A., Gardiner S. „*Re-regulating professional sport in the European Union*“, redaktoriaus žodis, p. 9. Knygoje *Professional sport in the EU: Regulation and Reregulation* (Craiger A. and Gardiner S. - editors).

³³² Halgreen L. *European Sports Law: A Comparative Analysis of the European and American Models of Sport*. Denmark, 2004, p.39. 13/76 *Dona vs. Mantero* [1976] ECR 1333.

³³³ Halgreen L. *European Sports Law: A Comparative Analysis of the European and American Models of Sport*. Denmark, 2004, p.60.

paastrėjimo, kuri yra vienas iš (pagrindinių) veiksnių, sąlygojančių sukčiavimą sporto srityje.

Mąstant apie tai, kaip diferencinių asociacijų teorija reprezentuojama autorės atliktame induktyviame (kokybiniame) tyrime, akcentuotina, jog šios teorijos atgarsiai pasitaikė įvairių (iš esmės beveik visų) sporto šakų ekspertų pasisakymuose. Apie sportininkų, trenerių ir kitų asmenų tarpusavio bendravimą, perėmimą tiek pozityvių, tiek negatyvių patirčių, būdus, kaip tos patirtys perduodamos ir sportininkų racionalų išskaičiavimą kalbėjo beveik visi ekspertai. Pavyzdžiui, stalo teniso treneris kalbėjo, kad manipuliacijos vyksta užkulisiuose, neretai tarp trenerių. Dažniausiai fiksuojama susitarimo principu ir kaip yra naudingiau. Stalo tenise fiksuotiems mačams yra netgi specialus žargoninis terminas – „nešvarūs nuleidimai“. Tarp žaidėjų „*tai taip pat vyksta, tarp jų tiesioginis ryšys, jis patikimesnis, be liudininkų. Susitarimai vyksta jaunimo ir suaugusiųjų grupėse, tarp vaikų nebūna, nes vaikai nemoka vaidinti*“.³³⁴ Dar vienas svarbus dėmuo, papildantis diferencinių asociacijų teoriją, yra žmogiškasis (subjektyvusis) faktorius. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad interakcija tarp žmonių ypač klesti ten, kur atsitiktinumui santykinai maža vietos. Pavyzdžiui, **dziudo** sporte susitarimai dėl kovos baigties Lietuvos mastu yra sunkiai susekami dėl neskaidrios burtų traukimo sistemos. Lietuvoje burtai netraukiami naudojant kompiuterines programas, traukiami ranka. Tokiu atveju treneriai turi diskreciją nuspręsti ir „apsitarti“ kas su kuo kovos ir atitinkamai daryti įtaką varžybų eigai.³³⁵ Taigi teorijos išvalgos visiškai derėjo su atliktu induktyviu (kokybiniu) tyrimu: konkretūs tyrimo metu nustatyti sukčiavimą sporto srityje sąlygojantys veiksniai „tilpo“ į abstrakčias diferencinių asociacijų teorijos nustatytas deviacinio elgesio prielaidas.

Apibendrinant kriminologijos klasiko E. Sutherlando bei šiuolaikinių sporto teisės ir sporto sociologijos-kriminologijos teoretikų išvalgas, galima teigti, jog remiantis diferencinių asociacijų teorija, deviacinį elgesį sporto srityje sąlygoja **tęstinė nesąžiningų asmenų interakcija, speciali technika,**

³³⁴ StT1 (stalo teniso treneris). Interviu data: 2010 m. lapkričio 15 d.

³³⁵ DzS1(dziudo sportininkas). Interviu data: 2010 m. birželio 18 d.

ypatingą dėmesį skirianti **eufemistinei kalbai** bei įtikinimui; **racionalus apskaičiavimas** (ką, be kita ko, paskatina mažos sportininkų pajamos iš sporto; maži turnyrų prizai; mažas manipuliacijų išaiškinamumas; nepakankamai atgrasančios baudos už manipuliacijas); komercializacija bei vartotojiškumas.

2.2.3 P. Bordieu sporto sociologija

Buęs regbio žaidėjas ir vienas iš kertinių autorių šiuolaikinėje sociologijoje P. Bordieu įvedė žaidimų metaforą tam, kad perteiktų savąją socialinio gyvenimo sampratą (viziją). Tačiau kalbėdamas apie „žaidimą“, jis neturėjo omenyje vien hobių ir pramogų. Jis turėjo omenyje aistringą įsitraukimą į žaidimą, kovos su kitais ir mūsų pačių ribomis, kurioje mes giliai aukojamės (bent jau tuo momentu) dėl prizų, patirtį. Jis turėjo omenyje intensyvią konkurenciją. Mūsų atsidavimą žaidimui, mokslininko teigimu, užtikrina aistra jo prizams.³³⁶ P. Bordieu nuomone, sportas yra ta sritis, kurioje ypatingai atsiskleidžia galios santykis su kūno valdymu. Centrinės P. Bordieu teorijos koncepcijos yra habitus, kapitalas ir laukas. Habitus – tai sistema pozicijų, kurios išreiškia gerai parengtą veiklą, įprotį, polinkį, tendenciją, tai „varomoji“ jėga, objektyvios kognityvinės struktūros, organizuojančios nuostatas, požiūrius bei veiklas. Sporte habitus reiškia kiekvieno žaidimo dalyvio gebėjimą kūnu ir mintimis numatyti bei improvizuoti kitą ėjimą, kitą žaidimą, kitą smūgį. Kapitalas – tai ekonominės, kultūrinės, edukacinės ar simbolinės galios forma. Prizus P. Bordieu priskiria simboliniam kapitalui. Laukas yra sritis, kurioje pasireiškia habitus ir kapitalas. Sporto sritis ypač tinkama P. Bordieu žiūros būdui, nes šioje srityje habitus ir kapitalo santykiai aiškiai atsiskleidžia. Pavyzdžiui, mokslininkas pastebėjo, kad tam tikros sporto šakos, kaip antai jodimas yra prieinamos tik aukštesniajai klasei.³³⁷ Šiuolaikiniai sporto teoretikai remiasi P. Bordieu teorija ją papildydami. Prancūzijos tyrėjai teigia, jog atletai iš žemesniųjų socialinių sluoksnių yra

³³⁶ Ritzer G. *Major contemporary social theorists*. Blackwell, 2003, p. 294-295.

³³⁷ Gulianotti R. *Sport and modern social theorists*. Palgrave Macmillan, 2004, p. 161-172.

labiau pažeidžiami vienai iš deviacinio elgesio formų sporte – dopingui, nes sportą jie gali laikyti savo vienintele viltimi kažko pasiekti. Atletų sąmonėje susiformuoja habitus, kurio pasekoje kūnas alinamas ir laikomas (tik) instrumentu užsitikrinti reikiamą pragyvenimą.³³⁸ Mąstant apie tai, kaip P. Bordieu reprezentuojamas autorės atliktuose pusiau struktūruotose interviu, pažymėtina, jog tam tikrų panašių (pasikartojančių) minčių tarp Lietuvos ekspertų būta. Pavyzdžiui, Kultūrizmo ir kūno rengybos federacijos atstovas teigė, jog nėra visiškai teisinga neremti sporto, liepti atletams ruoštis varžyboms už savo pinigus ir paskui reikalauti, jog jie nevirtotų dopingo. Kitaip tariant, kultūristai ir taip yra pažeidžiami dėl to, kad jie negauna trūkstamo finansavimo, atitinkamai dopingas turėtų būti jų ir jų kūno „reikalas“, o ne tai, kuo „gąsdina“ agentūros ar konvencijos.³³⁹

Apibendrinant P. Bordieu teoriją, teigtina, kad deviacinis elgesys sporte gali kilti dėl **nevienodo ekonominio, kultūrinio ar edukacinio kapitalo pasiskirstymo** sporto srityje ir nuolatinės konkurencijos dėl atitinkamo kapitalo. Be to, akcentuotina, kad sportininkai gali savotiškai sakralizuoti žaidimą didesnę dėmesį teikdami pergalems nei sporto taisyklėms.

Įdomias paraleles galima išvesti lyginant P. Bordieu su E. Durkheimu, – prancūzų teoretikas siekdamas atskleisti sporto prigimtį, teigė, jog sportas glaudžiai susijęs su religija. Ir vienoje, ir kitoje srityje yra ritualo, garbinimo bei kolektyvizmo elementų.³⁴⁰ Iš to gali sekti, kad sportininkams medalis įgyja simbolinę (nebūtinai materialią) reikšmę ir jo siekiama aplenkiant taisykles. Sportininkai gali save netgi laikyti savotiškais herojais, kurie aukoja savo sveikatą (pavyzdžiui, vartodami dopingą ar žiauriai boksuodamiesi) dėl garbės. Šios išvalgos gali būti reflektuojamos pastarojo meto pavyzdžiais. Dviratininkas T. Simpsonas mirė per Tour de France lenktynes ir buvo nustatyta, jog mirties priežastis – išsekimas, sąlygotas alkoholio ir amfetamino. Amfetaminas yra laikomas stimuliuojančiu dopingo preparatu, atitinkamai yra

³³⁸ Patrick Peretti-Watel ir kt. *Attitudes Toward Doping and Recreational Drug Use Among French Elite Students*. *Athletes Sociology of Sports Journal*, 2004, 21, p. 1-17.

³³⁹ Interviu su Kultūrizmo ir kūno rengybos federacijos atstovu. Interviu data: 2010 m. lapkričio 12 d.

³⁴⁰ Giulianotti R. *Sport. A Critical Sociology*. Polity, 2005, p. 5.

draudžiamas. Nepaisant to, dviratininkui jo mirties vietoje pastatytas paminklas ir dviračių sporte netgi egzistuoja nerašyta moralės taisyklė – per lenktynes sustoti prie paminklo taip pagerbiant bičiulio, paaukojusio save didžiajam sportui, atminimą.³⁴¹

2.2.4 Sportininkų asmenybės, vertybių bei nuostatų tyrimai

Vienas iš pirmųjų mokslininkų, tyrusių atletų nuostatas ir sąlygas, kurioms esant formuojasi negarbingas elgesys sporte, buvo D. Eintzei, nustatęs, kad į dešimties metų sporte labiau linkę tie atletai, kurie³⁴²:

1. Yra fiziškai ar dvasiškai išnaudojami trenerių.
2. Yra ugdomi trenerių, skatinančių nepagarbą oponentams kaip legendinis futbolo treneris Vince Lombardi rekomendavo: „*Tam, kad žaistum futbolo, tavyje turi degti ugnis ir niekas to laužo nekursto geriau nei neapykanta*“.
3. Yra sužeisti, o jų traumos „gydomos“ skausmą malšinančiais narkotikais taip kad jie galėtų grįžti į aikštelę anksčiau nei to reikalautų jų ilgalaikė sveikatos gerovė.
4. Studijuoja aukštosiose mokyklose, kuriose su jais elgiamasi nepagarbiai, jiems mažai mokama, pernelyg daug laiko ir energijos iš jų reikalaujama, ignoruojami jų akademiniai tikslai; sportuojantys studentai laikomi „pakeičiamomis dalimis“ (angl. *interchangeable parts*).
5. Yra bejausmiai, išnaudotojiški, sociopatiški, traktuojantys oponentus kaip priešus, o kitus asmenis (tik) kaip priemones savam tikslui (objektyviam rezultatui) pasiekti.

Reikšminga pažymėti, jog Lietuvoje jau yra atlikta panašių tyrimų su mokiniais. Klaipėdos universiteto mokslininkų atliktas tyrimas parodė, kad sportine kova žavisi beveik pusė (47.1 %) tiriamųjų. Jiems svarbu žaidėjų

³⁴¹ Møller V. *The Doping Devil*. Danija, Vokietija, 2008, p. 74.

³⁴² Pagal Eitzen S. D. *Conflict Theory and Deviance in Sport*. International Review for the Sociology of Sport, 1988; 23, p. 196-199.

kovinė dvasia, ryžtas, varžybų taisyklių laikymasis. Daugiau kaip trečdaliui respondentų (35.1 %) svarbu varžybų rezultatas, nepaisant to, koku būdu jis pasiektas. Garbingos sportinės kovos samprata šiuo amžiaus tarpsniu dar nėra pakankamai susiformavusi: 66.3 % mokinių nuomone, sporto varžybose visada reikia gerbti varžovus, kovoti laikantis taisyklių, nesvarbu, koks būtų varžybų rezultatas; 22.0 % mokinių teigė, kad reikia visais įmanomais būdais (net ir negarbingais) siekti pergalės, 9.6 % pažymėjo, kad iš principo taisyklių reikia laikytis, o 2.1 % nurodė, kad galima ir pažeisti taisykles, jeigu taip nurodo treneris.³⁴³

Autorės atliktas pilotažinis tyrimas³⁴⁴ parodė, jog studentai sukčiavimo sporto srityje atžvilgiu nebuvo kategoriškai negatyvūs: ketvirtadalis vartotų dopingą dėl Olimpinių žaidynių aukso medalio, jei būtų tikri, kad dopingas nebus aptiktas, o rezultatai nebus anuliuoti. 11 % respondentų vartotų dopingą, jei uždirbtų pakankamai pinigų net jei žinotų, jog po 10 metų turės rimtų sveikatos sutrikimų, dėl kurių apskritai negalės sportuoti.

Panašios išvalgos pristatytos Kūno kultūros akademijos mokslininkų. Įvertinus LKKA pirmo kurso studentų nuostatų į dorovines vertybes sporte raišką, nustatyta, kad studentų nuostatose į dorovines vertybes sporte išryškėjo nepakankamas garbingos kovos kaip pagarbos pačiai sportinei kovai suvokimas; nuostatos į dorovines vertybes sporte priklauso nuo lyties (vaikinai rečiau nei merginos pritaria pagarbios sportinės kovos taisyklėms, pagarbai varžovams, kitiems komandos nariams, asmeninės sportininkų atsakomybės ir garbingos kovos reikšmei), fizinio aktyvumo lygio (lankantys sporto šakos treniruotes ir siekiantys rezultatų studentai labiau nei aktyviai nesportuojantys jų bendraamžiai pritaria egocentriškai sportinės veiklos dalyvių elgsenai) ir

³⁴³ Adaškevičienė E., Budreikaitė A. *12-14 metų mokinių požiūris į kilnų elgesį ir jo raišką sportinėje veikloje*. Sporto mokslas, 2007, Nr. 3 (49), p. 72.

³⁴⁴ Autorės atliktas kiekybinis pilotažinis tyrimas „Studentų požiūris į sukčiavimą sporte“. Tyrimo metodas – anketavimas. Klausimų tipas – uždari. Buvo naudojama nominalinė klausimų skalė. Respondentai buvo 1-3 kursų Vilniaus universiteto teisės ir fizikos fakultetų dieninio skyriaus studentai. Tyrimo imtis – 123. Tyrimas atliktas 2009 m. gegužės mėnesį. Plačiau apie metodologiją – disertacijos prieduose (p. 295 ir toliau).

sportavimo trukmės (didesnę sportavimo patirtį turintys studentai išsiskyrė mažiau teigiamomis dorovinių vertybių nuostatomis).³⁴⁵

Taigi remiantis pastaruoju metu atliktais tyrimais Lietuvoje matyti, jog yra jaunų žmonių, kurie į sukčiavimą sporte žvelgia pakankamai realistiškai ir kartu merkantiliškai sportą suvokdami kaip galimybę išgarsėti, uždirbti pinigų. Tačiau dramatinė situacijos nereikėtų, nes tokių asmenų santykinė dalis nėra itin didelė. Apibendrinant asmenybės tyrimų rezultatus, matyti, jog rezultatų siekimas visomis įmanomomis priemonėmis ir ribotas garbingos kovos suvokimas nėra vien tik profesionaliųjų sportininkų yda – panašias nuostatas turi nemažai moksleivių ir studentų (nors ir ne dauguma). Taigi galima sakyti, jog sportas (tik) paaštrina šiuolaikinės visuomenės bėdas, susijusias su pergalių sureikšminimu. Atitinkama mintį pagrindžia LKKA mokslininkų atliktas tyrimas, kurio metu išaiškėjo, jog sportuojantys studentai yra labiau egocentriški nei nesportuojantys.³⁴⁶

Reikėtų paklausti, kas būtent sąlygoja sportininkų egocentrizmą. Į šį klausimą vienas iš sporto bendruomenės atstovų atsakė, jog „*nesąžiningo elgesio griebiamasi kaip kompensacijos už talento stoką. Kitaip tariant, jei esi negabus ir nesugebi gražaus tikslo pasiekti teisėtomis priemonėmis, griebiesi įvairių gudrybių*“.³⁴⁷ Panašiai teigė ir kitas šachmatų profesionalas: „*žaidėjo kovingumas ir bekompromisinis ryžtas nugalėti mažina tokių veiksmų kaip susitarimai dėl varžybų baigties galimybę*“.³⁴⁸

D. Hillas teigia, kad svarbiausias žaidėjų, kurie sutinka fiksuoti mačus, požymis – silpnybės. Jų gali būti įvairių: prasta ar nestabili turbinė padėtis, moterys, alkoholis, lošimai, narkotikai. Asmenys, įkalbinėjantys fiksuoti, yra labai profesionalūs, jie moka išnaudoti atitinkamas silpnybes. Kuomet tokie asmenys kontroliuoja žaidėjo silpnybę, jie kontroliuoja ir patį žaidėją. Įtikinėjantys puikiai išmano žmogaus prigimtį ir mažai yra žmonių, kurie atitinkamiems įtikinimams nepasiduoda. Jie „pagauna“ žmones tinkamu metu,

³⁴⁵ Šukys S., Kardelienė L., Kardelis K. *Lietuvos kūno kultūros akademijos studentų nuostatų į dorovines vertybes sporte ypatumai*. Sporto mokslas, 2007, Nr. 2 (48), p. 25.

³⁴⁶ Ten pat.

³⁴⁷ ŠŽ3 (šachmatų žaidėjas). Interviu data: 2010 m. gegužės 13 d.

³⁴⁸ ŠŽ1 (šachmatų žaidėjas). Interviu data: 2010 m. gegužės 13 d.

kada jie yra pažeidžiamiausi. Kad ir kokia būtų silpnybė, jie žino, kaip tai išnaudoti. Jie tampa labiausiai pasitikėjimo vertu žmogumi gyvenime, kuris pakeičia trenerį.³⁴⁹

Įvertinant asmenybės tyrimus, pastebėtina, kad egzistuoja tam tikros savybės, dėl kurių sukčiavimas sporte tampa įmanomas. Tokios savybės yra (be kita ko) **egocentrizmas**, materialinis ir emocinis **nesaugumas**, **sociopatija**, įvairios **priklausomybės**, nepakankamas garbingos kovos vertybių suvokimas.

2.2.5 Postmoderniosios teorijos

Postmoderniųjų teorijų vienas iš pagrindinių metodų – metanaratyvų dekonstrukcija. Kitaip tariant, anksčiau analizuotos moderniosios arba racionaliosios teorijos siekia atrasti bendras, visuotinai priimtas tiesas. Postmodernizmas, atvirkščiai, atmeta metanaratyvus ir teigia, jog nėra savaime duotų dalykų, daug kas yra sąlygota konkrečiau istorinio kultūrinio konteksto ir pabrėžia kiekvieno reiškinių santykinumą.³⁵⁰ Modernybės premisos, susijusios su sportu, yra tokios: fizinė veikla prisideda prie sveikesnės, stipresnės, laimingesnės visuomenės bei kolektyvinės emancipacijos. Tuo tarpu postmodernizmo teoretikai, kaip antai M. Foucault ar J. Baudillardas, į sportą žvelgia per paslėptų kaštų, socialinės kontrolės, reginio, išnaudojimo ir skausmo prizmę.

Pasak J. Baudillardo šiuolaikinė kultūra yra „klastotė“ arba simuliacija, pilna simuliacijų. Visuotinė medija yra vienas iš pagrindinių šios klastotės provokatorių. Sportas per televiziją yra kitoks nei sportas stadione – televizijos žiūrovas veiksmą mato iš arčiau, įvairiais, jam patogiais rakursais, negirdi įprasto šurmilio. Reginys tampa dirbtinis, falsifikuotas, nenatūralus, o žiūrovai – užkerėti to, kas realiai neegzistuoja.³⁵¹ Tikslumo dėlei, reikėtų pasakyti, jog atitinkamos postmodernizmo išvalgos nebūtinai yra itin naujos ar modernios. Panašias išvalgas jau prieš beveik tris dešimtis metų pateikė ir socialinio

³⁴⁹ Hill D. *How Gambling Corruptors Fix Football Matches*, *European Sport Management Quarterly*, 2009, 9: 4, p. 411-432.

³⁵⁰ Giulianotti R. *Sport: A Critical Sociology*. Polity, 2005, p. 172.

³⁵¹ Giulianotti R. *Sport. A Critical Sociology*. Polity, 2005, p.184-185.

konflikto ir kitoms teorijoms pritariantys teoretikai. J. Sewartas teigė, jog kuomet sportas tampa pa-rodymu (angl. *dis-play*), sunaikinamos sporto vertybės. Sportas transformuojamas į spektaklį, kuris vaidinamas ir apipavidalinamas tam, kad galėtų būti suvartotas žiūrovų, ieškančių juokingų pramogų.³⁵² Sportininkai savo ruožtu laikomi mašinomis, instrumentais, „gaminančiais“ pergales ir pelną.³⁵³ Dar praėjusio amžiaus aštuntajame dešimtmetyje buvo teigiama, jog kiekvienas sportas apima *manipuliaciją žmogaus kūnu*. Gydytojai, psichologai, biochemikai ir treneriai žmogų prilygina robotui. „Čempionų gaminimas“ jau tapo atskira industrija su specializuotomis laboratorijomis, tyrimų institutais, treniruočių stovyklomis ir eksperimentiniais sporto centrais. Dauguma aukščiausio lygio atletų yra redukuojami iki daugiau ar mažiau sąmoningų gyvūnų lygio. „Teikiantys vilčių“ pastebimi dar vaikystėje, mažiau talentingi persijojami ir likusieji metodiškai orientuojami į rezultatus pagal savo potencialą. Specialistai šiame sportiniame Gulage aukoja žmones (žmogiškumą) siekdami peržengti biologines organizmo ribas.³⁵⁴

Pasak R. Giullianoti, postmodernizmo privalumai yra atidesnis žvilgsnis į sporto išorinę pusę, kuomet neidealizuojama sportinė veikla, o parodoma, jog ir šioje srityje apstu skaudžių dalykų, kaip antai (tik) kapitalo ir valdžios siekiančių sporto klubų. Postmoderniųjų teorijų ribotumai: šios teorijos yra gana fragmentiškos, eklektiškos, ne visuomet nuoseklios, be to, pabrėždamos reliatyvumą, postmodernios teorijos atmeta universalią etiką. Dar daugiau, nėra aišku, kada sustabdyti dekonstrukcijos procesą – pasak postmodernistų, netgi garbingo žaidimo (angl. *fair play*) idealai gali būti susiję su galia ir nelygybe. Nuolat kritikuodamas, postmodernizmas nėra konstruktyvus, jis mažai ką pasiūlo, kad būtų išspręstos socialinės atskirties problemos.³⁵⁵ Galima iš dalies sutikti su R. Giullianoti išvalgomis, tačiau manytina, kad kertinės

³⁵² Sewart J. *The Rationalization of Modern Sport: The Case of Professional Football*. Arena Review 5 (September), 1981, p.49.

³⁵³ Eitzen S. D. *Conflict Theory and Deviance in Sport*. International Review for the Sociology of Sport, 1988, 23; p. 199.

³⁵⁴ Brohm, Jean-Marie. *Sport: A prison of Measured Time*. London, 1978, p. 18-19.

³⁵⁵ Giullianotti R. *Sport: A Critical Sociology*. Polity, 2005, p.182.

postmodernizmo idėjos yra ne (vien) eklektiškumas ar reliatyvumas, o dėmesio suteikimas būtent „marginaliems“ klausimams, kurie marginalūs tampa dažniausiai todėl, kad kažkas siekia, jog jie būtų nepastebimi, „necentriniai“, „ribiniai“, todėl būtina keisti požiūrio taškus tam, kad nepraslystų pro akis „sąmoningai užtušuoti“ kur kas platesnio ir daugiaprasmiškesnio paveikslą kontūrai. Induktyvaus tyrimo metu atitinkamų marginalių kontūrų rekonstrukcija buvo juntama sporto gydytojo kalboje: ekspertas teigė, kad vadinamasis „išimtinis“ dopingo leidimas vartoti gydymui savaime slepia beveik beribes galimybes dopingą vartoti, nes aukščiausio lygio atletų sveikatos būklė nuolat yra kritinė, „ribinė“.³⁵⁶

Tam tikrų išvalgų, reikšmingų būtent postmodernizmo kontekstui, galima pastebėti ir analizuojant teisinį reglamentavimą Lietuvos Respublikoje. Pavyzdžiui, Kultūros ir sporto rėmimo fondo įstatymo 3 str. 1. d. 1. punkte nustatyta, jog Lietuvos Respublikos kultūros ir sporto rėmimo fondo lėšas, be kita ko, sudaro dalis akcizo pajamų, gautų už alkoholinius gėrimus ir tabako reklamą.³⁵⁷ Tokia įstatymo nuostata yra (mažų mažiausiai) paradoksali: sportas, kaip visuomenės sveikatai naudinga veikla, yra remiama iš visuomenės sveikatai žalingos veiklos šaltinių. Vien tokia įstatyminė konstrukcija leidžia daryti prielaidą, jog po idealistinėmis deklaracijomis slypi komerciniai interesai mažai ką bendra turintys su postuluojamomis sporto funkcijomis. Tyrimo autorės manymu, minėta įstatymo nuostata yra taiklus pavyzdys iliustruojant ir kitą kritinę teoriją – socialinį konstrukcionizmą. Kaip ir JAV teisininkas R. Poundas, kuris pritaikė interesų teoriją teisėje, socialinio konstrukcionizmo teoretikas R. Quinney suprato *įstatymą* kaip dinamišką galią, kurios kūrimas ir interpretacija nuolat vyksta. Įstatymas, pasak autoriaus, turi mados elementų. Įstatymas greičiau yra interesų veikimo rezultatas, o ne instrumentas, kuris funkcionuoja už tam tikrų interesų ribų. Įstatymai padeda kontroliuoti interesus, tačiau tuo pačiu jie ir yra interesų produktas. Įstatymai

³⁵⁶ SG1 (sporto gydytojas). Interviu data: 2011 m. vasario 17 d.

³⁵⁷ Kultūros ir sporto rėmimo fondo įstatymas. Valstybės žinios, 1998, Nr. 95-2634.

įteisina atskirų asmenų ar grupių interesus. „*Retai pasitaiko, kad jie yra visos visuomenės produktas*“.³⁵⁸

Įvertinant postmodernizmo išvalgas, pastebėtina, jog ši teorija atmeta griežtą veiksmų, sąlygojančių deviacinį elgesį sporto srityje, klasifikaciją ir kviečia pažvelgti į sportą per **reginio, simuliacijos ir medijų** prizmę. Atitinkamas rakursas padeda suvokti, jog pavojingesnis yra deviacinis elgesys ne sporto viduje, o sporto išorėje, kuomet sporto reginys pateikiamas masiniam vartotojui kaip baigtinis produktas, kurį parduoda *mass medija* kompanijos ir galinga sporto industrija. Pastebėtina, jog tam tikros teorijos labiau akcentuoja mikroveiksnius; kai kurios – makroveiksnius. Schematiškai atitinkamą ryšį galima pavaizduoti lentelė.

7 lentelė. Sociologinių-kriminologinių teorijų santykis su mikroveiksniais ir makroveiksniais

	Struktūrinis funkcionalizmas	Diferencinių asociacijų teorija	P. Bordieu sporto sociologija	Asmenybės tyrimai	Postmoderniosios teorijos
Mikroveiksniai	Pripažinimo, materialinės sėkmės siekis, įtempta psichologinė būseną.	Sankcijos ir galimos naudos įvertinimas. „techniška“ interakcija tarp atletų, teisėjų, trenerių, gydytojų, šeimos narių, nusikalstamo pasaulio atstovų	Aistringa trauka prizams, peržengianti sporto taisyklių rėmus. Sveikatos aukojimas dėl garbės.	Sportininko nekovingumas, nepasitikėjimas savimi, talento stoka, įvairios priklausomybės, sociopatiški bruožai.	Atmeta mikro ir makroveiksnių klasifikaciją, žvelgia į sporto išorinę pusę.
Makroveiksniai	Socialinė nelygybė, nelygios galimybių pasiekti visuotinių tikslų anomija.	Materializmas, vartotojiškumas, perdėtas racionalumas.	Nevienodas kultūrinio ir ekonominio kapitalo pasiskirstymas sporto srityje.	Prasta sportininkų socioekonominė padėtis, išnaudotojiška sporto aplinka, visuomenės tolerancija deviacijai	Mass medijų įtaka, komercializacija, globalizacija, sporto industrializacija.

Taigi materialinės vertybės ir socialinė nelygybė vienaip ar kitaip akcentuojama praktiškai visų teorijų. Tai atitinka deviacinio elgesio sporto srityje sampratą, remiantis kuria deviacinis elgesys sporte yra sporto taisyklių

³⁵⁸ Quinney R. *The Social Reality of Crime* (Second Edition). New Brunswick (U.S.A.) and London (U.K.): Transaction Publishers, p. 35; cituota iš Piliponytė J. *Korupcijos konstravimas: pokomunistinių šalių praktika*. Daktaro disertacija, Vilnius, 2006, p. 30.

pažeidimas siekiant įgyti nepagrįstos naudos (neretai – materialinės) prieš konkurentą. Mikro ir makro veiksmų analizė parodė, kad veiksniai, sąlygojantys sukčiavimą sporte, neypatingai skiriasi nuo veiksmų, sąlygojančių nesažiningą elgesį kitose srityse, pavyzdžiui, darbo santykiuose. Taigi sukčiavimas sporte pasižymi savitais ypatumais, tačiau vargu ar galima kalbėti apie iš esmės naują sukčiavimo ar deviacijos formą. Tokios išvalgos atitinka sporto teisininkų ir sporto sociologų mintis. L. Halgreenas teigia, jog sportas gali būti vaizduojamas kaip veidrodinis visuomenės atspindys, taip pat kaip visuomenės dviprasmybių (neaiškumų) katalizatorius.³⁵⁹ Tai realistinis, neidealizuojantis požiūris į sportą. Teigiama, jog varžybos yra tam tikras viso sociumo mikrokosmas: sportas nėra ir negali būti romantiška panacėja nuo negatyvių pasaulio reiškinių, – sportas yra visuomenės refleksija su visomis jai būdingomis negerovėmis.³⁶⁰ Panašias išvalgas pateikė ir sporto visuomenės atstovai. Akcentuotina, jog tarp ekspertų minčių pasitaikė praktiškai visų kriminologinių teorijų išvalgų. Viena vertus, tai liudija ekspertų profesionalumą; antra vertus, tai gali parodyti, jog visų nagrinėtų kriminologinių teorijų išvalgos yra reikšmingos tam, kad būtų visapusiškai paaikškinti sukčiavimą sporto srityje sąlygojantys veiksniai.

Apibendrinant teigtina, kad 1) kriminologinių teorijų kontekste gali būti aiškinamas iš esmės bet koks deviacinis elgesys sporte, įskaitant ir pavojingiausias jo formas – dopingo vartojimą bei sutartas varžybas. Deviacinis elgesys sporte apibūdinamas kaip sąmoningas nukrypimas nuo konvencinio elgesio sporte, paprastai sutampančio su žaidimo taisyklėmis. 2) Veiksniai, sąlygojantys deviacinį sporto srityje, analizuoti dviem pjūviais: per mikro ir makro dimensiją bei per sociologinių-kriminologinių teorijų bei asmenybės tyrimų dimensiją. Mikro dimensija akcentuoja individualaus atleto

³⁵⁹ Halgreen L. *European Sports Law: A Comparative Analysis of the European and American Models of Sport*. Denmark, 2004, p. 6.

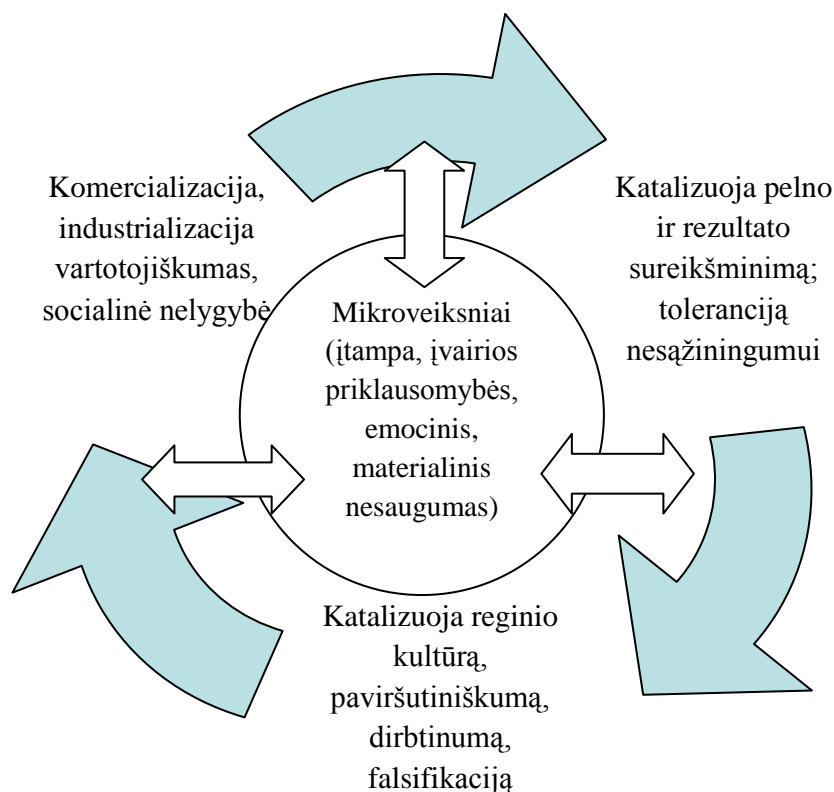
³⁶⁰ “Rathier than being a romantically inspired panacea for the world’s ills or an escape from them, the plain truth is that sport is a reflection of the society, that it is human life in microcosm, that it has within the maladies of the society, that some athletes do drink, that some athletes do take drugs, that there is racism in sport, that the sports establishment is quite capable of defying the public interest, and that in this contemporary civilization sport does invade sociology, economics, law and politics.” Cosell, *Sports and Good-Bye to All That*, N.Y. Times, 1971 m. balandžio 5 d.

elgesį – deviacijos kaštų bei galimos naudos skaičiavimą, garbės, pripažinimo siekimą (neteisėtais būdais) bei interakciją tarp nesąžiningų asmenų (atletų, gydytojų, trenerių, vadybininkų, šeimos narių). Makro dimensija akcentuoja bendrą sporto kontekstą – globalizaciją, komercializaciją, laimėjimo bet kokia kaina kultūrą ir teigia, jog būtent tai prisideda prie deviacijų sporto srityje.

3) Skirtingos sociologinės teorijos akcentuoja skirtingas perspektyvas. R. Mertonio įtampos teorija – makro dimensija; E.H. Sutherlando diferencinių asociacijų teorija bei atletų asmenybės tyrimai – mikro dimensija. P. Bordieu stengėsi jungti abi perspektyvas. Postmoderniosios teorijos apskritai kvestionuoja griežtą veiksmų, sąlygojančių deviacinio elgesio sporte, klasifikaciją ir kviečia atsižvelgti ne į deviacijas sporto viduje, o į sporto pateikimą kaip reginio, iš kurio pelnosi galingiausi sporto klubai, žiniasklaidos kompanijos ir kiti subjektai.

Siekiant patiekti tam tikrą (supaprastintą) sistemų teoriją deviacinio elgesio sporte aspektu, prasminga nagrinėtas teorijas sujungti nusakant jų tarpusavio ryšius. Šiems ryšiams iliustruoti pateikiama schema.

4 schema. Mikro ir makro veiksnių tarpusavio ryšiai

Mikro ir makro veiksniai yra susiję tarpusavyje determinaciniais, koordinaciniais ir procesiniais (vyksmo, kontinuumo) ryšiais. Pavyzdžiui, R. Mertonio struktūrinio funkcionalizmo teorijos akcentuojama įtampa tarp visuotinių tikslų ir ribotų priemonių diktuojamiems tikslams pasiekti gali būti iliustruojama postmoderniomis ir kritinėmis teorijomis, kurios paaiškina, kas (makro prasme) gali sukurti įtampą (mikro prasme). Kitaip tariant, makroveiksniai (sporto komercializacija, vartotojiškumas, socialinė nelygybė ir kt.) turi įtakos mikroveiksniams (individualaus atleto nuostatomis, vertybėms ir elgesiui) ir atvirkščiai: **nesąžiningai besielgiantys atletai (mikro lygmenyje) „bendradarbiauja“ su išnaudotojiška (makrolygmens) sporto ir visos visuomenės kultūra.** Metaforiškai kalbant, susidaro „užburtas ratas“: deviacinis konkretaus sportininko elgesys „palaiko“ deviacinę sporto (sub)kultūrą, kuri akcentuoja ne autentišką ir garbingą žaidimą, o *inter alia* nuasmenintus rezultatus, materialines vertybes ir pelną. Apie tai, kaip tokį „užburtą ratą“ nutraukti, rašoma kitame skyriuje, skirtame sukčiavimo sporto srityje prevencijai.

2.3 Sukčiavimo sporto srityje prevencija

Sukčiavimo sporte prevencija turi remtis nuodugnia sukčiavimo sporto srityje paplitimo ir sukčiavimą sąlygojančių veiksnių analize.³⁶¹ Prevencinės priemonės siūlomos pradedant nuo abstraktesnių – pirminės prevencijos priemonių, tinkančių visoms sporto šakoms – iki konkretesnių antrinės prevencijos priemonių – tinkančių tik konkrečiai sporto šakai ar konkrečiai sukčiavimo sporto srityje rūšiai.

2.3.1. Sukčiavimo sporto srityje pirminės prevencijos galimybės

Pirminė sukčiavimo sporto srityje prevencija apima visas sporto šakas ir visus sportininkus. Ji nukreipta į bendrųjų veiksnių, sąlygojančių sukčiavimą sporto srityje, išaiškinimą ir neutralizavimą. Remiantis išdėstyta, bendrieji

³⁶¹ Objektivumo dėlei, pažymėtina, kad sukčiavimą sąlygojančių veiksnių analizė parodė ir tai, kad sukčiavimas yra (gali būti) ir natūralus, ar net naudingas reiškinys.

veiksniai, būdingi visoms sporto šakoms, yra *inter alia* nevienodas kultūrinio ir ekonominio kapitalo pasiskirstymas sporto srityje, nepatenkinama sportininkų socialinė padėtis, socialinė nelygybė, nelygios galimybės pasiekti visuotinių tikslų, materializmas, sportininkų egoizmas, emocinis ir materialinis nesaugumas bei iš to kylanti (psichologinė ir socialinė) įtampa. Tam, kad šie veiksniai būtų pakeisti (kompensuojami) garbingą elgesį puoselėjančiais veiksniais, būtina, viena vertus, iširti, kokie vertybiniai aspektai yra svarbūs užkertant kelią sukčiavimui sporto srityje (atitinkamai – puoselėjant garbingą žaidimą ir sąžiningą konkurenciją); antra vertus, būtina išanalizuoti sportininkų teisinės ir socialinės apsaugos sistemą Lietuvoje, nes vien siūlymai, pavyzdžiui, didinti skaidrumą, mažinti sportininkų egoizmą ar mokėti tinkamus atlyginimus, būtų pernelyg lakoniški ir deklaratyvūs.

Pastebėtina, jog iš esmės pirminė prevencija yra ir gali būti nukreipta į bet kokio deiviacinio elgesio sporte prevenciją. Taigi šioje dalyje analizuojamos pirminės prevencijos galimybės, nepriklausomai nuo sporto šakos ir nepriklausomai, kokia sukčiavimo sporto srityje forma kontroliuojama.

Pirminės prevencijos priemonės skirstomos į du blokus: etinius (vertybinius) aspektus bei į teisinius, socialinius aspektus.

2.3.1.1 Etiniai (vertybiniai) pirminės sukčiavimo sporto srityje prevencijos aspektai

Etika – tai žmogaus elgesio standartai, kurie reguliuoja ir nulemia tiek individų, tiek jų grupių elgesį.³⁶² J. Gumbio manymu, etiškas elgesys iš esmės apsaugo labiau nei teisėtas elgesys. Etiškas elgesys – tai pagrįstas socialinėmis normomis, paties žmogaus suvokimu, kas yra teisinga ar neteisinga, elgesys.³⁶³ Etinė perspektyva ypač svarbi pirminės sukčiavimo sporto srityje prevencijos kontekste, nes ši prevencijos rūšis, būdama universaliausia, yra orientuojama į bendražmogiškų sportinio garbingo elgesio standartų paiešką. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad net ir kalbant apie abstrakčiausią prevencijos rūšį, negalima

³⁶² Gumbis J. *Naujų besiformuojančių visuomeninių santykių valstybinis reguliavimas ar savireguliacija*. Teisė, 2006, 58, p. 88.

³⁶³ Ten pat.

pamiršti jos veiksmingumo dimensijos. Akcentuotina, jog prevencijos priemonė yra veiksminga, jeigu nukreipta būtent į tuos veiksnius, kurie sąlygoja nusikalstamumo (arba kitų su jo susijusių nepageidautinų reiškinių) didėjimą.³⁶⁴ Taigi etinė perspektyva nuosekliai atsiranda iš sukčiavimą sporto srityje sąlygojančių faktorių analizės. Akcentuotina ir tai, kad moralinius-etinius argumentus vartoja ir teismai. Kalbėdamas apie šviečiamąją sporto funkciją, Čekijos Aukščiausiasis Teismas paskelbė, jog „futbolas daro įtaką viešajai nuomonei ir moralinių vertybių formavimui, ypač kalbant apie jaunąją kartą. Taigi yra visos visuomenės rūpestis, kad asmenys, kurių pareiga prižiūrėti teisingą, tikslią ir korektišką futbolo varžybų eigą, būtų aukštų moralinių standartų ir taip užtikrintų sklandų mačo vyksmą. Futbolo, kuris grindžiamas garbingo žaidimo principu, poveikis masėms turi vesti prie pozityvios jaunosios kartos motyvacijos ir prie etinių savybių vystymo, kas padėtų sukurti garbingus ir teisingus visuomeninius santykius“.³⁶⁵

Kaip nustatyta analizuojant veiksnius, sąlygojančius sukčiavimą sporto srityje, sukčiauti labiau linkę bejausmiai, išnaudotojiški, sociopatiški sportininkai, traktuojantys oponentus kaip priešus, o kitus asmenis (tik) kaip priemones savam tikslui (objektyviam rezultatui) pasiekti. Akcentuotina, jog ši problema būdinga ne tik sportininkams, bet iš esmės ir visai (sporto) visuomenei, kuomet akcentuojami medaliai ir pasiekimai ir ignoruojama tai, kas už tų medalių slypi.³⁶⁶

Etinės perspektyvos kontekste akcentuotina, jog sukčiavimo iš sporto neįmanoma visiškai „išguiti“. Sukčiavimas yra pačio sporto dalis, sportas nėra ir negali būti vien garbingas žaidimas, kilnios vertybės, lygybė ir tolerancija. Sportas visada reiškė ir reikš rungtyniavimą, konkretaus tikslo siekimą. Tačiau svarbu to tikslo neabsoliutizuoti taip, kad jis užgožtų visa kita, kas yra prasminga sporte: komandinę dvasią, nuolatinį tobulėjimą aukšto meistriškumo

³⁶⁴ Justickaja S., Nikartas S. *Nusikaltimų prevencijos programų (projektų) veiksmingumo užtikrinimo problemos Lietuvoje*. Tyrimo ataskaita, Teisės institutas, 2010.

³⁶⁵ Čekijos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. balandžio 11 d. sprendimas, cituotas EPAS studijoje „*Why corruption is not immune to sport?*“ Prieiga per internetą: http://www.coe.int/t/dg4/epas/Source/Ressources/EPAS_INFO_Bures_en.pdf [Žiūrėta 2011 11 25].

³⁶⁶SP1 (sporto politikas). Interviu data: 2010 m. birželio 2 d.

link, pagarbą ir toleranciją. Racionalumo ir garbingumo sintezės sporte siekiama pasitelkiant, be kita ko, sporto reikšmės etimologiją, J. Rawlso teisingumo teoriją, V.E. Franklio prasmingumo teoriją bei I. Kanto etiką.

Analizuojant sporto etimologiją, pastebimos kelios sporto reikšmės. Sportas anglų kalboje reiškia laisvalaikį, gerą laiką. Persų kalboje reiškia „laimėjimą“.³⁶⁷ Taigi racionalusis sporto pradas – varžymasis, lenktyniavimas. Gilinantis į šią sporto reikšmę, seka kelios išvalgos: 1) sportas neįmanomas be konkurencijos; 2) pati savaime konkurencija neimplikuoja garbingo elgesio; 3) jeigu laimėjimas tampa pagrindiniu ir vieninteliu sportavimo tikslu, tuomet jo gali būti siekiama bet kokiomis priemonėmis.

Akivaizdu, jog racionalusis sporto pradas nors ir būtinas, tačiau nėra pakankamas šiam sudėtingam socialiniam institutui paaiškinti. Būtina ieškoti kito sporto prado, kurį etimologine prasme tinkamiau atskleidžia ne sporto terminas, o angliški terminai, kurių lietuviški atitikmenys būtų „varžybos“ ir „konkursas“. Anglų kalbos žodžiai „*competition*“, „*contest*“ – yra kilę iš lotynų kalbos ir reiškia „varžytis su“; „liudyti su“. Žodis „su“ atskleidžia prasmingąjį, turiningąjį šio reiškinio pradą – varžytis kartu (o ne vienam prieš kitą), būti kartu, liudyti kartu, reiškia (be kita ko) įsijausti į vienas kito rolę. Taigi turiningasis sporto pradas – dinamiškas ir pagarbus buvimas kartu siekiant kuo aukštesnio sportinio meistriškumo.

Etimologinės išvalgos dera su socialinių teoretikų darbais. Pavyzdžiui, J. Rawlsas visuomenę suvokia kaip garbingų, bendradarbiaujančių individų visumą, sistemą (angl. *society as a fair system of cooperation*). J. Rawlsas skiria prasmingumą (angl. *reasonable*) nuo racionalumo (angl. *rational*). Prasmingumo siekiantys žmonės yra pasirengę palaikyti tam tikrus (garbingos sąveikos) principus ir gyventi pagal juos netgi savo asmeninių interesų sąskaita. Tačiau tie, kurie „primeta“ tuos principus kitiems iš jėgos pozicijų yra „neprasmingi“, bet racionalūs.³⁶⁸ Modifikuojant J. Rawlso išvalgas sportui,

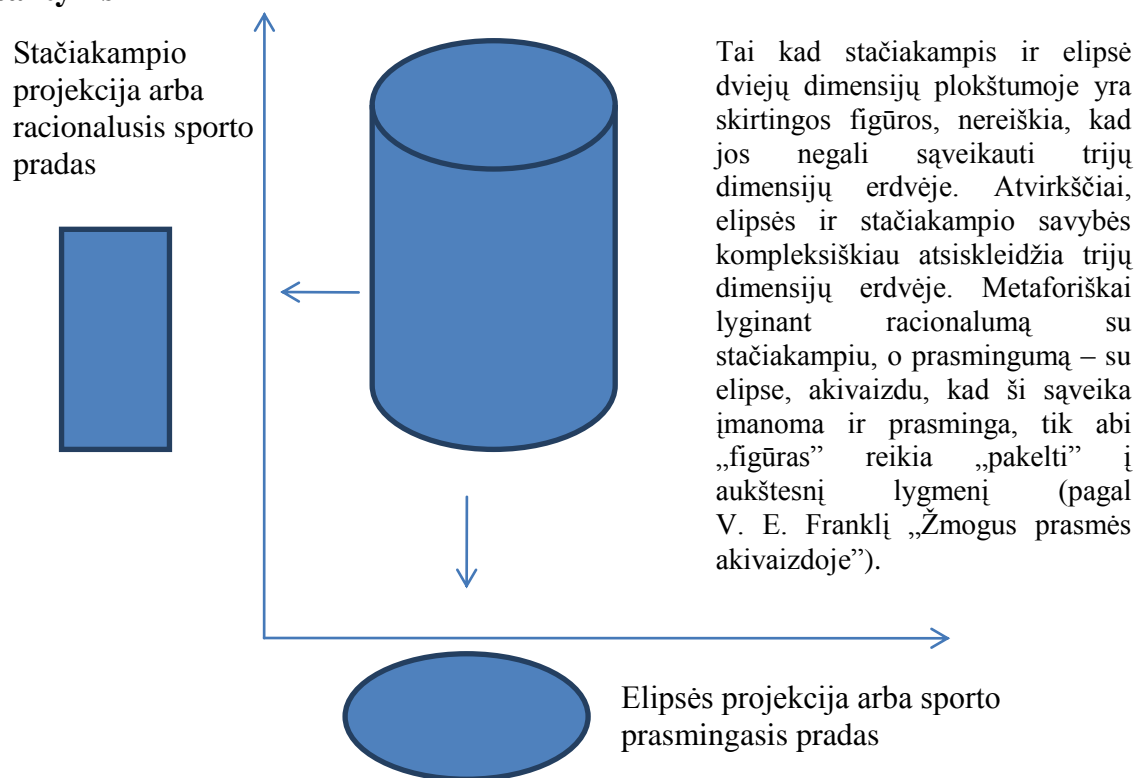
³⁶⁷ Sport etimologija ir reikšmė:

http://www.museumstuff.com/learn/topics/sport::sub::Etymology_And_Meaning [Žiūrėta 2011 11 08].

³⁶⁸ Rawls J. *Justice as Fairness: A Restatement*. Cambridge, Massachusetts, London, England, 2001, p. 5-8.

suvoktina, jog racionalieji sportininkai akcentuotą jėgą, laimėjimą, o prasmės ieškantys sportininkai patį žaidimą vertintų labiau už rezultatą. Tačiau netgi tokiam (aiškiai) į rezultatus nukreiptame socialiniame institute kaip sportas įmanoma būti ir racionaliam, ir prasmingam. Tokią sąveiką atskleidė V. E. Franklio mintys, remiantis kuriomis, dalykai, kurie iš pažiūros visiškai skirtingi (kaip antai garbingas žaidimas ir siekis nugalėti kitą), aukštesniame lygmenyje gali sąveikauti, dar daugiau, jų sąveika (visuma) papildo juos nauja perspektyva, nauja dimensija. Geometrine prasme tai paaiškinama plokštumos ir erdvės santykiu: figūros dviejų dimensijų plokštumoje gali būti skirtingos ir neturėti bendrų taškų, tačiau sudaryti įvairiabriaunę visumą trijų dimensijų erdvėje.³⁶⁹ Grafiškai šias mintis paaiškintų ritinio (šiam kontekste simbolizuojančio sportą, kuriame „telpa“ ir racionalusis pergalės siekimas, ir prasmingasis garbingas žaidimas) metafora.

5 schema. Racionaliojo ir prasmingojo prado sporte santykis

³⁶⁹ Frankl V. E. *Žmogus prasmės akivaizdoje*, Katalikų pasaulio leidiniai, 2010, p. 28-29.

Klaustina, kaip skirtingi sporto pradai gali būti pakelti į aukštesnį lygmenį. Garbingam elgesiui sporte paaiškinti yra itin tinkama kantiškoji etinė paradigma. Remiantis kantiška etine paradigma sukčiavimas sporte pažeidžia Kanto kategorinius imperatyvus: elkis taip, kad tavo elgesio modelis galėtų tapti universalia taisykle bei traktuok kitą ne kaip priemonę savo tikslams pasiekti, o kaip tikslą patį savaime.³⁷⁰ Taigi laikomasi nuostatos, jog sukčiavimas sporte yra ne tik apgaulė, bet ir saviapgaulė, nes sportininkas negarbingai elgdamasis su savo varžovais ir kartu pats būdamas žaidimo dalimi pažeidžia ir savo paties integralumą.³⁷¹ Tokia išvalga bent jau teorine prasme išspręstų ir minėtą kalinio dilemą: jeigu sportininkai kitame matytų savo paties pavyzdį ir atvirksčiai, jie turėtų rinktis garbingą žaidimą, nes kantiškoje paradigmoje nėra vietos įtarumui, kuris veda prie egoistiško ir nepasitikinčio kitais sprendimo: sukčiaujama, nes taip lengviau, nes visi taip daro, o tie, kas nedaro, nukenčia arba lieka vieniši.

Kantiškajai paradigmai „advokatauja“ ir Lietuvos mokslininkas J. Gumbis teigdamas, kad etiškas elgesys yra veikimas savęs klausiant, ar aš norėčiau, kad ir kitas su manimi taip elgtųsi, kaip aš elgiuosi su juo.³⁷²

Kantiškoji bei simbolinio interakcionizmo paradigmos galėtų pasirodyti kiek naivios ir idealistinės. Jas būtina derinti su kritinio realizmo paradigma. Kritinėse studijose pastebima, kad sportas nuo pat jo atsiradimo nebuvo demokratiškas. Sportuojantys vyrai atitiko Senovės Graikijos idealą, o Olimpinių žaidynių auksas – didžiausią garbę vyrams. Graikų skulptūra, graikų žaidimai ir graikų sportas buvo skirti kūno šlovinimui (garbinimui). Svarbu pažymėti, jog graikų gyvenimas buvo androcentriškas, žaidimai buvo labiau siejami su vyriškuoju elitu, o ne su visa visuomene. Tik „geriausieji“ turėjo teisę dalyvauti.³⁷³ Anaiptol ne demokratinį sporto pobūdį akcentuoja ir sociologas P. Bordieu realistiškai pažymėdamas, jog bet kuriame žaidime

³⁷⁰ Osterhoudt R. G. *The Kantian Ethic as a Principle of Moral Conduct in Sport*, QUEST Volume 19, Issue 1, January 1973, p. 118-123.

³⁷¹ Ten pat.

³⁷² Gumbis J. *Naujų besiformuojančių visuomeninių santykių valstybinis reguliavimas ar savireguliacija*. Teisė 2006 58, p. 88.

³⁷³ Howard S. Slusher. *Sport: A Philosophical Perspective*. Law & Contemporary Problems. 1973-1974, p.129-135.

įnirtingai ir netgi pavojingai kovojama dėl konkrečių prizų, o ne taikiai ir atvirai dalijamasi jais.³⁷⁴

Disertacijoje remiamasi ir idealistine, ir realistine paradigma. Teleologiniu požiūriu idealistinė kantiškoji paradigma yra tinkama suvokiant, jog jaunajai kartai ir visai sporto visuomenei reikia diegti, jog sportas nėra vien pergalės. Racionalumo, išskaičiavimo bei pragmatizmo savybes pakreipti pozityvia linkme, „pakelti“ į aukštesnį lygmenį reikia taikant kompleksines strategijas, kurios apimtų, be kita ko, etinius ir su jais glaudžiais susijusius pedagoginius aspektus. Šiai priemonei įgyvendinti reikalingas psichologinis bei sporto edukologinis pasirengimas. Lietuvos kūno kultūros akademijos mokslininkų teigimu, interakcija tarp sportininko bei trenerio turi didelę reikšmę. Jei treneris vadovaujasi „laimėjimo bet kokia kaina“ principu, tikėtina, jog ugdomas sportininkas sukčiaus bei negarbingai elgsis. Jei treneris apdovanoja tik tuos atletus, kurie pasiekia geriausių rezultatų ir ignoruoja tuos, kuriems prasčiau sekasi, antisocialūs veiksmai sporto pasaulyje yra labai tikėtini. Be to, LKKA mokslininkai nustatė patikimą neigiamą koreliacinį ryšį tarp apgaulės sportinėje veikloje pateisinimo ir pagarbos socialiniams susitarimams sportinėje veikloje bei asmeninio atsidavimo darbui.³⁷⁵ Taigi būtina puoselėti **bendradarbiavimą, komandinę dvasią bei savitarpio supratimą** sporte, neredukuoti sporto tik iki konkurencijos ar rungtyniavimo lygmens. Teisine prasme šias rekomendacijas siūlytina įtvirtinti etikos ar elgesio kodeksuose. Akcentuotina, jog šios rekomendacijos pačios savaime būdamos etinės (arba, jei įtvirtintos kodeksuose – teisinės), gali prisidėti ir prie pergalių, kurios reprezentuoja nebe vertybinį, o racionalų, tikslingą sporto lygmenį. Taigi dar kartą matyti, jog racionalusis ir prasmingasis sporto lygmuo gali ir turi būti sujungtas. Pavyzdžiui, kalbant apie komandinius sportinius žaidimus, pažymėtina, jog pergalei pasiekti būtinas žaidėjų bendradarbiavimas, tarpusavio supratimas, galiausiai *susižaidimas*. Susižaidimas – tai komandos narių gebėjimas veikti pagal numatytą planą, pasirinktą taktiką, padėti savo

³⁷⁴ Ritzer G. *Major Contemporary Social Theorists*. Blackwell, 2003, p. 294-295.

³⁷⁵ Šukys S., Nickus E. *Coaches' Attitudes Towards Deception in Sports Activities*. Sporto mokslas. 2010, Nr. 1 (59), p. 33.

partneriams kūrybingai įgyvendinti (taikyti) išmokus žaidimo derinius. Susižaidimas taip pat yra darnūs žaidėjų santykiai ir santykiai tarp varžovų, pagal taisykles besistengiančių vienas kitą nugalėti, bet visados paisančių pagrindinio reikalavimo – pagarbos vienas kitam.³⁷⁶ Žinoma, tai kas išvardyta (komandinės dvasios, pagarbos bei kitų etinių vertybių akcentavimas), yra tik nedidelė dalis to, ką turėtų daryti atitinkamas vertybes puoselėjantis treneris – sporto pedagogas. Šių vertybių diegimas neatsiejamas nuo sportinio rengimo (treniruočių) proceso organizavimo, tinkamai parengtos treniruočių metodikos, garbingo, gražaus, kilnaus elgesio pavyzdžio rodymo.³⁷⁷

Pragmatine prasme svarbi yra ir kritiškojo realizmo paradigma suvokiant, jog apgaulės sporte visiškai panaikinti nėra įmanoma, vargu ar didelė visuomenės dalis sporto visuomenės remtūsi I. Kanto etika ir todėl reikalingos apčiuopiamesnės prevencinės priemonės, susijusios su sportininkų socialine sauga. Kitaip tariant, pragmatine prasme, reikia ne tik diegti vertybes, ugdyti kovingumą, puoselėti bendradarbiavimą ir komandinę dvasią, bet ir pasistengti, jog sportininkų socialinė sauga būtų tokia, jog garbingas žaidimas juos pakankamai aprūpintų, o sukčiavimas nebūtų (vienintelis) būdas išgyventi.

2.3.1.2 Teisiniai ir socialiniai pirminės sukčiavimo sporto srityje prevencijos aspektai

Pirmiausia, akcentuotina, jog teisinė ir socialinė sukčiavimo sporto srityje prevencija labiau siejama su profesionaliuoju nei su mėgėjišku sportu. Apskritai sporto veikla (tiek mėgėjiško, tiek profesionalaus) yra skirta fizinių ir intelektualinių savybių tobulinimui bei dalyvavimui varžybose, tačiau esminis profesionalaus ir mėgėjiško sporto atskyrimo kriterijus – pastovūs komerciniai santykiai, pagrįsti pajamų gavimu. Taigi profesionalusis sportas yra atlygintina veikla, taip pat faktas, kad asmuo iš to (pra)gyvena.³⁷⁸ Akivaizdu, jog tam, kad

³⁷⁶ Stonkus S. *et al.* *Žaidimai. Teorija ir didaktika*. Kaunas, LKKA, 2002, p. 68, 80.

³⁷⁷ Stonkus S. *et al.* *Žaidimai. Teorija ir didaktika*. Kaunas, LKKA, 2002, p. 74, 106, 110-114.

³⁷⁸ Biguzas A. *Sporto teisė: mitas ar tikrovė?* Vilniaus universiteto Teisės fakulteto organizuotos konferencijos *VU karjeros dienos* medžiaga. 2011 m. kovo 14 d. Vilnius. Taip pat: Gardiner S. ir kt. *Sports law*. Third edition, 2006, p. 14-16.

sportininkai jaustūsi socialiai saugūs, jie turi turėti pakankamas socialines garantijas. Tam reikalinga visų sporto šakų profesionaliesiems sportininkams ir jų treneriams sudaryti sąlygas (bent jau) pragyventi iš sporto. Tuo tarpu dabartinė sportininkų teisinės bei socialinės saugos sistema yra pernelyg selektyvi. Išskiriamos prioritetinės – Olimpinės sporto šakos, kitų sportininkų socialinės saugos sistema nepakankama arba jos netgi iš viso nėra. Šią išvalgą pagrindžia ir ekspertų vertinimai, ir įstatyminė bazė. Pavyzdžiui, analizuojant Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymą, pastebimos privilegijos teikiant rentas olimpiniam sportininkams, tačiau neolimpiniai sportininkai ir visų sportininkų (tiek olimpinių, tiek neolimpinių sporto šakų) treneriai lieka nuošalyje.³⁷⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime dėl didelio meistriškumo sportininkų skatinimo numatyti premijų dydžiai palankesni Olimpinė sporto šakų atletams: pavyzdžiui, už Olimpinės sporto šakos olimpinės rungties aukso medalį numatyti 200 000 litų, tuo tarpu už neolimpinės šakos pasaulio čempionato auksą – tik 7 500 litų. Be to, pastaruoju metu įstatymai, vienodai skatinantys ir olimpinių, ir neolimpinių sporto šakų atstovus, apskritai netaikomi. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 4 str. 1 d. nustatyta, kad teisę gauti Lietuvos Respublikos pirmojo arba antrojo laipsnio valstybinę pensiją turi (be kita ko) asmenys, ypač nusipelnę Lietuvai kurdami bei plėtodami jos (...) sportą. Pastaruoju dvejų metų laikotarpiu ši norma buvo deklaratyvi, nes beveik niekam remiantis ja valstybinė pirmojo ar antrojo laipsnio pensija skirta nebuvo,³⁸⁰ o nuo 2011 m. ji apskritai nebegalioja. Tokia situacija vertintina neigiamai sporto politikos prasme, kita vertus – esant finansinei krizei atitinkamas lėšų taupymas sporto

³⁷⁹ 41 straipsnis. Rentos sportininkams mokėjimo sąlygos ir tvarka 1. Sportininkas, Lietuvos Respublikos pilietis, baigęs sportininko karjerą, nedalyvaujantis olimpinėse žaidynėse, pasaulio ir Europos čempionatuose, turi teisę gauti 1,5 Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės paskelbto šalies ūkio vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio dydžio rentą per mėnesį, jeigu jis, turėdamas Lietuvos Respublikos pilietybę ir atstovaudamas Lietuvai, tapo arba iki šio įstatymo įsigaliojimo įgijo Lietuvos Respublikos pilietybę ir iki pilietybės įgijimo yra tapęs: 1) olimpinių žaidynių čempionu ar prizinininku (aukso, sidabro ar bronzos medalių laimėtoju); 2) olimpinės sporto šakos olimpinės rungties Europos ar pasaulio čempionu; 3) rungties, kuri iki rezultato pasiekimo buvo išbraukta iš olimpinių žaidynių programos arba įtraukta į ją po rezultato pasiekimo, pasaulio ar Europos čempionu iki 1990 m. kovo 11 d.; 4) olimpinės sporto šakos olimpinės rungties Europos ar pasaulio, olimpinių žaidynių rekordininku; 5) parolimpinių ar kurčiųjų žaidynių nugalėtoju; 6) olimpinės sporto šakos neolimpinės rungties ir pasaulio čempionu, ir pasaulio rekordininku.

³⁸⁰ SP5(socialinės apsaugos specialistas). Interviu data: 2010 m. spalio 14 d.

sąskaita yra suvokiamas, nors akivaizdu, kad lėšų taupymas daugiau „paliečia“ vienus ir mažiau (arba iš viso „nepaliečia“) kitus.

Sportininkų atlyginimų sistema taip pat chaotiška. Realybėje daug sportininkų sportuoja be jokių sutarčių, pragyvena tik iš prizų, kuriuos laimi, juos remia tėvai arba jie dirba treneriais (dažnai taip pat be sutarčių arba su fiktyviomis sutartimis).³⁸¹ Autorės nuomone, tokia situacija sąlygoja netvarką (kuri, kaip bebūtų keista, priimama kaip norma ir netgi sudėtinga ką nors įtikinti, jog situaciją būtina keisti), kuomet, pavyzdžiui, vaikas yra ugdomas privačių trenerių, kurie formaliai treneriais nedirba, o tie, kurie formaliai dirba, važinėja po užsienio turnyrus, ir „dirba“ treneriais tik tam, kad gautų bent kažkokį socialinį draudimą, nes kitų legalių būdų atitinkamą draudimą gauti jie nemato.

Siekiant atsakyti į klausimą, kaip tokią situaciją įmanoma pakeisti, visų pirma, pažymėtina, jog ir įstatymų lygmeniu sportininkų statusas nepakankamai aiškiai reglamentuotas. Antai Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymo 35 straipsnyje nustatyta, kad sportininkas profesionalas, vykdydamas sportinę veiklą sporto organizacijoje, su šia organizacija privalo sudaryti sportinės veiklos sutartį. Tačiau remiantis įstatymu, neaišku, koks yra šios sutarties statusas: ar tai darbo sutartis, ar civilinė sutartis. Analizuojant įstatymo nuostatas, galima daryti prielaidą, jog santykiai tarp profesionaliųjų sportininkų ir sporto organizacijų yra labiau civiliniai santykiai: pavyzdžiui, profesionalieji sportininkai gali jungtis į „asociacijas“ bet ne į „profesines sąjungas“ kas būtų įprasta darbo santykių kontekste.³⁸² Lietuvos teismų praktikoje šią spragą mėginta užpildyti, pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2000 m. gegužės 24 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-602, pateikė išaiškinimą, pagal kurį profesionaliajam sportininkui sportas yra atitinkamos specifinės rūšies darbinė veikla, už kurią sportininkas gauna darbo užmokestį, o šią veiklą reglamentuoja specialus teisės aktas – Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir

³⁸¹ ŠŽ3 (šachmatų žaidėjas). Interviu data: 2010 m gegužės 13 d.

³⁸² A. Paliukėnas. *Darbo santykių reglamentavimo problematika profesionaliajame sporte*. Tarptautinės konferencijos straipsnių rinkinys. Vilnius, 2009. ISBN 978-9955-616-56-6, p. 144-151.

sporto įstatymas. Tačiau kai specialus įstatymas reglamentuoja profesionalųjį sportą bei esant kontraktui, sudarytam laikantis specialaus įstatymo nuostatų, šių aktų pagrindu turi būti sprendžiamas tarp šalių kilęs ginčas ir darbo teisinius santykius reglamentuojančios teisės normos netaikomos. Apeliacinių teismų pozicija panaši į Aukščiausiojo Teismo poziciją.³⁸³ Autorės supratimu, teismų praktikos aspektu situacija gana prieštaringa ir vargu, ar nuosekli – viena vertus, teismai pripažįsta, jog profesionalusis sportas yra darbinė veikla, tačiau darbo teisė šiai „darbinei“ veiklai netaikoma. Be to, viename iš naujausių savo sprendimų Lietuvos Aukščiausiasis Teismas teigė, kad iš sportinės veiklos sutarties kylantys santykiai laikytini ne darbo, o civiliniais teisiniais santykiais (kaip viena iš atlygintinų paslaugų sutarčių rūšių), nebent šalys susitartų dėl sutarties sąlygų, savo esme atitinkančių darbo sutarties sąlygas. Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad profesionalaus sporto teisiniams santykiams nėra būdingas pavaldumas, sutarties nutraukimo ribojimai, garantijos darbuotojams, teisė į atostogas ir kt. Tokiuose santykiuose dominuoja ne funkcijų atlikimas, o konkretaus (sportinio) rezultato siekimas, be to, sportinės veiklos sutartims būdingos kitos sąlygos – sportinio režimo nustatymo, medicininės priežiūros, sportininko apgyvendinimo, transporto, sveikatos draudimo ir pan. Teismas konstatavo, kad tai lemia sportinės veiklos sutarties priskyrimą savo esme pirmiausia prie paslaugų sutarčių.³⁸⁴ Analogiška

³⁸³ Lietuvos apeliacinis teismas 2000 m. sausio mėn. 18 d. sprendime civilinėje byloje Nr. 2A-21 nusprendė, kad „šalys – R. S. ir Vilniaus „Statybos“ krepšinio klubas (dabar Vilniaus krepšinio klubas „Rytas“), sudarydamos sandorį, dėl kurio nutraukimo teisėtumo ir kilo ginčas, jį pavadino tiesiog „Kontraktu“ ir nenurodė, kad tai yra darbo sutartis. Šio kontrakto šalys vadinamos „Klubu“ ir „Žaidėju“, o ne „darbdaviu“ ir „darbuotoju“, kaip tai numatyta darbo sutarties įstatymo 3 str. Nustatydamas kontrakto sąlygų pakeitimo bei jo nutraukimo tvarką, ginčų dėl jo vykdymo tvarką, šalys nenurodė, kad kontrakto sąlygos gali būti pakeistos ar kontraktas gali būti nutrauktas Darbo sutarties įstatymo nustatyta tvarka, o ginčai dėl jo vykdymo sprendžiami darbo ginčų nagrinėjimo tvarka. Tokiu būdu, iš kontrakto turinio matyti, kad jį sudarančių šalių valia nebuvo nukreipta sukurti darbo teisinius santykius, reguliuojamus Darbo sutarties įstatymo, Darbo įstatymų kodekso bei kitomis darbo teisės normomis. **Pažymėtina, kad nors kontraktas ir turi kai kurių požymių, būdingų darbo sutarčiai, tačiau kitos jo sąlygos yra visiškai nebūdingos darbo sutartims ar net prieštarauja Darbo sutarties įstatymo normoms.** Antai DSI 9 str. 2 d. draudžia sudaryti terminuotą darbo sutartį, jeigu darbas yra nuolatinio pobūdžio. Jeigu laikytume, kad sportinė veikla, šiuo atveju krepšinis, yra darbo sutarties objektas, tai ši veikla yra nuolatinio pobūdžio. Tuo tarpu kontraktas tarp R. S. ir Vilniaus „Statybos“ krepšinio klubo yra terminuotas, sudarytas mažesniau negu dviejų metų terminui. Taip pat: Lietuvos apeliacinio teismo sprendimas civilinėje byloje Nr. 2–200/2009, Lietuvos apeliacinio teismo sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-291/2009.

³⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 3K-3-65/2011.

nuomonė pateikiama ir lietuviškame darbo teisės vadovėlyje, kuriame analizuotas sportininkų veiklos reguliavimas.³⁸⁵

Pagal Valstybinės mokesčių inspekcijos išaiškinimą, sporto veiklos sutartyje (kontrakte) numatytos sąlygos, Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo (toliau – GPMĮ) aspektu atitinka darbo sutarties sukuriamus darbdavio ir darbuotojo santykius – sportininko funkcijos, sportininko išipareigojimai laikytis sporto klubo nustatytų taisyklių, sportininko atlyginimas, sveikatos draudimo sąlygos, ir kt. Todėl, pagal GPMĮ, tokioje sutartyje nustatyti darbdavio (sporto klubo) ir darbuotojo (sportininko) santykiai prilygintini darbo santykiams arba jų esmę atitinkantiems santykiams, nesvarbu, kad sporto veiklos sutartis neatitinka darbo sutarties pavyzdinės formos. Nustatyti, ar pajamos yra gaunamos iš individualios sporto veiklos, ar šios pajamos susijusios su darbo santykiais ar jų esmę atitinkančiais santykiais, yra svarbu, nes nuo to priklauso sportininkui išmokas išmokėjusio asmens šių išmokų deklaravimo, taip pat paties sportininko pajamų mokesčio deklaravimo būdas, neapmokestinamojo pajamų dydžio taikymo tvarka privalomojo sveikatos draudimo sumokėjimo būdas, registravimasis PVM mokėtoju bei kitų mokesčių mokėjimas.³⁸⁶ Akcentuotina, jog ir pagal užsienio valstybių teisę,³⁸⁷

³⁸⁵ „Profesionaliųjų sportininkų ir trenerių sporto veiklos sutartis su sporto organizacija iš esmės yra civilinė, o ne darbo sutartis. Tačiau Kūno kultūros ir sporto įstatymas numato papildomas garantijas, kurios nebūdingos civilinei sutarčiai, bet kurios būdingos darbo sutarčiai, o būtent – socialinį draudimą (31 str.).“ V. Tiažkijus. *Darbo teisė. Teorija ir praktika*. Justitia, 2005, p. 118-123.

³⁸⁶ Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos Finansų Ministerijos. Sporto veikla ir pajamų, gautų iš sporto veiklos, apmokestinimas. Vilnius, 2008. Prieiga per internetą: www.vmi.lt/lt/?itemId=1003789 [Žiūrėta 2011 11 11].

³⁸⁷ Pavyzdžiui, Latvijos Sporto įstatyme, kurio 19-ame str. numatyta, kad profesionalusis atletas yra fizinis asmuo, kuris **darbo sutarties** pagrindu ir už sutartą atlyginimą ruošiasi sporto varžyboms ir dalyvauja jose. 24.10.2002. likums Sporta likums. (LV, 165 (2740), 13.11.2002.). Prieiga per internetą: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=68294> [Žiūrėta 2011 11 11].

ir pagal Europos Teisingumo Teismo jurisprudenciją³⁸⁸ santykiai tarp sporto klubų bei sportininkų profesionalų ir netgi jaunujų sportininkų laikomi darbo santykiais. Taip pat ir Lietuvos sporto teisės specialistų požiūriu, sportinės veiklos sutarties (kontrakto) sąlygos iš esmės turi visus darbo sutarčiai būdingus požymius, todėl galima teigti, kad tai yra specifinė darbo sutartis su papildomais reikalavimais, reikalingais specifinei profesinei veiklai reglamentuoti.³⁸⁹

Taigi, pagal Valstybinės mokesčių inspekcijos išaiškinimą, sportininkų profesionalų padėtis yra tinkamai teisiškai sureglamentuota, tik kyla klausimas, kodėl realybėje nemažai sportininkų pajamų yra nedeklaruojamos, sutartys su sporto organizacijomis (neretai) nesudaromos, o užsienyje dirbantys sportininkai nesusigražina mokesčių Lietuvoje. Teigiama, jog sporto klubai neturi pakankami lėšų sudaryti teisėtas sutartis, nes nemaža dalis klubų veiklos yra šešėlinė – rėmimas, atlyginimai sportininkams.³⁹⁰ Iš panašių šešėlinių dalykų seka ir šešėlinis rengimasis varžyboms, pavyzdžiui, vienas kultūrizmo ekspertas nurodė, jog valstybė neturi moralinės pareigos reikalauti iš sportininko būti „švariam“ ir ruoštis varžyboms be dopingo, jeigu ji nesudaro tinkamų treniruočių sąlygų ir sportininkas rengiasi čempionatams už savo pinigus.³⁹¹ Atitinkama pozicija (praktine prasme) suprantama, tačiau ji nėra etiška: nesvarbu, kiek ir kaip finansuojama sporto šaka, pamatinės garbingo

³⁸⁸ Pavyzdžiui, Europos Teisingumo teisme buvo nagrinėjama byla, kurios faktinės aplinkybės buvo tokios: Olivier Bernard pradėjo savo futbolo karjerą kaip jaunas sportininkas Olympique Lyonnais futbolo klube. Jo „Jaunojo sportininko“ statusas apibrėžtas „Profesionalaus futbolo chartijoje“, kuri tuo metu galiojo Prancūzijoje. Pagal šią chartiją 16-22 metų amžiaus žaidėjai yra profesionalaus klubo treniruojami pasirašius terminuotą darbo sutartį. Pasibaigus šios sutarties galiojimui, Bernard atsisakė pasirašyti vienerių metų sutartį, kuri buvo pasiūlyta Olympique Lyonnais. Bernard pasirašė profesionalaus sportininko sutartį su kitu klubu, t.y. su britų Niukastlio UFC. Chartija įpareigojo Bernardą po treniravimo sutarties galiojimo pabaigos pirmąją profesionalaus sportininko sutartį pasirašyti su klubu, kuris jį treniravo. Tačiau Chartija nenumatė kompensacijos klubui, treniravusiam žaidėją, mechanizmo, jei žaidėjas po jo treniravimo pabaigos atsisako pasirašyti profesionalų kontraktą su jį treniravusiu klubu. Olympique Lyonnais kreipėsi į teismą. Šis atvejis buvo laikomas sutartinių įsipareigojimų nutraukimu, Prancūzijos Darbo kodekso pažeidimu. Europos Teisingumo Teismas teigia, kad remiantis bylos duomenimis galima daryti išvadą, kad tai yra ūkinė veikla, todėl Teismas gali priimti sprendimą dėl šio atvejo. Tada Teismas teigiamai atsakė į klausimą, ar taisyklės, taikomos Bernardo atveju, yra darbo jėgos laisvo judėjimo apribojimas. Judgment in Case C-325/08 Olympique Lyonnais SASP v Olivier Bernard and Newcastle United FC.

³⁸⁹ Valasevičius S. *Profesionaliojo sportininko teisinis statusas Lietuvoje*. Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas Nr 2 (52); 2004, p. 85-90.

³⁹⁰ ŠŽ3 (šachmatų žaidėjas). Interviu data: 2010 m. gegužės 13 d.

³⁹¹ KP1(kultūrizmo pareigūnas). Interviu data 2010 m. lapkričio 15 d.

žaidimo vertybės neturėtų priklausyti nuo to, kaip yra remiamas sportininkas ir apgaulė neturėtų būti pateisinama rėmimo stygiu. Vis dėlto, kalbant apie pirminės prevencijos priemones, moraliniai argumentai yra reikšmingi, tačiau akivaizdžiai nepakankami. Sukčiavimo sporte prevencijos kontekste naivu būtų tikėtis, kad raginimas vykdyti skaidresnę sporto klubų veiklą rastų atgarsį, jeigu sporto klubams teikiamas tik simbolinis finansavimas, o apie sportininkų teises sporto bendruomenė beveik nieko nežino. Akcentuotina, jog netgi pamatinė nuostata – tai, kad sportinės veiklos sutartis prilyginama darbo sutarčiai – daliai sporto bendruomenės nėra žinoma, atitinkamai, nėra žinoma ir tai, kokia galėtų būti sportinės veiklos galiojimo trukmė. **Akivaizdu, jog šias nuostatas reiktų reguliuoti ne Valstybinės mokesčių inspekcijos išaiškinimais, o įstatymo lygmens teisės aktais, pvz., Kūno kultūros ir sporto įstatymu.** Paminėtina ir tai, kad Lietuvos Respublikos įstatymuose nėra detaliau reglamentuojamas privalomasis sportininkų sveikatos draudimas, tik Kūno kultūros ir sporto įstatyme lakoniškai pažymėta, jog sporto veiklos sutartyje turi būti nurodytos privalomojo sportininkų sveikatos draudimo sąlygos.

Pažymėtina ir tai, kad sportininkai, atlikėjai ir kiti darbuotojai, dalį pajamų gaunantys pagal autoriaus sutartis, iki 2011 m. dvejus metus mokėję sumažintas įmokas „Sodrai“, nuo 2011 m. moka visą jų dydį. Nuo 2011-ųjų metų sportininkai, atlikėjai ir asmenys, gaunantys ir autoriaus atlyginimus, ir dirbantys pagal darbo sutartį, turi mokėti viso dydžio – 40 % valstybinio socialinio draudimo įmokas (kartu su privalomu sveikatos draudimu).³⁹² Iš viso sportininkams tenka mokėti apie 45 % mokesčių įmokas – nes dar penki procentai sudaro gyventojų pajamų mokesčių.³⁹³ Tokia valstybės politika iš esmės būtų racionali tuo atveju, jei (be kita ko) sportininkai pakankamai uždirbtų. Lietuvos sportininkai tuo tarpu (kai kuriuose) sporto klubuose dirba

³⁹² Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2010 gruodžio 27 d. pateikta vieša informacija su pavyzdžiais apie tai, kaip (*inter alia*) sportininkams pasikeis socialinio draudimo įmokų tarifas nuo 2011 m. sausio 1 d.. Prieiga per internetą: <http://www.socmin.lt/index.php?-347538831> [Žiūrėta 2011 11 21]. Taip pat: Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2011 metų rodiklių patvirtinimo įstatymo 3 str. 6 d. Valstybės žinios, 2010, Nr. 153-7782.

³⁹³ Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 6 str. 3 d. Valstybės žinios, 2002, Nr. 73-3085.

tik už maistpinigius, kurie yra neapmokestinami, – sporto klubai negali mokėti didelių atlyginimų, nes patys gyvena iš labdaros.³⁹⁴ Pasak Lietuvos krepšinio profesinės sąjungos, netgi (labiausiai komercializuotoje sporto šakoje) krepšinyje žaidėjai yra išnaudojami: praeito sezono metu atlyginimų negavę sportininkai kitą sezoną vis tiek pasirašinėja sutartis su tais pačiais klubais, nes kitų alternatyvų neturi.³⁹⁵ Akcentuotina ir tai, kad sportininkų socialinio draudimo garantijos nėra tapačios kitų dirbančiųjų teisiniam statusui: sportininkai neturi galimybės pretenduoti į garantinio fondo išmokas klubų bankroto atvejais, o pasibaigus sporto veiklos sutarčiai negali gauti bedarbio išmokos.³⁹⁶

Mokesčių efektyvumas vertintinas pagal specialius kriterijus. Vienu tokių laikytini Giri indeksas ir pajamų indeksas, kuriais remiantis svarbu įvertinti, kokį poveikį apmokestinimas daro (darytų) mokesčio mokėtojo pajamoms.³⁹⁷ Manytina, kad esant nelygiateisiam sportininkų socialiniam statusui lyginant su kitais dirbančiaisiais, atitinkamas mokestinis reglamentavimas tikėtina, kad tik paskatins (ir toliau) nesudarinti sportinės veiklos sutarčių, slėpti tikrąsias pajamas, todėl vertintinas kaip neefektyvus.

Taigi, be sportą skatinančios valstybės politikos ir apsisprendimo, prevencinės priemonės ir toliau liktų tik deklaracijos, o atitinkamų deklaracijų kontekste tikėtina, kad vyktų tiek šešėlinis sporto organizacijų valdymas, tiek šešėlinis ir nebūtinai sąžiningas rengimasis varžyboms, kas sąlygotų jau realų (nebe „šešėlinį“) sukčiavimą sporte. Todėl siekiant didesnės sportininkų teisinės ir socialinės apsaugos, kartu ir skaidresnio sporto valdymo, rekomenduotina:

³⁹⁴ Prieiga per internetą:

<http://www.ekonomika.lt/naujiena/sportininku-spindesys-ir-skurdas-11687.html?page=2> [Žiūrėta 2011 11 23].

³⁹⁵ Prieiga per internetą: <http://lkps.lt/naujienos/viena-didziausiu-europos-sporto-problemu-lazybos/> [Žiūrėta 2011 11 23].

³⁹⁶ Prieiga per internetą: <http://lkps.lt/naujienos/krepinio-profesine-sajunga-rengs-piketa-del-teismo-nuosprendzio-k-marcuilionio-ir-zalgirio-byloje/> [Žiūrėta 2011 11 23].

³⁹⁷ Plačiau apie mokesčių efektyvumo kriterijus: Skačkauskienė I. *Tax System Evaluation Model*. 6-oji tarptautinė mokslinė konferencija, VGTU, Verslas ir administravimas, Vilnius, 2010, p. 1-9. Prieiga per internetą:

http://www.vgtu.lt/leidiniai/leidykla/BUS_AND_MANA_2010/Social_and_Economical/0719-0727_Skackauskiene.pdf [Žiūrėta 2011 05 08].

1. Papildyti Lietuvos Respublikos kūno ir kultūros sporto įstatymą aiškiai nustatant, jog sportininko profesionalo sportinės veiklos sutartis prilyginama darbo sutarčiai, atitinkamai, sportininkui, dirbančiam pagal sportinės veiklos sutartį, taikomos visos socialinio draudimo garantijos. Papildyti Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymą nuostatomis, susijusiomis su sportinės veiklos sutarties galiojimo trukme, su sportininko profesionalo privalomojo sveikatos draudimo sąlygomis.³⁹⁸
2. Suteikti sportininkams, treneriams, sporto klubams teisinių žinių viešinant sportinės veiklos sutartis-kontraktus, parengiant pavyzdines (standartines) kontraktų formas (Sportinės veiklos sutarties ir Atstovavimo sutarties); net ir esant nedideliam užmokesčiui, skatinant sudaryti oficialų kontraktą. Sportininkams jungtis į profesines sąjungas ir siekti sudaryti kolektyvines sutartis.

Objektyvumo dėlei, būtina pažymėti, jog išvardytos pirminės prevencijos priemonės net ir siūlant konkrečių įstatymų pakeitimus yra gana abstrakčios. Iš esmės santykius, susiklostančius tarp profesionaliųjų sportininkų ir sporto organizacijų, reikėtų laikyti darbo santykiais su visomis iš to išplaukiančiomis pasekmėmis. Taip pat akivaizdu, jog būtina pildyti ir keisti teisinį reglamentavimą. Tačiau pasiūlyti pakeitimai nėra vienintelė alternatyva. Kitos alternatyvos būtų papildyti Lietuvos Respublikos darbo kodeksą atskiru skyriumi, kuriame būtų reglamentuojami profesionaliajame sporte susiklostantys darbo santykiai (tokia praktika egzistuoja Rusijoje) arba priimti atskirą profesionaliajam sportui skirtą įstatymą (tokia praktika egzistuoja Italijoje). Tačiau šie teisinės bazės pakeitimai ir tam tikrų alternatyvų įvertinimas reikalautų jau ne (tik) kriminologijos ar baudžiamosios teisės

³⁹⁸ Akcentuotina, kad atitinkamai Kūno kultūros ir sporto įstatymo pakeitimai jau buvo pateikti, tačiau nepriimami: XIP-1051. Priega per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.susije_l?p_id=352162 [Žiūrėta 2011 07 29].

perspektyvos, o civilinės bei darbo teisės perspektyvos.³⁹⁹ Dėl šios priežasties plačiau minėtos alternatyvos disertacijoje neranguojamos, apsiribojant pagrindine gaire: profesionaliojo sporto santykiai turėtų būti laikomi darbo santykiais ir tai turėtų būti aiškiai numatyta įstatymais, kuriais remiantis galėtų būti vystoma nuosekli teismų praktika. Praktine prasme, nors ir iš lėto, tačiau atitinkami žingsniai yra žengiami: pavyzdžiui, 2010 m. įkurta Lietuvos krepšinio profesinė sąjunga „Solidarumas“ (LKPS), kurios vienas iš tikslų yra sporto veiklos sutartį įjungti į Lietuvos Respublikos darbo kodeksą su atitinkamomis iš to sekančiomis socialinėmis garantijomis profesionaliesiems sportininkams, įskaitant, be kita ko, nedarbo išmokas, stabilias socialines garantijas nėsčiosioms sportininkėms ir sportininkams, kurie buvo sužaloti ar susirgo profesine liga, minimalų atlyginimą ir kitas.⁴⁰⁰ Išskiriant *problematus šiu rekomendacijų įgyvendinimo aspektus*, akcentuotina, jog šiuo metu profesionaliojo sporto santykius priskirti darbo santykiams trukdo tai, jog *pačio profesionaliojo sporto Lietuvoje yra nedaug*. Egzistuoja keli turtingi krepšinio, futbolo, rankinio sporto klubai. Daugelio kitų sporto klubų biudžetas yra labai ribotas. Atitinkamai mokėti apie 40 % socialinio draudimo mokesčių klubams yra (per) daug, todėl didelė dalis sportininkų pajamas gauna neapmokestinamais (atitinkamai, nesudarančiais prielaidų jokioms socialinėms garantijoms) maistpinigiais. Akcentuotina ir tai, kad sporto klubų teisinis bei (atitinkamai) socialinis statusas nėra „išgrynintas“: Nacionalinėje sporto plėtros strategijoje nurodoma, kad dažnai sporto klubai tėra tik dar viena veikiančių viešųjų institucijų (sporto mokymo įstaigų ir pan.) formalaus reiškimosi forma. Potenciali sporto klubų bendruomeninė (socialinė) funkcija

³⁹⁹ Plačiau apie profesionaliojo sporto santykių priskyrimą darbo ar civilinei teisei skaityti A. Paliukėno straipsnyje, parengtame tarptautinės konferencijos straipsnių rinkinyje. *Darbo santykių reglamentavimo problematika profesionaliajame sporte*. Vilnius, 2009. ISBN 978-9955-616-56-6, p. 144-151.

⁴⁰⁰ *Lietuvos krepšininkai ir treneriai buriasi į profesinę sąjungą*. Laikraštis Lietuvos darbininkas. 2010 m. gruodžio 30 d. Nr. 9 (491).

yra silpna ir valstybės neremiama; akcentuojamas menkas sporto infrastruktūros prieinamumas klubinei veiklai.⁴⁰¹

Taigi problema yra kur kas platesnė: tai ir dideli mokesčiai, ir šešėlinė ekonomika, ir menka (ir kas ne mažiau svarbu – neproporcinga, selektyvi) valstybės parama sportui. Taigi socialinių garantijų sportininkams stoka yra tik matomoji žymiai didesnės „latentinės“ problematikos pusė. Nors tai išeitų už tyrimo dalyko ribų, disertacijos kontekste įdomu išsiaiškinti, ar šešėlinė veikla savaime nelaikytina apgaule sporto srityje. Autorės atsakymas į šį klausimą yra nevienareikšmis. Viena vertus, šešėlinis sporto klubų valdymas ir šešėlinis rengimasis varžyboms priskirtini „tradicinei“ apgauli, nes tokiu būdu pažeidžiami mokesčių ir kitų įstatymų reikalavimai. Kita vertus, kyla konceptuali dilema, ar varžantys mokesčių įstatymai (esant menkiems sportininkų atlyginimams) savaime nėra įstatymų leidėjo apgaulė, puikiai suvokiančio, jog atitinkamiems įstatymams beveik neįmanoma paklusti. *A fortiori* seka išvalga, jog sportininkų apgaulė gali sekti iš įstatymų leidėjų apgaulės. Taigi šešėlinė sporto pusė gali būti vertinama kaip dviguba apgaulė: tiek iš įstatymų leidėjo dimensijos, tiek iš sportininkų ir klubų vadovų dimensijos.⁴⁰²

2.3.2 Sukčiavimo sporto srityje antrinės prevencijos galimybės

Antrinės prevencijos priemonės yra tikslesnės už pirminės prevencijos priemonės, jos siūlomos konkrečiai sukčiavimo sporto srityje formai – dopingo vartojimui arba manipuliacijoms sporto varžybų rezultatais. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad pirminės ir antrinės prevencijos priemonės kartais gali sutapti – kitaip tariant, tai, kas padėtų užkirsti kelią visam sukčiavimui sporte, gali padėti užkirsti kelią ir konkrečiai sukčiavimo rūšiai.

⁴⁰¹ Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl 2011-2020 metų valstybinės sporto plėtros strategijos patvirtinimo“. 2011 m. kovo 24 d. Nr. XI-1296. Stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių (SSGG) analizė (9 punktas, silpnybės).

⁴⁰² Plačiau apie teisės (savi)apgaulę ir teisėkūros niuansus: Alexander L., Sherwin E. *Deception in Morality and Law*. 2003, 22, p. 393–450.

2.3.2.1 Dopingo vartojimo antrinės prevencijos galimybės

Minėta, kad dopingo vartojimo paplitimo ir veiksnių įvertinimas atskleidė kelis kertinius dalykus. Pirma, remiantis įtampos teorija, sportininkų asmenybės, vertybių ir nuostatų tyrimais bei P. Bordieu sporto sociologija, sporto komercializavimas, medalių ir rezultatų sureikšminimas, įtampa tarp diktuojamų tikslų ir ribotų priemonių jiems pasiekti, skatina dopingo vartojimą. Antra, remiantis diferencinių asociacijų teorija, ir ekspertų vertinimais, akcentuotina, jog dopingo vartojimui atsirasti ypač palankias sąlygas sudaro „užkulisinis“ sportininkų, trenerių, sporto gydytojų ir kitų asmenų tinklas, ilgalaikės pažintys, sportininkų „raminimas“ esą dopingas nekenksmingas. Dopingo vartojimo prevencijos kontekste turėtinos omenyje ir postmodernios išvalgos, remiantis kuriomis sportininkai yra tik nedidelė dalis žymiai galingesnės sporto industrijos, „išspaudžiančios“ iš sportininkų viską, kas įmanoma, ir paliekančios atletus karjeros pabaigoje su rimtomis (be kita ko) sveikatos problemomis.

Apibendrinant oficialiosios statistikos, užsienyje atliktų mokslinių tyrimų bei ekspertų vertinimų duomenis, teigtina, kad visoms sporto šakoms tinkama bendra antidopingo politika yra tokia:

1. Gerinti bendrą sporto infrastruktūrą tiek mėgėjams, tiek profesionalams,⁴⁰³ suteikti sportininkams tinkamas sąlygas treniruotis ir dirbti, kad dopingas nebūtų vartojamas todėl, kad taip esą pigiau ir greičiau paruošti sportininką. Tokiu būdu būtų sumažinama dopingo paklausa. Užtikrinti priimtinas sportininkų socialines garantijas. Socialinės saugos problematika išsamiau nagrinėjama teikiant rekomendacijas dėl pirminės sukčiavimo sporte prevencijos (2.3.1.2 skyriuje).
2. Riboti dopingo paklausą ir pasiūlą teisinėmis ir organizacinėmis priemonėmis. Teisinių priemonių pavyzdys yra baudžiamosios

⁴⁰³ Vienas iš sporto bendruomenės atstovų taikliai pastebėjo, jog „per masiškumą turėtų būti einama į meistriskumą. Profesionalus sportas neturėtų būti priešinamas mėgėjiškam, o turėtų nuosekliai išplaukti iš jo“. SP1 (sporto politikas) Interviu data: 2010 m. birželio 2 d.

atsakomybės nustatymas už dopingo importą, eksportą ir neteisėtą disponavimą juo.⁴⁰⁴ Šios priemonės vykdymo subjektas – Lietuvos Respublikos Seimas. Organizacinės priemonės yra įvairios sekimo, žvalgybos, operatyvinės veiklos priemonės, kurios jau yra taikomos pažabojant nusikaltimus, susijusius su narkotinėmis ar kitomis pavojingomis medžiagomis. Šios priemonės vykdymo subjektas – teisėsaugos institucijos (muitinė, policija, prokuratūra).

3. Suteikti būtiną (medicininę, farmakologinę ir socialinę) pagalbą dopingą vartojusiems sportininkams, nestigmatizuoti jų pernelyg griežtomis baudžiamosios teisės priemonėmis. Už šią priemonę būtų atsakingi asmenys, dirbantys su sportininkais – treneriai, gydytojai, instruktoriai, masažistai. Ši prevencinė priemonė vadinama dopingo vartojimo žalos minimizavimo strategija. Ji yra nukreipta į dopingo vartojimo pasekmių (žalos) mažinimą labiau negu į patį vartojimo faktą. Atitinkama žala apima pavojų sveikatai, gyvybei, socialinę stigmatizaciją ir asmeninio orumo praradimą. Australijos mokslininkai teigia, jog ši rekomendacija yra veiksminga, tikroviška, paisanti sporto realybės, susidedančios iš daugybės kontekstualių faktorių. Tokia strategija pareikalautų gydymo, rūpesčio atleto sveikata, tam tikrais atvejais destigmatizacijos ir anonimiškumo.⁴⁰⁵ Strategija yra viena iš realistiškiausių ir tam tikra prasme kontroversiška. Vienas iš interviuotų ekspertų teigė, jog sportas yra savaime nesveikas, varžybų skaičius yra labai didelis, krūviai milžiniški, jaunųjų atletų organizmas būna pasenęs trisdešimčia metų, todėl, visų pirma, reikia sumažinti neigiamą poveikį įvairiais protektoriais, mikroelementų junginiais, amino rūgščių junginiais.⁴⁰⁶

⁴⁰⁴ Griežtąja prasme įvardytos priemonės priklausytų tretinės sukčiavimo sporto srityje prevencijos blokui, tačiau jos šioje dalyje įvardijamos, kad būtų lengviau išvaizduoti kompleksinę dopingo vartojimo ir neteisėto disponavimo dopingu prevencijos strategiją. Akcentuotina, jog šių priemonių teisinį pagrindą sudaro ir nacionaliniai teisės aktai (Baudžiamojo proceso kodeksas, Operatyvinės veiklos įstatymas), ir tarptautiniai teisės aktai (1988 m. gruodžio 19 d. priimta Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta Lietuvos Respublikos ratifikuota 1998 m. kovo 12 d.).

⁴⁰⁵ Stewart B. Smith A. *Drug Use in Sport: Implications for Public Policy*. Journal of Sport and Social Issues, 2008, 32, p. 290.

⁴⁰⁶ SG1 (sporto gydytojas). Interviu data: 2011 m. vasario 17 d.

Šios priemonės kontroversiškumas pasireiškia tuo, kad gydant (ir neišduodant) tikėtiną (nors ir neįrodytą) dopingo vartotoją savaime šiek tiek prisidedama prie to, kad apgavystės vyktų ir toliau. Vis dėlto manytina, kad prasmingiau suteikti kvalifikuotą medicininę pagalbą nei leisti kilti tokiai situacijai, kai sportininkai ją patys sau „suteikinėtų“, pavyzdžiui, nelegaliai statydamiesi lašelines.

4. Informuoti ir šviesti atletus apie dopingo grėsmę sveikatai, apie legalių ir nelegalių preparatų poveikį; atlikti ir vystyti testinius dopingo paplitimo bei kontrolės tyrimus. Šios priemonės vykdymo subjektai – akademinė bendruomenė, Lietuvos antidopingo agentūra, Kūno kultūros ir sporto departamentas. Tyrimų pavyzdžiai galėtų būti mokslinis eksperimentas, kurio metu būtų daromas konkretus poveikis (pavyzdžiui, suteiktos žinios apie sporte draudžiamų medžiagų bei metodų žalą) ir būtų vertinamos sportininkų nuostatos į dopingą tam tikroje sporto šakoje prieš ir po poveikio. Akcentuotina, jog atitinkamiems tyrimams bei prevencinėms strategijoms būtina parinkti tinkamas sportininkų grupes – bendrasis švietimas apie dopingo žalą būtų pernelyg naivi prevencinė priemonė profesionalų sporte; tačiau tikėtina tinkama priemonė jaunesiems sportininkams. Tuo tarpu specialusis švietimas apie konkrečių legalių maisto papildų įsigijimo vietas, konkrečių nelegalių preparatų šalutinį poveikį, būtų tinkama prevencinė priemonė būtent profesionaliems atletams. Atitinkamas įžvalgas pateikė ir ne vienas ekspertas. Pasak dziudo trenerio, „reikalingas šviečiamasis darbas. Reikia aiškinti sportininkams, kad sveikata yra svarbiau už rezultatus“.⁴⁰⁷ Tokie trenerio samprotavimai yra suprantami, jie atitinka ir mokslininkų rekomendacijas (ypač jaunųjų atletų atžvilgiu).⁴⁰⁸ Tačiau dziudo sporte būta ir kritiškų

⁴⁰⁷ DzT1 (dziudo treneris) Interviu data: 2010 m. gegužės 20 d.

⁴⁰⁸ Turkijos mokslininkų duomenimis, atletai neypatingai suvokia dopingo šalutinio poveikio (net 54 % nežinojo apie dopingo žalą), todėl tinkamiausia prevencinė priemonė yra atletų švietimas. Ypatingas dėmesys turi būti skiriamas jauniems atletams, nes jiems dopingo vartojimo žala yra didžiausia. Ozdemir L. et al. *Doping and performance enhancing drug use in athletes living in Sivas. Mid-Anatolia: a brief report.* Journal of Sport Science and Medicine, 2005, 4, p.248-252.

vertinimų prevencinių priemonių kontekste: jauno dziudo sportininko realistiniu požiūriu, dopingo dziudo sporte neįmanoma išvengti, nes tai yra pačio sporto dalis, o vienintelis (paradoksalus) būdas to išvengti – nerengti sporto varžybų.⁴⁰⁹ Iš esmės sporto mokslo kontekste suvokiamos ir trenerio, ir jaunojo sportininko pozicijos: treneris „atstovautų“ klasikinei paradigmai, remiantis kuria sportas, visų pirma, yra sunki sąžininga kova ir šią kovą reikia branginti, atitinkamai siekti, kad apgaulės būtų kuo mažiau. Jaunasis sportininkas „atstovautų“ kritinei paradigmai, remiantis kuria, pats sportas yra konstruojamas visuomenės fenomenas, o sąžiningumo, garbingo žaidimo ir kiti principai taip pat konstruojami, jie nėra duotybė.⁴¹⁰ Akcentuotina, jog kai kurie ekspertai nurodė netgi konkrečias (geopolitines) prevencines strategijas, pavyzdžiui, vengti pirkti maisto papildų iš Rytų Europos valstybių, įsigyti tik žinomų firmų (Universal, Maistas sportui) produkciją. Irklavimo federacijos atstovas paantrino irkluotojui, teigdamas, jog būtent Baltarusijoje ir Rusijoje egzistuoja plati dopingo pasiūlos infrastruktūra su atitinkamomis laboratorijomis.⁴¹¹ Ekspertų poziciją gretinant su moksline literatūra, suvoktina, jog tikslingas (ne tik bendrasis), bet ir **specialusis sportininkų švietimas**. Pavyzdžiui, Australijos mokslininkai nustatė, jog vienas iš **atbaidančių** (angl. *deterrent*) antidopingo politikos veiksnių, yra sportininkų žinojimas apie šalutinį poveikį, atsirandantį dėl chroniško pripratimo (priklausomybės) prie *konkretaus* draudžiamojo preparato.⁴¹² Vis dėlto nepaisant kilnių siekių, būtina suvokti šviečiamųjų priemonių ribotumą tame kontekste, kad atletai gali būti taip stipriai prisirišę prie pergalių, jog sutiktų rizikuoti savo sveikata ir net gyvybe dėl kelių sportinės sėkmės laiptelių.⁴¹³

⁴⁰⁹ DzS1(dziudo sportininkas). Interviu data: 2010 m. birželio 18 d.

⁴¹⁰ Pagal Møller V. *The Doping Devil*. Denmark, Germany, 2008, p. 165.

⁴¹¹ IP (Irklavimo pareigūnas). Interviu data: 2011 m. vasario 15 d.

⁴¹² Stewart B. Smith Aaron C.T. *Drug Use in Sport: Implications for Public Policy*. Journal of Sport and Social Issues 2008 32, p. 281.

⁴¹³ Ten pat, p. 289.

Manytina, kad šie keturi žingsniai yra tinkama strategija, kuria būtų įmanoma užkirsti kelią dopingo vartojimui nesiekiant jo visiškai eliminuoti iš sporto, tačiau ir neignoruojant šios opios problemos. Ši strategija reikalauja tolimesnių teisinių, organizacinių, sociologinių bei psichologinių priemonių. Disertacijos kontekste didžiausias dėmesys teikiamas **teisinėms** priemonėms ir siūloma:

1. Visoms sporto šakų federacijoms **prisijungti prie Antidopingo konvencijos**. Lietuvoje jau yra išsirinktos federacijos, nepasirašiusios susitarimų su antidopingo agentūra. Visos tokios federacijos (pavyzdžiui, galiūnų sporto, balandžių sporto) išbrauktos iš sąrašo ir joms nutrauktas valstybinis finansavimas.⁴¹⁴ Kai kurių tokių federacijų atstovai savo sporto šakos neįsivaizduoja be dopingo, jie teigia patys susitvarkys, bet tokiu atveju jie „tvarkysis“ be valstybės skiriamų materialinių išteklių.⁴¹⁵ Kalbant apie problematinius šios strategijos įgyvendinimo aspektus, akcentuotina, kad ekspertai pateikė tam tikrų kritinių pastabų dėl WADA kontrolės sistemos esą ji pernelyg biurokratiška, formali, dirbtinė. Kitaip tariant, siūlant prisijungti prie minėtos konvencijos, reikia turėti omenyje tai, jog antidopingo sistema nėra tobula, joje gausų prieštaravimų (pavyzdžiui, dėl sportininkų buvimo vietos fiksavimo sistemos; dėl draudžiamą sąrašą; dėl išimtinių leidimų dopingą vartoti gydymui). Kita vertus, manytina, jog išvardytos antidopingo sistemos problemos yra mažesnė blogybė nei visiškai antidopingo nepaisymas ir tolesnis finansinio rėmimo netekimas. Kartu reikia pripažinti, jog iš karto nutraukti finansavimą atitinkamoms federacijoms gali būti per daug radikalų (be to, tai gali dar labiau pasunkinti problemą, jei „neprisijungusios“ federacijos išeitų į visiškai slaptą pogrindį ir toliau eksperimentuotų su dopingu), todėl

⁴¹⁴ Kūno kultūros ir sporto departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus įsakymas Dėl tarptautinės konvencijos prieš dopingo vartojimą sporte įgyvendinimo Lietuvoje. 2008 m. sausio 17 d. Nr. V-31.

⁴¹⁵ SP1 (sporto politikas) Interviu data: 2010 m. birželio 2 d.

verta pasvarstyti apie pereinamąjį laikotarpį, per kurį federacijos turėtų prisijungti prie (taip pat ne idealios) antidopingo sistemos. Pripažįstant antidopingo politikos prieštarumą, laikytina, kad vis dėlto racionaliau yra tobulinti antidopingo sistemą nei apskritai ją atmesti.

2. Uždrausti neteisėtą disponavimą sporte draudžiamomis medžiagomis ir metodais nacionalinėje teisėje.⁴¹⁶ Būtina pažymėti, jog vienas iš kompetentingų ekspertų išreiškė abejonę, ar šie draudimai iš tikrųjų sumažintų dopingo pasiūlą teigdamas, jog jei negalės įvežti legaliai, įveš nelegaliai kaip narkotikus.⁴¹⁷ Vis dėlto, net jei atitinkamų įstatymų pakeitimai nepanaikintų neteisėto disponavimo dopingo preparatais, bent šiek tiek turėtų jį sumažinti. Be to, šis pasiūlymas nėra vien tik požiūriu ar polinkiu grindžiama nuomonė: neteisėta apyvarta dopingo preparatais raginama uždrausti Antidopingo konvencijoje,⁴¹⁸ taip pat (netiesiogiai) Europos arešto orderyje.⁴¹⁹ Manytina, jog atsakomybė už neteisėtą apyvartą dopingo preparatais turėtų būti įtvirtinta LR BK XXXVII skyriuje. Taip pat reikėtų papildyti Kūno kultūros ir sporto įstatymą arba parengti atskirą Dopingo kontrolės įstatymą (tai būtų tas materialinės teisės aktas, kuriame reglamentuojama su sporte draudžiamomis medžiagomis ir metodais susijusi veikla, už kurios pažeidimus atsakomybė numatoma apsauginės teisės normose – LR ATPK ir LR BK). LR ATPK projektu, LR BK projektu ir Dopingo kontrolės įstatymu būtų siekiama įgyvendinti

⁴¹⁶ Šių veiksmų kriminalizavimo (tretinės prevencijos) problematika gvildinama paskutiniame disertacijos skyriuje.

⁴¹⁷ SP1 (sporto politikas) Interviu data: 2010 m. birželio 2 d.

⁴¹⁸ Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacijos (UNESCO) Konvencijos prieš dopingo vartojimą sporte 8 str. 1 ir 2 d. numatyta, jog Konvenciją pasirašiusios šalys prireikus turi imtis reikiamų priemonių, apribojančių sporte draudžiamųjų medžiagų ir metodų gavimą, vežimą, importą ir platinimą. Tarptautinė UNESCO konvencija prieš dopingo vartojimą sporte, Valstybės žinios, 2006, Nr. 65-2390.

⁴¹⁹ Europos arešto orderyje pažymėta, jog už neteisėtą prekybą hormoninėmis medžiagomis ir kitomis augimo skatinimo medžiagomis asmuo išduodamas prašančiai ES valstybei nepaisant to, ar ši veika kriminalizuota abiejų valstybių įstatymuose. Europos arešto orderio ir asmens perėmimo pagal Europos arešto orderį taisyklių 2 priedas (Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse numatytų nusikaltimų, kuriems netaikoma abipusio baudžiamumo taisyklė, rekomendacinė lentelė). www.tm.lt/dok/Europarestorderioforma.DOC [Žiūrėta 2011 11 11].

Antidopingo konvenciją šiuo būdu: kriminalizavus neteisėtą disponavimą dopingu LR BK; nustačius administracinę atsakomybę už neteisėtą disponavimą dopingu nedideliais kiekiais ir už antidopingo veiklos reikalavimų pažeidimą LR ATPK; Dopingo kontrolės įstatymu apibrėžus pagrindines antidopingo politikos ir teisinio reglamentavimo gaires; Sveikatos apsaugos ir Vidaus reikalų ministrų įsakymu patvirtinus Draudžiamąjį sąrašą, kuris (inkorporuotas į Dopingo kontrolės įstatymą) būtų *pagrindas* administracinei ir baudžiamajai atsakomybei atsirasti.

2.3.2.2 Manipuliacijų sporto rezultatais antrinės prevencijos galimybės

Manipuliacijų sporto rezultatais paplitimo ir veiksnių įvertinimas atskleidė kelis kertinius dalykus. Remiantis įtampos teorija, P. Bordieu sporto sociologija, sportininkų asmenybės tyrimais ir kitomis teorijomis, nustatyta, jog įtampa tarp sportinių tikslų ir ribotų priemonių atitinkamiems tikslams pasiekti, prizų sureikšminimas, sportininkų išnaudojimas ir dvasinis bei materialinis pažeidžiamumas, sporto komercializacija, sąsajos su legaliu ar nelegaliu lažybų verslu ir globalus sporto pobūdis skatina manipuliacijas. Be to, remiantis diferencinių asociacijų teorija, ir ekspertų vertinimais, akcentuotina, jog manipuliacijoms sporto varžybų rezultatais atsirasti ypač palankias sąlygas sudaro „užkulisinis“ sportininkų, trenerių, teisėjų ir kitų asmenų tinklas, nuspėjamumas, ilgalaikės pažintys ir nerašytos taisyklės, kaip fiksuoti varžybas.

Tam, kad būtų neutralizuojami (kompensuojami) minėti veiksniai, skatinantys manipuliacijas sporto varžybų rezultatais, nacionaliniu mastu rekomenduotina:

1. Įsteigti **karštąją liniją**, į kurią galėtų paskambinti arba kitu būdu pranešti sportininkai ir kiti asmenys, kuriems vienaip ar kitaip buvo siūlyta daryti įtaką rungtynių baigčiai ar eigai. Už šią priemonę būtų atsakingas Kūno kultūros ir sporto departamentas, kuris turėtų

koordinuoti nacionalinių sporto federacijų antikorupcinę veiklą. Tokiais atvejais rekomenduotina pradėti tyrimą dėl galimų manipuliacijų sporto varžybų rezultatais, esant reikalui, sporto federacijoms bendradarbiauti su prokuratūra. Šios prevencinės priemonės veiksmingumas tiesiogiai negali būti patikrintas, nes jokia Lietuvos sporto federacija karštosios linijos neturi, vis dėlto egzistuoja tam tikrų netiesioginių jos efektyvumo įrodymų „gerosios praktikos“ pavyzdžiais. Karštųjų linijų egzistavimas dabar yra įprastas verslo įmonėse; teigiama, jog jos prisideda prie bendros pasitikėjimo kultūros puoselėjimo tradiciniame versle. Karštųjų linijų tikslas yra nustatyti problemas, kurios kitais būdais nebūtų identifikuojamos ir atkreipti dėmesį į potencialiai rimtus klausimus santykinai ankstyvoje stadijoje, kai juos dar įmanoma išspręsti.⁴²⁰ Mokslininkas D. Hillas teigia, jog ši priemonė yra efektyvi, ji sudaro prielaidas sportininkams, prie kurių prisiartino nusikalstamo pasaulio atstovai, paskambinti (nepriklausomiems žmonėms) ir pakalbėti su kuo nors ne iš savo klubo taip išvengiant abipusių kaltinimų.⁴²¹ Akcentuotina, jog karštoji linija turi kokybiškai veikti, kitaip jų steigti apskritai nevertėtų.⁴²² Suvokiant Lietuvos sporto federacijų dydį ir biudžetą bei reikalavimus, keliamus karštosioms linijoms, vargu ar racionalu rekomenduoti steigti karštąją liniją visoms sporto federacijoms atskirai. Manytina, jog Lietuvos sporto visuomenei užtektų vienos, bet gerai parengtos linijos egzistavimo. Atitinkama linija gavus pranešimą apie pažeidimus informuotų atskiras nacionalines sporto federacijas. Karštosios linijos funkcijos turėtų būti tokios: 1) priimti pranešimus apie manipuliacijų sporto varžybų rezultatais apraiškas

⁴²⁰ Buvusio federalinio prokuroro L. Pedowitz, 2008 metų spalio 1 dieną pateikta NBA Valdybai ataskaita apie lažybas, susijusias su NBA teisėjo Tim Donaghy veikla. Prieiga per internetą: http://hosted.ap.org/specials/interactives/_documents/100208nba_pedowitz.pdf, p. 114 [Žiūrėta 2011 11 08].

⁴²¹ Hill D. *The match-fixers are coming to ruin sport - you can bet on it*. Prieiga per internetą: <http://www.watoday.com.au/opinion/society-and-culture/the-matchfixers-are-coming-to-ruin-sport--you-can-bet-on-it-20091008-gowm.html> [Žiūrėta 2011 03 08].

⁴²² Nekokybiška karštoji linija gali tik klaidinti visuomenę ir eikvoti institucijos žmogiškuosius resursus ir lėšas. TILS tyrimas. „Karštosios linijos Lietuvoje: analizė ir rekomendacijos“. TILS, 2011, p. 30.

visose sporto šakose; 2) konsultuoti pranešėjus, kur jiems kreiptis dėl manipuliacijų sporto varžybų rezultatais. Turint omenyje nemažą problemos mastą Lietuvoje, atitinkamos linijos egzistavimui užtikrinti reikėtų atskiro etato ar atskiros pareiginės funkcijos įdiegimo. Atskiras žmogus reikalingas, be kita ko, ir dėl to, kad Kūno kultūros departamentas turėtų vykdyti reguliarią karštosios linijos veiklos vertinimą.⁴²³ Tokios Kūno kultūros ir sporto departamento funkcijos derėtų su galiojančių teisės aktų teisiniu reglamentavimu: Kūno kultūros ir sporto įstatymo 9 str. numatyta, jog Kūno kultūros ir sporto departamentas, be kita ko, skatina kūno kultūros ir sporto informacinės sistemos ir sporto mokslo plėtrą; bei kaupia ir analizuoja kūno kultūros ir sporto statistinę informaciją; koordinuoja kūno kultūros ir sporto sistemos subjektų veiklą kūno kultūros ir sporto srityje.

2. Didinti skaidrumą, viešumą: tam reikalinga įdiegti, (jeigu dar tam tikrose sporto šakose nėra įvesta) vieningą reitingų skaičiavimo sistemą, burtus traukti elektroniniu, o ne rankiniu būdu; naudoti naujausias pripažintas kompiuterines programas, nustatančias vietas taškų lygybės atveju; teisėjus skirti atsitiktiniu būdu, vengti situacijų, kai teisėjais dirba varžybų dalyvių treneriai. Už šios priemonės įgyvendinimą būtų atsakingos konkrečių sporto šakų federacijos. Šios priemonės veiksmingumas jau gali būti patvirtintas egzistuojančiais „gerosios praktikos“ pavyzdžiais. Pavyzdžiui, dailiajame čiuožime buvo pasiūlyta įvesti elektroninį taškų skaičiavimą ir atsitiktinį, anonimišką teisėjavimą. Naujoje vertinimo sistemoje gavus kiekvieno teisėjo įvertinimą kompiuteriu iš devynių teisėjų įvertinimų panaikinami aukščiausias ir žemiausias įvertinimai, o iš likusių septynių teisėjų įvertinimų yra išvedamas vidurkis.⁴²⁴ Mokslinėje literatūroje pažymima, jog ir vaizdo kameros tapo įprastu pagalbininku daugelyje sporto šakų:

⁴²³ Ten pat, p. 34.

⁴²⁴ Tarptautinės čiuožimo federacijos svetainėje pateikiama informacija: <http://www.isu.org/vsite/vcontent/page/custom/0,8510,4844-152094-169310-31825-132302-custom-item,00.html> [Žiūrėta 2011 10 21].

dailiajame čiuožime, lengvojoje atletikoje, krepšinyje, tenise ir kitur.⁴²⁵ Sporto teisės tyrinėtojas J. Nafzinger taikliai pažymi, jog bejausmės kameros bei kompiuteriai padeda įveikti miglą žmogiškojoje akyje ir sąžinėje.⁴²⁶ Taip pat rekomenduotina dažniau organizuoti tarptautinius turnyrus, kuriuose dalyvautų vieni kitų nepažįstantys (ar, kiek įmanoma, mažiau pažįstantys) sportininkai iš įvairių šalių. Už viešumą būtų atsakingi įvairūs subjektai, įskaitant ir žiniasklaidą: Amerikos ekonomistai nustatė, jog manipuliacijos sporto varžybų rezultatais turi tendenciją nykti paaštrėjus žiniasklaidos tiriamajam žvilgsniui.⁴²⁷

3. Kelti sporto trenerių pedagoginę bei psichologinę kvalifikaciją; ugdyti ir puoselėti žaidėjų kovingumą; šviesti sportininkus bei ugdyti atsparumą korupcijai. Tam rekomenduotina rengti specialius sportininkų, teisėjų ir trenerių mokymus. Šią priemonę įgyvendinti turėtų sporto federacijos, akademinė bendruomenė kartu su Kūno kultūros ir sporto departamentu ir Lietuvos antidopingo agentūra. Vertinant šią priemonę veiksmingumo aspektu, akcentuotina, jog ši priemonė mokslinėje nusikaltimų prevencijos literatūroje vertinama kaip „nežinojimo prevencija“, tačiau ne kaip „nusikaltimų prevencija“. Kitaip tariant, edukacinių, šviečiamųjų ir panašių priemonių vystymas nusikaltimų prevencijos literatūroje vertinamas kaip neefektyvus.⁴²⁸ Taigi taikant (atskirai) vien tik tokią priemonę, tikėtina, jog rezultatų nebūtų pasiekama, todėl šią priemonę būtina derinti su kitomis. Turėtinis omenyje ir kiek kontroversiškos (tačiau kartu itin humanistinės) savitarpio pagalbos šviečiamosios priemonės, pavyzdžiui, kvietimas buvusių priklausomų lošėjų ir tolimesnis dalijimasis (skausminga) lošimų patirtimi. Šių priemonių tikėtinas veiksmingumas gali būti paliudytas (kol kas) tik gerosios

⁴²⁵ Nafziger James A. R., *International Sports Law*. Second edition. Transnational publishers, 2004, p. 120.

⁴²⁶ Ten pat.

⁴²⁷ Duggan M. Levitt D. S. *Winning Isn't Everything: Corruption in Sumo Wrestling*. The American Economic Review. 2002, 92, Nr. 5, p. 1596 (1594-1605).

⁴²⁸ Justickaja S., Nikartas S. *Nusikaltimų prevencijos programų (projektų) veiksmingumo užtikrinimo problemos Lietuvoje*. Tyrimo ataskaita, Teisės institutas, 2010.

praktikos pavyzdžiu: pavyzdžiui, į NBA naujokų edukacinę programą įtraukti ir buvusių profesionalių lošėjų pranešimai, kuriuose įvardyti lošimų pavojai. Daugelį metų NBA Saugumo skyriaus nariai aplankydavo kiekvieną NBA komandą ir vedė seminarus apie lošimus: sesijos apėmė brošiūrų dalijimą; video „Loši iš savo paties gyvenimo“ peržiūrą ir asmenų iš teisėsaugos institucijų kvietimąsi į seminarus.⁴²⁹

4. Nesudaryti sąlygų nežinojimui ar nesu(si)pratimui sporto federacijoms priimant aiškius elgesio (etikos) kodeksus⁴³⁰ ir rengiant jų projektus.⁴³¹ Visoms sporto federacijoms įtraukti elgesio kodeksų nuostatas į savo taisykles taip užtikrinant bendrųjų etikos principų privalomumą. Tam tikrus etikos principus skelbti ir pavojingose sportininkams vietose – kaip antai lažybų punktuose. Ši rekomendacija, be kita ko, atitinka manipuliacijų sporto rezultatais *modus operandi*, tais atvejais, kai įtraukiamos lažybų bendrovės. Šios priemonės ribotumai: etikos kodeksai paprastai nėra užtikrinami valstybės prievartos priemonėmis; rengiant etikos kodeksus gali nesutapti jų rengėjų interesai, o tai gali turėti įtakos nustatant elgesio standartus. Be to, sportininkų siekis bet kokiomis priemonėmis laimėti ar „uždirbti“ pinigų gali būti stipresnis už etinius draudimus,⁴³² net jeigu ir patys sportininkai prie atitinkamų draudimų kūrimo prisidėtų. Kita vertus, nepaisant šių ribotumų, etikos kodeksai,

⁴²⁹ Lawrence B. Pedowitz – the report to the Board of Governors of the National Basketball Association, 2008, p. 108.

http://hosted.ap.org/specials/interactives/documents/100208nba_pedowitz.pdf [Žiūrėta 2011 01 24].

⁴³⁰ Etikos kodeksai – tai rašytiniai susitarimai, kurie išreiškia tam tikrą vienos ar kitos organizacijos ar tam tikru ryšiu susijusios grupės žmonių poziciją. Etikos kodeksai dažniausiai įgyvendina du tikslus. Pirma, jie nustato tam tikrai žmonių grupei taisykles ir jų sutartus elgesio variantus, taip pat pagal juos kiti asmenys gali susiformuoti įvaizdį apie tą grupę žmonių – t.y. gali numatyti tikėtinus elgesio variantus. Gumbis J. *Naujų besiformuojančių visuomeninių santykių valstybinis reguliavimas ar savireguliacija*. Teisė, 2006, 58, p. 89.

⁴³¹ Vieni iš Lietuvoje pirmųjų šioje srityje – Sportininkų profesinė sąjunga, kuri bendradarbiaudama su lažybų bendrove „Tonybet“ pradėjo projektą, skirtą informuoti sportininkus apie etinio elgesio kodeksą lažybose. Lažybų bendrovės „Tonybet“ pagalba buvo išleistas bukletas lietuvių kalba, kuriame rekomenduojama laikytis etinių normų. Sportininkas ar jo šeimos narys neturėtų lažintis nei už savo, klubo ar savo sporto šakos varžybų baigtį. Prieiga per internetą: <http://www.sportsps.com/lt/naujienos/19/> [Žiūrėta 2011 11 24].

⁴³² Preston I. Szymanski S. *Cheating in Contests*. Oxford Review of Economic Policy, vol. 19, no. 4, p. 613 (612-623).

nustatantys bendrus priimtino elgesio standartus, kyla iš pačių sportininkų elgesio, dėl to, jie galėtų būti veiksminga (savi)reguliacijos sistema.⁴³³

5. Nedaryti neproporcingai didelio skirtumo tarp pirmos, antros ir trečios vietos piniginių prizų, siekti, kad jie mažėtų proporcingai. Šios priemonės įgyvendinimo subjektas – varžybų organizatoriai. Tokiu atveju sportininkai būtų mažiau „provokuojami“ negarbingais būdais siekti pirmojo (ženkliai didesnio) prizo. Ši prevencinė priemonė „atstovauja“ diferencinių asociacijų teorijai: sportininkai apskaičiuoja, „pasveria“, kuris elgesys jiems labiau apsimoka, atitinkamai, sumažinus galimos naudos vertę, pagunda fiksuoti mačius sumažėja. „Gerosios praktikos“ aspektu pažymėtina, kad šią priemonę yra įvedę korupciniu požiūriu vienos iš skaidriausių Skandinavijos šalys, – ten kai kuriose šachmatų varžybose taškų lygybės atveju prizai dalijami po lygiai, neatsižvelgiant kuris sportininkas kurią vietą užėmė.⁴³⁴

6. Į sportinės veiklos sutartis (kontraktus) įtraukti nuostatą, analogišką nuostatoms, susijusioms su dopingu: kad sutartis gali būti nutraukta prieš terminą arba žaidėjui uždrausta dalyvauti ateinančiose varžybose paaiškėjus, kad žaidėjas manipuliuoja ar padeda (draugams, šeimos nariams, pažįstamiems) manipuluoti sporto varžybų rezultatais. Atitinkamą sąlygą taip pat įtraukti į varžybų nuostatus.

7. Už susitarimus dėl varžybų baigties taikyti baudžiamąją atsakomybę⁴³⁵ – ši priemonė nagrinėjama trečiame disertacijos skyriuje. Svarbu pažymėti, jog baudžiamosios atsakomybės taikymas dera su kitomis prevencinėmis

⁴³³ Gumbis J. *Naujų besiformuojančių visuomeninių santykių valstybinis reguliavimas ar savireguliacija*. Teisė, 2006, 58, p. 90.

⁴³⁴ SŽ4 (šachmatų žaidėjas). Interviu data: 2010 m. gegužės 10 d.

⁴³⁵ Žinoma, vien baudžiamosios atsakomybės taikymas be reikiamų baudžiamojo proceso svertų taip pat nepakankamas. Nors, kaip jau minėta, baudžiamojo proceso klausimai disertacijoje plačiau neaptariami, paminėtini pažangūs Baudžiamojo proceso kodekso 418, 419, 421, 422 str. pakeitimai, susiję su baudžiamojo įsakymo taikymo išplėtimu už visas nusikalstamas veikas (ne tik už tas, už kurias numatoma laisvės atėmimo bausmė). Tikėtina, kad šie pakeitimai įtariamuosius paskatins glaudžiau bendradarbiauti su prokuratūra ir proceso eigoje nekeisti parodymų.

priemonėmis. Pavyzdžiui, netgi rengiant sąlyginai „švelnų“ Lažybų elgesio kodeksą sportininkams, į jį buvo įtraukta (potencialiai atbaidanti) nuostata, informuojami, jog lažinimasis dėl savų ar savo priešininko rungtynių gali būti laikomas kriminaliniu nusikaltimu.⁴³⁶ Atitinkamai, siekiant realizuoti baudžiamąją atsakomybę už manipuliacijas sporto rezultatais, lažybų bendrovėms ir sporto federacijoms būtina bendradarbiauti su prokuratūra ir kitomis teisėsaugos institucijomis.⁴³⁷ Dabartinė situacija yra tokia, kad lažybų bendrovės pačios valdo kriminalinę riziką. Pavyzdžiui, bukmekeriai nustato statymų limitą didelės rizikos mačams; atmeta lošėjo statymus, jei yra pagrįstas įtarimas, kad tas lošėjas susijęs su žaidėjais. Tačiau tokias sąsajas nustatyti yra keblu, naudojamos pačios paprasčiausios priemonės, kaip antai žaidėjo draugų tikrinimas per socialinį tinklą „Facebook“.⁴³⁸ Manytina, kad su teisėsaugos institucijų pagalba, kurių įgaliojimai, be abejonės, būtų platesni nei bukmekerių, kriminalinės rizikos valdymas taptų efektyvesnis.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kiekviena prevencinė priemonė yra priklausoma nuo kitų. Sporto federacijos pasiektų tik marginalių tikslų veikdamos atskirai nuo policijos ar prokuratūros. Kriminologinėje literatūroje tai vadinama „**sąlyginio atbaidymo**“ (angl. „*conditional deterrence*“) teorija,

⁴³⁶ Europos sporto saugumo asociacijos, Europos lošimų ir lažybų asociacijos, Sportininkų profesinės sąjungos ir Tonybet parengto Lažybų elgesio kodekso 2 punktas.

⁴³⁷ Manipuliacijų sporto rezultatais nusikaltamų veikų tyrimas, kaltininkų išaiškinimas jau yra baudžiamojo proceso priemonės, kurios disertaciniame tyrime plačiau neanalizuojamos. Trumpai nurodytina, jog Baudžiamosios teisės konvencijoje dėl korupcijos 23 straipsnis skelbia, kad kiekviena valstybė konvencijos dalyvė kovai su korupcija turi imtis visų būtinų priemonių, įskaitant „specialias tyrimo priemones“. Konvencijos aiškinamajame rašte nurodyta, jog specialios priemonės yra slaptųjų arba infiltruotųjų agentų naudojimas, klausymosi technikos instaliavimas, priėjimas prie asmeninių kompiuterinių bylų bei kitos priemonės. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2000 gegužės 8 d. nutarimas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 39-1105. Vėlgi, pažymėtina, jog nusikalstamą veiką imituojantis elgesio modelis yra vienas iš pagrindinių būtų atskleidžiant korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas, tarp jų ir manipuliacijas sporto varžybų rezultatais. Atitinkamo modelio taikymo teisiniai pagrindai potencialiai per griežti teisėsaugos institucijoms tuo aspektu, kad draudžiamas aktyvus išitraukimas į nusikalstamą veiką ir leidžiamas tik pasyvus prisijungimas prie tęstinių ar trunkamųjų nusikaltimų, taip pat kitų besitęsiančių, bet nepasibaigusių nusikaltimų, nors korupcijos tyrimo kontekste išaiškinti korupciją aktyviai į ją neįsitraukiant yra keblu.

⁴³⁸ LŽ1 (lažybų bendrovės darbuotojas). Interviu data: 2011 m. liepos 5 d.

remiantis kuria formalioji socialinė kontrolė bus efektyvi tik tuo atveju, jei ją parems neformalioji socialinė kontrolė.⁴³⁹ Sukčiavimo sporto srityje prevencijos kontekste šios išvalgos aktualios suvokiant, jog prevencinės strategijos yra glaudžiai tarpusavyje susiję. Pavyzdžiui, vargu ar duotų rezultatų etikos kodeksų rengimas, jei nebūtų juos papildančių „kietesnių“ svertų – baudžiamosios atsakomybės už manipuliacijas sporto rezultatais. Atitinkamai, būtinas veiksmų koordinavimas tarp prevencines priemones vykdančių atsakingų subjektų. Aiškumo dėlei, pateikiama lentelė, reprezentuojanti subjektus, kurie turėtų įgyvendinti minėtas priemones.

8 Lentelė. Pirminės ir antrinės sukčiavimo sporto srityje prevencijos atsakingieji subjektai.⁴⁴⁰

Pirminės sukčiavimo sporto srityje prevencijos atsakingieji subjektai ir teisės aktai, kuriuose turėtų būti numatytos pirminės prevencijos priemonės	Antrinės sukčiavimo sporto srityje prevencijos atsakingieji subjektai ir teisės aktai, kuriuose turėtų būti numatytos antrinės prevencijos priemonės
<p>Lietuvos Respublikos Seimas kartu su kitomis kūno kultūros ir sporto, socialinės saugos įstatymų projektus ir strategines veiklos gaires rengiančiomis institucijomis (Kūno kultūros ir sporto departamentu; Vidaus reikalų ministerija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Antidopingo agentūra).</p> <p>Sporto šakų federacijos, kurios turėtų parengti ir priimti etikos, elgesio ar drausmės kodeksus.</p> <p>Sporto klubai, samdantys profesionalius sportininkus, su kuriais turėtų būti sudaromos oficialios sportinės veiklos sutartys.</p> <p>Sporto mokyklos, sporto mokyklų treneriai, kurie ugdo jaunuosius sportininkus ir rodo (turėtų rodyti) jiems</p>	<p>Konkrečių sporto šakų sporto federacijos, kurios turėtų prisijungti prie Antidopingo konvencijos, įvesti atsitiktinę burtų darymo sistemą ir vieningą reitingų sistemą, atsitiktinio (anonimiško) teisėjavimo sistemą – šias sistemas skatinti įtraukti į varžybų nuostatus; organizuoti tikslinius antikorupcinius seminarus konkrečių sporto šakų atletams;</p> <p>Sporto klubai, kurie turėtų įtraukti į sportinės veiklos sutartis konkrečias nuostatas dėl manipuliacijų sporto varžybų rezultatais draudimo.</p> <p>Kūno kultūros ir sporto departamentas kartu su nacionalinėmis sporto šakų federacijomis, kuris turėtų įsteigti karštąją antikorupcinę liniją ir vykdyti reguliarių jos veiklos vertinimą.</p>

⁴³⁹ Sherman L. W., Gottfredson D., MacKenzie D., Eck J., Reuters P., Bushway S. *Preventing Crime: What Works, What Doesn't, What's Promising. A Report To The United States Congress Prepared for the National Institute of Justice / Department of Criminology and Criminal Justice*. University of Maryland. Prieiga per internetą: <http://www.ncjrs.gov/works/> [Žiūrėta 2011 11 25].

⁴⁴⁰ Lentelėje nėra pateikta tretinės (nusikaltimų recidyvo) prevencijos subjektų (ši prevencijos rūšis nagrinėjama paskutiniame disertacijos skyriuje), tačiau aiškumo dėlei galima įvardyti ir juos: tai yra Lietuvos Respublikos Seimas kartu su kitomis baudžiamųjų įstatymų projektus rengiančiomis institucijomis (Teisingumo ministerija, Antidopingo agentūra, Kūno kultūros ir sporto departamentu, akademinė bendruomenė); bei teisėsaugos institucijos, užtikrinančios baudžiamųjų įstatymų įgyvendinimą.

<p>(garbingo) elgesio pavyzdį.</p> <p>Akademinė bendruomenė (Kūno kultūros akademija, Vilniaus universitetas, Lietuvos edukologinis universitetas ir kiti universitetai bei kolegijos), kurios funkcijos turėtų būti švietimas, mokslinių tyrimų atlikimas, publikavimas, konferencijų organizavimas; literatūros apie sporto teisę vertimas ir publikavimas lietuvių kalba.</p> <p>Sportininkų profesinės sąjungos, kurios turėtų atstovauti sportininkus, ginti jų teises.</p> <p>Antidopingo agentūra, kuri turėtų teikti ir skleisti bendrojo pobūdžio informaciją apie dopingo preparatų šalutinį poveikį, jų žalą sveikatai.</p>	<p>Lažybų bendrovės, kurios turėtų potencialiai pavojingose vietose skleisti informaciją apie sportinių lažybų neteisėtumą ir žalą patiems sportininkams ir su jais susijusiems asmenims.</p> <p>Varžybų organizatoriai, kurie turėtų užtikrinti varžybų skaidrumą ir proporcingą prizų paskirstymą; turėtų sukurti tokių varžybų dizainą, kuriame kiekvienos pergalės vertė būtų kiek įmanoma vienodesnė. Šių priemonių kompleksas turėtų būti įtvirtintas varžybų nuostatuose.</p> <p>Sporto gydytojai, kineziterapeutai, fizinio rengimo treneriai, kurie turėtų minimizuoti kenksmingą dopingo ar maisto papildų poveikį.</p> <p>Antidopingo agentūra, kuri turėtų teikti ir skleisti informaciją apie konkrečių dopingo preparatų šalutinį poveikį; apie konkrečių legalių preparatų įsigijimo vietas; rengti tikslinius antidopingo seminarus (konkrečių sporto šakų) atletams.</p>
--	---

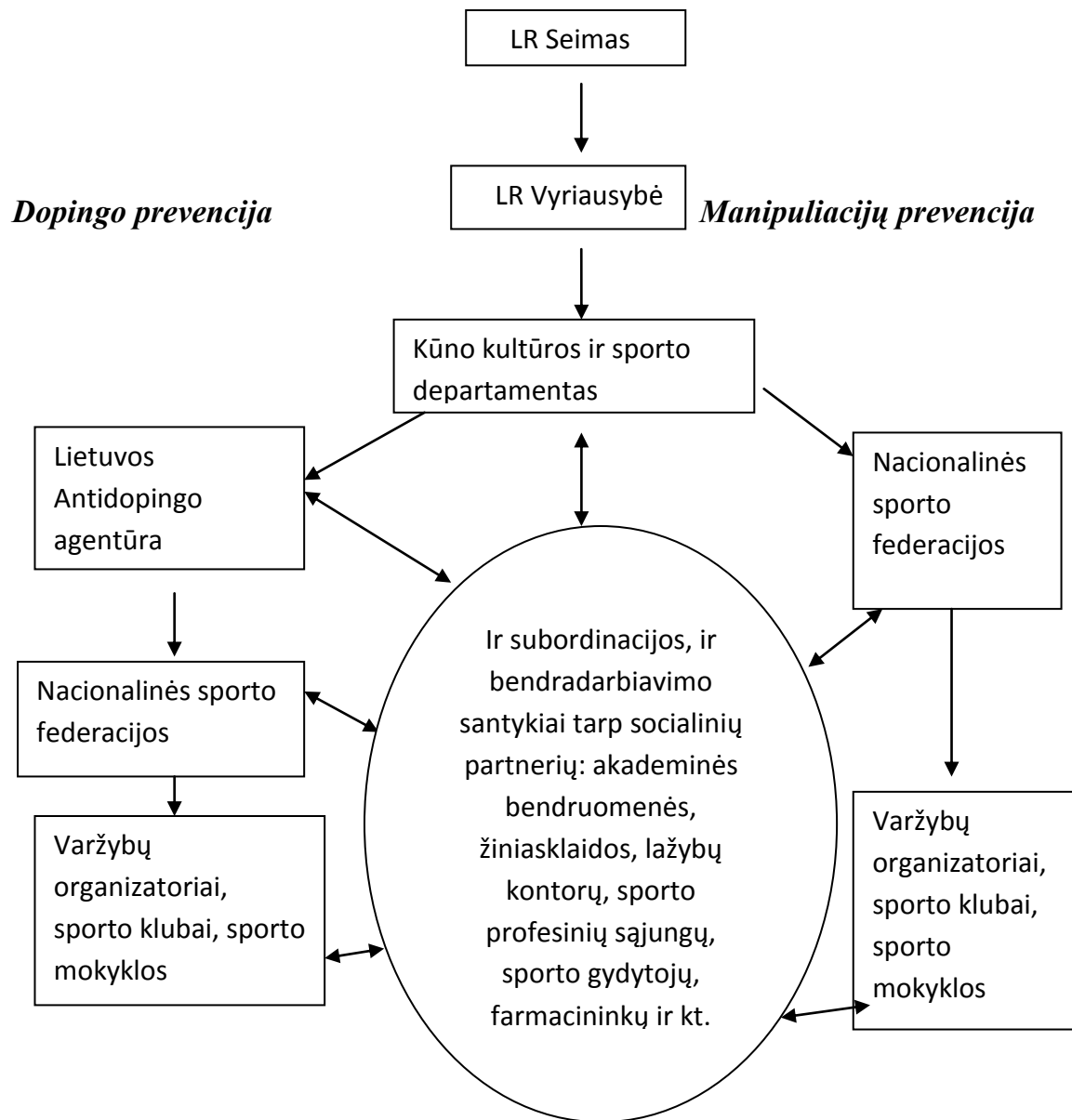
Lentelė iliustruoja anksčiau išsakytus teiginius, kad sukčiavimo sporto srityje prevencijos rūšys yra glaudžiai tarpusavyje susiję. Kaip jau minėta, antrinė prevencija yra konkretesnė, nukreipta į konkrečių sporto šakų atstovus, institucijas ir pareigūnus. Vis dėlto griežto atskyrimo tarp pirminės ir antrinės prevencijos neturėtų (ir negalėtų) būti, ypač turint omenyje, jog Lietuva yra santykinai maža šalis ir neretai tie patys specialistai eina ir trenerio, ir teisėjo, ir federacijos atstovo pareigas arba dirba su skirtingų sporto šakų atletais. Pavyzdžiui, sporto gydytojai gali dirbti ir su lengvaatlečiais, ir su „žaidikais“ – krepšininkais ar futbolininkais. Įvairių prevencijos teorijų kontekste pažymėtina, jog ir pirminė, ir antrinė prevencija gali turėti kitaip (mokslinėje literatūroje) įvardytų prevencijos rūšių bruožų. Pavyzdžiui, informacijos sklaida potencialiai pavojinguose lažybų „taškuose“ yra artima vadinamai situacinei prevencijai, o sportininkų profesinių sąjungų veikla –

bendruomeninei prevencijai.⁴⁴¹ Taigi pirminė ir antrinė prevencija gali apimti ir kitas prevencijos rūšis, tačiau manytina, jog svarbiau ne pavadinimai, o prevencinių priemonių tarpusavio darba, jų kompleksiskumas. Kompleksiškumo ir koordinacijos svarba minima ir tarptautiniuose dokumentuose: pavyzdžiui, Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijoje dėl sporto integralumo skatinimo prieš manipuliacijas sporto varžybų rezultatais akcentuota, jog tiek vyriausybės, tiek nevyriausybės organizacijos turi bendrai veikti ir dalintis atsakomybe užkertant kelią manipuliacijoms.⁴⁴² Siekiant parodyti, kaip prevencinės priemonės turėtų kompleksiskai veikti, lentelė pateikiama kaip schema, kurioje atsiskleidžia tiek subordinaciniai, tiek koordinaciniai ryšiai tarp sukčiavimo sporto srityje prevencijos subjektų.

⁴⁴¹ Plačiau apie bendruomeninę ir situacinę prevenciją: Justickis V. *Kriminologija II d.* MRU, 2004, p. 363-398; Drakšienė A. Michailovič I. *Kriminologijos žinynas.* Vilnius, 2008, p. 93-94.

⁴⁴² Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija dėl sporto integralumo skatinimo prieš manipuliacijas sporto varžybų rezultatais. CM/ REC (2011)10. B skyrius „Dalijimasis atsakomybe ir koordinacija”. 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 str.

6 schema. Ryšys tarp sukčiavimo sporto srityje prevencijos subjektų

Scheminis ryšių tarp pirminės ir antrinės sukčiavimo sporto srityje prevencijos subjektų pavaizdavimas reprezentuoja pirmoje darbo dalyje pristatytą šiuolaikinę nusikaltimų prevencijos mokyklą, kuria ir remiamasi disertacijoje. Šiuolaikinis požiūris yra toks, kad nusikalstamumas yra normalus, įprastas modernios visuomenės reiškinys, o nusikalstantys individai ypatingai nesiskiria nuo likusios visuomenės dalies, todėl prevencijos dėmesys

nukreipiamas į (atsakingųjų prevencijos subjektų) tarpusavio santykius, (sporto visuomenės) aplinką, socialinę infrastruktūrą.⁴⁴³

Atkreiptinas dėmesys ir į prevencijos veiksmingumo dimensiją, analizuotą pirmoje darbo dalyje. Sukčiavimo sporto srityje prevencijos kontekste tikėtinos prevencijos veiksmingumo sąlygos yra: a) bendrystės, garbingo žaidimo, solidarumo ir pagarbos tarp sportininkų užmezgimas; b) sukčiavimui nepalankios aplinkos formavimas, kad būtų įmanoma kontroliuoti potencialiai grėsmingas vietas, pavyzdžiui, lažybų kontorą, nelegalių dopingo preparatų įsigijimo „taškus“; c) (ypač) sporto federacijų pasirengimas bendradarbiauti su teisėsaugos institucijomis; d) įsitikinimas, kad sukčiavimas sporto srityje nėra „vien sportininkų reikalas“, kad tai yra pavojingas reiškinys, su kuriuo susiduriant reikalinga visos visuomenės pagalba. Minėtos užvalgos dera su išvada, kuri sekė ištyrus įvairias kriminologines teorijas, aktualias sukčiavimui sporte, remiantis kuriomis sukčiavimas ar kitoks deviacinis elgesys sporte ir turinio, ir formos prasme, nors ir pasižymi tam tikrais ypatumais, tačiau kardinaliai nesiskiria nuo deviacinio elgesio kitose srityse. Todėl sukčiavimo sporto srityje prevencijos pagrindiniai principai ir gairės neturėtų iš esmės skirtis nuo „tradicinio“ nusikalstamumo prevencijos.

⁴⁴³ Garland D. *The Culture of Control*. Oxford, 2006, p.15.

3. Sukčiavimo sporto srityje kriminalizavimo problemos

Šiame paskutiniame disertacijos skyriuje nagrinėjamos tretinės sukčiavimo sporto srityje prevencijos galimybės. Baudžiamąją teisę ir nusikalstamumo prevenciją galima ir svarbu suderinti tretinės prevencijos kontekste mažiausiai dėl dviejų priežasčių. Viena vertus, baudžiamosios teisės individualioji prevencija pasireiškia kaip poveikis konkrečioms baudžiamojo įstatymo pažeidėjams kad jie laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų. Pasak R. Drakšo, vertinant LR BK galima manyti, kad šiuo metu mūsų valstybės požiūris į nusikaltusį asmenį, jos baudžiamoji politika yra orientuota į baudžiamojo liberalizmo koncepciją, pagal kurią reikalaujama pagrindine bausmės paskirtimi pripažinti individualiąją prevenciją (nusikaltusio asmens resocializacija).⁴⁴⁴ Antra vertus, tikėtina, jog esant baudžiamojo įstatymo draudimams, potencialus kaltininkas kaip racionalus apskaičiuojantis žmogus yra mažiau linkęs nusikalsti negu tuo atveju, jei atitinkamų draudimų nebūtų (o būtų taikomos „tik“ socialinės saugos, etinės, organizacinės ar kitos priemonės). Mokslinėje literatūroje tai vadinama bendrąja prevencija. Teigiama, jog realus baudžiamųjų įstatymų taikymas padariusiems nusikaltimus daro atitinkamą poveikį kitiems, potencialiai linkusiems nusikalsti asmenims. Kitaip tariant, baudžiamaisiais draudimais siekiama užkirsti kelią nusikaltimams apskritai.⁴⁴⁵ Suprantama, teoriniai (pakankamai pozityvūs) baudžiamojo įstatymo (ir kartu bausmės) tikslai praktikoje vertinami kritiškiau. A. Gavėnaitė pažymi, kad nacionalinio baudžiamojo įstatymo kūrėjai, besiremiantys klasikine bausmės samprata, pagrindiniu bausmės tikslu laiko nubaudimą ir teisingumo įgyvendinimą. Tačiau bendrosios prevencijos tikslai, jų manymu, Lietuvoje nėra tinkamai įgyvendinami dėl menko nusikalstamų veikų išaiškinamumo. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas bendrosios ir individualiosios prevencijos funkciją (nors to tiesiogiai ir nenurodydamas) apibūdino taip: įstatymais

⁴⁴⁴ Drakšas R. *Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos*. Vilnius, 2008, p. 88.

⁴⁴⁵ Abramavičius A. et al. *Baudžiamoji teisė*. Bendroji dalis. Vadovėlis. Vilnius, 2003, p. 25.

uždraudžiamos veikos, kuriomis daroma esminė žala asmenų, visuomenės ar valstybės interesams arba keliama grėsmė, kad tokia žala atsiras; juose apibrėžiama, kokios veikos pripažįstamos nusikaltimais, ir nustatomos bausmės už jų padarymą; jais asmenys ir visuomenė saugomi nuo nusikalstamų kėsinių, grasinant kriminalinėmis bausmėmis ir nustatomi pagrindai, kuriais remiantis nusikalstę asmenys yra baudžiami norint juos pataisyti.⁴⁴⁶

Manytina, kad įmanoma **bendrosios ir individualiosios prevencijos** funkcijas tarpusavyje suderinti, ką yra pažymėję ir Lietuvos baudžiamojo įstatymo kūrėjai. Kalbėdami ekspertai siūlė **neabsoliutinti ir nepoliarizuoti pozicijų**, nagrinėjant bausmės tikslus: nubaudimas ar rehabilitacija. Jų manymu, tai susiję ir neatskiriama viena nuo kito. Tik nubaudžiant, galima pataisyti. Šioje vietoje A. Gavėnaitė nurodo tam tikras N. Christie mintis. Pirmoji – apie skausmo suteikimo įteisinimą. Panašiai kaip nekvestionuojamas skausmingas gydymas, nes jis taikomas vardan pasveikimo, taip nekvestionuojamas represinis aparatas, suteikiantis žmonėms kančias, nes kančia veda į pataisymą. Antroji N. Christie idėja yra apie baudžiamosios politikos ir švytuoklės paralelę. Baudžiamoji politika kaip švytuoklė svyruoja tarp dviejų polių priartėdama tai prie vieno (atpildo), tai prie kito (pataisymo).⁴⁴⁷

Kaip jau pabrėžta, pagal taikymo momentą ir subjektų ratą prevencinės priemonės skirstomos į pirminę, antrinę ir tretinę prevenciją. Prevencijos skirstymas į bendrąją ir individualiąją yra suvokiamas tik baudžiamojo įstatymo taikymo kontekste: bendroji prevencija yra pats baudžiamasis įstatymas kaip toks, tikintis, jog jis gali „atbaidyti“ potencialius pažeidėjus, o individualioji prevencija yra baudžiamojo įstatymo tinkamas pritaikymas konkrečiam pažeidėjui jau padarius nusikalstamą veiką siekiant, kad jis nenusikalstų pakartotinai

⁴⁴⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 gegužės 8 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 39-1105.

⁴⁴⁷ Gavėnaitė A. *Bausmės samprata ir funkcijos pozityvistinėje ir kritinėje kriminologijos tradicijose*. Daktaro disertacija, Vilnius, 2008, p. 164.

3.1 Sukčiavimo sporto srityje kriminalizavimo tikslingumas

Šioje dalyje analizuojamas veiksmų, susijusių su dviem pavojingiausiomis sukčiavimo sporto srityje formomis, – dopingo vartojimu ir manipuliacijomis sporto varžybų rezultatais, – kriminalizavimo tikslingumas.

Pasak G. Švedo, kadangi veikos pripažinimas nusikalstama ir baudmės už ją nustatymas apriboja galimus asmens teisėto elgesio pasirinkimo variantus bei sudaro teisinę prielaidą taikyti kitus žmogaus teisių ir laisvių apribojimus, (de)kriminalizacijos procesas turi būti grindžiamas tam tikrais objektyviais, baudžiamosios teisės teorijoje patvirtintais kriterijais.⁴⁴⁸

Lietuvos autoriai nurodo iš esmės keturis kriminalizavimo kriterijus: 1) daugumos įsitikinimas, kad baudžiamasis įstatymas gina tas socialines vertybes, kurios gyvybiškai svarbios, kad visuomenėje vyrautų pageidaujama tvarka; 2) konkreti socialinė vertybė negali būti apginta nesinaudojant kraštutinėmis baudžiamosios teisės priemonėmis; 3) kriminalizuojamos veikos paplitimas; 4) galimybė baudžiamojo proceso tvarka nustatyti kriminalizuotos veikos padarymą.⁴⁴⁹ Rusų mokslininkai labiau akcentuoja tik du kriminalizavimo kriterijus: veikos pavojingumą ir jos paplitimą. Siekiant išvengti nepagrįsto baudžiamosios teisės įtakos sferos plėtimo (ypač kriminalizuojant naujas veikas), LR BK paliktas daugelio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose nebenumatomas nusikalstamos veikos požymis – pavojingumas, nors kai kurių autorių (pvz., A. Žalinskio) nuomone, šis požymis priskirtinas tik baudžiamosios teisės mokslo diskusijoms, į kurias įstatymų leidėjas neturėtų veltis.⁴⁵⁰ Taigi Lietuvos Respublikoje sprendžiant, ar veikas reikia (de)kriminalizuoti, turėtų būti įvertinamas veikos pavojingumas.⁴⁵¹ Vakarų mokslinėje literatūroje išskiriami panašūs kriterijai, tik jie pavadinami kiek kitaip, be to, atkreipiamas dėmesys į baudžiamosios

⁴⁴⁸ Švedas G. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius, 2006, p. 27.

⁴⁴⁹ Švedas G. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius, 2006, p. 27-28.

⁴⁵⁰ Ten pat.

⁴⁵¹ Remiantis LR BK 11 ir 12 str., nusikalstama veika turi atitikti du požymius: pavojingumo ir draudimo baudžiamajame įstatyme.

teisės veikimo sferą ir jos ribas: 1) interesų apsaugos principas (kriterijus); 2) *ultima ratio* principas; 3) kriminalizavimo naudos ir kaštų įvertinimo principas.⁴⁵² Į šiuos principus atsižvelgiama ir Suomijos parlamento posėdžiuose. Tai leidžia daryti teorinę prielaidą, kad nusikalstamų veikų (de)kriminalizavimas nėra (tik) politinis klausimas, nors kai kurie mokslininkai kritiškai ir gana realistiškai teigia, kad Europos Sąjungos mastu sprendžiant (de)kriminalizavimo klausimus iš esmės lemia politiniai argumentai, bendros nuomonės dėl teisingos ir protingos Europos Sąjungos baudžiamosios politikos nėra.⁴⁵³

1. **Interesų apsaugos principas arba pavojingumo kriterijus.**

Kriminalizavimas turi būti grindžiamas principu, kad baudžiamoji teisė turi būti naudojama visuomenės interesui ginti.⁴⁵⁴ Visuomenės interesų apsaugos klausimas yra vienas iš sudėtingiausių klausimų baudžiamojoje politikoje ir baudžiamosios teisės teorijoje. Pavyzdžiui, gali būti teigiama, kad interesų, kurie turi būti saugomi, apibrėžimas yra neįmanomas. Pragmatiškai žvelgiant atitinkamų interesų įvertinimas paprastai reiškia jau kriminalizuotų nusikalstamų veikų palyginimą su norimomis kriminalizuoti nusikalstamomis veikomis.⁴⁵⁵ Sukčiavimo sporto srityje kontekste tai, be kita ko, reikštų veiksmų, susijusių su dopingu ir fiksuotais mačiais palyginimą su sveikatos sutrikdymais, sukčiavimu, kyšininkavimu ar turto pasisavinimu. *De facto* Lietuvoje veikos pavojingumas, A Gavėnaitės nuomone, tėra socialinis konstruktas, bet ne natūralus visetas. Įstatymo kūrėjai pripažįsta, jog yra nemažai kriminalizuotų veikų, kurių „pavojingumą“ empiriškai įrodyti ar pagrįsti sunku. Tai yra socialinio konstrukcionizmo idėja: daiktai yra tokie todėl, kad jie taip vadinami. Tam tikra veika yra nusikalstama ir pavojinga, nes

⁴⁵² Melander S. *Principles of Criminalization and European Criminal law*. Crime and Crime Control in an integrating Europe. Research Seminars. Helsinki, Suomija, 2003 m. rugpjūčio 27-30 d. Scandinavian research council for criminology, p. 187-194.

⁴⁵³ Per Oele T. „*A good criminal policy is more than just new law*“ in Heiskanen-Kular (eds). *Function and Future of European Law*, Helsinki, 1999, p. 212-213.

⁴⁵⁴ Taip pat žiūrėti Nuutila Ari-Matti „*And, Punishment and Fundamental Rights*“. *Turku Law Journal*, 2/2000, p. 1-18.

⁴⁵⁵ Melander S. *Principles of Criminalization and European Criminal law*. Crime and Crime Control in an integrating Europe. Research Seminars. Helsinki, Suomija, 2003 m. rugpjūčio 27-30 d. Scandinavian research council for criminology, p. 187-194.

ji apibrėžiama kaip tokia. Tai atskleidžia konstruojamą nusikaltimo prigimtį. Nusikaltimas neturi substantyvaus nekintančio turinio.⁴⁵⁶

2. **Ultima ratio principas.** Tam tikro elgesio draudimas baudžiamosios teisės pagalba turi būti kraštutinė valstybės reakcijos į nepageidaujamą elgesį forma.⁴⁵⁷ Jeigu įmanoma tų pačių tikslų pasiekti mažiau represyviomis priemonėmis, turi būti taikomos mažiau griežtos, ir atitinkamai, mažiau žalingos, priemonės. Sukčiavimo sporto srityje prevencijos kontekste šis principas įgyvendinamas ankstesniuose skyriuose, kuriuose tirtos alternatyvios prevencinės priemonės ir pagrįsta baudžiamosios justicijos intervencijos būtinybė.

3. **Paplitimo (kriminogeninės situacijos) kriterijus.** Kriminalizuojamos veikos paplitimas negali būti nei itin retas, nei labai dažnas. Kriminalizuojant labai dažnai padaromą veiką (pvz., bet kokį eismo saugumo taisyklių pažeidimą arba rūkymą neleistinose vietose ir pan.) galima ne tik dirbtinai sukurti „kriminolinę visuomenę“, nes dauguma visuomenės narių turėtų būti pripažinti nusikaltėliais, bet ir suformuoti visuomenės požiūrį į baudžiamąjį įstatymą kaip nerealų (mistinį) reiškinių.⁴⁵⁸ Tačiau abejotina, ar realiai Lietuvoje atsižvelgiama į paplitimo kriterijų: A. Gavėnaitė pažymi, kad Lietuvoje ryšio tarp kriminogeninės padėties ir baudžiamosios politikos, nėra. Ekspertai, viena vertus, kritiškai pastebėjo, jog reaguojama į išskirtinius, atsitiktinius atvejus, bet neatsižvelgiama į tendencijas. Antra vertus, vienas iš kalbintų ekspertų pasakė, jog, kuriant įstatymą, svarbesnė buvo ne kriminogeninė padėtis, bet pasirinkta prioritentinė kryptis – liberalizacija.⁴⁵⁹ Sukčiavimo sporte kontekste svarbu nekriminalizuoti tokių veiksmų, kurie balansuoja ant varžybų taktikos ir neteisėto elgesio ribos, ir kurie atitinkamai yra santykinai dažnai paplitę. Dėl šios priežasties neturėtų būti

⁴⁵⁶ Gavėnaitė A. *Baumės samprata ir funkcijos pozityvistinėje ir kritinėje kriminologijos tradicijose*. Daktaro disertacija, Vilnius, 2008, p. 181.

⁴⁵⁷ Švedas G. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius, 2006, p. 28.

⁴⁵⁸ Ten pat, p. 30.

⁴⁵⁹ Gavėnaitė A. *Baumės samprata ir funkcijos pozityvistinėje ir kritinėje kriminologijos tradicijose*. Daktaro disertacija, Vilnius, 2008, p. 176.

kriminalizuojami, pavyzdžiui, išankstiniai šeimos narių arba trenerio-auklėtinio susitarimai nekovoti vienam prieš kitą.

4. **Kriminalizavimo nauda turi būti didesnė už kriminalizavimo žalą.** Galutinė nauda turi viršyti visuomenės kaštus ir kitus trūkumus.⁴⁶⁰ Šis principas išplečia tyrimo perspektyvą nuo baudžiamosios justicijos prie visos visuomenės interesų balanso įvertinimo (aukos, nusikaltėlio, visų visuomenės narių). Sukčiavimo sporto srityje kontekste atitiktį šiam principui įvertinti labai sudėtinga, tam reikėtų konkrečių ekonominių (kaštų) tyrimų, kas išeitų už disertacijos ribų.

Atsižvelgiant išdėstyta disertacijoje atsižvelgiama į pirmuosius tris kriminalizavimo kriterijus pripažįstant, jog ketvirtasis kriterijus yra per platus, ir per subtilus teisiniam-kriminologiniam tyrimui. Todėl toliau analizuojamas su dopingu susijusių veiksmų ir su fiksuotais mačias susijusių veiksmų teorinis ir faktinis *pavojingumas* iš esmės akcentuojant, *kiek paplitę minėti veiksmai* (tam skirtas, be kita ko, ir 2 darbo skyrius), *kokius interesus minėti veiksmai pažeidžia ir kokios jau egzistuojančios nusikalstamos veikos sukelia panašią žalą kaip ketinami kriminalizuoti veiksmai*.

Dopingo kontekste būtina pažymėti, jog dopingo vartojimas ir neteisėtas disponavimas dopingu pavojingumo požiūriu yra susiję veiksmai ir jų pavojingumas nagrinėjamas kartu. Manytina, jog su dopingo vartojimu susiję veiksmai turėtų būti kriminalizuoti kaip atitinkantys pavojingumo visuomenei kriterijų dėl (mažiausiai) trijų priežasčių.

Pirmiausia, neteisėtas rezultatyvumą gerinančių medžiagų vartojimas **kelia rimtą grėsmę sportininkų sveikatai.**⁴⁶¹ Plačiąja prasme dopingas sukelia negatyvius biomedicininis efektus širdies ir kraujagyslių, raumenų ir

⁴⁶⁰ Angl. *The total benefits of the criminal regulation should override its total societal costs and other disadvantages.* Nuutila Ari-Matti „*And, Punishment and Fundamental Rights*“, *Turku Law Journal* 2/2000, p. 15.

⁴⁶¹ Objektyvumo dėlei, akcentuotina, kad kritiškai mąstantys sporto pasaulio atstovai į grėsmės sveikatai kriterijų žiūri rezervuotai. Vienas iš autorės interviuotų ekspertų teigė, jog kuo ilgiau esi medicinoje, tuo daugiau abejonių. Pasak eksperto, niekas tiksliai nežino netgi nuo ko atsiranda vėžys, yra keturios ar penkios teorijos. Be to, sportas savaime kenkia sveikatai, respondentas kritiškai pažymėjo, kad nė dvidešimties nesulaukę jaunuoliai jau nebeturi sveikų sanarių. SG1 (sporto gydytojas). Interviu data: 2011 m. vasario 17 d.

skeleto, reprodukinei, endokrininei, imuninei ir kvėpavimo sistemoms.⁴⁶² Siauresne prasme konkretūs preparatai gali sukelti konkrečias ligas. Pavyzdžiui, steroidų vartotojai rizikuoja patirti su psichine sveikata susijusias problemas, širdies bei kraujagyslių ir kepenų ligas, gali drastiškai pakisti jų reprodukcinės funkcijos ir atsirasti kitų sveikatos sutrikimų. Žmogaus augimo hormono vartotojai rizikuoja susirgti vėžiu, turėti skydliaukės sutrikimų, gali per greitai augti kaulai. Remiantis Parisotto (2004) tyrimu, nuo 1988 iki 1990 metų mažiausiai 18 Europos dviratininkų mirė nuo eritropoetino sukulto širdies funkcijos nepakankamumo.⁴⁶³ Realią dopingo preparatų grėsmę atleto sveikatai liudija ir jurisprudencija Vokietijoje, nes, kaip rodo faktai, dopingo preparatų skyrimas buvusioje Vokietijos Demokratinėje Respublikoje (toliau – VDR) buvo įprasta praktika. M. Evaldas, 1961–1988 m. buvęs VDR gimnastikos ir sporto federacijos prezidentas, nuteistas vienerių metų ir dešimties mėnesių laisvės atėmimo bausme atidedant jos vykdymą (vok. *auf Bewährung*) už anabolinių steroidų sąlygotus sveikatos sutrikdymus – padėjimą sutrikdyti sveikatą – dvidešimčiai aukštos klasės sportininkų.⁴⁶⁴ M. Evaldas nuteistas už tuo metu galiojusio baudžiamojo kodekso (VDR BK 33 str.) pažeidimą. Taip pat Vokietijos Federalinis Teismas (vok. *Bundesgerichtshof*) patvirtino, kad šiems nusikaltimams netaikoma senatis, nes jie sistemingai VDR nebuvo tiriami kaip nustatyta ir ankstesniu Vokietijos Federalinio Teismo 2000 m. sprendimu, kuriuo buvo atmesta sporto gydytojo apeliacija dėl nuteisimo už **sveikatos sutrikdymą**. Gydytojas buvo nuteistas už anabolinių steroidų – vyriškų seksualinių hormonų – skyrimą devynioms nepilnametėms plaukikėms VDR nuo 1975 iki 1984 m. Mergaitės ir jų tėvai nebuvo informuoti apie

⁴⁶² Plačiau leidinyje: *Congress Manual: Biomedical Side Effects of Doping*. Europos Sąjungos projektas. Tarptautinio simpoziumo medžiaga, 2006 m. spalio 21 d., Miunchenas, Vokietija.

⁴⁶³ Stewart B., Smith Aaron C.T. *Drug Use in Sport: Implications for public Policy*. Journal of Sport and Social Issues. 2008, 32, p. 278-298.

⁴⁶⁴ Beschluß vom 5. September 2001 – 5 StR 330/01 – Karlsruhe, den 17. September 2001. Prieiga Federalinio Teismo duomenų bazėje: <http://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&sid=67c81e9cd061537cb2d2dbba38658891&nr=22421&pos=4&anz=8> [Žiūrėta 2011 09 08].

dopingo skyrimą. Vėliau joms sutriko hormonų ir medžiagų apykaita, taip pat buvo sukelta nepataisoma **žala kepenims** ir kitiems organams.⁴⁶⁵

Antra, veiksmai, susiję su draudžiamų medžiagų bei metodų vartojimu, stato į **mažiau palankią padėtį sąžiningus sportininkus**. Sportininkai, siekiantys sportinių rezultatų sąžiningomis priemonėmis, nukenčia, nes jų pasirodymas gali būti blogesnis. Tai apskritai yra rimtas kontrargumentas dopingo legalizavimo šalininkams, kodėl dopingas apskritai draudžiamas – esą jei dopingas nebūtų draudžiamas, visi sportininkai būtų priversti vartoti draudžiamas medžiagas, nes kitaip aukštų sportinių rezultatų pasiekti būtų neįmanoma. Pažymėtina ir tai, kad dopingo vartojimas meta šešėlį (viktimizuoja) ant daugumos sportininkų, nevartojančių rezultatyvumą gerinančių medžiagų. 2000 m. rugsėjo mėn. pateiktoje Jungtinių Amerikos Valstijų beisbolo lygos ataskaitoje nurodyta, kad „švarūs“ sportininkai turi tris pasirinkimus: a) varžytis su dopingo vartotojais žinant, kad jie gali pralošti tiems, kas turi mažiau skrupulų; b) atsisakyti sporto; c) vartoti dopingą tam, kad išsilaikytų žaidimo aikštelėje.⁴⁶⁶ Būtina paminėti, kad kritinėse sporto filosofijos bei sporto sociologijos studijose apskritai kvestionuojama sąžiningo elgesio sporte sąvoka bei tikslas ir teigiama, kad fundamentalūs sporto principai yra verti palaikymo ir apsaugos, tačiau iš to menka nauda, jei niekas iš tikrųjų nežino, kokie tie principai yra.⁴⁶⁷ Ši realistiškai sarkastiška pozicija suprantama, tačiau vis dėlto, palaikytina tradicinė nuostata, jog viena iš pamatinių sporto savybių yra (sunki) sąžininga kova ir šią kovą reikia branginti, atitinkamai siekti, kad dopingo sporte būtų kiek įmanoma mažiau.

Trečia, dopingu daroma ypač **didelė žala jaunesiems sportininkams ir visiems paaugliams**. Sportininkais šiuolaikinėje visuomenėje žavimasi, o paaugliai mėgina sekti jų pavyzdžiu. Galbūt tai padeda paaiškinti, kodėl 6,1 % Amerikos paauglių bent vieną kartą gyvenime vartojo steroidus be gydytojo

⁴⁶⁵ Beschluß vom 9. Februar 2000 – 5 StR 451/99 – Karlsruhe, den 17. Februar 2000. Prieiga Federalinio Teismo duomenų bazėje: <http://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&sid=67c81e9cd061537cb2d2dbba38658891&nr=22629&pos=7&anz=8> [Žiūrėta 2011 09 08].

⁴⁶⁶ Jungtinių Amerikos Valstijų aukščiausios beisbolo lygos ataskaita. Prieiga per internetą: www.files.mlb.com/summary.pdf [Žiūrėta 2011 11 24].

⁴⁶⁷ Møller V. *The Doping Devil*. Denmark, Germany, 2008, p. 165.

recepto.⁴⁶⁸ Lietuvos mokslinių tyrimų kontekste atkreiptinas dėmesys į tai, kad sportininkai yra vieni iš labiausiai įtikinančių (paskatinančių) komercinės reklamos simbolių. Dėl šios ir kitų priežasčių Lietuvos sportininkams yra uždrausta reklamuoti alkoholinius gėrimus.⁴⁶⁹ Biofizine prasme paaugliams dopingo vartojimas kelia ypač rimtą žalą, nes jie ir taip patiria hormoninius svyravimus. Cituotoje Beisbolo lygos ataskaitoje teigiama, kad steroidų vartojimo lygis tarp studentų svyruoja nuo 3 iki 6 % Tai reiškia, kad reiškinys yra akivaizdžiai plačiai paplitęs. Don Hooton, kurio sūnus nusižudė po steroidų vartojimo, sukūrė Taylor Hooton fondą, kovojantį su steroidų vartojimu. 2005 m. Don Hooton nurodė, kad netinkami pavyzdžiai tarp profesionaliųjų atletų yra pagrindinis katalizatorius, kurstantis steroidų vartojimą tarp vaikų. Jo teigimu, vaikai gerbia tokius atletus ir nori būti tokie sėkmingi kaip jie.⁴⁷⁰

Veiksmų, susijusių su neteisėtu disponavimu sporte draudžiamomis medžiagomis ir metodais **paplitimas Lietuvos Respublikoje rodo problemas aktualumą ir kartu (faktinį) tų veiksmų pavojingumą.** Atkreiptinas dėmesys, jog ankstesnėse darbo dalyse buvo analizuotas dopingo vartojimo paplitimas; šioje – neteisėto disponavimo dopingu paplitimas Lietuvos Respublikoje. Tokia nagrinėjimo struktūra pasirinkta neatsitiktinai. Neteisėtas disponavimas dopingu yra glaudžiau susijęs su kriminalizavimo problemomis nei dopingo vartojimas: disertacijoje nesiūloma kriminalizuoti dopingo vartojimo, bet siūloma kriminalizuoti neteisėtą disponavimą juo.⁴⁷¹ Lietuvoje teismų praktikos, susijusios su neteisėtu disponavimu dopingu, nėra gausu, tačiau atsirado vienas atvejis, nagrinėtas visose trijose teisminėse instancijose. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas aiškino teisės taikymo klausimus, kai asmuo

⁴⁶⁸ National Centers for Disease Control and Prevention. National Youth Risk Behaviour Survey, 2003. Cituota iš Paul Marriot Lloyd. *International Convention against Doping in Sport. Congress Manual: Biomedical Side Effects of Doping*. Europos Sąjungos projektas. Tarptautinio simpoziumo medžiaga, 2006 m. spalio 21 d., Miunchenas, Vokietija, p. 214.

⁴⁶⁹ Gumbis J. Zaleskis J. *Sports Image Rights in Lithuania*. The International Sports Law Journal. 2010, 1-2; p. 50-53. Taip pat Alkoholio kontrolės įstatymo 34 straipsnio 6 d. Administracinė sankcija už šio straipsnio pažeidimą yra bauda nuo 10 000 iki 50 000 litų. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas. Valstybės žinios, 1995, Nr. 44-1073.

⁴⁷⁰ Jungtinių Amerikos Valstijų aukščiausios beisbolo lygos ataskaita. Prieiga per internetą: www.files.mlb.com/summary.pdf [Žiūrėta 2011 11 24].

⁴⁷¹ Kaip jau minėta, autorės nuomonė tokia, kad griežtosios atsakomybės principas nėra suderinamas su pamatiniu baudžiamojo proceso principu – nekaltumo prezumpcija.

buvo nuteistas *inter alia* už dopingo preparatų kontrabandą Švedijoje ir buvo būtina rasti atitinkančias normas LR BK. A. Š. Švedijos Karalystės Geteborgo apylinkės teismo 2003 m. liepos 11 d. nuosprendžiu už padarytus nusikaltimus nuteistas pagal Įstatymo (1968: 64) dėl bausmės už narkotikus 3 str., Įstatymo (1991: 1969) dėl kai kurių dopingo preparatų uždraudimo 3a str., Ginklų įstatymo (1996: 67) 9 str. 1 d., Įstatymo (2000: 1225) dėl bausmės už kontrabandą 13 str. dešimties metų laisvės atėmimo bausme. Padaryti nusikaltimai nuosprendyje įvardyti kaip stambaus masto su narkotikais susijęs nusikaltimas, stambaus masto su dopingu susijęs nusikaltimas, su ginklais susijęs nusikaltimas ir stambaus masto neteisėta kontrabandinė veikla. Pagal 1983 m. Europos nuteistųjų asmenų perdavimo konvenciją A. Š. perduotas iš Švedijos Karalystės atlikti bausmę Lietuvos Respublikoje. Vilniaus miesto 2-ojo apylinkės teismo 2005 m. sausio 21 d. nutartimi pripažinta, kad nuteistojo A. Š. padarytos veikos, už kurias jis nuteistas Švedijos Karalystėje, **atitinka LR BK 199 str. 2 d.**, 267 str. 1 d. ir 253 str. 1 d. numatytas nusikaltimų sudėtis. Atsižvelgiant į tai, kad A. Š. nuteistas 10 m. laisvės atėmimo bausme ir į tai, kad LR BK 199 str. 2 d. sankcijoje numatytas maksimalus laisvės atėmimo bausmės dydis yra taip pat 10 m., nutartimi nustatyta, kad Lietuvos Respublikoje šis nuteistasis turi atlikti 10 m. laisvės atėmimo bausmę pataisos namuose.⁴⁷²

Manytina, jog dopingo preparatų kontrabanda LR BK atitiko 199 str. 2 d. – šaunamųjų ginklų, šaudmenų, sprogmenų, sprogstamųjų, radioaktyviųjų medžiagų ar kitų strateginių prekių, nuodingųjų, stipriai veikiančių, narkotinių, psichotropinių medžiagų arba narkotinių ar psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) gabenimą per Lietuvos Respublikos valstybės sieną. Šiuo atveju didelių kvalifikavimo keblumų Lietuvos teismams neiškilo, nes kartu su dopingu buvo gabenami ir ginklai, ir narkotikai, tačiau kyla klausimas, kaip būtų buvę, jei žmogus būtų nuteistas Švedijoje tik pagal įstatymą dėl kai kurių

⁴⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 5 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 2A-43/2006.

dopingo preparatų uždraudimo, o dopingo preparatai nesutaptų su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ar jų pirmtakais.

Panašūs klausimai kyla ir analizuojant pastarųjų metų patirtį: 2010 m. vasario 26 d. buvo sustabdytas lengvasis automobilis, kuriame rasta rudos spalvos kelioninis lagaminas ir popierinė dėžė, kuriuose buvo 100 000 vienetų tablečių „Metandienon Methandrostenoloni 0,005 g“ pakuotės (lapeliai) su užrašais rusų kalba.⁴⁷³ Šiaulių apskrities vyriausiojo policijos komisariato Kelmės rajono policijos komisariatas atliko ikiteisminį tyrimą, pagal nusikaltimo, numatyto Lietuvos Respublikos BK 259 str. 1 d. požymius (neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti). Sulaikyti anaboliniai steroidai buvo skirti Klaipėdoje esančiam sveikatingumo centrui. Tabletės buvo konfiskuotos, o kaltininkams skirtos administracinės nuobaudos pagal LR ATPK 44¹ str. (neteisėtas vertimasis su vaistais susijusia veikla).

Nagrinėjamais atvejais sporte draudžiamos medžiagos sutapo su narkotinėmis ar vaistinėmis, todėl buvo rasta LR BK ar LR ATPK normų, kuriomis remiantis buvo įmanoma inkriminuoti tam tikrą sudėtį. Tačiau jeigu medžiagos nesutaptų su narkotinėmis ar vaistinėmis, kiltų keblumų.

Lietuvos **žiniasklaidoje** minėtas klausimas taip pat jau buvo keliamas. Pareigūnai, ilgai ieškoję, kaip turi kvalifikuoti pažeidimą, įsitikino, kad Lietuvoje tokiems asmenims atsakomybė nenumatyta – už juos Lietuvoje atsako tik sportininkai ir su sportu susiję asmenys,⁴⁷⁴ o platintojai atsakomybės išvengia, nors kitose Europos šalyse tokia atsakomybė numatyta. Pareigūnas

⁴⁷³ *Methandienon Methandrostenolone* (metandienonas) yra anabolinis androgeninis egzogeninis steroidas. Jis dėl savo veikimo charakteristikos yra priskiriamas vaistiniams preparatams, kurie sporte naudojami kaip dopingas ir Lietuvoje nėra užregistruoti. Tik nedidelė dalis anabolinių androgeninių egzogeninių steroidų yra registruojami Lietuvoje ir Europos Sąjungoje, pvz., Lietuvoje yra užregistruotas Retabolil 5 %, kurio sudėtyje yra nandroloni decanoas – nandrolonas, priklausantis tai pačiai anabolinių androgenų egzogeninių steroidų grupei kaip metandienonas.

⁴⁷⁴ WADA kodekso 2.8 str.: *Administration or Attempted administration to any Athlete In-Competition of any Prohibited Method or Prohibited Substance, or administration or Attempted administration to any Athlete Out-of-Competition of any Prohibited Method or any Prohibited Substance that is prohibited Out-of-Competition, or assisting, encouraging, aiding, abetting, covering up or any other type of complicity involving an anti-doping rule violation or any Attempted anti-doping rule violation.*“ (P. 24). Prieiga per internetą: http://www.wada-ama.org/Documents/World_Anti-Doping_Program/WADP-The-Code/WADA_Anti-Doping_CODE_2009_EN.pdf [Žiūrėta 2011 11 11].

R. Sarapas patikino, esą kol kas sulaikytąsias tabletes tiria ekspertai, tačiau jei paaiškės, kad jose nėra jokių psichotropinių medžiagų, išskyrus dopingą, pareigūnai bus priversti siuntą gražinti gabentojams. Antidopingo agentūros vadovė I. Lukošiuūtė dienraščiui „Respublika“ 2006 m. nurodė, kad ši problema išties aktuali, tačiau ja nebuvo susidomėta, nes Antidopingo agentūra įkurta vos prieš metus. Agentūra tais pačiais metais kreipėsi į Seimo jaunimo ir sporto reikalų komisiją ir paprašė parengti Dopingo preparatų kontrolės įstatymą.⁴⁷⁵ Iki šiol įstatymas nėra parengtas, nors tam tikri pozityvūs (institucinio koordinavimo bei Įstatymo projekto rengimo) žingsniai ta linkme jau yra žengiami.

Apibendrinant neteisėto disponavimo dopingu pavojingumą bei paplitimą, teigtina, kad šie veiksmai neabejotinai pavojingi: jie kenkia patiems sportininkams, jų sąžiningiems konkurentams ir visai visuomenei, ypač jaunajai kartai. Šių veikslių paplitimą Lietuvoje tiksliai įvertinti sudėtinga, tačiau hipotetiškai galima teigti, kad problema reali: jau iškilo teisinio kvalifikavimo problemų, tai reiškia, jog tokie veiksmai realybėje yra neabejotinai daromi, tačiau tikėtina, jog dalis pažeidėjų nepatraukiami baudžiamojon atsakomybėn.

Manytina, jog **manipuliacijos** sporto rezultatais taip pat atitinka **pavojingumo kriterijų** dėl bent keturių priežasčių.

Pirma, korumpuoti žaidėjai sudaro nelygias sąlygas varžytis sąžiningiems žaidėjams. Fiksuojant mačius, iškreipiami visi varžybų rezultatai, žaidėjams, treneriams ir visai visuomenei **nebeaišku, kurios komandos tobulėja** ir ką reikia daryti siekiant tobulėti ar netgi siekiant išlikti, „išgyventi“ tam tikroje lygoje (nepereiti į žemesnę).

Antra, mačių fiksavimas pamina esmines sporto vertybes, kaip buvo minėta disertacijos įvade **„atima tikėjimą socialiniu teisingumu“**⁴⁷⁶. Po Hansie Kronje prisipažinimo daugiau nei tūkstantis jaunų kriketo žaidėjų

⁴⁷⁵ Seime bręsta dopingo platintojų tramdymo įstatymas. „Respublika“. Prieiga per internetą: <http://www.kksd.lt/index.php?-635985658> [Žiūrėta 2011 11 24].

⁴⁷⁶ Babachinaitė G. et al. *Kriminologija*. Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 9.

protestavo prieš susitarimus dėl varžybų baigties Kalkutoje ir laikė tokius plakatus: „*Hansie, tavo prisipažinimas mus nuliūdino. Kriketas yra mūsų aistra, lažintis yra blogai*“.⁴⁷⁷ Tačiau egzistuoja ir kitokių nuomonių: kriketo kontrolės departamento Indijoje prezidentas pavadino H. Cronje herojumi, kurio prisipažinimas gali padėti išsaugoti sporto integralumą. Jis teigė, kad faktiškai kiekvienas tarptautinis mačas yra viena ar kita forma fiksuotas – tai yra taip pat sena kaip ir pats kriketas. Hansie yra maža žuvis, bet vis dar yra daugybė plėšrių ryklių.⁴⁷⁸ Autorės nuomone, svarbiau už nuliūdinimą yra aistruolių, jaunimo ir visos visuomenės nuvylimas – atėmimas tikėjimo sporto garbingumu ir sąžiningumu apskritai. Pasak D. Hillo, sportininkai yra herojai, kurių paslydimai ypač paveikia visuomenę, ypač jaunimą: kai beisbolo žvaigždė Joe Jacksonas atėjo į teismą, mažas berniukas alkūnėmis prasiskynė kelią per minią, išmeigė dideles, aiškias, nekaltas akis į savo herojų ir ištarė: „*Joe, pasakyk, kad taip nėra. Tik pasakyk, kad taip nėra*.“ Pasak D. Hillo, mažas berniukas simbolizuoja viltį, kurią įkūnija mūsų herojai: mes ir anksčiau, ir dabar nenorime patikėti, kad (ir) jiems būdingos žmogiškos silpnybės, kad sportas (taip pat) suterštas.⁴⁷⁹ Be to, fiksavimas „pavagia“ iš sporto jo esminį bruožą – nenuspėjamumą, paverčia sportą pramoga ir tai jau nebe sportas.⁴⁸⁰ Šis argumentas yra filosofinio pobūdžio, kvestionuojantis pačią sporto prigimtį. Panašių svarstymų sutinkama ir kitų sporto teisės ar sporto sociologijos teoretikų darbuose. Antai D. Fraseris nagrinėdamas Hansie Kronje atvejį apskritai kelia klausimą, ar kriketas, kuriame susitarta dėl mačo rezultato tebėra kriketas. Ar žaidimas, kuriame susitarė 7 žaidėjai, o 4 ne, ar tie 4 žaidžia kitokį žaidimą? Ar apskritai svarbu to klausti? Ar tai yra platoniškoji šešėlių problema (kas yra „tikra“ ir kas ne)? Ar žaidimo taisyklės žaidimą „padaro“ tikrą? Australijos kapitonas apie sutartines varžybas pasakė taip:

⁴⁷⁷ Ankush A. *How Match-Fixing Drama unfolded*. Prieiga per internetą: http://www.suite101.com/article.cfm/indian_sports/38770 [Žiūrėta 2011 11 24].

⁴⁷⁸ Ankush A. *How match-fixing drama unfolded*. Prieiga per internetą: http://www.suite101.com/article.cfm/indian_sports/38770 [Žiūrėta 2011 11 24].

⁴⁷⁹ Precedentų būta jau prieš daugiau kaip aštuoniasdešimt metų. Manoma, kad dėl panašių dalykų kilo skandalas, susijęs su „Chicago White Sox“ beisbolo komanda, kuri, padedama gangsterio Arnoldo Rothsteino, tyčia pralaimėjo 1919 pasaulio čempionatą. Vienas žaidėjų buvo ryški žvaigždė „bebatis“ Joe Jacksonas. Hill D. *The Fix. Soccer and Organized Crime*. Kanada, 2008, įžanga.

⁴⁸⁰ Mc Laren Richard H. *Corruption: It's Impact on Fair Play*, Vol. 19, No. 1, 2008, p. 15.

viena komanda žaidžia kriketą, o kita nededa jokių pastangų, kad kriketas būtų žaidžiamas. Ką į tai atsakytų H. Cronje – ar jis geras kriketo žaidėjas, ar iš dalies geras, ar apskritai jis yra kriketo žaidėjas? D. Fraseris panašių klausimų kėlimą vadina teisės (vertinimo) žaidimu (angl. *the game of adjudication*) ir tai taiko ne vien sporto kontekstui. Pavyzdžiui, keliami klausimai, ar galima būti geru teisėju ir imti kyšius vienu metu, ar korumpuoto teisėjo sprendimas savaime yra „blogas“ ir pan.⁴⁸¹

Trečia, manipuliacijos sporto varžybų rezultatais yra susiję su **kitomis nusikalstamomis veikomis** ir su **organizuotu nusikalstamumu** apskritai: „nešvarūs“ pinigai, gauti už manipuliacijas, gali būti „išplaunami“. Todėl baudžiamąja teisine prasme manipuliacijos sporto varžybų rezultatais padeda pagrindus neteisėtu būdu įgyto turto ar pinigų legalizavimui. Kaip pagrįstai pažymėjo *Transparency International* Rusijos skyriaus vadovė, prevencine prasme pinigų plovimo kontrolė padeda užkirsti kelią korupcijai ir atvirkščiai.⁴⁸² G. Sakalauskas (taip pat) pagrįstai pastebi, kad korupcija yra kitų nelegalių veiksmų priedanga.⁴⁸³

Ketvirta, D. Hillas teigia, kad iš esmės fiksuoti mačai yra pavojingesni nei veiksmai, susiję su dopingu, nes esant susitarimams dėl varžybų baigties į rungtynes apskritai nežiūrima, skirtingai nei dopingo atveju, kuomet rungtynės yra tokios pat įdomios ir gali būti stebimos.⁴⁸⁴ Ši pozicija yra suprantama, tačiau iš praktinės ir pragmatinės pusės disertacijos autorė galėtų paliudyti, jog kalbant apie šachmatų sportą, susitartos partijos gali būti nė kiek ne prastesnės ar net geresnės kokybės nei nesusitartos (ypač, jei, pavyzdžiui, žaidėjai partiją repetuoja iš anksto). Ruošiantis varžyboms duomenų bazėse peržiūrima daugybė partijų, tarp kurių gali būti ir „susitartų“, tačiau praktiškai neįmanoma ir netikslinga būtų jas vienas nuo kitų atskirti, nes abiejų rūšių partijos gali būti

⁴⁸¹ Fraser D. *South African Cricketers, Nazi Judges and other Thoughts on (not) Playing the Game*. *Osgoode Law Journal*, 2000, 38, p. 563-575.

⁴⁸² Panfilova J. Organizuotas nusikalstamumas ir korupcija (angl. *Organized crime and corruption*). *Transparency International* 2011 m. vasaros mokyklos paskaitų medžiaga.

⁴⁸³ Sakalauskas G. *Korupcija*. Knygoje: *Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai*. Teisės instituto mokslo tyrimai, 7 tomas. Vilnius, 2011, p. 144.

⁴⁸⁴ Autorės interviu su D. Hill. Interviu data: 2010 m. kovo 9 d.

naudingos ir pamokomos. Žinoma, tai kas gali būti naudinga edukacine prasme, nėra priimtina etine, socialine ar teisine prasme, todėl ši išvalga (susijusi su tuo, kad ir fiksuotos partijos gali būti pamokomos) nelaikytina esmine.

Manipuliacijų sporto varžybų rezultatais **faktinis pavojingumas** arba **paplitimas** analizuotas antroje disertacijos dalyje, kur nustatyta, jog tam tikros sporto šakos yra itin pažeidžiamos manipuliacijoms, keli kontraversiški atvejai jau viešai išaiškinti kompetentingų institucijų. Kai kurių sportininkų nuomone, 4 % *visų* varžybų yra sutartinės, – ir tai iš esmės dera su principu, kad kriminalizuotinos veikos turėtų būti „nei itin retos, nei itin dažnos“.

Apibendrinant teigtina, jog **kriminalizavimo kriterijus iš esmės atitinka ir veiksmai, susiję su dopingo vartojimu, ir veiksmai, susiję su susitarimais dėl varžybų baigties**. Atitinkamai šie veiksmai turėtų būti kriminalizuojami nacionalinėje teisėje. Pažymėtina ir tai, kad dvi nagrinėjamos sukčiavimo sporte formos yra susiję viena su kita ir su kitomis nusikalstamomis veikomis (sveikatos sutrikdymais, turto prievartavimu, neteisėtu būdu įgyto turto ar pinigų realizavimu, neteisėtu praturtėjimu ir pan.). Pavyzdžiui, dopingo platintojai (dileriai) gali savo žinias panaudoti netinkama linkme – pvz., jie gali grasinti sportininkams, gali bandyti paveikti varžybų eigą arba juos šantažuoti. Todėl manytina, jog už pavojingus veiksmus tikslinga nustatyti baudžiamąją atsakomybę. Kaip anksčiau analizuota, sportininkams už dopingo vartojimą baudžiamosios atsakomybės nustatyti nereikia dėl to, kad dopingo vartojimo įrodinėjimo standartai (griežtosios atsakomybės doktrina) yra per švelnūs baudžiamajai teisei. Todėl siūlytina kriminalizuoti ne patį dopingo vartojimą, o neteisėtą disponavimą juo.

3.2 Neteisėto disponavimo sporte draudžiamomis medžiagomis ir metodais kriminalizavimo problemos

LR BK specialiai nereglamentuoja baudžiamosios atsakomybės už dopingo preparatų parūpinimą, laikymą, pardavimą ar už kitus su dopingu susijusius veiksmus. Tačiau LR BK numatyta atsakomybė už neteisėtą

disponavimą narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis ir (tam tikrais aspektais) už neteisėtą disponavimą vaistais.

WAD kodekso 10.3.2 straipsnyje numatyta drausminė atsakomybė už neteisėtą dopingo preparatų apyvartą bei už draudžiamo metodo vykdymą. Sankcija yra ne mažesnė kaip keturi metai teisės verstis tam tikra veikla atėmimo ar diskvalifikacijos iki uždraudimo visam gyvenimui teisės verstis tam tikra veikla ar neterminuotos diskvalifikacijos. Jeigu į pažeidimą įtraukiamas nepilnametis, pažeidimas laikomas labai rimtu (angl. *very serious*) ir visam gyvenimui atimama teisė vertis tam tikra veikla. Taip pat pažymėtina, jog draudžiamas padėjimas, skatinimas, kurstymas ar kitoks bendrininkavimas pažeidžiant WAD kodeksą. Pažymėtina, jog WAD kodekso subjektai yra sportininkai, turintys teisę dalyvauti tarptautinėse varžybose, ir sportininkams padedantis personalas – treneris, vadybininkas, agentas, komandos personalas, gydytojas, sporto pareigūnas, tėvai ar bet koks asmuo, padedantis atletui dalyvauti varžybose (WAD kodekso priedas, sąvokos).⁴⁸⁵ Matyti, jog subjektų ratas yra gana platus, vis dėlto jis neapima visų galimų subjektų. Pavyzdžiui, diskvalifikuoti atletai nepatenka į subjektų ratą, nors nacionalinės sporto federacijos gali drausti ir diskvalifikuotų sportininkų neteisėtą disponavimą dopingu.⁴⁸⁶

Taip pat svarbu pastebėti, jog WADA rekomenduoja tretiesiems asmenims taikyti griežtesnę atsakomybę nei atletams, kurių testas buvo teigiamas. Kodekso komentatoriai teigia, kad pranešti apie trečiųjų asmenų pažeidimus yra labai svarbus atgrasantis žingsnis antidopingo politikoje.⁴⁸⁷

Manytina, jog trečiųjų asmenų atsakomybę reikia išplėsti ir nacionalinėje teisėje numatyti ir su sportu susijusių, ir nesusijusių asmenų atsakomybę už neteisėtą disponavimą draudžiamomis medžiagomis bei jų

⁴⁸⁵ 2009 m. WAD kodeksas. Prieiga per internetą: http://www.wada-ama.org/Documents/World_Anti-Doping_Program/WADP-The-Code/WADA_Anti-Doping_CODE_2009_EN.pdf p. 127. [Žiūrėta 2011 02 02].

⁴⁸⁶ 2009 m. WAD kodeksas, 2.8 str. Komentarai., p. 24. Prieiga per internetą: http://www.wada-ama.org/Documents/World_Anti-Doping_Program/WADP-The-Code/WADA_Anti-Doping_CODE_2009_EN.pdf [Žiūrėta 2011 11 24].

⁴⁸⁷ 2009 m. WAD kodeksas, 10.3.2 str. komentarai. Prieiga per internetą: http://www.wada-ama.org/Documents/World_Anti-Doping_Program/WADP-The-Code/WADA_Anti-Doping_CODE_2009_EN.pdf p. 53 [Žiūrėta 2011 11 24].

kontrabandą. Tai, be kita ko, atitinka ir Europos Bendrijos, ir WADA politiką, remiantis kuria dilemą galima išspręsti koncentruojantis ne tik ties galutiniais dopingo vartotojais – atletais – bet ir ties tais, kurie sudaro sąlygas vartoti. Baltojoje knygoje vystoma idėja, jog dopingas tapo visos visuomenės problema. WADA taip pat palaiko šį požiūrį: 2009 m. vasarį seminare Šveicarijoje WADA vadovas J. Farey pažymėjo, jog be vyriausybių (pagalbos) neįmanoma apriboti daugybės slaptų tinklų internete, užsiimančių dopingo preparatų realizavimu ir gabenimu.⁴⁸⁸

3.2.1 Neteisėto disponavimo sporte draudžiamomis medžiagomis ir metodais kriminalizavimo problemos Europos šalyse

Šiame skyriuje analizuojama tam tikrų Europos valstybių, kurios santykinai neseniai priėmė atitinkamus įstatymus, patirtis. Kai kuriose jų buvo atlikti moksliniai tyrimai ir teisinė bazė subalansuota taip, kad už neteisėtą disponavimą dopingo preparatais, o tam tikrais atvejais netgi už dopingo vartojimą atsakomybė (paprastai – baudžiamoji) galėtų būti taikoma ir sportininkams, ir tretiesiems asmenims (treneriams, gydytojams, kinezeterapeutams, sporto administratoriams ir kt.). Išanalizavus septynių valstybių patirtį, siūlomos kriminalizavimo gairės Lietuvos Respublikai.

Vokietijos patirtis aktuali (ir kartu unikali) tuo, kad jos įstatymai antidopingo politikos atžvilgiu yra vieni iš griežčiausių. Remiantis Vokietijos mokslinė literatūra, dopingo vartojimas patenka į bendrąją sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtį: už sukčiavimą (vok. *Betrug*, Vokietijos BK 263 str.) baudžiamojon atsakomybėn gali būti patrauktas ir pats sportininkas, ir gydytojas, ir treneris, ir kiti tretieji asmenys.

Taigi Vokietijoje **dopingo vartojimas** laikomas **sukčiavimu**.⁴⁸⁹ Sukčiavimas Vokietijos baudžiamajame kodekse reglamentuotas 263 str.

⁴⁸⁸ Europos komisijos svetainėje pateikiama informacija: http://ec.europa.eu/sport/library/doc/c2/michal_krejza_speech.pdf [Žiūrėta 2011 10 21].

⁴⁸⁹ Pagal Schild, W. (2008). *Gerichtliche Strafbarkeit des Dopings*. Leidinyje: Kauerhof, Rico; Nagel, Sven; Zebisch, Mirko (Hrsg.). *Doping und Gewaltprävention*. Dokumentation des Leipziger Sportrechtstages, 2007, Leipzig, Leipziger Universitäts-Verlag, p. 35-128.

Sukčiavimas suprantamas kaip iš anksto apgalvotas poelgis, kuriuo apgaulės būdu klaidinamas kitas asmuo, ir taip pakenkiama nukentėjusiajam su sąlyga, kad klaidinantysis asmuo veikia siekdamas (bent jau turėdamas šalutinį tikslą) neteisėtai pasipelnyti iš susidariusių nuostolių savo arba trečiųjų asmenų naudai. Taigi „sukčiavimas“ Vokietijos baudžiamojo kodekso sistemoje (kaip ir Lietuvoje) yra turtinis nusikaltimas, o ne (tik) apgaulės būdu sukelta tam tikra abstrakti žala teisinei situacijai arba lūkesčiui. Akivaizdu, jog sporte draudžiamų medžiagų ir metodų vartojimo atveju konkrečios turtinės žalos iš karto gali ir neatsirasti. Todėl dopingą vartojančio sportininko kaip „sukčiaus sporte“ sąvoka yra suprantama plečiamai, – savitumai, dėl kurių sukčiavimas sporte suprantamas specifiskai (plečiamai), yra susiję su nagrinėjamos nusikalstamos veikos nukentėjusiuoju; su nuostoliais ir su neakivaizdžia interakcija tarp nukentėjusiųjų bei kaltininko.

Atsižvelgiant į galimą nuostolį, dopingą vartojančio sportininko **nukentėjusiais** yra (gali būti): **klubas**, kuris jam moka atlyginimą ir premijas už jo paslaugas, neatitinkančias užsibrėžto tikslo, tai kartu yra susiję su sankcijų pavojumi ir įvaizdžio praradimu pačiam klubui; **varžybų organizatorius**, kuris sportininkui moka už dalyvavimą varžybose arba premiją už paslaugą, kuri nėra „verta tų pinigų“; **varžybų rėmėjas**, kuris išmoka prizinio fondo pinigus už paslaugą, kurios sportininkas neužsitarnavo; **asmeninis rėmėjas**, kuris už savo pinigus arba kitokias paslaugas gauna paslaugą su trūkumais; žiūrovas, kuris moka pinigus už bilietus; **sąžiningas konkurentas**, kuris negauna jam faktiškai priklausančio prizo; **ugdymo institucija**, kuri skatina netinkamą asmenį; **aprūpinantysis asmuo**, kuris suteikia galimybę netinkamam asmeniui naudotis savo priemonėmis; galiausiai **lažybų dalyvis**, kuris pralaimi lažybas.

Taigi nukentėjusiųjų sukčiavimo sporte atveju yra įvairių. Tačiau detalesnis tyrimas rodo, kad kai kuriais atvejais tiesioginių materialinių nuostolių neatsiranda, todėl nebūna pagrindo baudžiamumui. Abejojama, ar organizatorius patiria nuostolį, kadangi už renginį jis vis dėlto gauna pakankamą pinigine kompensaciją. Panašiai yra ir su asmeniniu rėmėju,

varžybų rėmėju ir aprūpinančiu asmeniu. Klubas taip pat gauna atsakomąją paslaugą, tačiau akcentuotina, kad šiais laikais įvaizdžio praradimas privačiam sporto klubui gali būti skaudesnė pasekmė negu tiesioginė materialinė žala. Sąžiningų konkurentų patirta žala yra akivaizdi – jie užima žemesnę vietą negu būtų užėmę, jei sukčiaujantis atletas dopingo nevertotų. Tačiau Lietuvos Respublikos baudžiamosios teisės teorijos ir praktikos kontekste sąžiningi konkurentai vargu ar galėtų būti pripažinti nukentėjusiais nuo sukčiavimo nusikalstamos veikos, nes esant sukčiavimui, nukentėjusysis perduoda turtą kaltininkui, galvodamas, kad kaltininkas turi teisę į perduodamą turtą.⁴⁹⁰ Tuo tarpu sąžiningi konkurentai nors ir (tikriausiai) galvoja, kad kaltininkas turi teisę į turtą, tačiau jam jo neperduoda. Kitaip tariant, konkurentai sąžiningai klysta manydami, jog sukčius „nusipelnė“ prizo, tačiau prizai paprastai yra ne konkurentų, o rėmėjų, valstybės ar varžybų organizatorių nuosavybė, taigi nepagrįsta būtų teigti, kad konkurentas suklaidintas sukčiaus savo noru perduoda prizą.

Tačiau nepriklausomai nuo to ir (arba) remiantis tuo: materialiniai nuostoliai, Vokietijos mokslininko W. Schildo požiūriu, galiausiai turi būti paaiškinami dopingą naudojančio sportininko apgaule, kurios esmė yra tai, kad jis pasirašo pareiškimą, kad nevartoja dopingo prieš varžybas, varžybų metu ar ateityje vyksiančiose varžybose. Apgaule turi priversti patikėti joje slypinčiu melu ir tuo, kad dėl jos klystantis nukentėtų turtiniu požiūriu. Tam reikalingi komunikacinio pobūdžio santykiai tarp klaidinančiojo asmens ir dėl to klystančio turto turėtojo. Žiūrovų, lažybų dalyvio, bei varžybų rėmėjo atžvilgiu atitinkami komunikaciniai santykiai neatsiranda. Trūksta už bilietus mokančio žiūrovo ryšio su šia klaida; už savo sumokėtus pinigus jis pamato varžybas, o tai nesukelia tiesioginio materialinio nuostolio.⁴⁹¹

Taigi kyla klausimas, kieno sąskaita daromas sukčiavimas sporto srityje arba kas patiria tiesioginius nuostolius. Kai kurie autoriai mano, jog

⁴⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-86/2011.

⁴⁹¹ Pagal Schild, W. *Gerichtliche Strafbarkeit des Dopings*. Leidinyje: Kauerhof, Rico; Nagel, Sven; Zebisch, Mirko (Hrsg.). *Doping und Gewaltprävention*. Dokumentation des Leipziger Sportrechtstages, 2007, Leipzig: Leipziger Universitäts-Verlag, p. 35-128.

sukčiavimas padaromas organizatorių, varžybų rėmėjų ir asmeninių rėmėjų sąskaita.⁴⁹² Tačiau atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad sukčiavimas negali būti suprantamas vien kaip netinkamos paslaugos suteikimas. Baudžiamumas gali atsirasti iš sutartinių santykių tik tuo atveju, jei kaltininko veiksmai yra sąmoningai apgaulingi. Analogiška nuostata aptinkama Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje: esminis sukčiavimo, kaip nusikalstamos veikos požymis, skiriantis jį nuo civilinio delikto ir darantis turto pasisavinimą ar teisės į jį įgijimą neteisėtą, yra turto savininkų, teisėtų valdytojų, ar asmenų, kurių žinioje yra turtas, **apgaulė**.⁴⁹³

Manytina, kad dopingo vartojimo atveju aiškiausiai nukenčia sąžiningi sportininko konkurentai, kurie atsiduria žemesnėje pozicijoje ir paprastai patiria turtinę žalą (pavyzdžiui, nelaimi prizo) dėl apgaulingų dopingo vartotojo veiksmų. Kiti asmenys (žiūrovai, rėmėjai, varžybų organizatoriai, sporto klubai), be abejo, taip pat patiria žalą, tačiau žala tokiais atvejais nėra akivaizdi.

Apibendrinant Vokietijos mokslinę doktriną, pastebėtini šie problematiniai aspektai, susiję su dopingo (sporte draudžiamų medžiagų ir metodų) vartojimo kriminalizavimu sukčiavimo forma:

1. Materialiniai nuostoliai, dėl kurių nukentėjusieji patiria žalos, nėra visada akivaizdūs.
2. Trūksta akivaizdaus komunikacinio ryšio (interakcijos) tarp sportininko ir visų nukentėjusiųjų asmenų.

Nepaisant šių neaiškumų, dopingo vartojimas yra kriminalizuotas Vokietijos baudžiamojoje teisėje ir yra laikomas sukčiavimu. Viena iš priežasčių, kodėl atitinkami veiksmai gali būti laikomi sukčiavimu Vokietijos baudžiamojoje teisėje, yra ta, kad sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtis nagrinėjamame kontekste *de facto* tampa formaliąja – t.y. nebūtina įrodyti konkrečių nuostolių ir akivaizdaus komunikacinio ryšio tarp suklaidinto nukentėjusiojo ir kaltininko.

⁴⁹² Ten pat.

⁴⁹³ LAT nutartys, priimtos bylose Nr. 2K-23/2004, 2K-81/2011. Taip pat: Piesliakas V. *Lietuvos Baudžiamoji teisė*. Justitia, 2006, p. 161.

Už **neteisėtą disponavimą dopingu** baudžiama pagal Vaistų įstatymo (vok. *Arzneimittelgesetz*) 6 ir 95 str. Vaistų įstatyme įtvirtinta nuostata dėl „*dopingo paskirties medikamentų draudimo*“. Įstatyme numatoma laisvės atėmimo bausmė iki trejų metų tiems, kas platina ar skiria kitiems asmenims sporte draudžiamas medžiagas. Didelio kiekio sporte draudžiamų medžiagų ir metodų disponavimas be tikslo platinti taip pat yra baudžiamas pagal minėtą įstatymą.⁴⁹⁴

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad disponavimas dopingu (netiesiogiai) kriminalizuotas tame pačiame Vokietijos baudžiamojo kodekso straipsnyje, kuriame kriminalizuotas dopingo vartojimas, t.y. sukčiavimo forma kriminalizuotas ne tik dopingo vartojimas, bet ir skatinimas, kurstymas, padėjimas vartoti, t. y. atsakomybė nustatyta ne tik atletams, bet ir treneriams (kurie skatino vartoti rezultatyvumą pagerinančias medžiagas), gydytojams, kineziterapeutams, sporto administratoriams.⁴⁹⁵

Vis dėlto mokslinėje literatūroje yra įvairių nuomonių. Teoriniai argumentai prieš trečiųjų asmenų (gydytojų, trenerių) atsakomybę yra šie: 1) J. Linckas nurodo, kad neegzistuoja dėsningas priežastinis ryšys tarp gydytojo veiksmų ir turto ar turtinės teisės įgijimo;⁴⁹⁶ kitaip tariant, tai, kad gydytojas ar treneris pataria kokius preparatus vartoti, paprastai nereiškia, jog atletas praturtės, o atsitiktinis priežastinis ryšys nėra pakankamas; 2) J. Fritzweileris taip pat neigia priežastinį ryšį tarp patarimo, kokius preparatus vartoti ar paties dopingo vartojimo ir praturtėjimo – dėl to jis kalba apie savarankišką (hipotetinę) nusikalstamą veiką – nekonkurencingą elgesį

⁴⁹⁴ 6(a) str. 2(a) Vok. *Gesetz über den Verkehr mit Arzneimitteln (Arzneimittelgesetz – AMG)*, priimtas 1976 m., paskutiniai pakeitimai 2011 m. liepos 19. Prieiga per internetą: http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/amg_1976/gesamt.pdf [Žiūrėta 2011 11 11].

⁴⁹⁵ Šių asmenų baudžiamoji atsakomybė numatyta tame pačiame – Vokietijos baudžiamojo kodekso 263 straipsnyje (sukčiavimas). *Die strafrechtliche Verantwortung des Arztes beim Doping*. Deutsche Zeitschrift für Sportmedizin, Jahrgang 52, 2001, Nr. 5, p. 166. Prieiga per internetą: http://www.zeitschrift-sportmedizin.de/fileadmin/externe_websites/ext.dzsm/content/archiv2001/heft05/a02_0501.pdf [Žiūrėta 2011 11 24].

⁴⁹⁶ „Linck verneint generell einen Betrug, da ein Kausalzusammenhang zwischen Irrtums-erregung und Vermögensverfügung nicht gegeben sei.“ Linck J. *Doping und Staatliches Recht*. NJW, 1987, p. 2545–2551. Cituota iš: *Die strafrechtliche Verantwortung des Arztes beim Doping*. Deutsche Zeitschrift für Sportmedizin, Jahrgang 52, Nr. 5, 2001, p. 166. Prieiga per internetą: http://www.zeitschrift-sportmedizin.de/fileadmin/externe_websites/ext.dzsm/content/archiv2001/heft05/a02_0501.pdf [Žiūrėta 2011 11 24].

sporto srityje.⁴⁹⁷ Taigi mokslininkas siūlo įvesti naują nusikaltimo sudėtį ir nemano, jog dopingo vartojimui, lenkimui ir skatinimui vartoti galėtų būti plečiamai modifikuota sukčiavimo sudėtis.

Vis dėlto reikėtų manyti, jog sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtis netinka ne tik trečiųjų asmenų baudžiamajai atsakomybei už dopingo vartojimą (padėjimą vartoti) atsirasti, bet ji apskritai yra netinkama, visų pirma, dėl to, kad dopingo vartojimas yra sporto teisės pažeidimas, kurio įrodinėjimas grindžiamas privatinės teisės principais. Kaip jau minėta, remiantis griežtosios atsakomybės doktrina, dopingo vartotojo kaltė preziumuojama, jei jo kūne rasta draudžiamos medžiagos. Tai, autorės nuomone, prieštarauja nekaltumo prezumpcijos ir *in dubeo pro reo* principams.

Apibendrinant Vokietijos Federacinės Respublikos teisinį reglamentavimą bei mokslinę literatūrą, pažymėtina, jog: 1) dopingo vartojimas laikomas viešojo intereso pažeidimu, už kurio vartojimą nustatyta griežčiausia – baudžiamoji – atsakomybė, nors teorine prasme Vokietijos mokslinėje literatūroje egzistuoja abejonių dėl dopingo vartojimo kriminalizavimo sukčiavimo nusikalstamos sudėties forma; 2) dopingo platinimas, tiekimas ar skirstymas yra draudžiamas (ir) Vaistų įstatymu, kuriame už tokius veiksmus numatyta laisvės atėmimo bausmė iki trejų metų.

Austrijoje atsakomybė už dopingo vartojimą numatyta Kovos prieš dopingą⁴⁹⁸ įstatyme, kurio paskirtis – susisteminti visas Austrijos Federacinės Respublikos normas, susijusias su dopingu.

Iki 2007 m. Austrijos politika dopingo vartojimo atžvilgiu nebuvo itin griežta: bendras principas buvo tas, kad sportininkams, vartojusiems dopingą (nepriklausomai nuo to mėgėjai jie ar profesionalai), baudžiamoji atsakomybė

⁴⁹⁷ „Fritzweiler negiert eine Konnexität zwischen Täuschung und Vermögensverfügung und spricht sich deshalb für einen neuen Straftatbestand aus, der dass wettbewerbswidrige Verhalten des dopenden Sportlers bestrafen soll.“ Fritzweiler J: Ein § 299 a StGB sld neuer Straftatbestand für den sich dopenden Sportler? SpuRT (1198), p. 234–235. Cituota iš „Die strafrechtliche Verantwortung des Arztes beim Doping“ . Deutsche Zeitschrift für Sportmedizin, Jahrgang 52, Nr. 5, 2001, p.166. Prieiga per internetą: http://www.zeitschrift-sportmedizin.de/fileadmin/externe_websites/ext.dzsm/content/archiv2001/heft05/a02_0501.pdf

[Žiūrėta 2011 11 24].

⁴⁹⁸ Bundesgesetz über die Bekämpfung von Doping im Sport (Anti-DopingBundesgesetz 2007). BGBl. I Nr. 30/2007.

nekilo. Iki 2008 m. galiojusiame minėto įstatymo 15 str. buvo numatyta, jog nepriklausoma Dopingo kontrolės komisija tuojau pat taiko drausmines sankcijas (vok. *Disziplinarverfahren*), numatytas Nacionalinės sporto federacijos norminiuose teisės aktuose. Drausminės sankcijos galėjo būti nedelsiant skundžiamos nepriklausomai Dopingo komisijai (vok. *Dopingkontrolleinrichtung*), sudarytai iš trijų narių: teisininko, farmacijos bei toksikologijos eksperto ir sporto mediko.

Austrijos baudžiamoji politika dopingo atžvilgiu tapo radikalesnė po Žiemos olimpinių žaidynių Turine. Italijos policija žaidynių metu surengė kratos Austrijos sportininkų gyvenamosiose patalpose, nes buvo pranešta, kad jose lankėsi dėl dopingo skandalo visam laikui diskvalifikuotas austrų treneris V. Majeris. Neblaivus treneris bandė bėgti nuo Italijos policijos, sukėlė autoavariją ir galiausiai buvo sulaikytas. Italijos pareigūnai teigė kratos metu radę pro langus išmestų medikamentų, tarp jų vaistų nuo astmos ir antidepresantų bei panaudotų švirksčių. Penkiolikai austrų sportininkų buvo skirti papildomi dopingo kontrolės testai. Šeši Austrijos slidininkai ir biatlonininkai buvo diskvalifikuoti, – jiems buvo atimta teisė dalyvauti tolimesnėse Olimpinėse žaidynėse, vykusiose 2008 ir 2010 m.⁴⁹⁹

Pastaruoju metu Austrija sugriežtino baudžiamąją politiką dopingo vartojimo aspektu ir nustatė baudžiamąją atsakomybę už sukčiavimą – sporte draudžiamų medžiagų vartojimą ar metodų taikymą dopingo tikslais. Jeigu sukčiavimo padariniai labai sunkūs (siekia 50 000 eurų žalos), numatoma maksimali 10 m. laisvės atėmimo bausmė.⁵⁰⁰ Baudžiamoji atsakomybė už dopingo platinimą numatyta Kovos prieš dopingą įstatymo 22 (a) str. 1 d.: asmenys, platinę dopingą, baudžiami laisvės atėmimu iki 6 mėnesių arba bauda – iki 360 dienos uždarbio dienų. Už tam tikrų (vienų iš pavojingiausių) dopingo preparatų (anabolinių steroidų, hormonų ir su jais susijusių preparatų) platinimą numatyta dar griežtesnė atsakomybė – iki vienerių metų laisvės

⁴⁹⁹ Prieiga per internetą: <http://kauno.diena.lt/dienrastis/sportas/zaidyniu-itampa-klupde-net-favoritus-35266> [Žiūrėta 2011 02 02].

⁵⁰⁰ Austrijos baudžiamojo kodekso (vok. *Strafgesetzbuch (StGB)*) 147 str. (1a) d. Prieiga per internetą: http://www.jusline.at/147_Schwerer_Betrug_StGB.html [Žiūrėta 2011 11 24].

atėmimo. Jeigu dopingas platinamas nepilnamečiui arba nusikalstama veika daroma ne mažiau kaip tris kartus per pastaruosius 12 mėnesių, maksimali bausmė – 3 m. laisvės atėmimo.

Apibendrinant teisinį reglamentavimą Austrijos Respublikoje, pažymėtina, jog Austrija pasekė Vokietijos pavyzdžiu ir neseniai priskyre tiek dopingo vartojimą, tiek disponavimą dopingu prie pačių pavojingiausių veiksmų, už kuriuos nustatė baudžiamąją atsakomybę. Vienas iš problematiškesnių aspektų Austrijoje galėtų būti susijęs su tyčios įrodinėjimu dopingo vartojimo atveju. Akivaizdu, jog tyčia turėtų būti įrodinėjama ne pagal sporto teisės normas (WAD kodeksą), o pagal baudžiamosios teisės normas. Kitaip tariant griežtosios atsakomybės doktrina netaikytina dopingo vartojimo atveju. Tačiau konkrečios teismų praktikos, susijusios su dopingo vartojimo tyčios įrodinėjimu, kol kas, autorės žiniomis, nebuvo.

Vis dėlto Austrijos patirtis vertinga ir tuo, kad joje jau atsiranda ir teismų praktikos, susijusios **su prekyba dopingu**. Austrijos teismas pranešė, kad B. Kohliui, M. Rasmusseniui ir slidininkui C. Hoffmannui pareikšti kaltinimai dėl prekybos dopingu. Teismas patvirtino, jog šie trys asmenys iki 2006 m. balandžio investavo iš viso 9 390 640 eurų į kraujo centrifugą ir su ja susijusią įrangą. Sportininkai naudojo įrangą tam, kad paveiktų kraują su dynepo, CERA ir kitais dopingo preparatais. Prokurorai teigė, kad jie neturi įrodymų, jog šie trys asmenys subnuomavo įrenginį kitiems sportininkams po to, kai 2008 m. rugpjūtį įsigaliojo naujasis Austrijos kovos prieš dopingą įstatymas. Tik nuo to laiko jų veiksmai galėjo būti traktuojami kaip nusikalstami baudžiamosios teisės prasme. Teismo atstovas ryšiams su visuomene teigė, kad tretieji asmenys centrifugą naudojo prieš įsigaliojant naujajam įstatymui ir pridūrė, jog šiems tretiesiems asmenims pasisėkė.⁵⁰¹

Italijoje kriminalizuotas tiek dopingo vartojimas, tiek neteisėtas disponavimas dopingu, tiek pasikėsinimas vartoti dopingą. Įdomu pastebėti, kad Italija griežtą antidopingo politiką įvedė prieš Turino Olimpines žaidynes,

⁵⁰¹ *Austrijos teisme panaikinti kaltinimai dopingo prekyba*. Prieiga per internetą: <http://www.playthegame.org/news/detailed/austrian-court-drops-criminal-doping-case-against-cyclists-kohl-and-rasmussen-4809.html> [Žiūrėta 2011 02 02].

kur, kaip jau minėta, šešioms Austrijos sportininkams nepavyko išvengti Italijos prokuratūros reidų.⁵⁰²

Pagrindinis įstatymas, reglamentuojantis dopingo kriminalizavimo ir antidopingo politikos klausimus – įstatymas dėl sveikatos standartų ir kovos prieš dopingą sporte.⁵⁰³ Pirmame įstatymo straipsnyje nurodyta, kad yra nusikalstama „vartoti ar kėsintis vartoti“ draudžiamą medžiagą ar metodą: toks elgesys yra baudžiamas iki 3 metų laisvės atėmimo. Mokslininkė A. Di Giandomenico teigia, kad atitinkama nuostata ignoroja įvairias kaltės formas ir atsakomybės laipsnius pasikėsinimą vartoti dopingą prilygindama dopingo vartojimui. Mokslininkės manymu, ši nuostata yra per daug radikali, tikriausiai sukurta tam, kad atbaidytų potencialius dopingo vartotojus, tačiau galbūt todėl ji beveik netaikoma teismų praktikoje.⁵⁰⁴

Įstatymo 9 str. 1 d. kriminalizuotas dopingo, kuris nepagrįstas išimtiniam leidimui vartoti gydymui ir kuris gali pagerinti atletų pasirodymą, įgijimas, paskirstymas, vartojimas ar kurstymas vartoti. Antroje dalyje kriminalizuotas dalyvavimas neteisėtose medicininėse praktikose, kurios nepagrįstos išimtiniam leidimui vartoti gydymui ir kurios gali pakeisti atletų pasirodymą ar pakeisti šių praktikų veiklos monitoringą. Sankcija už šias nusikalstamas veikas, išvardytas pirmoje ir antroje 9 str. dalyse: nuo trijų mėnesių iki trejų metų ir bauda nuo 2 582 eurų iki 51 645 eurų. Kaltės forma – „specifinė“ tyčia – siekis pagerinti atleto pasirodymą, jeigu dopingas vartojamas netyčia, tuomet už vartojimą atsakomybė nekyla. Trečioje dalyje kriminalizuota prekyba narkotinėmis medžiagomis ar tam tikromis biologiškai ar farmakologiškai aktyviomis medžiagomis. Bausmė už šią nusikalstamą veiką – nuo dvejų iki šešerių metų laisvės atėmimo ir bauda nuo dešimties iki 150 milijonų lirų. Tokiu atveju „specifinė“ tyčia pakeisti sportinio pasirodymo rezultatus nėra būtina. Pasak Italijos mokslininkų, įstatymų leidėjas

⁵⁰² Prieiga per internetą: <http://dopingjournal.org/news/news2006turin.html> [Žiūrėta 2011 11 24].

⁵⁰³ Law n.376/2000² (Regulation of health standards in sports activities and the fight against doping).

⁵⁰⁴ *The International Convention against Doping in Sports and Its Coming into Force in the Italian Legal System*. Anna Di Giandomenico University of Teramo, Italy. Tarptautinės konferencijos straipsnių rinkinys. Sports Law: 15th IASL Congress Proceedings. Warsaw 2010, p. 57-68.

kriminalizuodamas šią veiką siekė kad prekyba dopingu „neapsimokėtų“ ekonomiškai.⁵⁰⁵

Nyderlandų⁵⁰⁶ Karalystėje nėra vieno specialaus teisės akto, skirto antidopingo teisiniam reguliavimui. Neteisėtą disponavimą dopingu reglamentuoja šie teisės aktai: Nyderlandų baudžiamasis kodeksas, 1928 m. Opiumo įstatymas ir 1958 m. Vaistų įstatymas, taip pat drausminė teisė (angl. *statutory disciplinary law*). Be to, sportininkams taikomi kiekvienos sporto šakos federacijos (lokalieji teisės) aktai.

Remiantis **1928 m. Opiumo įstatymo**⁵⁰⁷ 2 ir 3 str., draudžiamas narkotinių medžiagų importas ir eksportas, taip pat minėtų medžiagų gamyba, platinimas, laikymas, pardavimas, paskirstymas. Už šio straipsnio pažeidimą taikomos baudžiamosios teisės sankcijos – maksimalios bausmės yra iki 6 mėnesių laisvės atėmimo arba bauda iki 11 250 eurų. Bausmės gali būti padidintos, jei pažeidimai padaromi tyčia. Laisvės atėmimas gali būti padidintas nuo 4 iki 12 m., o bauda – iki 45 000 eurų. Asmenys, narkotinių medžiagų bandę gauti suklastojus gydytojo receptą, baudžiami ta pačia tvarka. Opiumo įstatymo įgyvendinimas priklauso policijos, muitinės, Teisingumo ir Vidaus reikalų ministerijų kompetencijai. Pagrindinė problema ta, kad Opiumo įstatymas nedraudžia daugelio preparatų, draudžiamų Pasaulinės antidopingo agentūros (WADA). Įstatymas apima narkotines medžiagas, į kurias patenka tik tam tikri dopingo preparatai (amfetaminas, kokainas ir kt.).

1958 m. Farmacijos įstatymo⁵⁰⁸ tikslas – užtikrinti vaistų kokybę, jų saugumą bei efektyvumą. Už šio įstatymo įgyvendinimą atsakinga Sveikatos, gerovės bei sporto ministerija ir Teisingumo ministerija. Užtikrinant, kad

⁵⁰⁵ Colantuoni Avv. Lucio, Brigandi Elisa. *Doping: Italy: Criminal Doping Provisions And Sports Regulations*. Sports Law Newsletter. Volume 9, Issue 10, October, 2011.

⁵⁰⁶ Parengta pagal „Antidopingo reglamentavimas Nyderlanduose“. *Anti-doping Legislation in the Netherlands*. Prieiga per internetą: http://www.wada-ama.org/rtecontent/document/Dutch_Legislation_Concerning_Doping_Jan_2007.pdf [Žiūrėta 2011 11 02].

⁵⁰⁷ Priimtas 1928 m., aktuali redakcija 2002 m. liepos 13 d. Prieiga per internetą: http://www.cannabisbureau.nl/pdf/Opiumwet_EN_29nov2004.pdf [Žiūrėta 2011 02 02].

⁵⁰⁸ Parengta pagal „Antidopingo reglamentavimas Nyderlanduose“. *Anti-doping Legislation in the Netherlands*. Prieiga per internetą: http://www.wada-ama.org/rtecontent/document/Dutch_Legislation_Concerning_Doping_Jan_2007.pdf [Žiūrėta 2011 02 02].

vaistų rinka veiktų sklandžiai, būtinos licencijos verstis farmacinę praktiką, o kiekvienas vaistas turi būti licencijuotas. Remiantis įstatymo 3 str., draudžiama importuoti, prekiauti bei laikyti nelicencijuotus medicininius produktus arba produktus, kurių licencijos buvo panaikintos.

Dėl dopingo sporte šis įstatymas yra aktualus anabolinių steroidų, augimo hormono bei eritropoetino atvejais. Asmenys, kurie nėra farmacininkai ir kurie šių medžiagų išsigijo be gydytojo recepto ar suklastoję receptą, baudžiami laisvės atėmimo arba baudos bausmėmis (iki 6 mėnesių laisvės atėmimo arba iki 2 250 eurų bauda).

Esama tam tikrų įstatymo probleminių aspektų: baudžiamas tik už tokių anabolinių steroidų netinkamą įgijimą, kurie yra registruoti kaip licencijuojami medicininės paskirties medikamentai. Dar vienas niuansas yra tas, kad licencijuotų medicininių produktų turėjimas „savęs-gydymui“ (angl. *self-medication*) nedraudžiamas.

Šis **įstatymas taikomas** santykinai dažnai: remiantis Pasaulinės antidopingo agentūros pateikta informacija, būta įvairių nuteisimų už neteisėtą prekybą anaboliniais steroidais ar kitais licencijuotais mediciniais produktais.⁵⁰⁹

Nyderlandų **Baudžiamajame kodekse**⁵¹⁰ sporte draudžiamos medžiagos ir metodai tiesiogiai nereglamentuojami. Vis dėlto egzistuoja tam tikros (bendrosios) normos, kurios gali būti taikomos dopingo platinimo atveju.

Jeigu dopingo pardavimas sąlygoja sportininko mirtį, taikomas 307 str. (angl. *wrongful death*). Jei sportininkas rimtai suserga (jis susargdinamas) ir jam reikalingas gydymas, taikomas 308 str. (angl. *wrongful injury*). Jei asmeniui parduodami dopingo preparatai ir juos pardavęs asmuo žinojo apie dopingo žalą sveikatai, tačiau neinformavo pirkėjo, jam taikomas Baudžiamojo kodekso 174 str. (angl. *selling goods, knowing the harmful nature for life or health, but choosing not to inform the buyer of this*). Bausmės už 174 str. numatytus nusikaltimus yra labai griežtos: laisvės atėmimas iki 15 m. arba

⁵⁰⁹ Ten pat.

⁵¹⁰ Nyderlandų baudžiamasis kodeksas, priimtas 1881 m. kovo 3 d., Stb. 35; pakeistas 1995 m. gruodžio 6 d. Stb 592.

bauda iki 45 000 eurų. Pažymėtina, jog baudžiama ir už dopingo preparatų pardavinėjimą „juodojoje rinkoje“. Asmuo, pardavęs maisto produktus, gėrimus ar medicininės paskirties produktus ir žinojęs, jog jie pagaminti be teisinio pagrindo, bet neįspėjęs pirkėjų, baudžiamas pagal 330 str. 1 d. laisvės atėmimu iki 2 m. arba baudos iki 45 000 eurų.

Gydytojams už skatinimą vartoti dopingą numatyta ir drausminė, ir baudžiamoji atsakomybė. 1997 m. Sveikatos apsaugos profesijų įstatyme numatyti veiksmai, kuriuos gali atlikti tik atitinkamą kvalifikaciją turintys asmenys. Pavyzdžiui, profesionaliai rūpintis ar patarti atletui gali tik gydytojas arba fizioterapeutas. Tuo atveju, jei atitinkamos kvalifikacijos asmenys pažeidžia taisykles, jie baudžiami drausmine tvarka, taip pat jiems gali būti taikomos baudžiamosios teisės sankcijos – Baudžiamojo kodekso 96 str. Maksimali bausmė – 4 500 eurų bauda arba laisvės atėmimas iki vienerių metų.

1996 m. Nyderlandų sporto asociacija parengė gaires terapeutams, dirbantiems su sportininkais (oland. *Richtlijen voor artsen omtrent het sportmedisch handelen*).⁵¹¹ Šiose gairėse draudžiama išrašyti receptus vaistams, kurie būtų vartojami kaip dopingas. Pažeidus gaires taikomos Nyderlandų Karalystės medikų asociacijos nustatytos sankcijos, t. y. **statutinė (drausminė) atsakomybė**.

Apibendrinant teisinį reglamentavimą Nyderlanduose, atkreiptinas dėmesys į šiuos aspektus: 1) normos, susijusios su neteisėtu disponavimu sporte draudžiamomis medžiagomis, išdėstytos keliuose įstatymuose, tačiau kurie ne visiškai tinka sporto sričiai; 2) už dopingo vartojimą, skatinimą vartoti, laikymą ar platinimą gali būti taikoma tiek baudžiamoji, tiek drausminė atsakomybė.

Švedijoje neteisėtas disponavimas dopingu bei jo vartojimas reglamentuojamas Švedijos Karalystės įstatyme, kuriuo draudžiami tam tikri

⁵¹¹ Prieiga per internetą: <http://www.sportgeneeskunde.com/uploads/487/423/VSG170.pdf> [Žiūrėta 2011 11 02].

dopingo preparatai.⁵¹² Įstatymo 1 str. nustatyta, kad įstatymas taikomas: 1) sintetiniams anaboliniams steroidams; 2) testosteronui ir jo dariniams; 3) augimo hormonui; 4) cheminėms medžiagoms, kurios padidina testosterono ar augimo hormono kiekį. Pastebėtina, jog įstatymas neapima visų dopingo preparatų, numatytų UNESCO Konvencijos prieš dopingo vartojimą sporte Draudžiamajame sąraše.

Įstatymo 2 str. nustatyta, jog išskyrus medicininius ar mokslinius tikslus, šios medžiagos negali būti 1) importuojamos; 2) perleidžiamos; 3) gaminamos; 4) įsigyjamoms su tikslu perleisti; 5) parduodamos; 6) laikomos ar 7) vartojamos. Asmuo, tyčia pažeidęs 2 str. 2–7 dalis, baudžiamas laisvės atėmimu iki 2 m. Importo atveju taikomos sankcijos, numatytos Kontrabandos įstatyme. Priklausomai nuo dopingo kiekio, nusikaltimas gali būti pripažįstamas nesunkiu (angl. *petty*) arba sunkiu (angl. *grave*). Baudžiamoji atsakomybė nepašalina drausminės ar civilinės atsakomybės.

Danijos Karalystės įstatymo Dėl tam tikrų dopingo preparatų draudimo⁵¹³ 1 str. nustatyta, jog įstatymas taikomas: 1) anaboliniams steroidams; 2) testosteronui ir jo dariniams bei kitoms medžiagoms, sukeliančioms androgeninį efektą; 3) augimo hormonui; 4) eritropoetinui ir kitoms panašioms medžiagoms, padidinančioms eritrocitų kiekį kraujyje; 5) kitoms medžiagoms, padidinančioms augimo hormono kiekį, testosterono kiekį ar eritropoetino kiekį. Sveikatos apsaugos ministerija gali nustatyti ir kitas medžiagas, kurioms būtų taikomas šis įstatymas.

Įstatymo 3 str. nustatyta, jog dopingo preparatai negali būti gaminami, importuojami, eksportuojami, jais negali būti prekiaujama, jie negali būti paskirstomi ar laikomi, išskyrus medicinos ar mokslo tikslus.

Už pažeidimus, numatytus įstatymo 3 str., taikoma baudžiamoji atsakomybė tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims – bauda arba laisvės

⁵¹² Įstatymas dėl tam tikrų dopingo preparatų draudimo. *Act Prohibiting Certain Doping Substances* (1991: 1969). Prieiga per internetą: http://www.wada-ama.org/rtecontent/document/National_Laws_Swedish_Act.pdf [Žiūrėta 2011 11 02].

⁵¹³ Įstatymas dėl tam tikrų dopingo preparatų draudimo. *Act on Prohibition of Certain Doping Substances*. Act no. 232 of 21 April 1999 (In force). Prieiga per internetą: http://www.wada-ama.org/rtecontent/document/Act_Prohibition_Certain_Doping_Substances_Denmark.pdf [Žiūrėta 2011 11 02].

atėmimas iki 2 m. Pažymėtina, jog Danijoje nėra kriminalizuotas dopingo vartojimas. Kalbant apie įstatymo **įgyvendinimą**, reikia pasakyti, jog Danijoje paprastai panašios teismų praktikos atsiranda tada, kai asmenys užsiima neteisėta ir narkotinių medžiagų, ir dopingo preparatų apyvarta, bet beveik nėra praktikos, susijusios tik su dopingu. Tiesa, vienoje Vakarų Danijos Aukštojo Teismo byloje 2002 UfR 1311 nustatyta, kad kaltinamasis per trejus metus importavo dopingo preparatų už 500 000 Danijos kronų ir perpardavė už 400 000 Danijos kronų. Už įvykdytą nusikaltimą buvo skirta 4 mėnesių laisvės atėmimo bausmė.⁵¹⁴

Apibendrinant Danijos ir Švedijos teisinį reglamentavimą, pažymėtini tokie aspektai: 1) abiejose Skandinavijos šalyse kriminalizuotas dopingo gaminimas, importavimas, platinimas, skirstymas; 2) abiejose šalyse teisinis reglamentavimas gana lakoniškas (tačiau lakoniškumas ar paprastumas nereiškia ydingumo); 3) abiejose šalyse numatytos panašios sankcijos – laisvės atėmimas iki 2 m. arba bauda.

Ispanijoje už dopingo vartojimą nustatyta drausminė atsakomybė; už neteisėtą disponavimą dopingu – ir drausminė, ir baudžiamoji atsakomybė. Drausmines sankcijas taiko sporto federacijos. Jų veiksmai gali būti skundžiami sporto komitetui, kurio nariai privalo turėti teisinį išsilavinimą. Su dopingo vartojimu susiję klausimai įtvirtinti Sveikatos apsaugos ir kovos su dopingu įstatyme.⁵¹⁵ Sveikatos apsaugos ir kovos su dopingu įstatymo 13 str. 1 d. nustatyta, jog sportininkai privalo užtikrinti, kad jokia draudžiama medžiaga nepateks į jų organizmą. Už šio straipsnio pažeidimą sportininkams taikoma drausminė atsakomybė. Šis įstatymas taikomas sportininkams, gydytojams, treneriams, sporto klubams, komandoms, vadybininkams, laborantams (angl. *technicians*).

Pažeidimai, susiję su dopingu, skirstomi į labai sunkius (angl. *very serious*) ir sunkius (angl. *serious*). Įstatymo 14 str. numatyta, jog **labai sunkūs**

⁵¹⁴ Autorės interviu su Danijos antidopingo komisijos vadovu J. Evald. Data: 2010 m. kovo 23 d.

⁵¹⁵ Įstatymas dėl sveikatos apsaugos ir kovos prieš dopingą sporte. *20263 Public General Act 7/2006, of 21st November, on the protection of health and the fight against doping in sport*. Prieiga per internetą: http://www.wada-ama.org/rtecontent/document/Official_Gazette_Spanish_State.pdf [Žiūrėta 2011 11 02].

pažeidimai yra draudžiamų preparatų ar metodų vartojimas, atsisakymas be teisėto pagrindo atvykti į testavimo vietą, kai to reikalauja kompetentingos institucijos, rimti pažeidimai, padaryti pakartotinai, apgaulingos informacijos apie draudžiamas medžiagas pateikimas, draudžiamų preparatų laikymas, kai jie nevartojami medicinos tikslams arba kai jų kiekis viršija leistinas normas, **draudžiamų preparatų ar metodų siūlymas, skirstymas, tiekimas, sudarymas, palengvinimas, pagerinimas sąlygų vartoti draudžiamas medžiagas ar metodus, bendrininkavimas** atliekant minėtus veiksmus.

Įstatymo 14.2 str. nustatyta, jog **sunkūs pažeidimai** yra neatvykimas į testavimo procedūras, kai tai vyksta ne varžybų metu (tačiau jei neatvykstama pakartotinai, pažeidimas laikomas labai rimtu), draudžiamų medžiagų ar metodų laikymas, naudojimas, apgaulingos informacijos pateikimas tuo atveju, jei preparatai ar metodai nėra labai pavojingi (išskyrus atvejus, kai pažeidimas padarytas pakartotinai), dopingo kontrolės licencijos suteikimas ribotam ar neribotam laikui įmonėms ar asmenims arba vertimasis atitinkama veikla be teisėto pagrindo.

15 str. numatyta, jog už **labai sunkius** pažeidimus **sportininkams** taikomos šios sankcijos: 1) diskvalifikavimas iš oficialių varžybų ar licencijos atėmimas nuo 2 iki 4 m. ir bauda (jei įmanoma ją skirti) nuo 3 000 iki 12 000 eurų. Už pakartotinį pažeidimą taikomas diskvalifikavimas visam laikui ir maksimali piniginė bausmė. Svarbu pažymėti, jog bausmės diferencijuojamos priklausomai nuo veikos pobūdžio (naudojimas ar kurstymas naudoti, prekyba ar siūlymas ir pan.). Bendra taisyklė ta, kad griežtesnė atsakomybė nustatoma už skatinimą vartoti dopingą nei už patį vartojimą.

Sporto klubams ir komandoms nustatomos griežtesnės sankcijos nei sportininkams (16 str.). Už labai sunkius pažeidimus klubams ir komandoms skiriama nuo 6 000 iki 24 000 eurų bauda, taip pat taškų atėmimas arba rezultatų pakeitimas ar anuliavimas. Jei į rimtą pažeidimą įtraukiamas nepilnametis arba pažeidimas padaromas pakartotinai, piniginė bauda padvigubinama.

Laboratorijų darbuotojams, teisėjams, arbitrams ir kitiems asmenims, dirbantiems pagal licenciją, už labai rimtus pažeidimus uždraudžiama verstis tam tikra veikla ar užimti tam tikras pareigas nuo 2 iki 4 m. ir skiriama bauda (jei įmanoma taikyti, (angl. *if applicable*)) nuo 3 000 iki 12 000 eurų. Jei į labai rimtą pažeidimą įtraukiamas nepilnametis arba pažeidimas padaromas pakartotinai – teisė užimti tam tikras pareigas arba verstis tam tikra veikla atimama neribotam laikui ir skiriama maksimali piniginei bausmė.

Už **sunkius pažeidimus** taikomos švelnesnės sankcijos. Sportininkams ir treneriams – diskvalifikavimas nuo 3 mėnesių iki 2 m. ir bauda (jei įmanoma skirti) nuo 1 500 iki 3 000 eurų. Sporto klubams ir komandoms skiriama bauda nuo 1 500 iki 6 000 eurų. Jei pažeidimas padaromas pakartotinai, jis laikomas labai rimtu. Laborantams, teisėjams, arbitrams ir kitiems asmenims, dirbantiems pagal licenciją, už rimtus pažeidimus uždraudžiama verstis tam tikra veikla ar užimti tam tikras pareigas nuo 3 mėnesių iki 2 m. ir skiriama bauda nuo 1 500 iki 3 000 eurų. Gydytojams už rimtus pažeidimus numatytos tokios pačios sankcijos kaip ir asmenims, dirbantiems pagal licenciją.

Svarbu pažymėti, jog taikant drausminę atsakomybę, skiriamas pažeidimo įrankių ir priemonių konfiskavimas (konfiskuojamos draudžiamos vartoti medžiagos, įrenginiai, instrumentai).

Už **neteisėtą disponavimą dopingu** Ispanijoje numatyta baudžiamoji atsakomybė. Baudžiamojo kodekso 361 str. numatyta, kad tie, neturėdami leidimo terapiniam vartojimui, išrašo, aprūpina, suteikia ar paskirsto (...) draudžiamas medžiagas ar metodus, kenkiančius sveikatai ar gyvybei, su tikslu padidinti sportinį rezultatyvumą ar pakeisti varžybų rezultatus turi būti baudžiami laisvės atėmimu nuo šešių mėnesių iki dvejų metų, bauda arba teisės dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla atėmimu nuo dvejų iki penkerių metų. Jeigu nusikaltimas padarytas nepilnamečiui, panaudojant

apgaulę arba pasinaudojant tarnybiniu ar profesiniu priklausomumu, sankcijos skaičiuojamos nuo viršutinės pusės.⁵¹⁶

Apibendrinant pažymėtina, kad Ispanijoje klausimai, susiję su dopingo vartojimu, dopingo kontrole bei neteisėtu disponavimu dopingo preparatais, reglamentuojami gana preciziškai; atsakomybė diferencijuojama priklausomai nuo veikos pobūdžio, nuo subjektų, nuo pakartotinumų, nuo to, ar į pažeidimą buvo įtrauktas nepilnametis, ji priklauso ir nuo draudžiamos medžiagos pavojingumo.

Reziumuojant visą skyrių, kuriame išdėstoma tam tikrų Europos valstybių patirtis nagrinėjamoje srityje, pastebėtina, kad: 1) Europos šalyse įvairiai kriminalizuojamas neteisėtas disponavimas sporte draudžiamomis medžiagomis. Kai kurios šalys, kaip antai Vokietija, Švedija ir Austrija, baudžiamąją atsakomybę nustatė netgi už dopingo vartojimą. 2) Lakoniškiausiai neteisėtas disponavimas sporte draudžiamomis medžiagomis ir metodais reglamentuojamas Danijoje ir Švedijoje – šiose šalyse tam tikri (patys pavojingiausi) dopingo preparatai negali būti gaminami, importuojami, eksportuojami, jais negali būti prekiaujama, negali būti paskirstomi ar laikomi, išskyrus medicinos ar mokslo tikslus. Už įstatymo pažeidimus taikoma bauda arba laisvės atėmimas iki 2 m. 3) Preciziškiausias reglamentavimas yra Ispanijoje – šioje šalyje drausminė atsakomybė už pažeidimus, susijusius su dopingo vartojimu bei neteisėtu disponavimu juo, diferencijuojama priklausomai nuo pažeidimo sunkumo, nuo pakartotinumų, nuo to, ar į pažeidimą buvo įtrauktas nepilnametis, nuo pažeidimo subjekto. Bendra tendencija tokia, kad sportininkams nustatyta švelnesnė atsakomybė nei sporto klubams ar komandoms, kitaip tariant įgyvendinamos tarptautinės nuostatos, jog už vartojimą baudžiama švelniau nei už neteisėtą disponavimą sporte draudžiamomis medžiagomis ir metodais. Prevenciniu požiūriu tokia tendencija vertintina pozityviai, nes sportininkai yra tik viena iš paskutinių (ir labiausiai matomų) grandžių sudėtingoje ir kompleksinėje dopingo schemoje, o

⁵¹⁶ Ispanijos baudžiamasis kodeksas. Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal. Prieiga per internetą: http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/1010-1995.12t17.html#a361b [Žiūrėta 2011 10 22].

siekiant kovoti su dopingu svarbiau yra nepraleisti pro akis ankstesnių grandžių: dopingo tiekėjų, siūlytojų, gamintojų ir pan. Ši išvalga ypač reikšminga ir Lietuvos Respublikai, kuri savo teisinėje bazėje skiria nepakankamai dėmesio būtent trečiųjų asmenų atsakomybei už neteisėtą disponavimą dopingu.

3.2.2 Neteisėto disponavimo dopingu kriminalizavimo problemos Lietuvoje

Išanalizavus Europos šalių patirtį, manytina, kad Lietuvos situacija yra panaši į Nyderlandų Karalystės atvejį: abiejose valstybėse nėra specialaus akto ar Baudžiamojo kodekso straipsnio, skirto uždrausti neteisėtą disponavimą dopingu. Ir Lietuvoje, ir Nyderlanduose normos, susijusios su neteisėtu disponavimu draudžiamomis sporte medžiagomis, išdėstytos keliuose įstatymuose, kurie ne visiškai ir ne visada tinka sporto sričiai. Manytina, kad tokia situacija yra neaiški ir nenuosekli, be to, sudaranti prielaidas už vienus pavojingus veiksmus (pavyzdžiui, už neteisėtą disponavimą narkotinėmis medžiagomis, sutampančiomis su dopingu) bausti, už kitus – ne.

Apibendrinant galima teigti, atsižvelgiant ir į Antidopingo konvenciją, ir į teismų praktiką bei mokslinius tyrimus, pagrindžiančius neteisėto disponavimo sporte draudžiamomis medžiagomis ir metodais pavojingumą, jog Lietuvoje būtina nustatyti baudžiamąją atsakomybę už neteisėtą disponavimą sporte draudžiamomis medžiagomis ir metodais. *J. Fahey* nurodė, kad per pirmuosius dešimt savo gyvavimo metų WADA gana įvairiai žvelgė į antidopingą. Jis pažymėjo, jog kovos su dopingu subjektai yra ne tik sporto organizacijos, bet taip pat ir vyriausybės, įskaitant teisėsaugos institucijas.

J. Fahey pažymėjo, jog ne visos šalys turi reikiamą teisinę bazę ir rekomendavo, jog visos valstybės turėtų išleisti įstatymus, kriminalizuojančius dopingo preparatų gamybą, aprūpinimą juo ir laikymą. Valstybėms narėms

reikėtų sekti, be kita ko, Vokietijos ir Danijos pavyzdžiu.⁵¹⁷ Suprantama, kad WADA pirmininko J. Fahey ryžtinga pozicija yra tik patarimas, tačiau ne įsakymas Lietuvos įstatymų leidėjui. Vis dėlto, manytina, kad atitinkamas patarimas yra visiškai logiškas, suprantamas ir prasmingas: reikia atgrasančių antidopingo politikos priemonių, kurios užkirstų kelią neteisėtam disponavimui dopingu, įskaitant ir (pagrindinę) prekybą juo. Kaip minėta, Europos Komisija Baltojoje knygoje rekomendavo, kad prekyba dopingu būtų kriminalizuota panašiais pagrindais kaip ir prekyba vaistais ar narkotinėmis bei psichotropinėmis medžiagomis.⁵¹⁸ Todėl manytina, jog Lietuvoje racionaliausia būtų pakeisti tam tikras LR BK normas ir įvesti naują nusikalstamos veikos sudėtį skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, susiję su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, nuodingomis ir stipriai veikiančiomis medžiagomis“, ir atitinkamai pakeisti skyriaus pavadinimą. Taip pat pabrėžtina, jog už sporte draudžiamų medžiagų bei metodų kontrabandą *turėtų būti* (ir taip) taikomos LR BK 199 str. 1 d. (jei dopingo preparatai nepatenka į narkotinių medžiagų kategoriją) bei 2 d. (jei dopingo preparatai patenka į narkotinių medžiagų kategoriją), taigi šiuo klausimu papildomų LR BK pakeitimų nereikia.

Manytina, jog atitinkami pakeitimai ir papildymai yra vienas iš racionaliausių būdų spręsti baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą disponavimą sporte draudžiamomis medžiagomis ir metodais klausimus. Alternatyvos būtų tokios: 1) nuosekliai papildyti beveik visas nusikalstamas veikas, susijusias su disponavimu narkotinėmis bei psichotropinėmis medžiagomis ir nustatyti, jog jos taikomos ir neteisėto disponavimo sporte draudžiamomis medžiagomis ir metodais atveju; 2) sukurti atskirą Baudžiamojo kodekso skyrių – „Nusikalstamos veikos sportui“ ir jame išdėstyti siūlomas normas. Pirmoji alternatyva nerekomenduotina dėl to, kad neteisėtas disponavimas narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis yra

⁵¹⁷ Prekybos dopingu kriminalizavimas. Europos Sąjungos konferencija dėl antidopingo. 2009 m. gegužės 13–15 d. Atėnai. Michal Krejza, Europos Komisijos atsakingasis asmuo už sportą. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/sport/library/doc/c2/michal_krejza_speech.pdf [Žiūrėta 2011 11 02].

⁵¹⁸ Ten pat.

paprastai pavojingesnė nusikalstama veika už neteisėtą disponavimą sporte draudžiamomis medžiagomis ir metodais, atitinkamai šių veiksmų nereikėtų kriminalizuoti viena bendra norma. Be to, praktikoje realizuojant baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamas veikas, susijusias su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, daugiausiai taikomi tik du straipsniai – 259 ir 260,⁵¹⁹ todėl, autorės nuomone, ir šių veikų kontekste esama tam tikrų įstatymo taikymo nenuoseklumų, kurių nereikėtų imti kaip pavyzdžio. Atskiro skyriaus įvedimas būtų prasmingesnė alternatyva, tačiau ekonomiškumo sumetimais: manytina, jog kol kas pavojingus veiksmus sporto srityje įmanoma kriminalizuoti ir nesukuriant atskiro skyriaus. Antra, disponavimo dopingu *modus operandi* išeina už sporto ribų (todėl disertacijoje dažniausiai ir vartojama formuluotė „sukčiavimas sporto srityje“, o ne „sukčiavimas sporte“), atitinkamai šių veiksmų pavojingumas peržengia sporto rėmus, todėl veikos gali būti kriminalizuojamos nebūtinai atskirame skyriuje.

Todėl LR BK skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, susiję su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, nuodingomis ir stipriai veikiančiomis medžiagomis“ būtų racionalu **kriminalizuoti neteisėtą sporte draudžiamų medžiagų ir metodų gaminimą, įgijimą, laikymą, gabenimą, siuntimą ar realizavimą.**

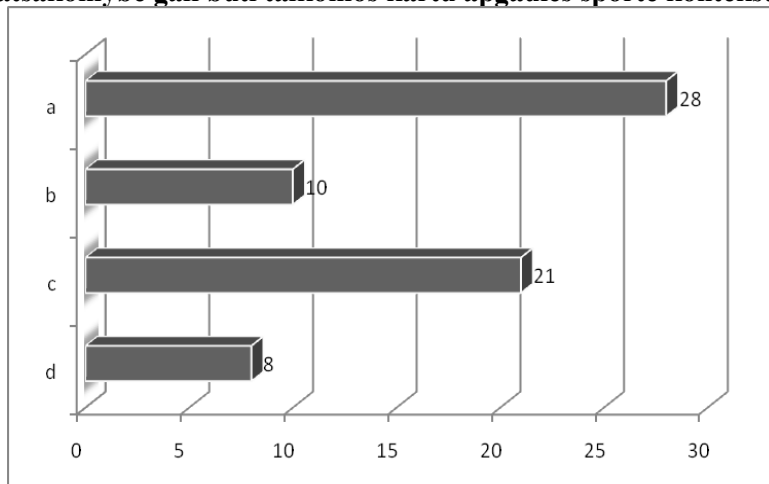
Tačiau, be LR BK pakeitimų ir pataisymų, teisinėje bazėje reikia ir daugiau pakeitimų. Egzistuoja būtinybė turėti aiškų draudžiamų preparatų sąrašą. Praktikoje valstybės narės tokį sąrašą turi susiderinusios jį su Antidopingo konvencijos sąrašu. Kaip minėta, Lietuva dar neišreiškė savo pozicijos, ar **visos**, ar tik **tam tikros** Antidopingo konvencijos sąrašė nurodytos medžiagos ir metodai bus traktuojamos vienodai, ar už visų medžiagų bei metodų kontrabandą bei neteisėtą disponavimą bus baudžiama taip pat. Be to, rekomenduotina priimti atskirą Sporte draudžiamų medžiagų ir metodų kontrolės įstatymą, kuriame būtų nustatyta (teisėtos) veiklos, susijusios su

⁵¹⁹ Statistiniai duomenys iš Vidaus Reikalų Ministerijos tinklalapio: [http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/txt_file.phtml?fv=201011/f-nark-iti-201011.data.txt&ff=<!--\[NARK-ITI1\]->&tt=](http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/txt_file.phtml?fv=201011/f-nark-iti-201011.data.txt&ff=<!--[NARK-ITI1]->&tt=) [Žiūrėta 2011 11 24]. Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotas nusikalstamas veikas ir asmenis, susijusius su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ir jų kontrabanda (Forma_NARK-ITI).

sporte draudžiamomis medžiagomis ir metodais ir jos kontrolės teisiniai pagrindai. Įgyvendinti Sporte draudžiamų medžiagų ir metodų kontrolės įstatymui gali reikėti atitinkamai papildyti LR ATPK (pavyzdžiui, administracine tvarka uždrausti dopingo reklamą, atitinkamai papildyti LR ATPK straipsniais, susijusiais su disponavimu sporte draudžiamomis medžiagomis ir metodais nedideliais kiekiais ir pan.). 2010 m. lapkričio 30 d. jungtinėmis Lietuvos antidopingo agentūros, disertacijos autorės bei konkrečių Seimo narių ir jų padėjėjų pastangomis aukščiau minėtas įstatymo projektas registruotas Lietuvos Respublikos Seime numeriu XIP-2723.

Akcentuotina, jog projektu nekriminalizuojamas sporte draudžiamų medžiagų bei metodų *vartojimas*. Siekiant atsakyti į klausimą, ar projektas nėra neproporcingai griežtas (neteisėto disponavimo dopingu kontekste), reikia išanalizuoti drausminės ir baudžiamosios atsakomybės santykį. Įmanoma tokia situacija, kai sportininkas būtų nubaustas ir drausmine (už dopingo vartojimą), ir baudžiamąja tvarka už, pavyzdžiui, draudžiamų medžiagų ir metodų, realizavimą. Disertacijos autorės manymu, tai nėra neproporcingai griežta bausmė, nes drausminė ir baudžiamoji atsakomybė gali būti taikomos kartu: jos turi skirtingas funkcijas, taikomos skirtingos sankcijos ir šios dvi atsakomybės rūšys gali papildyti viena kitą. Pavyzdžiui, sportininkas realizavęs didelį kiekį anabolinių steroidų, turėtų būti ir diskvalifikuojamas pagal WAD kodeksą, ir jam turėtų būti taikomos baudžiamosios teisės sankcijos – pakankamai atgrasanti bauda arba netgi laisvės atėmimas, jei veika buvo išties pavojinga. Panašias nuostatas išreiškė ir Lietuvos teisėsaugos institucijų pareigūnai. Į klausimą, ar baudžiamoji ir drausminė atsakomybė gali būti taikomos kartu apgaulės sporte kontekste, dauguma jų atsakė teigiamai.

3 grafikas. Teisėsaugos institucijų pareigūnų nuostatos į tai, ar baudžiamoji ir drausminė atsakomybė gali būti taikomos kartu apgaulės sporte kontekste.⁵²⁰

- a) Taip, nes baudžiamoji ir drausminė atsakomybė turi skirtingas funkcijas, taikomos skirtingos sankcijos ir jos gali būti taikomos kartu ir papildyti viena kitą.
- b) Negali – baudžiamoji atsakomybė apima drausminę.
- c) Baudžiamoji ir drausminė atsakomybė taikomos kartu ne tik sporte – pavyzdžiui, jos gali būti taikomos kartu ir konkurencijos teisėje, todėl sporto sritis šiuo aspektu ypatingai neišsiskiria.
- d) Kita.

Matyti, jog tik 10 respondentų aiškiai pasisakė, jog šios dvi atsakomybės formos kartu būti taikomos negali. Beveik trys ketvirtadaliai respondentų teigė, jog šios dvi atsakomybės formos gali būti taikomos kartu, nes arba: a) jos turi skirtingas funkcijas, todėl papildo viena kitą; arba c) sporto sritis ypatingai neišsiskiria, nes ir, pavyzdžiui, konkurencijos teisėje šios dvi atsakomybės formos taikomos kartu. Pozityvu tai, jog Lietuvos teisėsaugos institucijų pareigūnai pakankamai lanksčiai suvokia atsakomybės taikymo problematiką ir tikėtina, kad nesunkiai priimtų projekte pateiktas Baudžiamojo kodekso naujoves. Akcentuotina, jog Tarptautinio sporto arbitražo teismo praktika taip pat vystoma ta linkme, jog drausminė atsakomybė gali būti taikoma kartu su baudžiamąja. Pavyzdžiui, *Wyper* byloje TSAT nustatė, jog A. Wyperis, Australijos dviratininkas, ketino vartoti dopingą (angl. *attempted use*) ir teigė, jog WAD kodeksas buvo pažeistas.⁵²¹ Prieš tai A. Wyperis buvo pripažintas kaltu pagal Australijos baudžiamąjį įstatymą už draudžiamųjų

⁵²⁰ Lietuvos Respublikos teisėsaugos institucijų pareigūnų rašytinė apklausa apie apgaulės sporte santykį su nusikalstamomis veikomis. Iš viso anketą užpildė 66 pareigūnai.

⁵²¹ CAS A4/2007, 2008 m. rugpjūčio 21 d sprendimas. Taip pat: *2008 Annual Survey: Recent Developments in Sports law*. 19 Marq. Sports L. Rev. 2008-2009, p. 441.

medžiagų importą. Taigi dviratininkui buvo pritaikyta ir drausminė, ir baudžiamoji atsakomybė. Vis dėlto, ypač ateities perspektyvų kontekste, pažymėtina, jog **pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką**, vienareikšmiškai atsakyti į klausimą, ar drausminė bei baudžiamoji atsakomybė galėtų būti taikomos kartu, nebūtų įmanoma: **atsakymą sąlygotų konkrečios bylos aplinkybės, konkretūs pažeidimai bei už tuos pažeidimus skiriamos sankcijos**. Remiantis šio teismo praktika, svarbu ne tik formalus atsakomybių ir sankcijų skirstymas pagal nacionalinę teisę, bet ir realus sankcijų pobūdis ir griežtumas.⁵²² Vienoje iš (aktualių) bylų, kur buvo bandoma remtis šiuo principu, pareiškėjas teigė, jog jis buvo nubaustas du kartus, nes, be baudžiamojo nuteisimo, jam taip pat buvo dviem savaitėm atimtos vairavimo teisės. Europos Žmogaus Teisių Teismas atmetė prašymą, motyvuodamas tuo, kad teisių atėmimas buvo labiau prevencinio pobūdžio priemonė (turinti užtikrinti kelių eismo saugumą) nei represinio, todėl *ne bis in idem* principas nebuvo pažeistas.⁵²³

Kaip jau minėta, autorės nuomone, sporto kontekste drausminė ir baudžiamoji atsakomybė laikytinos ne dubliuojančios, bet papildančios viena kitą. Pavyzdžiui, racionaliai derėtų drausminė sankcija – diskvalifikavimas – su baudžiamosios teisės sankcija – bauda. Taigi esminių keblumų dėl *ne bis in idem* principo nekyla, tačiau tai nereiškia, kad kiekvienu konkrečiu atveju nereikėtų gilintis, kokios trukmės diskvalifikavimas ir kokio dydžio bauda skiriama. Vargu, ar aptariamo principo pažeidimo nebūtų, jei, pavyzdžiui, būtų skiriamas pakankamai represinis dviejų metų diskvalifikavimo periodas ir, pavyzdžiui, 10 000 eurų bauda. Tokiu atveju drausminė atsakomybė „priartėtų“ prie baudžiamosios, atitinkamai kiltų rimtų keblumų dėl atitikties *ne bis in idem* principui. Šiuo aspektu įdomi sporto teisės tyrinėtojos M. J. Mimiague nuomonė, – mokslininkė teigia, kad drausminė teisė (angl.

⁵²² Byloje *Welch prieš Jungtinę Karalystę* Europos Žmogaus Teisių Teismas nustatė, jog sprendžiant dėl sankcijos baudžiamojo pobūdžio, reikia atsižvelgti, visų pirma, į tai, už kokį pažeidimą sankcija skiriama, į sankcijos tikslą, jos realų poveikį, į procesą, kaip sankcija skiriama, į sankcijos tikslus ir griežtumą. *Welch v United Kingdom*. Application no. 17440/90. 1995 vasario 5 d. 28 paragrafas.

⁵²³ *Hangl v. Austria* Application 38716/97, *Escoubet v. Belgium*, 32§. Cituota iš :Trechsel S. *Human rights in criminal proceedings*. EUI, 2006, p. 387.

disciplinary law) sporto kontekste yra „*privati baudžiamoji teisė, taikoma sporto federacijų*“. Analizuodama drausminės atsakomybės prigimtį, teoretikė teigia, jog drausminė atsakomybė yra moderniosios visuomenės bruožas. Vienas iš šiuolaikinės visuomenės ypatumų yra kolektyviškumas. Žmogus vis labiau susijęs su įvairiomis socialinėmis grupėmis (pavyzdžiui, šeima, valstybe, religine bendruomene, sporto federacija). Taigi drausminės sankcijos yra atsakomybė, taikoma atitinkamos grupės vadovybės, o atitinkamos atsakomybės tikslas – sklandus grupės ar bendruomenės egzistavimas.⁵²⁴

3.3 Manipuliacijų sporto varžybų rezultatais kriminalizavimo problemos

Manipuliacijų sporto varžybų rezultatais kriminalizavimas tiriamas kritiškai įvertinant užsienio baudžiamųjų įstatymų kūrimo bei taikymo patirtį ir (toliau) pasiūlant mokliškai pagrįstas kriminalizavimo gaires Lietuvos Respublikai.

3.3.1 Manipuliacijų sporto rezultatais kriminalizavimas užsienio šalyse

Šiame skyriuje analizuojama Jungtinių Amerikos Valstijų, Vokietijos, Lenkijos, Čekijos, Ispanijos, Rusijos, Indijos, Vietnamo ir Singapūro patirtis kriminalizuojant susitarimus dėl varžybų baigties sukčiavimo, kyšininkavimo ar kitokiu būdu. Šalių atrankos kriterijumi tapo „rizikos grupės“ valstybės – tiek teisės mokslo, tiek žiniasklaidos dėmesys manipuliacijų sporto rezultatais problematikai šiose valstybėse yra ženklus. Azijos šalys ir Rusija „rizikos grupei“ priklauso, be kita ko, dėl jau minėtos milžiniškos Azijos nelegalių lošimų rinkos. Vokietija ir Jungtinės Amerikos Valstijos yra tos šalys, kuriose profesionalusis sportas ir komercializacija yra stipriai išvystyti, kas taip pat reiškia tam tikrą „pavojaus signalą“. Pažymėtina ir tai, kad neretai šios nusikalstamos veikos peržengia šalių sienas. Kaip pažymi Europos Komisija, korupcija, kyšininkavimas ir pinigų plovimas sporte tapo įprasta tam tikrose

⁵²⁴ Mimiague M. J. *The Doping Problem in Comparative Penal Law (II)*. Prieiga per internetą: <http://www.la84foundation.org/OlympicInformationCenter/OlympicReview/1974/ore82/ore82m.pdf>. [Žiūrėta 2011 11 02].

sporto sektoriaus dalyse. Dėl atitinkamų veiksmų globalumo minėti nusikaltimai turi tarptautinį pobūdį.⁵²⁵

Manipuliacijos sporto varžybų rezultatais kriminalizuotos **Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamajame kodekse** kaip sukčiavimas 263 § (vok. *Betrug*). Objektyvumo dėlei, būtina paminėti, jog Vokietijos teismų praktikoje išsamiau analizuota tik viena susitarimų dėl varžybų baigties forma – būtent, (futbolo) varžybų teisėjo manipuliavimas mačo eiga siekiant praturtėti lažybų bendrovių sąskaita. Kitos susitarimų dėl varžybų baigties formos – pavyzdžiui, susitarimai tarp sportininkų ir teisėjų, neįtraukiant lažybų bendrovių – Vokietijos teismuose kol kas nagrinėtos nebuvo. Tačiau teoriškai yra kriminalizuotos ir šios susitarimų dėl varžybų baigties formos, akcentuotina, kad jos kriminalizuotos ne vien kaip sukčiavimas, bet ir kaip korupcinio pobūdžio nusikalstamos veikos.

Vieni iš pagrindinių probleminių klausimų, kurie Vokietijos teismų praktikoje buvo sprendžiami manipuliacijoms sporto rezultatais inkriminuojant sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtį, susiję su 1) apgaulės samprata ir 2) turtinės žalos ir veikos baigtinumo samprata.

1) Apgaulės samprata manipuliacijų sporto rezultatais kontekste⁵²⁶

Trumpa bylos fabula: futbolo teisėjas R. H. 2005 m. nuteistas už profesionalų ir organizuotą sukčiavimą Berlyno teisme. R. H. buvo pripažintas bendrininkavęs manipuliuojant futbolo mačų rezultatais siekdamas praturtėti sudarydamas apgaulingas sutartis su lažybų bendrovėmis. Bendrininkai pripažinti sukčiavę, nes jie susikūrė reikšmingai didesnę laimėjimo tikimybę, kurią teismas pripažino panašia į ženklus finansinius lažybų bendrovių nuostolius.⁵²⁷ R. H. prisipažino gavęs 67 000 eurų tam, kad mačų rezultatai būtų fiksuojami. Jis nuteistas 2 metams ir 5 mėnesiams laisvės atėmimo ir

⁵²⁵ Europos Komisijos interneto svetainėje, skirtoje sporto sąsajoms su nusikaltimais, pateikta medžiaga: http://ec.europa.eu/sport/what-we-do/doc59_en.htm [Žiūrėta 2011 11 20].

⁵²⁶ Vokietijos Žemės teismo sprendimas . *Strafurteil in Sachen "Wettsskandal"* - LG Berlin, Strafurteil vom 17. November 2005, Az.:(512) 68 Js 451/05 Kls (42/05). Vokietijos Federalinio Teisingumo Teismo sprendimas. *Strafbarkeit von Spielmanipulationen im Fussball* - BGH, Urteil vom 15.12.06, Az.: 5 StR 181/06 aufrecht.de / Urteile / Delikt- und Strafrecht.

⁵²⁷ Ten pat.

turėjo sumokėti kompensaciją lažybų kontoroms. Baudžiamosios teisės prasme R. H. nebuvo pagrindinis kaltinamasis, jis dalyvavo sudėtingame penkių (kaltinamų) asmenų tinkle, kurių kiekvienas atskirai sukčiavo nuo dviejų iki dešimties kartų. Kaltinamasis R. H. užitraukė baudžiamąją atsakomybę dėl padėjimo remiantis Vokietijos baudžiamojo kodekso 27 str. 1 d. dėl kaltinamojo A. S. šiais atvejais įvykdytą „profesionalaus“ sukčiavimo (vok. *gewerbsmäßiger Betrug*) veikų. R.H. teistas už šešis sukčiavimo atvejus.

Iš nagrinėtos R. H. bylos fabulos seka šios išvalgos: 1) ši nusikalstama veika apima daugiau nei vieną asmenį; 2) asmenims būdingas vaidmenų pasiskirstymas sąlygoja aptariamą nusikalstamos veikos sudėtingumą; 3) nusikalstamai veikai būdingas tęstinumas. Tai atitinka anksčiau aprašytą manipuliacijų sporto varžybų rezultatais kompleksiskumą ir interaktyvumą: jų metu susikuria išsėjęs nesąžiningų asmenų (sportininkų, teisėjų ir tarpininkų) tinklas, kurie vieni su kitais nuolat komunikuodami ir vieni kitus kurstydami sugeba pasidalyti įvairia patirtimi bei nuslėpti apgavystes

Teismų praktikoje ir teisinėje literatūroje pripažinta, kad, be aiškaus valios išreiškimo, apgaulė Vokietijos BK 263 straipsnio 1 d. prasme taip pat gali būti išreikšta konkludentiniais veiksmais, – klaidinančiu elgesiu, suprastinu apyvartoje (vok. *nach der Verkehrsanschauung*) kaip nebylus valios išreiškimas. Preziumuotina, kad kaltininkas netiesą išreiškia nors ne *expressis verbis* (ne tiesiogiai žodžiais), tačiau ją pagal lažybų verslo (šiuo atveju – sporto lažybų verslo) nuostatas parodo savo elgesiu. Taigi Vokietijos jurisprudencijoje (taip pat kaip ir Lietuvoje) pripažįstama, jog apgaulė gali būti tiek aktyvi, tiek pasyvi, pasireiškianti sąmoningu faktų nutylėjimu.

Klaidinantis elgesys išaiškėja ne tik iš to, kas aiškiai tampa komunikacijos dalyku, tačiau taip pat iš visų konkrečios situacijos aplinkybių. Šis neišsakytas komunikacijos turinys iš esmės nustatomas per valią išreiškiančiajam žinomą „gavėjo akiratį“ (vok. *Empfängerhorizont*) ir tuo pačiu per aiškius dalyvaujančiųjų lūkesčius. Todėl tiriant valios išreiškimo būdą svarbu atsižvelgti tiek į faktinius, tiek į norminius požiūrio taškus.

Lemiami kriterijai aiškinti teisės sandoriams reikšmingą elgesį greta konkrečios situacijos aplinkybių yra atitinkama (sporto lažybų) verslo rūšis ir jai būdingas pareigų bei rizikos paskirstymas tarp šalių. Jei nėra kokių nors specifinių ypatumų, bylą iš esmės sprendžiantis teisėjas paprastai gali pagal visuotinai paplitusius, (sporto) lažybų verslo ir teisinės aplinkos suformuotus lūkesčius spręsti apie faktinį konkludentinės komunikacijos turinį. Toks teisėjo vertinimas pagal visas įvykio aplinkybes, suformuotas taip pat norminių lūkesčių apie tam tikrą komunikacijos turinį **padeda išvengti valios pareiškimo „fikcijos“**.

Daugeliu atvejų teismų praktika, remdamasi atitinkama (sporto lažybų) verslo rūšimi ir jai įprastu pareigų bei rizikos paskirstymu, suformavo tipišką konkludentinės komunikacijos turinį. Valios pareiškimo turinys taip pat gali būti tai, kad ko nors neįvyko (vad. „Negatyvusis faktas“), pavyzdžiui, siūlymas (statymas) sudarytas tarp dalyvių be išankstinio susitarimo dėl kainos. Konkludentinis valios pareiškimas tokių negatyviųjų faktų atvejais ypač svarbus tuomet, jei kalba eina apie didelį tyčinį manipuliavimą sutarties dalyku, į kurį nukreiptas komunikacinis elgesys. Nors pakanka bendro lūkesčio, kad kitas elgsis sąžiningai, tačiau atitinkamiems konkludentiniams valios pareiškimams priimti to neužtenka. Nekreipiant dėmesio į tai, kad sutarties šalys teisinėje apyvartoje gali suponuoti minimalų sąžiningumą, kas taip pat turi likti užtikrinta, lūkestis, kad sutarties šalis apgaulingais veiksmais sutarties dalyku nemanipuliuoja, yra būtinas kiekvienos verslo apyvartos pagrindas ir todėl tuo pačiu išreikštas atitinkamų valios pareiškimų dėl teisinių sutarčių turinys. Oferta dėl sutarties sudarymo vertintina paprastai pagal konkludentinį valios pareiškimą ir tikimasi, jog atitinkamu sutarties dalyku nėra manipuluojama tyčia savo naudai.

Reziumuojant apgaulės sampratą manipuliacijų sporto varžybų rezultatais kontekste pastebėtina, jog apgaulė (be kita ko) suvoktina kaip klaidinantis komunikatyvus elgesys – manipuliavimas lažybų sutarties dalyku pažeidžiant minimalaus sąžiningumo standartus, priimtinus (sporto) lažybų versle.

2) Žalos ir veikos baigtinumo samprata susitarimų dėl varžybų baigties kontekste pagal Vokietijos teismų praktiką⁵²⁸

Žemės teismas (vok. *Landgericht*) konstatavo, kad visais atvejais jau sudarant apgaulingas sporto lažybų sutartis yra baigtas sukčiavimas nepriklausomai nuo to, kokia konkreti žala atsirado. Tokia Vokietijos teismo nuostata potencialiai prieštarautų Lietuvos baudžiamosios teisės literatūrai ir teismų praktikai, remiantis kuria sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtis yra materialioji ir dėl to būtina įrodyti konkrečią turtinę žalą. Iš pažiūros toks Žemės teismo sprendimas prieštarautų ir vokiškajai mokslinei doktrinai, remiantis kuria bendra taisyklė yra tokia kad materialiniai nuostoliai yra būtinas sukčiavimo nusikalstamos veikos požymis, kuris turi būti priežastiniu ryšiu susijęs su apgaule.⁵²⁹ Matyt, sporto kontekstui Vokietijos teismas nusprendė lanksčiau interpretuoti veikos baigtinumo momentą.

Vokietijos teismas konstatavo, kad sukčiavimo atveju sudarant sutartį („sutartinis“ sukčiavimas) turtinė padėtis prieš ir po sutarties sudarymo leidžia spręsti apie tai, ar kilo turtinė žala. Galima palyginti abipusius sutartinius įsipareigojimus. Lemiamą reikšmę veikos kvalifikavimui (sutartinio) sukčiavimo atveju turi tai, kad asmuo **apgaulės „dėka“ daugiau gauna negu atiduoda**. Akcentuotina, jog šią įprastiniams mainų sandoriams išplėtotą teismų praktiką reikia adaptuoti (modifikuoti), nes sporto lažybos pasižymi tam tikrais „daiktiškaisiais“ ypatumais. Sporto lažybose su nustatytais dydžiais (vad. *Oddset* lažybos) pagal tam tikrą riziką nustatytas dydis (koeficientas) tuo pačiu išreiškia lažybinių tikimybių „pardavimo kainą“; koeficientas rodo, iš kokio skaičiaus statoma suma laimėjimo atveju dauginama. Kadangi kaltinamasis A. S. planuotą manipuliaciją lažybų rizika labai reikšmingai pakreipė savo naudai (lažindamasis dėl mačo, kuriame jo bendrininkas teisėjavo ir kurį galėjo pakreipti norima linkme), sudarant sutartį lažybų siūlytojo pateikti dydžiai jau nebeatitiko rizikos, kurią lažybų siūlytojas numatė

⁵²⁸ Ten pat.

⁵²⁹ Mitsch W. *Strafrecht*. Besonderer Teil 2. 2 Auflage. Springer, 2003, p. 468 (p. 418-507).

atlikdamas savo komercinius skaičiavimus. Tokia žymiai didesnė tikimybė laimėti lažybas buvo verta žymiai daugiau nei sumokėjo A. S., naudodamas apgaule. Už savo statymą, esant realiam lažybų rizikos įvertinimui, jis būtų galėjęs įpirkti žymiai mažesnio laimėjimo „tikimybę“. Šis „dydžių skirtumas“ jau sudarant lažybų sutartį reiškia (gali būti prilygintas) esminę turtinę žalą. Svarbu tai, kad lažybų siūlytojas savo turto sąskaita suteikia laimėjimo tikimybę (atsižvelgiant į lažybų siūlytojo kainodarą) per didelę lažybų statymo sumai. Kitaip tariant, klaidinantysis „**susikuria**“ **didesnę laimėjimo tikimybę**, nei jam šia kaina parduotų lažybų siūlytojas, tinkamai įvertinęs riziką.

Tokia dydžių žala neprivalo būti tiksliai apskaičiuota. Pakanka to, jeigu reikšmingi rizikos veiksniai matomi bei vertinami. Jei lažybų baigtimi savo manipuliacija siekiamo laimėjimo pasiekti nepavyksta, vis tiek lieka apgaule jau sukelta dydžio žala, todėl į tai dėl menkesnių veikos pasekmių atsižvelgtina skiriant bausmę, tačiau esminės įtakos veikos kvalifikavimui tai neturi.

Apibendrinant Vokietijos jurisprudenciją, akcentuoti šie aspektai, susiję su susitarimų dėl varžybų baigties kriminalizavimu sukčiavimo forma: 1) materialiniai nuostoliai, dėl kurių lažybų bendrovės (nukentėjusieji) patiria žalos, neretai negali būti tiksliai apskaičiuoti, tačiau tam, kad veiksmai būtų kvalifikuojami kaip sukčiavimas, Vokietijos teismams užteko nustatyti sąmoningą apgaule, kuri padidina tikimybę praturtėti lažybų bendrovių sąskaita, taigi Vokietijoje sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtis *de facto* tampa formaliąja, nors mokslinėje literatūroje nurodoma, jog ji yra materialioji; 2) apgaule gali būti tiek aktyvi, tiek pasyvi, sudėtinga ir neakivaizdi, pasireiškianti konkliudentiniais veiksmais, suprastiniais atsižvelgiant tiek į lažybose dalyvaujančiųjų lūkesčius, tiek į normines bei faktines bylos aplinkybes.

S. Agrawal mačų fiksavimą analizavo per **Indijos** baudžiamojo kodekso perspektyvą ir padarė išvadą, kad baudžiamajame kodekse ši veika nekriminalizuota. Bendrai kalbant, sakoma, kad fiksuoti mačai yra sukčiavimas prieš valstybę, visuomenę, ypač prieš sporto fanus. Bet iš teisinės perspektyvos, S. Agrawal nuomone, Indijos BK neapima fiksuotų mačų

sąvokos.⁵³⁰ Sukčiavimas Indijos BK 415 str. apibūdinamas taip: sukčiavo tas, kas naudodamas apgaulę ar negarbingai elgdamasis paveikia apgautąjį asmenį atiduoti ar išsaugoti turtą bet kokiam asmeniui ar naudodamas apgaulę įtikina asmenį daryti ar nedaryti to, ko jis nedarytų, jei nebūtų apgautas, ir šis veiksmas ar neveikimas sukelia apgautajam asmeniui žalą kūnui, protui, reputacijai ar turtui. Apgaule, be kita ko, laikomas negarbingas faktų nuslėpimas. Negarbingas elgesys – veikla, kuria siekiama sukelti neteisėtą žalą (neteisėtą naudą ar neteisėtą nuostolį). Indijos teismų praktikoje Ahmed v. State of Rajasthan (1967 CriLJ 1053(Raj)) išaiškinta, jog veiksmas tampa „negarbingu“ tik jei jame yra apgaulė. Taigi iš esmės nematyti ryškių skirtumų tarp apgaulės ir negarbingo elgesio Indijos teisinio reglamentavimo ir teismų praktikos kontekste. S. Agrawal teigia, kad fiksuotų mačų atveju reikia įrodyti tyčia sukelti žalą. Autoriaus manymu, ne visai aišku, kas patiria žalą, kas yra „apgautasis asmuo“, –žala žiūrovams yra neesminė, ir tokia žala stokoja tyčios sukelti konkretų nuostolį. Todėl, autoriaus nuomone, fiksuoti mačai nepatenka į Indijos baudžiamojo kodekso reguliavimo sferą. Tuo tarpu Indijos vyriausybė laiko, kad mačų fiksavimas atitinka sukčiavimo sudėtį ir nereikia jokių naujų įstatymų.⁵³¹ Iš esmės autorė sutinka su Indijos vyriausybės pozicija – fiksuoti mačai galėtų ir turėtų būti laikomi sukčiavimu, tik sukčiavimą reikia interpretuoti lanksčiau, tiesmukai neieškant „apgautojo“ ir „apgautojo sukloidinimo ar privertimo atsisakyti turto“.

Kitas Indijos tyrinėtojas N. Gokhale pritaria, kad Indijos baudžiamajame kodekse įtvirtinta sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtis neapima susitarimų dėl varžybų baigties dėl to, kad **apgaulė** reikalauja **konkreto nukentėjusiojo**. Taigi sukčiavimas negali būti nusikaltimas padarytas *in rem*, nes tai yra nusikaltimas, nukreiptas prieš *konkretų* žmogų. Susitarimai dėl varžybų baigties yra nusikaltimas ne prieš konkretų asmenį, bet prieš visuomenę, kuri galvoja, kad žaidimas yra sąžiningas. Priešingu atveju Indijos

⁵³⁰ Agrawal S. *Match Fixing as a Crime: an Analysis*. Teisinės pagalbos Indijoje tinklas. Prieiga per internetą: <http://www.legalserviceindia.com/articles/social.htm> [Žiūrėta 2011 11 20].

⁵³¹ Agrawal S. *Match Fixing as a Crime: an Analysis*. Teisinės pagalbos Indijoje tinklas. Prieiga per internetą: <http://www.legalserviceindia.com/articles/social.htm> [Žiūrėta 2011 01 20].

baudžiamojo kodekso rengėjai būtų paminėję, kad nusikaltimas paveikia „visuomenę ar žmones apskritai“⁵³² arba nebūtų reikalaujama konkrečiau nukentėjusiojo.⁵³³ Be to, 415 straipsnis reikalauja nuosavybės perdavimo tarp kaltinamojo ir nukentėjusiojo. Susitarimų dėl varžybų baigties atveju nėra aiškaus nuosavybės perdavimo, todėl nagrinėjama sukčiavimo sudėtis, autoriaus nuomone, netinka.⁵³⁴

S. Agrawal teigia, kad fiksuoti mačai taip pat negali būti laikomi korupcija Indijos teisinio reglamentavimo kontekste. Korupcijos prevencijos akte 1988 m. s.13(1)(d)(ii) nurodyta, jog viešasis pareigūnas įvykdo nusikaltimą, jei jis piktnaudžiaudamas savo įgaliojimais, įgyja sau ar bet kokiam asmeniui bet kokią vertingą daiktą ar finansinį pranašumą. Kyla klausimas, ar sportininkus galime laikyti „viešaisiais pareigūnais“ (angl. *public servants*). S.2. (c) (viii) apibūdina viešąjį pareigūną kaip žmogų, kuris užima padėtį, kuriai jis įgaliotas vykdyti viešąsias tarnybines pareigas. Ar sportininkai vykdo viešąsias tarnybines pareigas? S. Agrawal nuomone, ne, nes sportininkai yra profesionalai, sudarę nepriklausomas sutartis ir jų darbas yra užimti žmones sportuojant (konkrečiai – žaidžiant kriketą). Taigi jie nevykdo viešųjų pareigų. Todėl S. Agrawal supratimu, sportininkams negali būti taikomos korupcijos prevencijos įstatymo nuostatos. Apibendrinamas S. Agrawal teigia, kad baudžiamosios teisės normos nėra pakankamai lanksčios kad apimtų fiksuotus mačus.

Indijos tyrinėtojas N. Gokhale taip pat teigia, kad pagal korupcijos prevencijos įstatymą, **kyšininkavimo subjektas turi būti viešas pareigūnas**, o siekiant inkriminuoti papirkimo nusikalstamos veikos sudėtį, reikia įrodyti, jog kyšis buvo siūlomas viešam pareigūnui. Viešojo pareigūno samprata suvokiama gana tradiciškai, atitinkamą asmenį apibrėžiant kaip „bet kurį asmenį, kuris užima tarnybą, reikalaujančią viešųjų pareigų atlikimo“ (angl.

⁵³² Taip pat 268 str., Indijos baudžiamasis kodeksas, 1860.

⁵³³ Ten pat, 272 str..

⁵³⁴ Gokhale N. *Fixing the fixers: the justification of criminal liability for match-fixing*. 2 NUJS L. Rev. 2009, p. 325.

„any person who holds an office by virtue of which he is authorised or required to perform any public duty“).⁵³⁵

Iš esmės galima sutikti N. Gokhale ir S. Agrawal su pozicija – esą Indijos įstatymai yra nepakankamai lankstūs tam, kad manipuliacijos sporto varžybų rezultatais būtų laikomos korupcija, tačiau nemanytina, kad sportininkų esminė užduotis yra užimti žmones. Autorės supratimu, panašiai kaip ir sukčiavimo atveju, kiek lanksčiau taikant Indijos Korupcijos prevencijos aktą, įmanoma fiksuotus mačus traktuoti kaip korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas. Tai liudija kitų toliau nagrinėjamų Azijos šalių pavyzdžiai.

Atitinkamas lankstumas būdingas **Singapūriui ir Vietnamui**, kur už fiksuotus mačus baudžiama ir kaip už korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas, ir kaip už sukčiavimą. „Futbolo korupcionieriai“, bandę pralobti iš totalizatoriaus parduodant ir perkant šešias „sutartines“ 1997 m. Vietnamo futbolo čempionato rungtynes, buvo patraukti baudžiamojon atsakomybėn už sukčiavimą.⁵³⁶ Per 2005 m. Rytų Azijos žaidynes Filipinuose favoritais laikyta Vietnamo U/23 futbolo komanda įveikė Myanmar 1: 0. Po lemiamo įvarčio žaidimo tempas pastebimai sulėtėjo. Tolesni tyrimai atskleidė, kad vienas žaidėjas Le Quac Vuong susimokė su bukmekeriais ir kitais komandos žaidėjais laimėti vienu įvarčiu mainais už užmokestį Le ir kitiems žaidėjams, svyruojantį nuo tūkstančio iki dviejų tūkstančių dolerių. 2007 m. sausio 26 d. Vietnamo baudžiamasis teismas nuteisė. Le 6 metams kalėjimo. Kiti šeši žaidėjai nuteisti nuo 2 iki 2,5 metų, kalėjimo, bausmės vykdymą atidedant (angl. *probationary sentence*). Taip pat teismas konfiskavo nelegalius užmokesčius ir skyrė baudas. H. Opie požiūriu, susimokę žaidėjai šioje schemeje nematė nieko bloga iki tol, kol jų komanda laimėdavo. Autoriaus teigimu, atitinkamas elgesys nėra neįprastas, nes Vietnamo policija atskleidė

⁵³⁵ Gokhale N. *Fixing the fixers: the justification of criminal liability for match-fixing*. 2 NUJS L. Rev.2009, p. 328.

⁵³⁶ Opie H. *Survey: a global perspective on the most important cases affecting the sports industry*. 16 Villanova Sports & Ent. Law Journal, 2009, p. 100-101.

daug atvejų, kur teisėjai ir žaidėjai kyšininkavo siekdami fiksuoti konkretų mačo rezultata.⁵³⁷

Papirkimo atvejis įvyko 2007 m. balandžio 10 d. Singapūro S-lygoje (profesionalaus futbolo lygoje). Chow Kwai Lam, S-Lygos treneris buvo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn už vartininko papirkimą. Vartininkui buvo „liepta“ praleisti du ar tris įvarčius. Teismas atmetė p. Chows alibi, kad jis savo veiksmais siekė patikrinti vartininko pažeidžiamumą, ir nubaudė jį 33 000 dolerių. bauda.⁵³⁸

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Singapūro ir Vietnamo patirtis perteikta remiantis antriniu šaltiniu – t.y. moksline publikacija, tačiau su pirminiu šaltiniu – konkrečiomis baudžiamosiomis bylomis – nebuvo galimybės susipažinti. Šis analizės ribotumas ne visiškai leidžia suprasti, kodėl šiose šalyse nekilo esminių problemų inkriminuojant sukčiavimo ar papirkimo nusikalstamų veikų sudėtis. Vis dėlto net ir be bylų analizės, ištyrus konkrečius Singapūro ir Vietnamo baudžiamųjų kodeksų straipsnius, seka kelios įžvalgos (prielaidos): 1) Singapūre apgaulė suvokiama plačiau nei Lietuvoje (į ją patenka ir negarbingumas), kas savaime sudaro prielaidas manyti, kad sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtis už manipuliacijas sporto varžybų rezultatais gali būti inkriminuojama be didesnių keblumų (Singapūro baudžiamojo kodekso 415 str.);⁵³⁹ 2) Singapūre sukčiavimas nebūtinai siejamas su turto ar turtinės teisės netekimu – „užtenka“ įrodyti, kad asmuo apgaulingai paveikė kitą asmenį daryti tai, ko šis nebūtų daręs, jei nebūtų buvęs apgautas ir atitinkami apgaulingi veiksmai gali sukelti žalą apgautojo kūnui, protui, reputacijai ar turtui. (Singapūro baudžiamojo kodekso 415 str.); 3) Vietnamo

⁵³⁷ Ten pat, p. 100-101.

⁵³⁸ Ten pat, p. 101-102.

⁵³⁹ Singapūro baudžiamojo kodekso 415 str. sukčiavimas apibūdinamas kaip apgaulingas ar negarbingas kito asmens įtikinimas (paskatinimas, paveikimas) atiduoti turtą bet kokiam kitam asmeniui; arba sutikimas (leidimas) išlaikyti turtą arba tyčinis apgaulingas paveikimas asmenį daryti tai, ko šis nedarytų, jei nebūtų apgautas ir jeigu ši veika gali sukelti žalą apgautojo asmens kūnui, protui, reputacijai ar turtui. Singapūro baudžiamasis kodeksas, 1871 m., pakeitimai, 2007 m. Amendment) Act 2007 (No. 51 of 2007).

baudžiamojo kodekso 277 str.⁵⁴⁰ korupcinių nusikalstamų veikų subjektas apibrėžiamas *inter alia* kaip „užimantis oficialias atlygintinas ar neatlygintinas pareigas, į kurias jis paskirtas (be kita ko) sutarties pagrindu“, kas gali leisti be didesnių keblumų inkriminuoti papirkimo nusikalstamos veikos sudėtį.

Akcentuotina, jog kaimyninė **Lenkija** yra viena iš nedaugelio Europos valstybių,⁵⁴¹ kur sportinis kyšininkavimas kriminalizuotas atskira nusikalstamos veikos sudėtimi. Lenkijos baudžiamojo kodekso 296b str. nustatyta, kad profesionaliojo sporto varžybų organizatorius ar dalyvis priėmęs finansinę ar asmeninę naudą mainais už apgaulingą elgesį, galintį paveikti varžybų rezultatus, baudžiamas nuo 3 mėnesių iki 5 metų laisvės atėmimo. Tokia pati bausmė skiriama ir už finansinės ar asmeninės naudos suteikimą ar pažadėjimą suteikti (papirkimą).⁵⁴² Analizuojant šią Lenkijos baudžiamojo kodekso normą, pastebėtini panašūs trūkumai kaip ir vėliau analizuojamame Rusijos baudžiamajame kodekse: kriminalizuojant sportinį kyšininkavimą **neturėtų būti apsiribojama profesionaliuoju sportu**. Kita vertus, pozityvu tai, kad Lenkijos kodekse neapsiribojama finansine nauda, – nepiniginio pobūdžio kyšiai taip gali būti sportinio kyšininkavimo dalyku (kitaip nei Rusijoje, kur kyšis suvokiamas siaurai – tik kaip pinigai).

Minėtas Lenkijos baudžiamojo kodekso straipsnis yra realiai taikomas teismų praktikoje. 2011 m. birželį Vroclavo teismas nuteisė Lenkijos nacionalinės futbolo rinktinės gynėją L. Piszczek, kuris buvo apkaltintas

⁵⁴⁰ Pareigybiniai nusikaltimai yra veiksmai pažeidžiantys teisėtus institucijų ar organizacijų interesus, atlikti asmenų, esančių tam tikrose oficialiose pareigose. Tokie asmenys užima tam tikras pareigas paskyrimo, kontrakto ar kitokių susitarimų pagrindu; už atlyginimą ar be jo; atlikti tam tikras oficialias pareigas turint tam tikrus įgaliojimus atliekant šias pareigas. Papirkimas Vietnamo baudžiamajame kodekse apibūdinamas kaip tiesioginis ar netiesioginis siūlymas kyšio, kurio vertė nuo penkių šimtų tūkstančių iki dešimties milijonų dongų arba iki penkių šimtų tūkstančių dongų. Kyšininkavimas apibūdinamas kaip tiesioginis ar netiesioginis ėmimas ar žadėjimas imti pinigus, turtą ar kitokią materialinę vertybę siekiant atlikti ar neatlikti tam tikrus veiksmus kyšio davėjo (papirkėjo interesais) ir piktnaudžiaujant viešaisiais įgaliojimais. Vietnamo baudžiamojo kodekso 277, 279, 289 straipsniai. Vietnamo baudžiamasis kodeksas, (No. 15/1999/QH10). Prieiga per internetą: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=184118 [Žiūrėta 2011 11 16].

⁵⁴¹ Pasak M. Platini, Europoje Italija, Portugalija, Ispanija, Didžioji Britanija, Lenkija ir Bulgarija kriminalizavo sportinį sukčiavimą atskira nusikalstamos veikos sudėtimi. Nors apskritai FIBA prezidento kalba Europos Taryboje vertintina kaip solidi, keista, kodėl nepaminėta Rusija (taip pat kriminalizavusi šiuos pavojingus veiksmus atskira nusikalstamos veikos sudėtimi). Plačiau: <http://www.howtofixasoccergame.com/blog/?p=195> [Žiūrėta 2011 11 01].

⁵⁴² Lenkijos baudžiamasis kodeksas. 2009 m. liepos 6 d. redakcija: <http://karne.pl/karny.html> [Žiūrėta 2011 11 01].

įsitraukęs į manipuliacijas sporto rezultatais tarp Krokuvos Cracovia ir Liublino Zaglebie komandų. Liublino Zaglebie komanda sumokėjo Cracovia žaidėjams 100 000 zlotų už lygiąsias futbolo mače, nes būtent lygiųjų Liublino Zaglebie reikėjo tam, kad komandą patektų į UEFA taurę.

Futbolininkui skirta vienerių metų laisvės atėmimo bausmė, atidėta trejiems metams. Jis taip pat turėjo sumokėti 100 000 zlotų baudą ir gražinti 48 000 zlotų, kuriuos jis gavo už patekimą į UEFA taurę. Teismas tuo pačiu nuosprendžiu taip pat nuteisė 10 kitų žaidėjų – bendrininkų.⁵⁴³

Ispanija 2010 m. gruodžio 25 d. Baudžiamojo kodekso pakeitimu taip pat kriminalizavimo sportinį kyšininkavimą atskira baudžiamojo kodekso straipsnio dalimi. Straipsnio „Dėl korupcijos tarp asmenų“ 4 d. numatyta, kad šio straipsnio (ankstesnių dalių) nuostatos taikomos ir atvejams, kai sporto klubo (kad ir kokios teisinės formos jis bebūtų) pareigūnai, direktoriai, darbuotojai ar partneriai, taip pat ir atletai, varžybų teisėjai elgiasi taip, kad būtų tyčia ir apgaulingai sutarti iš anksto ar pakeisti varžybų ar testo rezultatai, susitikimas ar kitas **profesionalaus sporto** renginys. Straipsnio pirmoje dalyje nustatyta, kad tas, kas savarankiškai ar per tarpininkus žada, siūlo ar duoda verslo įmonės, ar asociacijos, ar bendrovės, ar fondo, ar kitos organizacijos direktoriams, pareigūnams, darbuotojams ar partneriams **bet kokią neteisėtą paslaugą ar pranašumą**, kuris naudingas jam pačiam ar trečiajai šaliai už išipareigojimų pažeidimą ar už neteisėtą paslaugų suteikimą, baudžiamas laisvės atėmimu nuo šešių mėnesių iki keturių metų teisės užsiimti tam tikra pramonės ar prekybos veikla nuo vienu iki šešerių metų ir bauda, tris kartus viršijančia gautą pranašumą ar naudą.⁵⁴⁴ Manytina, kad, Ispanijos baudžiamojo kodekso normos problematika panaši į Lenkijos: joje neturėtų būti apsiribojama (tik) profesionaliuoju sportu, tačiau pozityvu tai, kad taip pat joje neapsiribojama piniginiu atlygiu. Potencialių neaiškumų kyla ir dėl Ispanijos baudžiamojo kodekso normos teksto, nes atitinkama formuluotė galėtų būti

⁵⁴³ Prieiga per internetą: <http://www.polandsoccerblog.com/2011/06/piszczek-sentenced-for-match-fixing.html> [Žiūrėta 2011 10 22].

⁵⁴⁴ Ispanijos baudžiamasis kodeksas. Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal. Prieiga per internetą: http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.l2t13.html#a286b [Žiūrėta 2011 10 22].

taikoma ir kriminalizuojant tyčinį apgaulingą dopingo vartojimą siekiant pakeisti testo rezultatus, taigi teorine prasme nėra visiškai akivaizdu, ar ši norma skirta tik manipuliacijoms, ar ir dopingo vartojimui kriminalizuoti (nors Ispanijoje „auto dopingas“ – dopingo vartojimas nėra kriminalizuotas, kriminalizuotas neteisėtas disponavimas dopingu, kuriam skirtas 361bis str.). Suprantama, neturint informacijos apie konkrečios normos taikymą, anksti daryti aiškias išvadas apie normos „(ne)tinkamumą“, o teismų praktikos, kuria įgyvendinama minėta Ispanijos baudžiamojo kodekso nuostata, autorės žiniomis, iki šiol nebuvo.

Čekijoje manipuliacijos sporto varžybų rezultatais laikomos kyšininkavimu. Čekijos Respublikos Aukščiausiasis teismas konstatavo, kad sportas yra vieša sritis, o už manipuliacijas sporto varžybų rezultatais įmanoma traukti baudžiamojon atsakomybėn.⁵⁴⁵ Remiantis Čekijos Respublikos baudžiamojo kodekso 162 str. kyšininkavimas apibrėžiamas kaip nepagrįstas materialinis ar kitoks pranašumas, kurį gauna papirktas asmuo ar su jo(s) žinia kitas asmuo. Nuteistojo asmens atstovas ginčijo kyšininkavimo normos taikymą teigdamas, jog sportas yra privati veikla, kurioje vyrauja privatūs interesai ir valstybės intervencija bei viešojo intereso gynimas yra neadekvatus sporto kontekstui. Atstovas tegė, kad futbolo mačai yra organizuojami konkrečių futbolo klubų, kuriems tokius įgaliojimus (organizuoti įvairaus lygio varžybas) suteikia futbolo federacijos. Klubams galioja taisyklės, kurios nėra nei sukurtos, nei įgyvendinamos valstybės, bet jos yra vystomos sporto rėmuose ir valstybė neturi teisės skverbtis į šiuos santykius. Futbolo federacijos nėra viešieji subjektai, lygiai taip pat ir futbolo teisėjų elgesys sporto varžybose nėra viešasis interesas.⁵⁴⁶ Ir pirmosios instancijos teismas, ir apeliacinis teismas atmetė šią argumentaciją. Teismai nusprendė, kad **futbolo varžybos yra viešojo intereso sritis**. Teismo argumentai buvo grindžiami sporto vaidmeniu visuomenėje, jo ekonominiu, kultūriniu ir šviečiamuoju potencialu. Aukščiausiasis Teismas padarė išvadą, kad futbolo mačai yra

⁵⁴⁵ Čekijos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. balandžio 11 d. sprendimas.

⁵⁴⁶ Ten pat.

reikšminga ekonominė veikla, teikianti pajamų daugybei asmenų, įskaitant bilietų pardavėjus, žurnalistus, reklamos kompanijas, lažybų bendroves – visų šių subjektų ekonominės operacijos yra reikšmingai susijusios su futbolo varžybomis ir jų rezultatais.

Sporto masiškumo ir jo šviečiamosios reikšmės akcentai sudaro kertinį posūkio tašką sportui keičiantis iš privačios srities į viešą. Čekijos Aukščiausiasis Teismas svarstydamas kitą bylą, konstatavo, kad „futbolo egzistavimo priežastis yra grindžiama faktu, kad tai yra „garbingas žaidimas“, kuris žaidžiamas sąžiningu būdu (...). Tačiau nors „garbingo žaidimo“ principų laikymasis yra neabejotinai etinis klausimas, tai savaime neimplikuoja valstybės intervencijos į sporto sritį, įskaitant ir baudžiamąją teisinę intervenciją. **Valstybė nekontroliuoja „garbingo žaidimo“ sporte visa apimtimi, tačiau ji turi įsiterpti (prireikus netgi baudžiamosios teisės priemonėmis) tais atvejais, kurie yra pavojingi visuomenei ir kurių sudėtys yra įvardytos Baudžiamajame kodekse.**⁵⁴⁷

Rusijoje manipuliacijos sporto rezultatais priskiriamos prie nusikaltimų ekonomikai, šioje šalyje manipuliacijos sporto rezultatais kriminalizuotos kaip atskira nusikalstama veika.

Rusijos Federacijos baudžiamojo kodekso 184 straipsnyje (Dalyvių ir organizatorių kyšininkavimas profesionaliajame sporte ir į pilną orientuotose varžybose) numatyta atsakomybė už sportininkų, sporto teisėjų, trenerių, komandų vadovų ir kitų profesionaliųjų sportinių varžybų dalyvių ar organizatorių, taip pat komercinių konkursų-re(n)ginių organizatorių ar žiuri narių **papirkimą siekiant paveikti šių varžybų ar konkursų rezultatus.** Neteisėtas pinigų, vertybinių popierių ar kitokio turto, perduoto jiems siekiant paveikti nurodytų varžybų rezultatus, **gavimas**, taip pat sportininkų **neteisėtas naudojimasis turtinio pobūdžio paslaugomis**, kurios jiems buvo suteiktos tais pačiais tikslais taip pat kriminalizuotas 184 str. Nusikalstamą veiką kvalifikuojantis požymis – organizuota grupė.⁵⁴⁸

⁵⁴⁷ Čekijos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 17 d. sprendimas T do 510/2007.

⁵⁴⁸ Rusijos Federacijos baudžiamojo kodekso 184 str. 2003 m. gruodžio 8 d. N 162-Φ3.

Matyti, kad Rusijos Federacijoje sutartos rungtynės kriminalizuotos kaip atskira nusikalstama veika. Pastebėtina, jog tai galioja tik profesionaliajam sportui ir kitoms varžyboms, kuriose siekiama pelno. Taip pat Rusijos baudžiamoji teisė kalba tik apie turtinio pobūdžio atlygį ar paslaugas, be to, išskiriamas profesionalusis sportas – sritis, kuri yra labiau komercializuota nei mėgėjiškas sportas. Matyti, kad Rusija pasirinko gana paprastą kriminalizacijos kelią, „apsidraudžiant“ nuo galimų dviprasmybių, susijusių su nematerialaus pobūdžio prizais. Teisine prasme Rusijos kelias suprantamas, tačiau praktine prasme Rusijos teismų praktikoje ši norma buvo beveik netaikoma – 1997 m. buvo užregistruota viena 184 str. įtvirtinta nusikalstama veika; 1998 m. – 0; 1999 – 1; 2000 – 1; 2001 – 0; 2002 – 0; 2003 – 1; 2004 – 0.⁵⁴⁹

Ekspertų vertinimais, profesionaliojo sporto varžybų ir komercinių re(n)ginių konkursų dalyvių ir organizatorių papirkimo latentškumas Rusijoje yra itin aukštas. M.A. Ibrahimovo skaičiavimai, pagrįsti operatyvinės informacijos duomenų analizės rezultatais, baudžiamųjų bylų medžiaga, ekspertiniais vertinimais, asmeninėmis sportininkų apklausomis, parodo, kad profesionaliojo sporto varžybų ir komercinių re(n)ginių konkursų dalyvių ir organizatorių papirkimo lygis tarp nusikaltimų ekonominei veiklai svyruoja tarp 98 % ir 99,7 %.⁵⁵⁰ Remiantis M.A. Ibrahimovo atliktu tyrimu, veiksniai, sąlygojantys aukštą latentškumą, yra darbuotojų, kurie specializuojasi kovos prieš nusikaltimus ekonominei veiklai srityje, nepakankamas profesionalumas; klaidingas padarytos veikos kvalifikavimas; negalimumas nustatyti ir išaiškinti kaltąjį asmenį turimomis teisinėmis, organizacinėmis ir operatyvinėmis bei paieškos priemonėmis. Jo priežastys taip pat yra žinomai priešingo teisei procesinio sprendimo sąmoningas priėmimas arba teisingo sprendimo nepriėmimas byloje (dirbtinis latentškumas); teisėsaugos institucijų kontrolės organizuojant sporto varžybas ir komercinių reginių konkursus nebuvimas. Kartais VRM darbuotojai patys nežino apie profesionaliojo sporto varžybų ir

⁵⁴⁹ Naumov A V. *Rusijos baudžiamoji teisė. 2 tomas*. Maskva, 2007, p. 425-427.

⁵⁵⁰ Ibragimovas M.A. D(agestano) V(alstybinio) U(niversiteto) Baudžiamosios teisės ir kriminologijos katedros aspirantas. *Profesionaliojo sporto varžybų ir komercinių re(n)ginių konkursų dalyvių ir organizatorių papirkimas: Latentiškumo problemos*. Tardytojas, 7, 2005, p. 40-42.

komercinių konkursų-re(n)ginių dalyvių ir organizatorių papirkimo baudžiamumą, laiko jį teisėta veika. Kai kurie pranešimai apie profesionaliojo sporto varžybų ir komercinių re(n)ginių konkursų dalyvių ir organizatorių papirkimą dažnai yra paneigiami atitinkamais teismų sprendimais. Tik kai kuriais atvejais korupcijos sporte faktų pasitvirtinimas užtraukia sporto administracinių institucijų sankcijas. Tuo pat metu varžybų, žaidimų su iš anksto sutartu rezultatu vykdymo šalies sporte faktų pateikia įvairūs autoriai. Pavyzdžiui, R.F.Ivanovas teisingai pastebi, kad „sportas yra mafijos veiklos sfera visose šalyse, ypač Rusijoje. Daugelis teoretikų ir praktikų pažymi, kad futbole cirkuliuoja dideli piniginiai srautai, mafija yra suinteresuota jų perskirstymu.⁵⁵¹ Šiuo aspektu keltinas (ne vien retorinis) klausimas, ar manipuliacijų sporto varžybų rezultatais kriminalizavimas padėtų tokių veiksmų išvengti. Turėtina omenyje, kad Rusijoje sporto klubų savininkai neretai yra gubernatoriai ar su jais susiję asmenys. Tai prisideda prie vadinamosios „vertikaliosios korupcijos“ šalyje. Pasak *Transparency International* Rusijos skyriaus vadovės J. Panfilovos, „Rusija yra kritinis taškas ne dėl to, kad ji yra centras, didelė, ar turi išteklių, kaip dujos, nafta, branduolinė energija, o dėl to, kad pateikė pavyzdį, kuriuo kitos šalys kai kada susigundo sekti, – vertikalios kontrolės pavyzdį, kai valstybė kontroliuoja kiekvieną viešojo gyvenimo sritį“. Pasak jos, Rusijoje korupcija yra sisteminė. Kalbėdama apie Rusijos ir pokomunistinių valstybių toleranciją korupcijai, ekspertė pažymėjo, kad žmonės kyšius mato kaip būdą „sugyventi“ su valdžios institucijomis. „*Tai ilga istorija ir ji tęsiasi šimtmečius, nes žmonės mato kyšį kaip būdą tvarkytis su valdžia, esą valdžia bando jus spausti, ir kyšis matomas kaip papildomas mokestis, kurį piliečiai yra pasirengę mokėti, kad neprisidarytų nemalonumų su valdžia*“, – sakė J. Panfilova.⁵⁵² Disertacijos autorės supratimu, nepaisant sisteminės korupcijos ir fakto, kad (vien tik) baudžiamoji teisė yra nepakankama korupcijai ar sukčiavimui sporto srityje

⁵⁵¹ Ten pat.

⁵⁵² BNS interviu su *Transparency International* Lietuvos skyriaus Rusijos vadove apie korupciją posovietinėse valstybėse: http://www.transparency.lt/new/index.php?option=com_content&task=view&id=11128&Itemid=24. [Žiūrėta 2011 11 11].

neutralizuoti, baudžiamieji įstatymai turi būti kuriami taip, kad galimybių atitinkamų įstatymų netaikyti arba juos taikyti nepagrįstai selektyviai būtų kaip įmanoma mažiau. Kitaip tariant, problema yra ne (tik) kuriant baudžiamąją teisę, o įgyvendinant ją, tačiau negalima paneigti fakto, jog netinkami įstatymai prisideda prie jų neįgyvendinimo ir atvirkščiai (tinkamai parengtus baudžiamuosius įstatymus taikyti lengviau).

Jungtinėse Amerikos Valstijose baudžiamoji atsakomybė už sporto varžybų dalyvių, taip pat teisėjų, trenerių, sekundantų, startininkų ir pan. papirkimą yra numatyta jau nuo 1964 m. Federaliniame įstatyme dėl persekiojimo už kyšininkavimą sporto srityje (JAV Įstatymų sąvado 18 skyrius, 224 str.) ir daugumos valstijų įstatymuose.⁵⁵³

JAV normų apie atsakomybę už sporto varžybų dalyvių, taip pat teisėjų, trenerių, sekundantų, startininkų ir pan. papirkimą įtraukimas į JAV baudžiamuosius įstatymus paaiškinamas, visų pirma, tokių varžybų reikšme JAV visuomenės gyvenime. Oficialioji JAV kongreso komisija, kuri tyrė mafijos veiklą, konstatavo, kad R. Patriarca „*valdė pusę žirgų, dalyvavusių ristūnų lenktynėse Naujojoje Anglijoje*“, o Patriarca ir Gambino „mafijos šeimos“ kontroliavo ristūnų lenktynes visos šalies mastu. 1993 m. kovą JAV Senate įvyko specialūs klausymai apie korupciją profesionaliajame bokse.

Didelį sporto varžybų rezultatų socialinį reikšmingumą JAV akcentuoja ir daugelis tyrinėtojų. R. Perkins teisingai pažymėjo, kad „*kaip profesionaliojo, taip ir mėgėjų sporto sritis patraukia tokį amerikiečių tautos dėmesį, kad tai neišvengiamai pareikalavo nustatyti bausmes už bandymus paveikti sporto varžybų rezultatus*“.⁵⁵⁴

JAV pavyzdinio baudžiamojo kodekso sudarytojai išdėstė 2249 str. „Sukčiavimas viešosiose varžybose“ po 2248 str. „Komercinis kyšininkavimas“. 2249 str. nustato atsakomybę ir už kokios nors paslaugos

⁵⁵³ Kuzmin S. V. *Baudžiamoji atsakomybė už profesionaliųjų sportininkų ir organizatorių papirkimą profesionaliojo sporto varžybose ir komerciniuose konkursuose*. Daktaro disertacija, 2002, Maskva, p. 37. Taip pat: JAV įstatymų sąvadas. Prieiga per internetą: http://www.law.cornell.edu/uscode/18/usc_sec_18_00000224----000-.html [Žiūrėta 2011 11 22].

⁵⁵⁴ Kuzmin S. V. *Baudžiamoji atsakomybė už profesionaliųjų sportininkų ir organizatorių papirkimą profesionaliojo sporto varžybose ir komerciniuose konkursuose*. Daktaro disertacija, 2002, Maskva, p. 37.

suteikimą, ir už jos gavimą asmeniui, kuris dalyvauja viešosiose varžybose „kaip dalyvis, organizatorius, statytojas, teisėjas ar kitame vaidmenyje“, siekiant neleisti vykdyti juos „pagal juos reguliuojančias taisykles ir papročius“.⁵⁵⁵

JAV baudžiamieji įstatymai pakankamai plačiai apibrėžia kyšio gavimo ir davimo, taip pat sporto varžybų sąvokas. 2249 str. „viešosios varžybos“ suprantamos kaip „bet kokios viešosios varžybos ir parodos“. Rusijos mokslininkų požiūriu (kuriam disertacijos autorė pritaria), taip apibrėžti vykdomus renginius yra tinkamiau nei taip, kaip numatyta RF BK 184 str. („profesionaliosios sporto varžybos“, „komerciniai konkursai“), nes kyšininkavimas gali įvykti ne tik profesionaliajame sporte.

JAV įstatymų leidėjai atsisakė papildomų „varžybų“ ir „parodų“ sąvokų požymių, nes: pirma, 1964 m. Federalinio įstatymo dėl persekiojimo už kyšininkavimą sporto srityje priėmimą sukėlė organizuotos machinacijos, susijusios su universitetinių (t.y. neprofesionalių) krepšinio komandų varžybotomis. Antra, JAV visų rūšių viešųjų varžytynių, parodų, aukcionų vykdymo teisinio reguliavimo šaltiniai yra atskirų valstijų įstatymai ir valstijų vietos savivaldos institucijų bei specialiųjų valstybinių agentūrų teisės aktai. Tokių valstijų, kaip Kalifornija ir Niujorkas, įstatymuose apskritai nėra aukcionų, konkursų ir varžytynių klasifikacijos. Teisinei bazei, reglamentuojančiai sporto varžybų vykdymo tvarką, būdinga dar didesnė šaltinių apimtis dėl įvairių sporto šakų specifikos, kelių valdymo institucijų, federacijų buvimo vienoje sporto šakoje galimybės ir pan. Tokiomis sąlygomis suprantama ir racionalu, kodėl JAV įstatymų leidėjas atsisakė detaliai apibūdinti baudžiamajame įstatyme numatytas sąvokas „viešosios varžybos ir parodos“ ir pasirinko gana lanksčią ir aptakią definiciją.⁵⁵⁶

Atsakomybė už kyšininkavimą sporto srityje nustatyta ir daugelyje JAV valstijų. Šie nusikaltimai paprastai numatyti tuose pačiuose BK skyriuose, kaip

⁵⁵⁵ Noonan John T, Jr. *Bribes*. University of California Press, 1987, p. 579.

⁵⁵⁶ Kuzmin S. V. *Baudžiamoji atsakomybė už profesionaliųjų sportininkų ir organizatorių papirkimą profesionaliojo sporto varžybose ir komerciniuose konkursuose*. Daktaro disertacija, 2002, Maskva, p. 35-42.

ir „komercinio kyšininkavimo“ sudėtis. Atsakomybės ir bausmės už kyšininkavimą sporto srityje klausimai įvairiose JAV valstijose sprendžiami įvairiai.

Kai kuriose valstijose „sportinių“ kyšių gavėjams, įstatymų leidėjo nuomone, turi būti skirta švelnesnė bausmė, nei kyšio davėjams. Niujorko valstijos BK (55 str.) numatyta, kad sporto varžybų dalyvių papirkimas priklauso D klasės nusikaltimams (angl. *felonies*), o kyšio ėmimas – E klasės nusikaltimams (§ 180.40 ir § 180.45). Kyšio gavimas (ėmimas) vertinamas kaip mažesnio sunkumo nusikaltimas nei papirkimas, D kategorijos nusikaltimai yra sunkesni už E kategorijos nusikaltimus.⁵⁵⁷ Pastebėtina, kad Niujorko valstijos BK yra vertinamas mokslininkų kaip vienas iš sėkmingiausių baudžiamųjų įstatymų. B. S. Nikiforovas teisingai nurodo, kad duodantis kyšį yra baudžiamas griežčiau už jį imantį, nes pirmasis – nusikalstamo pasaulio verteiva, kuris planuoja ir pačiomis „agresyviausiomis“ priemonėmis vykdo savo machinacijas, duodančias jam didžiules pajamas, o antrasis – tai paprastai sportininkas, kartais jaunas koledžo studentas, kuris negali susilaikyti nuo pagundos gauti jam reikšmingą pinigų sumą „už dyką“.⁵⁵⁸

Tačiau humaniškam požiūriui į kyšio gavėjus pritaria ne visi JAV įstatymų leidėjai. Kai kuriose valstijose duodantiems kyšius ir juos gaunantiems asmenims taikoma vienoda atsakomybė: pagal Kalifornijos valstijos BK, ir vieniems, ir kitiems gali būti skirtas laisvės atėmimas iki 5

⁵⁵⁷ Niujorko baudžiamasis įstatymas. Prieiga per internetą: <http://wings.buffalo.edu/law/bclc/web/nycriminallaw.htm> [Žiūrėta 2011 11 19]. 180.40 straipsnis. Sportinis papirkimas. Asmuo yra kaltas sportiniu papirkimu, kai jis: 1) Tariaisi arba siūlo ar susitaria tartis suteikti bet kokią naudą sporto varžybių dalyviui siekdamas daryti tokią įtaką, kad sporto varžybų dalyvis nedėtų maksimalių pastangų dalyvaudamas varžybose. 2) Tariaisi arba siūlo arba susitaria tartis suteikti naudą sporto pareigūnui siekdamas kad pareigūnas savo pareigas atliktų netinkamai. Sportinis kyšininkavimas yra D kategorijos nusikaltimas. 180.45 straipsnis. Sportinis kyšininkavimas. Asmuo yra kaltas paėmęs sportinį kyšį, kuomet: 1) Būdamas sporto varžybų dalyvis, jis prašo, priima ar susitaria priimti bet kokią naudą iš kito asmens susitardamas ar suvokdamas, jog už atitinkamą naudą jis nedės maksimalių pastangų sporto varžybose. 2) Būdamas sporto pareigūnu, jis prašo, priima ar susitaria priimti bet kokią naudą iš kito asmens susitardamas ar suprasdamas, kad jis savo pareigų neatliks tinkamai. Sportinis kyšininkavimas yra E kategorijos nusikaltimas.

⁵⁵⁸ Kuzmin S. V. *Baudžiamoji atsakomybė už profesionaliųjų sportininkų ir organizatorių papirkimą profesionaliojo sporto varžybose ir komerciniuose konkursuose*. Daktaro disertacija, 2002, Maskva, p.40.

metų arba bauda (str. 337 b ir c).⁵⁵⁹ Bekompromisis yra ir Ilinojais valstijos įstatymų leidėjo požiūris dėl atsakomybės už nepranešimą apie kyšio pasiūlymą sporto srityje. Pagal Ilinojais valstijos BK 29-3 str., 33-2 str. tuo atveju, jeigu jam pasiūlomas kyšis, pranešti apie tai turi ne tik viešasis pareigūnas, bet taip pat ir sporto varžybų dalyvis.⁵⁶⁰

Nepaisant to, kas pasakyta aukščiau, JAV baudžiamųjų įstatymų dėl atsakomybės už kyšininkavimą sporto srityje efektyvumas Rusijos ir JAV specialistų yra vertinamas skeptiškai. B. S. Nikiforovas pažymi, kad kova su kyšininkavimu sporto srityje vykdoma labai neefektyviai, įstatymai pritaikomi tik atskirais, išimtiniais atvejais. R. Perkins nuomone, tikrovėje didžioji dauguma kaltininkų lieka nenubausti.⁵⁶¹

Vis dėlto, nors kai kurie mokslininkai kritiškai JAV įstatymų atžvilgiu, JAV baudžiamieji įstatymai tam tikrais (kad ir retais atvejais) susitarimų dėl varžybų baigties kontekste realiai veikia ir asmenys ne tik patraukiami baudžiamojon atsakomybėn, bet ir nuteisiami. Pavyzdžiui, buvęs JAV Nacionalinės krepšinio lygos (toliau – NBA) teisėjas T. Donaghy nuteistas 15 mėnesių laisvės atėmimo ir 3 metus laisvės atėmimo lygtinai už tai, kad paėmė tūkstančius JAV dolerių iš profesionalaus lošėjo mainais už spėjimus dėl rungtynių baigties, – įskaitant ir tas, kuriose jis teisėjavo. Supaprastinta tyrimo eiga buvo tokia: 2007 m. birželį Federacinis tyrimų biuras susisieikė su NBA aptarti įtartinus statymus lažybų kontorose; 2007 m. liepą teisėjas atsistatydino iš NBA, kuri buvo tirama kaip vienas iš Niujorko organizuoto nusikalstamumo „taikinių“; 2007 m. rugpjūtį teisėjas pripažįstamas kaltu už du sunkius nusikaltimus teigiant, kad jis paėmė grynus pinigus iš lažybininkų ir pats lažinosi; 2008 birželį tvirtinama, kad 6 atkrintamosios rungtynės Lakers-Kings 2002 buvo paveiktos 2 teisėjų veiksmų (iš viso rungtynės teisėjavo 3

⁵⁵⁹ Kalifornijos valstijos baudžiamasis kodeksas. Prieiga per internetą:

<http://law.justia.com/california/codes/2009/pen/330-337z.html> [Žiūrėta 2011 01 20].

⁵⁶⁰ Ilinojais valstijos baudžiamasis kodeksas., (720 ILCS 5/) , 1961. <http://www.ilga.gov/legislation/ilcs/ilcs4.asp?DocName=072000050HArt%2E+29&ActID=1876&ChapterID=53&SeqStart=58100000&SeqEnd=58500000> [Žiūrėta 2011 01 20].

⁵⁶¹ Kuzmin S. V. *Baudžiamoji atsakomybė už profesionaliųjų sportininkų ir organizatorių papirkimą profesionaliojo sporto varžybose ir komerciniuose konkursuose*. Daktaro disertacija, 2002, Maskva, p.40.

teisėjai); 2008 liepos 29 T. Donaghy nuteistas 15 mėnesių kalėjimo (prabuvo laisvės atėmimo vietoje daugiau nei 33 mėnesius) ir tris metus laisvės atėmimo lygtinai. Donaghy buvo pripažintas kaltu bendrininkavus sukčiaujant (angl. *wire fraud*) ir perduodant svarbią informaciją, susijusią su lažybomis, tarp kelių valstijų „patarimų-už-pinigus“ schemeje. Donaghy teisėjui teigė, kad turėdamas atitinkamą konfidencialią informaciją, jis galėjo nuspėti NBA rungtynių baigtį. Nacionalinė krepšinio lyga remdamasi Privalomu restitucijos aukoms įstatymu (angl. *Mandatory Victims Restitution Act*) paprašė beveik 1,4 milijonų JAV dolerių restitucijos, bet teismo sprendimu buvo priteista 217 266 94 JAV dolerių restitucija, kuri turėjo būti sumokėta trijų kaltinamųjų (bendrininkų).⁵⁶²

Apibendrinant užsienio šalių patirtį susitarimų dėl varžybų baigties kriminalizavimo srityje teigtina, kad užsienio šalyse manipuliacijos varžybų rezultatais ar eiga kriminalizuoti sukčiavimo, kyšininkavimo ar specialia atskiros sudėties forma. Lyginant su kitomis šalimis, aiškiausiai sutvarkyti yra Jungtinių Amerikos Valstijų įstatymai, kuriose susitarimai dėl varžybų baigties reglamentuojami atskirame įstatyme, o kyšininkavimo, papirkimo bei viešųjų varžybų sąvokos suvokiamos gana plačiai – taip, kad atsakomybės neišvengtų nei profesionalūs ar mėgėjai sportininkai, nei kiti asmenys. Vieni iš rimčiausių keblumų pastebimi Indijoje, kur nei kyšininkavimo nei sukčiavimo sudėtys neinkriminuojamos už manipuliacijas sporto varžybų rezultatais, o atskiros sudėties taip pat nėra. Atkreiptinas dėmesys į tai kad, nepriklausomai nuo baudžiamojo teisinio reglamentavimo, visais atvejais susitarimams dėl varžybų baigties būdingas didelis latentškumas. Vis dėlto veikos kriminalizavimas tikėtina, kad padėtų sumažinti latentškumą tuo aspektu, kad būtų (bent jau) aišku, jog už atitinkamus veiksmus įmanoma sulaukti baudžiamosios atsakomybės.

⁵⁶² Donaghy nuteistas 15-os mėnesių laisvės atėmimo bausme lažybų skandale: <http://sports.espn.go.com/nba/news/story?id=3509440> [Žiūrėta 2011 01 19] Taip pat: *2008 Annual Survey: Recent Developments in Sports Law*. 19 Marq. Sports. L. Rev., 2008-2009, p. 484-485.

3.3.2 Manipuliacijų sporto rezultatais kriminalizavimo problemos Lietuvoje

Rusijos mokslininkai vieną iš pagrindinių susitarimų dėl varžybų baigties latentškumo priežasčių nurodo teisinio kvalifikavimo problemas. 16 % Lietuvoje apklaustųjų pareigūnų nurodė tą pačią priežastį (2 grafiko duomenimis). Taigi tam, kad Lietuvoje nebūtų susidurta su panašiais (neišvengiamais) sunkumais, prasminga analizuoti, kokią nusikalstamą veiką atitinka manipuliacijos sporto rezultatais **Lietuvos** (baudžiamojoje) teisėje. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kvalifikavimo problematikoje akcentas nuo grynosios, abstrakčiosios baudžiamosios teisės pasislenka faktų link taip, kad išryškėja jų projekcijos į visą galiojančią ir taikomą teisės erdvę.⁵⁶³ Disertacijos kontekste atitinkamas poslinkis pastebimas *inter alia* aiškinantis, kokios nusikalstamos veikos galėtų būti inkriminuojamos už manipuliacijas sporto varžybų rezultatais; kokiems baudžiamosios teisės teorijoje jau nagrinėtiems subjektams galėtų būti priskiriami sportininkai ir kokioms paslaugoms – sportininkų teikiamos paslaugos sporto varžybose.

Baudžiamojo teisinio kvalifikavimo analizė skirstoma į tris dalis pagal jau aptartus manipuliacijų sporto rezultatais sąvokos tris aspektus: 1) atvejus, kai manipuliacijose sporto varžybų rezultatais dalyvauja tik sportininkai ir(ar) kiti asmenys, tačiau neįtraukiami teisėjai ir lažybų bendrovės; 2) atvejus, kai manipuliacijose dėl sporto varžybų rezultatų dalyvauja sportininkai ir teisėjai ir(ar) kiti asmenys; 3) atvejus, kai manipuliacijose dėl sporto varžybų rezultatų dalyvauja lažybų bendrovės kartu su sportininkais ir(ar) teisėjais ir(ar) kitais asmenimis

3.3.2.1 Sportininkų manipuliacijos

Šis atvejis, kai manipuliacijose sporto varžybų rezultatais dalyvauja tik sportininkai ir(ar) kiti asmenys, tačiau neįtraukiami teisėjai ir lažybų bendrovės, baudžiamojo teisinio kvalifikavimo prasme yra pats kebliausias. Analizuojant, kokią veiką atitiktų šie pavojingi sportininkų veiksmai, reikia

⁵⁶³ Bieliūnas E. *Nusikalstamų veikų kvalifikavimo studijų orientyrai*. Teisė, 2008, 66 (1), p. 22.

išsiaiškinti, ar: 1.1 sportininkai galėtų būti korupcinių nusikalstamų veikų subjektai; 1.2 sportininkų susitarimai galėtų būti prilyginti sukčiavimui.

1.1 Atsakant į klausimą, ar sportininkai galėtų būti korupcinių nusikalstamų veikų subjektai, pažymėtina, jog BK XXXIII skyriuje (nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams) įtvirtintoms nusikalstamų veikų sudėtims inkriminuoti, pagal BK 230 str. 3 d., reikia nustatyti *specialų subjektą*, kuris turėtų: 1) administracinius įgaliojimus, ar 2) turėtų teisę veikti įmonės, įstaigos, organizacijos, kurioje dirba, vardu; ar 3) teiktų viešąsias paslaugas. Sportininkų atveju aktualiausi pirmas ir trečias kriterijai, nes sportininkai neturi teisės veikti sporto klubo ar sporto mokyklos vardu. Baudžiamojo kodekso komentaro autorių nuomone, administraciniai įgaliojimai apima viešojo administravimo įgaliojimus ir kitus įgaliojimus, pavyzdžiui veiklą, kuria užtikrinamas juridinio asmens savarankiškas funkcionavimas.⁵⁶⁴ Atkreiptinas dėmesys, kad viešojo administravimo būtinas požymis nėra turėjimas įgaliojimų duoti privalomus nurodymus pagal tarnybą pavaldiems ar nepavaldiems asmenims, užtenka, pavyzdžiui, ir pavaldžių subjektų kontrolės ar nepavaldžių subjektų priežiūros.⁵⁶⁵ Taigi siekiant atsakyti į klausimą, ar sportininkas gali būti *inter alia* kyšininkavimo subjektu, reikia nustatyti, ar sportininkai turi teisę duoti administracinius nurodymus, ar jie prižiūri sau pavaldžius, ar kontroliuoja nepavaldžius subjektus. Manytina, jog „paprasti“ sportininkai tarpusavyje susitardami dėl varžybų baigties administracinių funkcijų nevykdo (jie neturi pavaldinių, neskirsto finansinių išteklių ir nekontroliuoja jų panaudojimo, nevaldo personalo), todėl jie kyšininkavimo subjektu negali būti. Rimtas klausimas kyla dėl „pagrindinių“ sportininkų – pavyzdžiui, komandos kapitonų, elgesio. Sutartinių mačų futbole tyrinėtojas D. Hillas teigia, jog bukmekeriai ar kiti asmenys dėl mačo rezultato tariasi būtent su „viršūnės žaidėjais“ (angl. „*top players*“), kurie turi tam tikrą (netiesioginę) įtaką kitiems

⁵⁶⁴ Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies komentaras. III d. (213-330 straipsniai). Vilnius, 2010, p. 136.

⁵⁶⁵ Ten pat, p. 127.

komandos žaidėjams (taigi *de facto* juos kontroliuoja) ir pastarieji sunkiai atsisako paklusti „viršūnės žaidėjų“ schemai.⁵⁶⁶ Vis dėlto teigtina, jog, pagal Lietuvos Respublikos teisę, administracinių įgaliojimų rėmai yra pernelyg siauri siekiant komandos lyderio veiksmus kvalifikuoti kaip kyšininkavimą, nes netgi „viršūnės žaidėjai“ neduoda *teisiškai* privalomų nurodymų kitiems žaidėjams, *teisine prasme* jų nekontroliuoja ir nevaldo.

Kitas sportininkams aktualus specialaus subjekto kriterijus yra viešųjų paslaugų teikimas. Detaliau šis klausimas analizuotas A. Čaikovskio. Mokslininko teigimu, kiekviena viešoji paslauga turi atitikti šiuos būtinus požymius: a) tai tik įstatyme numatyta paslauga; b) paslaugos teikėjai – valstybės ar savivaldybių kontroliuojami juridiniai asmenys, taip pat kiti asmenys, tačiau tik įstatymų numatytais atvejais; c) paslaugos gavėjai – gyventojai (paprastai tiesioginiai gavėjai, rečiau netiesioginiai), o kai kuriais atvejais, atsižvelgiant į paslaugos pobūdį ir reikšmę – visuomenė kaip tokia; d) paslaugos teikimą turi prižiūrėti, kontroliuoti ir kitaip administruoti viešojo administravimo subjektai, kurie, be kita ko, išduoda leidimus privatiems asmenims teikti viešąsias paslaugas. Rinkliavas ar kitokį atlyginimą už viešųjų paslaugų teikimo administravimą gali nustatyti tik įstatymai. Baigtinio viešųjų paslaugų sąrašo nėra. Viešosiomis paslaugomis *inter alia* pripažintinos socialinės, švietimo, mokslo, kultūros, sporto (...) ir kitos įstatymų numatytos paslaugos.⁵⁶⁷ E. Gruodytė, teigia, jog aiškinant „viešųjų paslaugų“ sąvoką galima laikyti teikiančiais viešąsias paslaugas (netgi) kirpėjus, pardavėjus, prekybininkus ar statybininkus.⁵⁶⁸ Anot A. Čaikovskio, nepaisant to, kad sporto paslaugos priskirtinos prie viešųjų paslaugų, sportininkai kaip tokie, viešųjų paslaugų neteikia, jie negali būti kyšininkavimo subjektai. Kas kita būtų, jei dėl varžybų baigties susitartų visas sporto klubas ar sporto mokykla – tuomet atitinkamą veiką būtų įmanoma kvalifikuoti kaip kyšininkavimą. Tokia

⁵⁶⁶ Hill D. *The Fix: Soccer and organized Crime*, Kanada, 2008, p. 22-23.

⁵⁶⁷ Čaikovskis A. *Nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams subjektas*. Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas, 2007, p. 157. Taip pat: Gavelytė I. *Kyšininkavimas kaip korupcinė nusikalstama veika*. Teisė, 2004, 53, p. 97.

⁵⁶⁸ Gruodytė E. *Valstybės tarnautojo samprata nusikaltimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams skyriuje*. Jurisprudencija. 2006, Nr 7 (85), p. 91-92.

pozicija kvestionuotina remiantis tuo, kad sporto paslaugos gali būti suvokiamos ir kaip darbinė veikla. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad profesionaliajam sportininkui sportas yra atitinkamos specifinės rūšies darbinė veikla, už kurią sportininkas gauna darbo užmokestį, šią veiklą reglamentuoja specialus Kūno kultūros ir sporto įstatymas.⁵⁶⁹ Kaip **darbinę veiklą sportininkų santykius su klubais** traktuoja ir Europos Teisingumo Teismas.⁵⁷⁰

Apibendrinant galima išvelgti tam tikras prieštaras, susijusias su viešųjų paslaugų samprata. Šio neaiškumo neliktų, jei atsirastų papildomas BK 225 ir 230 straipsnių komentavimas (išaiškinimas), ar, pavyzdžiui, sportininkai, atlikėjai ar menininkai gali būti prilyginami subjektams, teikiantiems viešąsias paslaugas. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, pagal BK 230 str. sprendžiant, ar asmens teikiama paslauga pripažintina viešąja paslauga, atsižvelgiama į šios paslaugos pobūdį, į tai, ar jos teikimas reglamentuojamas specialiu įstatymu. Pavyzdžiui, viešosiomis paslaugomis pripažintos turto sauga; draudimo išmokų mokėjimo rengimas; savivaldybei nuosavybės teise priklausančių patalpų administravimas ir priežiūra.⁵⁷¹ Autorės nuomone, darbo santykiai automatiškai neimplikuoja viešųjų paslaugų teikimo, tačiau **sportininkų teikiamos paslaugos gali būti pripažintos viešosiomis paslaugomis pagal savo pobūdį**. Tokia išvada darytina suvokus sporto funkcijas ir sporto visuomeninę reikšmę. Panašių išvalgų jau pateikiama užsienio teismų praktikoje. Kaip jau minėta, Čekijos Respublikos Aukščiausiasis Teismas paskelbė, jog *„futbolas daro įtaką viešajai nuomonei ir moralinių vertybių formavimui, ypač kalbant apie jaunąją kartą. Taigi yra*

⁵⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. gegužės 24 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-602.

⁵⁷⁰ Pavyzdžiui, Teisingumo Teismas taip pat nustatė, kad 1995 m. gruodžio 15 d. sprendime Bosman (C-415/93, Rink. p. I-4921) pateiktas EB sutarties 48 straipsnio 2 dalies (po pakeitimo – EB sutarties 39 straipsnio 2 dalis) išaiškinimas, pagal kurį diskriminacijos dėl pilietybės draudimas taikomas sporto federacijų nustatytoms taisyklėms, apibrėžiančioms profesionalių sportininkų veiklą pagal darbo sutartį, ir neleidžia taikyti pilietybe pagrįstų žaidėjų, galinčių vienu metu dalyvauti varžybose, skaičiaus apribojimų, gali būti taikomas Bendrijų ir Slovakijos asociacijos sutarties 38 straipsnio 1 dalies pirmajam įtraukai (minėto sprendimo Deutscher Handballbund 31–37 ir 48–51 punktai). Europos Teisingumo Teismo 2005 m. balandžio mėn. 12 d. sprendimas Nr. C-265/03, 33 punktas.

⁵⁷¹ Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies komentaras. III d. (213-330 straipsniai). Vilnius, 2010, p. 137.

visos visuomenės rūpestis, kad asmenys, kurių pareiga prižiūrėti teisingą, tikslią ir korektišką futbolo varžybų eigą, būtų aukštų moralinių standartų ir taip užtikrintų sklandų mačo vyksmą.⁵⁷² Autorės požiūriu, sportininkų-profesionalų teikiamų paslaugų viešumą sąlygoja paslaugų reikšmė, **aukštas sportinis meistriškumas** kaip visuomeninė vertybė, kuri galėtų būti „mainoma“ į piniginį ar nepiniginį atlygį tik tuo atveju, kai ji yra demonstruojama. Tačiau aukštas sportinis meistriškumas nėra ta vertybė, kurios atsisakymas demonstruoti (kitai tariant, atsisakymas sąžiningai rungtyniauti) galėtų būti mainomas į materialų ar nematerialų atlygį. Sportininkų-mėgėjų teikiamų paslaugų viešumą implikuoja Lietuvos kūno kultūros ir sporto įstatymo 14 str. 2 d., kuriame numatyta, kad sporto mėgėjų klubai yra Lietuvos Respublikos **viešieji juridiniai asmenys** ir Lietuvos Respublikoje įsteigti Europos Sąjungos valstybėje narėje ir kitoje Europos ekonominės erdvės valstybėje įsisteigusios įmonės filialai, kurių tikslas – tenkinti viešuosius interesus kūno kultūros ir sporto srityje (...).⁵⁷³ Įdomu pastebėti, jog iš civilinės teisės perspektyvos, sportininkai yra prilygintini viešiesiems asmenims teisės (ne)būti fotografuojamiems be jų sutikimo kontekste. J. Gumbio ir J. Zaleskio nuomone, sportininkai, kaip ir politikai, dainininkai ar aktoriai, yra laikomi viešaisiais asmenimis, jei jie yra plačiai žinomi visuomenei, taigi galima juos fotografuoti ir publikuoti jų nuotraukas be jų sutikimo.⁵⁷⁴ Suprantama, „žinomumo visuomenei“ kriterijus baudžiamojoje teisėje nėra toks svarbus, tačiau vis dėlto turėtinas omenyje: konceptualia prasme sportininkai gali būti prilyginti viešiesiems asmenims.

Siekiant praktiškai patikrinti mokslines išvalgas, buvo atliktas empirinis tyrimas – teisėsaugos institucijų pareigūnų rašytinė apklausa. Autorės atlikto tyrimo metu teisėsaugos institucijų pareigūnai buvo paprašyti atsakyti į

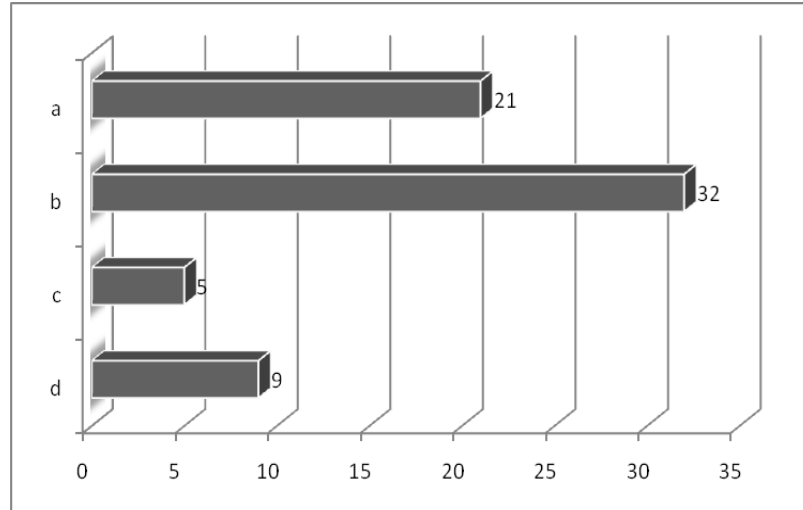
⁵⁷² Čekijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. balandžio 11 d. sprendimas, cituotas EPAS studijoje „*Why corruption is not immune to sport?*“ Prieiga per internetą: http://www.coe.int/t/dg4/epas/Source/Ressources/EPAS_INFO_Bures_en.pdf [Žiūrėta 2011 11 28].

⁵⁷³ Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymas. Valstybės žinios, 2008, Nr. 47-1752.

⁵⁷⁴ Gumbis J. Zaleskis J. *Sports Image Rights in Lithuania*. The International Sports Law Journal, 2010 1-2; p. 50-53.

klausimą, ar susitarimams dėl varžybų baigties galėtų būti inkriminuojama kyšininkavimo nusikalstamos veikos sudėtis – LR BK 225 str.

4 grafikas. Teisėsaugos institucijų pareigūnų nuomonė apie tai, ar susitarimams dėl varžybų baigties galėtų būti inkriminuota kyšininkavimo nusikalstamos veikos sudėtis – LR BK 225 str.⁵⁷⁵

- Kyšininkavimo sudėtis negali būti inkriminuojama, nes sportininkai negali būti viešojo administravimo subjektai ir jie neteikia viešųjų paslaugų LR BK 230 str. kontekste.
- Galėtų, bet tik tuo atveju, jei į nelegalius susitarimus įsitrauktų ne tik sportininkai, bet ir teisėjai, sporto federacijų atstovai – asmenys turintys viešojo administravimo įgaliojimus
- Priklauso, kaip suprasime apgaulę sporte – ar tik kaip tyčinį sporto taisyklių pažeidimą, ar ir kaip piktnaudžiavimą sportininko statusu.
- Kita.

Absoliuti dauguma pareigūnų (79 % arba 53 respondentai), teigė, jog sportininkai negali būti prilyginti subjektams, atliekantiems valdžios atstovo funkcijas, turintiems viešojo administravimo įgaliojimus ar teikiantiems viešąsias paslaugas (a ir b atsakymai, atsakymuose pažymėti absoliutūs skaičiai). Taigi galima daryti prielaidą, jog netgi ir „viršūnės žaidėjai“, kurie konceptualia prasme „administruoja“ likusią komandą, formaliai, dalies Lietuvos teisėsaugos institucijų pareigūnų nuomone, nelaikytini kyšininkavimo subjektu. Autorė, kaip minėta, nesutinka su tokia pozicija, nes sportininkai 230 str. kontekste teikia viešąsias paslaugas: sportininkų veikla varžybų metu pagal savo pobūdį ir visuomeninę reikšmę prilygintina viešosioms paslaugoms.

⁵⁷⁵ Lietuvos Respublikos teisėsaugos institucijų pareigūnų rašytinė apklausa apie apgaulės sporte santykį su nusikalstamomis veikomis. Iš viso anketą užpildė 66 pareigūnai.

1.2 Atsakant į klausimą, **ar manipuliacijoms sporto rezultatais galėtų būti inkriminuota sukčiavimo sudėtis**, reikėtų iširti apgaulės bei žalos sampratas sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtyje ir manipuliacijų sporto varžybų rezultatais atveju. Pasak V. Piesliako, vien tik sportininkų susitarimai negali būti sukčiavimas, nes atliekant tokias manipuliacijas, nėra akivaizdžių nuostolių ir akivaizdžios apgaulės. Anot V. Piesliako, sukčiavimo sudėtis nelabai tinka, nes mūsų teisėje, kitaip nei anglosaksų teisėje, kur sukčiavimas suvokiamas plačiai (angl. *Fraud*),⁵⁷⁶ sukčiavimas suvokiamas siaurai – kaip nusikaltimas nuosavybei, svetimo turto *grobimas* apgaulės būdu. Manipuliacijų sporto varžybų rezultatais atveju nebūtinai grobiama.⁵⁷⁷ Todėl, V. Piesliako nuomone, susitarimus dėl varžybų baigties tinkamiausia būtų kriminalizuoti atskira nusikalstama veika prie nusikalstamų veikų ekonomikai.⁵⁷⁸ Iš esmės šiuo keliu nuėjo Rusija. Vis dėlto, autorės nuomone, sukčiavimas turėtų ir galėtų būti taikomas nagrinėjamu atveju, nes sukčiavimas kaip intelektualiai nusikalstama veika savaime suponuoja sudėtingumą ir būtinybę šią veiką suvokti pakankamai plačiai. „Plačiai“ reikštų kelis dalykus: 1) sukčiavimo dalyko (turto, turtinės teisės, turtinės prievolės) ekonominė vertė nebūtinai turėtų būti įvertinta pinigais jau manipuliacijų sporto rezultatais darymo metu, bet gali išaiškėti ir vėliau; 2) apgaulės esmė reiškia ne tik tai, kad dėl kaltininko objektyviosios tiesos iškraipymo nukentėjusiojo sąmonėje susiformavęs klaidingas įsivaizdavimas objektyviai egzistuojančių arba egzistavusių faktų, kurie suklydusį nukentėjusįjį paskatina nenaudingai disponuoti turtu, bet ir tai kad dėl kaltininko objektyviosios tiesos iškraipymo ne vien tiesioginis nukentėjusysis patiria nuostolių nenaudingai disponuodamas turtu, bet ir kiti asmenys (pavyzdžiui, sąžiningi manipuliatorių konkurentai),

⁵⁷⁶ Minėta, jog, pavyzdžiui, Didžiosios Britanijos Lošimų įstatyme, apgaule laikomi ir tokie veiksmai, kuriais nebūtinai laimima konkreti pinigų suma ir nebūtinai padidinami asmens laimėjimo šansai. Didžiosios Britanijos lošimų įstatymo 42 (2) str. Gambling Act, 2005, c. 19. Išleistas 7, 2005. Taip pat. Ramos Miguel A. *Game, set, match-fixing: will international anti-doping initiatives pave the way for similar reform for corrupt betting in tennis?* 32 House. J. int'L. 201, 2009-2010, p. 201-244.

⁵⁷⁷ Nors egzistuoja įvairių nuomonių ir teorijų, kas laikoma pagrobimo baigtumu, iš esmės dažnai sutinkama su tuo, kad pagrobimas susideda iš dviejų elementų: turto paėmimo ir pasisavinimo. A. Drakšienė. E. Stauskienė. *Nusikaltimai nuosavybei Lietuvos ir kitų šalių baudžiamuosiuose įstatymuose*. Vilnius, 1998, p. 39.

⁵⁷⁸ Autorės interviu su V. Piesliaku. Interviu data: 2010 m. gegužės 14 d.

kurie apie nuostolius gali sužinoti vėliau arba visai nesužinoti. Todėl manytina, kad sukčiavimo sudėtis tinka susitarimų dėl varžybų baigties atveju ir šių pavojingų veiksmų kriminalizuoti atskira nusikalstama veika iš esmės nėra būtina, nors, be abejonės, svarstyti, turint omenyje ir Lietuvos akademinės bendruomenės, ir teisėsaugos institucijų pareigūnų požiūrį, ir faktą, jog esant atskirai sudėčiai, manipuliacijų sporto varžybų rezultatais įrodinėjimo procesas taptų paprastesnis.⁵⁷⁹

3.3.2.2 Varžybų teisėjų manipuliacijos

Šis atvejis, kai manipuliacijose dėl sporto varžybų rezultatų dalyvauja sportininkai ir varžybų teisėjai ir (ar) kiti asmenys, baudžiamojo teisinio kvalifikavimo prasme sąlyginai nėra sudėtingas, nes varžybų teisėjas nagrinėjamame kontekste yra tinkamas nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams subjektas. Sporto varžybų teisėjas turi viešojo administravimo įgaliojimus, jis gali daryti tiesioginę įtaką varžybų rezultatams ir eigai; teisėjo funkcijos tiesiogiai susijusios su varžybų vykdymu, teisėjas atsako už sporto varžybų funkcionavimą. Taigi teisėjams galėtų būti taikomas LR BK 230 str., atitinkamai, inkriminuojama nusikalstamos veikos valstybės tarnybai ar viešiesiems interesams – kyšininkavimo, prekybos poveikiu, papirkimo ar piktnaudžiavimo sudėtis. Šiuo atveju nesvarbu, jog sporto teisėjas dirba ne viešame, o privačiame sektoriuje. Akcentuotina, jog baudžiamosios teisės Konvencijos dėl korupcijos 7-ame straipsnyje šalims buvo įtvirtintas bendro pobūdžio reikalavimas „priimti reikiamus teisės aktus ir imtis kitų būtinų priemonių, kad pagal nacionalinę teisę baudžiamuoju nusikaltimu būtų laikomi tyčiniai veiksmai komercinės veiklos eigoje, kai asmenims, kurie vadovauja privataus sektoriaus subjektams arba eina bet kokias pareigas, tiesiogiai ar netiesiogiai yra žadamas, siūlomas ar duodamas bet koks nepagrįstas atlygis“.⁵⁸⁰ Lietuvos Respublikos teismai taip pat jau pripažįsta, jog privačiame sektoriuje dirbantys asmenys gali turėti administracinius

⁵⁷⁹ Šios išvalgos, susijusios su atskiros nusikalstamos veikos sudėties įvedimu, detaliau nagrinėjamos pačioje disertacinio tyrimo pabaigoje.

⁵⁸⁰ Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos. Valstybės žinios, 2002. Nr. 23-853.

įgaliojimus. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis teismas pripažino, kad uždarnosios akcinės bendrovės direktorius, kaip valstybės tarnautojui prilygintas asmuo, teisėtai nuteistas pagal BK 228 str. 1 d.⁵⁸¹

3.3.2.3 Manipuliacijos, kuriose žalą patiria lažybų bendrovės

Šis atvejis, kai manipuliacijose dėl sporto varžybų rezultatų dalyvauja lažybų bendrovės kartu su sportininkais ir (ar) teisėjais ir (ar) kitais asmenimis, baudžiamojo teisinio kvalifikavimo prasme taip pat yra santykinai nesudėtingas tuo aspektu, jog lažybų bendrovės gali būti pripažįstamos nukentėjusiais. Tai atitinka sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtį, kuri analizuota tiriant Vokietijos jurisprudenciją. Esminiai dalykai yra šie: 1) materialiniai nuostoliai, dėl kurių lažybų bendrovės (nukentėjusieji) patiria žalos, neretai negali būti tiksliai apskaičiuoti, tačiau tam, kad veiksmai būtų kvalifikuojami kaip sukčiavimas, Vokietijos teismams užteko nustatyti sąmoningą apgaulę, kuri padidina tikimybę praturtėti lažybų bendrovių sąskaita; 2) apgaulė gali būti tiek aktyvi, tiek pasyvi, sudėtinga ir neakivaizdi, pasireiškianti konkludentiniais veiksmais, suprastiniais atsižvelgiant tiek į lažybose dalyvaujančiųjų lūkesčius, tiek į normines bei faktines bylos aplinkybes. Vokietijoje tai vadinta „sutartiniu sukčiavimu“, konceptualia prasme tai tinka ir Lietuvai, nes bilietas, čekis ar kitas dokumentas, nurodytas lažybų taisyklėse, pagal Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą, yra laikomas sutartimi tarp lažybų organizatoriaus ir lošėjo.⁵⁸²

Kita vertus, lažybų bendrovės (kaip juridiniai asmenys) ar lažybų bendrovių darbuotojai (kaip fiziniai asmenys) vienokias ar kitokias pavojingas manipuliacijas taip pat gali vykdyti. Šiuo atveju gali būti inkriminuojama ir sukčiavimo, ir turto pasisavinimo sudėtis. Atitinkamos teismų praktikos jau būta ir Lietuvoje. Pavyzdžiui, Šiaulių miesto apylinkės teismo 2009 m. rugsėjo 9 d. nuosprendžiu L. K. nuteista pagal BK 183 str. 1 d. (be kita ko) už tai, kad

⁵⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-244/2006. Taip pat: Čaikovski A. *Valstybės tarnautojui prilygintas asmuo: funkcijos ir įgaliojimai*. Jurisprudencija. Mokslo darbai 2007 6(96), p. 90-96.

⁵⁸² Gumbis J., Karnickas L. *Sports Betting in Lithuania*. International Sports Law Journal. 2009 3|4, p. 122-123.

dirbdama lažybų tarpininke-kasininke ir būdama materialiai atsakinga už bendrovės jai patikėtų vertybių saugumą, pažeisdama lažybų reglamentą, draudžiantį bendrovės darbuotojams dalyvauti lažybose, 2004 rugpjūčio 22 d. 11.18.37 val. lažybų punkte į lažybų programą įvedė žinomai neteisingus duomenis apie tai, kad ji pastatė 50 Lt už futbolo varžybų tarp komandų „Petrzalka“ – „B. B.“ baigtį komandos „Petrzalka“ pergalę ir taip sukūrė lažybų kortelę Nr.(duomenys neskelbtini), bei pažeisdama lažybų tarpininkų-kasininkų vidaus darbo tvarkos taisyklių 4.3.19 punktą, draudžiantį lažybų tarpininkams-kasininkams spausdinti lažybų korteles, į kurias įtraukti prasidėję įvykiai, 13.20.15 val., t. y. **po varžybų baigties, žinodama jų rezultata, atspausdino minėtą lažybų kortelę** ir 2004 m. rugpjūčio 23 d. 10.08.16 val. iš lažybų punkto kasos **pasiėmė laimėjimą – 120 Lt.**⁵⁸³ Suprantama, atitinkamus lažybų tarpininkų-kasininkų veiksmus netikslu būtų vadinti „manipuliacijomis sporto varžybų rezultatais ar eiga“, nes tarpininkai-kasininkai tik pasinaudoja jau žinomais sporto varžybų rezultatais, tačiau jų tiesiogiai neveikia. Taigi minėtas Šiaulių apylinkės teismo nuosprendis yra tik iliustracija, parodanti, jog nesąžiningi veiksmai lažybų sektoriuje (netiesiogiai susiję su sporto varžybų rezultatais) neabejotinai egzistuoja ir yra daromi, o kaltininkai patraukiami baudžiamojon atsakomybėn ir nuteisiami. Tokie nuosprendžiai yra gera pradžia atsirasti nuosprendžiams, kuriais būtų nuteisiama būtent už manipuliacijas sporto varžybų rezultatais.

Didesni keblumai inkriminuojant sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtis gali kilti elektroninių lažybų atveju, – šiuo metu Lietuvoje teismų praktikos atitinkamam atvejui nėra.⁵⁸⁴ Kita vertus, elektroninių lažybų atveju problemų gali ir apskritai nebūti, jeigu, pavyzdžiui, būtų apgaulingai

⁵⁸³ Baudžiamoji byla Nr. 1A-373-300/2009. Šiaulių apygardos teismas. 2009 m. lapkričio 19 d.

⁵⁸⁴ Be atitinkamos teismų praktikos nebuvimo, yra ir teorinių, ir praktinių aktualių jurisdikcijos nustatymo klausimų kaip antai, kuri valstybė turėtų tirti padarytą nusikaltimą: valstybė, kurioje asmuo veikdamas inicijavo nusikalstamus veiksmus? Valstybė, kurioje esantis asmuo ar institucija patyrė nusikalstamos veikos padarinius? Valstybė, kurios pilietis yra nusikaltėlis, ar nukentėjęsysis? Ar valstybė, kurios elektroninių ryšių tinklais buvo pasinaudota darant veiką? D. Valatkevičiaus manymu, kompiuterinio nusikaltimo padarymo vieta turėtų būti siejama ir su kaltininko veikimo vieta, ir su kompiuterinės įrangos ar elektroninių ryšių buvimo vieta, ir su nusikalstamų padarinių atsiradimo vieta. Plačiau: Valatkevičius D. *Jurisdikcijos problematika tiriant kompiuterinius nusikaltimus*. Teisė, 2007, 62, p. 127-139.

lažinamasi vienos iš didžiausių elektroninių sporto lažybų korporacijų – Betfair interneto svetainėje, kur taikomos pakankamai aiškios Didžiosios Britanijos (be kita ko) baudžiamosios teisės normos.⁵⁸⁵ Didžiojoje Britanijoje elektroninis sukčiavimas laikomas nusikaltimu, už kurį nustatyta didžiausia bausmė esant apkaltinamajam nuosprendžiui – iki dvejų metų laisvės atėmimo arba (ir) bauda.⁵⁸⁶

Apibendrinant baudžiamąjį reglamentavimą manipuliacijų sporto rezultatais kontekste, pažymėtina, kad sukčiavimo ar kyšininkavimo kvalifikavimas yra itin subtilus – jis priklauso ir nuo to, kaip susitariama ir kas tariasi. Kai dėl varžybų baigties tariasi ne (tik) sportininkai, bet ir varžybų teisėjai, iš esmės galėtų būti inkriminuojama kyšininkavimo nusikalstamos veikos sudėtis. Kai dėl manipuliacijų sporto varžybų rezultatais nukenčia lažybų bendrovės, iš esmės galėtų būti inkriminuojama sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtis.

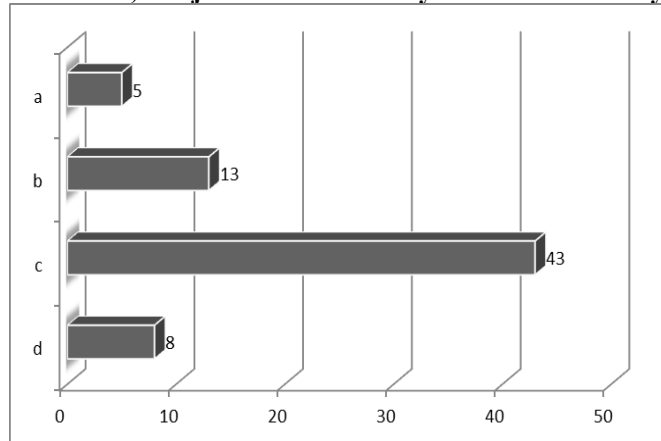
Matyti, jog kvalifikavimas gali priklausyti netgi nuo sporto šakos – pavyzdžiui šachmatuose, kur paprastai tariasi tik žaidėjai, labiau tiktų sukčiavimo sudėtis, o futbole, kur kaip minėta, fiksuotas mačas apima platų tinklą asmenų, neretai įskaitant ir teisėjus, ir lažybų bendroves, tinka ir sukčiavimo, ir kyšininkavimo sudėtis. Tam, kad būtų išvengta šių dviprasmybių, verta pamąstyti apie atskiros sudėties įvedimą į Baudžiamąjį kodeksą. Atskiros sudėties sukūrimas turi tam tikrą privalumą, kaip antai aiškumą, paprastumą, lengvesnį įrodinėjimo procesą. Be to, tikėtina, jog būtų teikiamas didesnis dėmesys sukčiavimui sporte, jei būtų sukuriama atskira sudėtis. Turint omenyje, be kita ko, tai, kad manipuliacijos sporto varžybų rezultatais nebūtinai visuomet sukelia konkrečią materialinę žalą ir Lietuvos teisėsaugos institucijoms gali būti sudėtinga modifikuoti sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtį, atskiros sudėties sukūrimas būtų gana racionali

⁵⁸⁵ Didžiosios Britanijos lošimų įstatymo 36 (1) (b) str. nustatyta, jog įstatymas taikomas nepriklausomai nuo to, ar lošimų paslaugos teikiamos Didžiojoje Britanijoje, ar už jos ribų, ar iš dalies Didžiojoje Britanijoje ar už jos ribų. Gambling Act, 2005, c. 19. Prieiga per internetą: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2005/19/section/36> [Žiūrėta 2011 11 23].

⁵⁸⁶ Didžiosios Britanijos lošimų įstatymo 42 (4) (a) str.. Gambling Act, 2005, c. 19. Prieiga per internetą: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2005/19/section/42> [Žiūrėta 2011 03 23].

išeitis. Teisėsaugos institucijų pareigūnai gana pozityviai vertino naujos sudėties, nebūtinai susijusios su nusikaltimais nuosavybei (sukčiavimu), įvedimą LR BK.

5 grafikas. Teisėsaugos institucijų pareigūnų nuomonė apie tai, ar nematerialaus pobūdžio prizai iš principo nepaneigtų veiksmų, susijusių su apgaulė sporte, priskyrimo nusikalstamoms veikoms, susijusioms su nuosavybės teisiniais santykiais.⁵⁸⁷

- a) Sporte prizai beveik visada materialūs, todėl šis klausimas neaktualus.
- b) Nepaneigtų – įmanoma apytiksliai įvertinti pinigais nematerialius prizus (kelialapius į Olimpines žaidynes, kvalifikacines normas ir pan.).
- c) Apgaulės sporto srityje visai nebūtina sieti su nusikalstamomis veikomis nuosavybei, galima kriminalizuoti kaip atskirą veiką.
- d) Kita.

Iš pateikto grafiko matyti, jog teisėsaugos institucijų pareigūnai teigiamai vertino naujos sudėties sukūrimą. Į klausimą „ar nematerialaus pobūdžio prizai iš principo nepaneigtų veiksmų, susijusių su apgaulė sporte, priskyrimą nusikalstamoms veikoms, susijusioms su nuosavybės teisiniais santykiais“, dauguma respondentų pasisakė, jog apgaulės sporte visai nebūtina sieti su nusikalstamomis veikomis nuosavybei, o galima būtų kriminalizuoti kaip atskirą veiką.⁵⁸⁸

⁵⁸⁷ Lietuvos Respublikos teisėsaugos institucijų pareigūnų rašytinė apklausa apie apgaulės sporte santykių su nusikalstamomis veikomis. Iš viso anketą užpildė 66 pareigūnai.

⁵⁸⁸ Vis dėlto, kaip jau minėta, metodologine prasme būtina pažymėti, jog griežtas (statistines) išvadas daryti iš anketos atsakymų analizės nereikėtų, nes pareigūnai atrinkti netikimybinės atrankos būdu ir anketų grįžtamojo ryšio procentas buvo nedidelis, tikėtina, jog į klausimus atsakė tie respondentai, kuriems apgaulė sporte buvo įdomi ir jie turėjo pakankami laiko į šią temą gilintis, tačiau tokiu atveju tyrimo duomenys iš esmės negali būti generalizuojami – t.y. negalima teigti, jog apklaustieji teisėsaugos institucijų pareigūnai reprezentuoja visus Lietuvos teisėsaugos institucijų pareigūnus. Taigi įmanoma daryti prielaidą, kad tam tikri pareigūnai pasisakytų už atskiros sudėties įvedimą, tačiau kokia tikroji visų pareigūnų nuomonė, vienareikšmiškai pasakyti sudėtinga.

Lietuvos baudžiamojo kodekso kontekste manipuliacijos sporto varžybų rezultatais galėtų būti priskiriamos, pavyzdžiui, prie nusikaltimų ekonomikai ir verslo tvarkai. Iš esmės šis kriminalizavimo būdas kelia tam tikrų keblumų, nes pagrindinis šio skyriaus objektas – sąžiningi ūkininkavimo principai. Manipuliacijų sporto rezultatais atveju labiausiai nukenčia ne sąžiningi ūkininkavimo principai, o sąžiningo sporto principai, kurie yra artimi sąžiningo verslo principams, tačiau ne identiški jiems. Todėl iš esmės atskiros sudėties įvedimas, esant visiškai nuosekliai ir sąžiningai prieigai, reikalautų ir atskiro skyriaus įvedimo – pavyzdžiui, „Nusikaltimai sportui“. Tačiau viena nusikalstama veika negalėtų sudaryti atskiro skyriaus, todėl siūlymas manipuliacijas sporto rezultatais prijungti prie nusikaltimų ekonomikai gali būti vertinamas kaip pragmatiškas ir pakankamai racionalus, tačiau ne visiškai nuoseklus žingsnis. Vis dėlto manytina, kad geriau įvesti atskirą sudėtį ir taikyti baudžiamąją atsakomybę už nusikaltimus ekonomikai nei ignoruoti šią problemą ir netaikyti jokios atsakomybės.

Svarstant apie tinkamos sąvokos išrinkimą nacionalinės teisinės bazės kontekste, pažymėtina, kad galimos įvairios alternatyvos, pavyzdžiui „apgaulė sporte“; „manipuliacijos sporto varžybų rezultatais“; „neteisėtos įtakos sporto varžybų baigčiai ar eigai darymas“; „korupcija sporte“. Autorės nuomone, „manipuliacijos sporto varžybų rezultatais“ yra tinkamiausia alternatyva, nes 1) apgaulė sporte gali reikšti (ir dažnai yra siejama), pirmiausia, su dopingo vartojimu, kas nėra rekomenduojama kriminalizuoti, todėl „apgaulė sporte“ laikytina netikslia sąvoka; 2) neteisėta įtaka sporto varžybų baigčiai ar eigai yra per plati ir per „aptaki“ definicija baudžiamajai teisei; 3) korupcijos sporte definicija sistemiškai nederėtų Lietuvos baudžiamajame įstatyme, nes tokiu atveju reikėtų ir, pavyzdžiui, „korupcijos versle“; „korupcijos medicinoje“ ir pan. Taigi manytina, jog **tikslingas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymas įvedus atskirą manipuliacijų sporto varžybų rezultatais nusikalstamos veikos sudėtį.** Akcentuotina, kad LR baudžiamajame kodekse jau egzistuoja „manipuliavimo vertybinių popierių kaina“ nusikalstamos veikos sudėtis. Objektiviai manipuliavimas vertybinių

popierių kaina pasireiškia tikrovės neatitinkančios ar neišsamios informacijos apie emitentą ar jo vertybinius popierius skleidimu, siekiant dirbtinai padidinti ar sumažinti vertybinių popierių rinkos kainą.⁵⁸⁹ Manytina, kad iš esmės manipuliavimo vertybinių popierių kaina ir manipuliacijų sporto varžybų rezultatais sąvokos neprieštarauja viena kitai, nes manipuliacijos sporto varžybų rezultatais gali pasireikšti, *inter alia*, konfidencialios informacijos (at)skleidimu siekiant dirbtinai padidinti ar sumažinti tam tikro sporto varžybų rezultato „rinkos kainą“ lažybų versle.

Atitinkamos nusikalstamos veikos darymo būdas – manipuliacijos sporto varžybų rezultatais ar eiga, galinti pasireikšti tokiais alternatyviais veiksmais: rezultatų (taškų) pirkimu ar pardavimu už materialų ar nebūtinai materialų atlygį; siūlymu, įkalbinėjimu pirkti ar parduoti taškus už materialų ar nebūtinai materialų atlygį; tarimusi dėl rezultatų pirkimo ar pardavimo; konfidencialios informacijos, turinčios reikšmės varžybų baigčiai ar eigai, atskleidimu; kitokios neteisėtos įtakos varžybų baigčiai ar eigai darymu. Manipuliacijų sporto varžybų rezultatais dalykas – turtas, turtinė teisė ir turtinė prievolė, turinti ekonominę vertę; sportiniai materialūs ar nematerialūs prizai arba materialaus ar nematerialaus pobūdžio paslaugos. Manipuliacijų sporto varžybų rezultatais kaltės forma – tiesioginė tyčia, kuri pasireiškia kaltininko sąmoninga, laisva valia manipuliuojant sporto varžybų rezultatais ar eiga ir norėjimu tai daryti.

Manytina, jog atitinkamos sudėties įvedimas, nepaisant įvairių konceptualių niuansų ir dvejonių, susijusių su tuo, kad nusikaltimas sportui prijungiamas prie nusikaltimų ekonomikai ir verslo tvarkai, padėtų realizuoti baudžiamąją atsakomybę už manipuliacijas sporto rezultatais dėl kelių priežasčių.

Pirma, veikimas (būtų) apibrėžiamas pakankami plačiai – kaip darymas įtakos rezultatams ar eigai, galintis pasireikšti įvairiais būdais. Būdų sąrašas nebaigtinis, vienas iš būdų manipuluoti sporto varžybų rezultatais ar eiga gali

⁵⁸⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies komentaras. III dalis. Vilnius, 2010, p. 54.

būti ir apgaulė. Vienas iš svarbiausių niuansų inkriminuojant siūlomą nusikalstamos veikos sudėtį yra **nustatyti skirtumą tarp manipuliacijų ir varžybų strategijos** (taktikos). Pavyzdžiui, varžybų strategija laikytini jau aptarti atvejai šachmatų sporte, kai esant įtemptam varžybų dizainui, susitariama lygiosiomis iš anksto ypatingai nepakenkiant konkrečių varžybų integralumui. Pažymėtina, kad manipuliacijų ir taktikos (strategijos) sampratos gali priklausyti nuo įvairių veiksnių, ypatingai nuo varžybų rato, nuo manipuliatorių turnyrinės padėties ir nuo varžybų dizaino. Jeigu manipulatoriai užima aukštą turnyrinę padėtį, vyksta paskutinis ratas ir jie susitaria dėl rezultato, manytina, jog atitinkamas susitarimas laikytinas manipuliacijomis. Tačiau jeigu sportininkai siekdami taupyti jėgas dėl varžybų rezultato (lygiųjų) susitaria pirmaisiais varžybų ratais, abiem esant turnyro lentelės viduryje, toks susitarimas vargu ar ypatingai pažeidžia sporto integralumą, todėl tokiu atveju baudžiamasis įstatymas neturėtų būti taikomas.

Antra, svarbu tai, kad nebūtina (būtų) įrodinėti konkrečių materialių nuostolių. Siūlomos kriminalizuoti veikos sudėtis būtų formali. Tai dera su jau aptarta Vokietijos jurisprudencija bei, pavyzdžiui, Didžiosios Britanijos Lošimų įstatymu, remiantis kuriuo tikslūs materialiniai nuostoliai nėra įrodinėjimo dalykas manipuliacijų sporto varžybų rezultatais kontekste.

Trečia, motyvai ir tikslai būtų už šio nusikaltimo sudėties ribų ir manytina, kad juos netikslinga įtraukti, nes galimi įvairūs motyvai, kuriuos visus išvardyti būtų neįmanoma: savanaudiškumas, siekis įrodyti sau ir kitiems, kad gali laimėti; siekis sudaryti palankius kontraktus; noras tvirčiau apsibrėžti savo identitetą; noras sumažinti turnyrinį nuovargį ir kt.

Ketvirta, šio nusikaltimo subjektų ratas būtų platus – fiziniai ir juridiniai asmenys. Svarbu pažymėti, jog fiziniai asmenys nebūtų tik profesionalieji sportininkai (tai yra, nereikalaujama specialaus subjekto), – viena vertus, dėl to, kad Lietuvos Respublikoje profesionaliojo sportininko statusas dar nėra nusistovėjęs ir nėra išgrynintas; antra vertus, „privilegiuoti“ neprofesionaliuosius sportininkus LR BK prasme nėra logiška; trečia vertus, manipuliacijose gali dalyvauti ne tik aktyviai sportuojantys sportininkai, bet ir

karjerą baigę sportininkai, sportininkų šeimos nariai ir draugai, tarpininkai, kiti su sportu susiję asmenys.

Apibendrinant visą trečiąją disertacijos skyrių, pastebėtina, kad sukčiavimo sporto srityje tretinė prevencija yra svarbi visos prevencinės sistemos ašis. Tai yra pati radikaliausia prevencijos rūšis, kaip šiuo metu madinga sakyti „stipriausias vaistas“ arba medicinos operacija su neišvengiamu šalutiniu poveikiu, tačiau tam tikrais atvejais atitinkama radikali intervencija yra būtina ir prasminga siekiant, kad sukčiavimo sporto srityje būtų kiek įmanoma mažiau. Be abejonės, neišvengiamai reikia turėti omenyje atitinkamą „šalutinį poveikį“ – pavyzdžiui, tai, kad kriminalizavus neteisėtą disponavimą dopingu tikrovėje gali nukentėti pavieniai jauni naivūs atletai, kurie laikydami ir kartais vartodami ar retkarčiais prekiaudami dopingu, siekia padaryti įspūdį savo draugams ar draugėms, o išsisukas nusikalstamas tinklas dopingo aprūpintojų, modernių nelegalių laboratorijų savininkų liktų nesusektas. Manipuliacijų sporto rezultatais „šalutinis poveikis“ būtų tokie atvejai, kai nepasiturintys atskiri sportininkai, prekiaujantys taškais, kad galėtų išgyventi, būtų patraukiami baudžiamojon atsakomybėn ir baudžiami, o su organizuotu nusikalstamumu susiję daugybė peržengiančių kelių valstybių sienas tarpininkų „bėgikų“, politikų, verslininkų, nelegalių lošimų bendrovių liktų nepastebėti. Taigi siūlant kriminalizuoti veiksmus, susijusius su sukčiavimu sporto srityje, svarbu suvokti, jog baudžiamasis įstatymas ne tik teorine prasme, bet ir praktikoje turėtų būti taikomas visiems vienodai. Tik tokiu atveju „šalutinis“ tretinės prevencijos poveikis būtų minimalus. Režimuojant visą disertaciją norėtųsi viltinai tikėtis, kad tyrime pasiūlytos prevencinės strategijos bus vykęs, deramas ir naudingas vaistas, kurio padedama sporto ir visos valstybės visuomenė galėtų pamažu sveikti. Nors disertaciniu tyrimu nepretenduojama į išsamų visų su sukčiavimu sporto srityje susijusių teisinių ir kriminologinių problemų sprendimą, tačiau tikimasi, kad tyrimas padės pamatus gilesniam ir fundamentalesniam sporto teisės, baudžiamosios teisės, susijusios su sportu, ir sporto sociologijos-kriminologijos temų gvildenimui Lietuvoje ir kitose šalyse.

IŠVADOS IR SIŪLYMAI

1. Priklausomai nuo teorinės paradigmos, tikslų bei konteksto įvairūs autoriai išskiria skirtingus sukčiavimo sporte požymius. Lyginamoji pateiktų sampratų analizė leido išskirti esmines sukčiavimo sporte savybes ir sukčiavimą sporte apibrėžti kaip apgaulingą sporto taisyklių pažeidimą. Apgaulė suponuoja sąmoningą tyčią. Kartu pažymėtina, jog pateiktos „esminės savybės“ yra santykinės: toks apibrėžimas artimiausias teisinio formalizmo paradigmai; remiantis teisinio realizmo ar kriminologinė paradigma esminėmis sukčiavimo sporte savybėmis galima būtų laikyti ir lygiateisiškumo, pagarbos ir tolerancijos principų pažeidimą.

2. Lyginamoji įvairių kriminologinių paradigimų analizė bei darbo tikslas leido suformuluoti šią sukčiavimo sporto srityje prevencijos sampratą: veiksmų, sąlygojančių sukčiavimą sporto srityje, išaiškinimas ir neutralizavimas pasiūlant moksliskai pagrįstas prevencines strategijas, kurios apima (baudžiamąsias) teises, socialines, etines, edukacines, organizacines, technines ir kitas priemones.

3. Apžvelgus literatūroje naudojamas sąvokas manipuliacijoms sporto varžybų rezultatais apibūdinti ir atskleidus jų privalumus ir ribotumus, darbe pateikta manipuliacijų sporto varžybų rezultatais samprata. Manipuliacijos sporto varžybų rezultatais yra neteisėtos įtakos darymas varžybų baigčiai ar eigai siekiant įgyti nepagrįstos naudos sau ar kitiems asmenims bei **nenuspėjamumo** kaip esminės varžybų savybės tyčinis panaikinimas. Konkrečiai kalbant, tai atvejai, kai:

a) Sportininkai daro neteisėtą įtaką varžybų baigčiai ar eigai kartu (tardamiesi) su kitais sportininkais (ir (ar) kitais asmenimis).

b) Varžybų teisėjai kartu su sportininkais (ir (ar) kitais asmenimis) daro neteisėtą įtaką varžybų baigčiai ar eigai.

c) Lažybų bendrovės kartu su varžybų teisėjais ar sportininkais (ir (ar) kitais asmenimis) daro neteisėtą įtaką varžybų baigčiai ar eigai.

Atitinkama samprata dera su tretinės prevencijos tikslu: siekiant nubrėžti kriminalizavimo gaires, būtina pateikti tokią sampratą, kuri, be kita ko, leistų identifikuoti manipuliacijų sporto varžybų rezultatais darymo subjektą (-us).

4. Pagrindiniai WAD kodekso probleminiai klausimai yra susiję su Draudžiamąjį sąrašą reliatyvumu, vertinamaisiais kriterijais, remiantis kuriais medžiaga ar metodas įtraukiamas į sąrašą; griežtosios atsakomybės doktrina, sudarančia prielaidas bausti neatsargius sportininkus, ir sportininkų buvimo vietos fiksavimo sistema, kuri, kai kurių autorių nuomone, prieštarauja sportininkų teisei į privatumą. Sportininkų buvimo vietos fiksavimo sistemą rekomenduotina taikyti ne visą laiką, o sieti ją su svarbiausių (tarptautinių) varžybų periodu.

5. Sukčiavimas sporto srityje pasižymi tam tikrais ypatumais, todėl išskirtini veiksniai, sąlygojantys apgaulingą elgesį sporto srityje:

a) Įtampa tarp trokštamų sporto rezultatų ir ribotų galimybių atitinkamiems rezultatams pasiekti.

b) Nepakankamas garbingos kovos vertybinis suvokimas.

c) Medalių, kitokio įvertinimo ar pasiekimų sureikšminimas, sportavimas (tik) dėl rezultato, o ne dėl paties sporto.

d) Prizų ir paties sporto savotiškas sakralizavimas aplenkiant sporto taisykles.

e) Sporto subkultūra, kurioje sukčiavimas nors ir nelaikomas norma, tačiau ir ypatingai nesmerkiamas; subkultūrą „puoselėjantys“ mikroveiksniai kaip antai eufemistinė kalba ir įtik(in)ėjimas, kad sukčiauti nėra blogai; įvairios priklausomybės, silpnybės, sportininkų pažeidžiamumas, materialinis ir emocinis nesaugumas;

f) Sportininkų išnaudojimas, menkų atlyginimų jiems mokėjimas arba visiškai nemokėjimas, prie ko prisideda teisinio reglamentavimo ir įstatymų taikymo nenuoseklumai, – iki šiol nėra visiškai aišku, ar profesionalusis sportas laikomas darbine veikla.

g) Sporto redukavimas iki reginio, spektaklio, kuris „suvartojamas“ žiūrovų.

h) Sportininkų materializmas, egocentrizmas, sociopatija, bejausmiškumas, neapykanta oponentui, kito žmogaus traktavimas tik kaip priemonės savo tikslui (sportiniam rezultatui) pasiekti.

6. Lyginamoji įvairių sociologinių-kriminologinių teorijų analizė parodė, jog sukčiavimas individualiame (mikro) lygmenyje yra sąlygojamas struktūrinių veiksnių globaliame (makro) lygmenyje ir atvirkščiai: nesąžiningai besielgiantys sportininkai „bendradarbiauja“ su išnaudotojiška sporto ir visos visuomenės kultūra, kurioje akcentuojami rezultatai, materializmas ir (greitas) pelnas.

7. Manipuliacijų sporto varžybų rezultatais tikslų paplitimą įvertinti sudėtinga, šie veiksmai pasižymi natūraliu, dirbtiniu ir ribiniu latentiškumu: registruotų nusikalstamų veikų Lietuvoje apskritai nėra, nors kai kurių sportininkų teigimu, bent 4 % *visų* (ir mėgėjiško, ir profesionalaus sporto) varžybų yra sutartinės. Natūralų latentiškumą, be kita ko, sąlygoja tolerantiška atitinkamiems susitarimams sporto subkultūra, kuomet apie manipuliacijas nepranešama policijai. Dirbtinį latentiškumą sąlygoja tikėtina politinės valios stoka, nenoras pakenkti Lietuvos sporto prestižui. Susitarimų dėl varžybų baigties ribinį latentiškumą sąlygoja tokių veiksmų baudžiamojo teisinio kvalifikavimo keblumai. Tai, pirmiausia, susiję su neakivaizdžia interakcija tarp nukentėjusiojo ir kaltininko bei neakivaizdžia apgaule, kas apsunkina LR BK 182 str. (sukčiavimo) inkriminavimą. Manipuliacijas sporto rezultatais keblu kvalifikuoti kaip kyšininkavimą, nes, kai kurių mokslininkų manymu, sportininko teikiamos paslaugos nelaikytinos viešosiomis paslaugomis, todėl sportininkas formalia prasme negali būti kyšininkavimo subjektas LR BK 230 str. kontekste.

8. Atlikus sukčiavimo sporto srityje paplitimo tyrimus, galima reziumuoti, kad:

- Dopingas santykinai yra didesnė problema jėgos, greitumo bei ištvėmės sporto šakose nei sportiniuose žaidimuose;

- Susitarimai dėl varžybų baigties aktualūs sportiniuose žaidimuose, ypač tuose, kuriuose yra egzistuoja dideli prizai ir kur įmanoma lažintis.

9. Atsižvelgiant į veiksnius, sąlygojančius sukčiavimą sporto srityje, šio reiškinio paplitimą bei esamus resursus, siūlomas sukčiavimo sporto srityje prevencinių priemonių kompleksas, **kurį sudaro penki tarpusavyje susiję struktūriniai elementai.**

9.1 Visuomenės ir sportininkų švietimas, etinių principų diegimas.

Šiam blokui priskirtinos tokios priemonės, kurios minimizuoja visuomenės toleranciją sukčiavimui sporto srityje; įtikina asmenis, linkusius sukčiauti, kad taip elgtis ne tik neapsimoka, bet ir iš principo negarbinga; įtikina visuomenę, kad sukčiavimui sporto srityje reikalinga skirti (didesnį) dėmesį. Šviečiamosios priemonės taip pat skirtos tobulinti žinias ir įgūdžius, ugdyti atsparumą korupcijai (fiksuotoms rungtynėms) ir dopingui. Rekomenduotina kelti trenerių kvalifikaciją, siekti, kad treneriai rodytų pavyzdį, ugdytų jaunųjų sportininkų bendradarbiavimą ir garbingos kovos suvokimą. Rekomenduotina priimti sportininkų elgesio kodeksus ir juos viešai platinti, be kita ko, ir lažybų punktuose. Rekomenduotina suteikti sportininkams informacijos apie konkrečius legalius maisto papildus, apie saugias jų įsigijimo vietas.

9.2 Sportininkų socialinės apsaugos garantijų tobulinimas.

Šiam blokui priskirtinos priemonės, kurios sudaro prielaidas sportininkams pragyventi iš savo veiklos nesukčiaujant. Rekomenduotina skatinti sportininkus reikalauti sudaryti su jais formalias ir teisėtas sportinės veiklos sutartis, nežaisti už sporto klubą be sutarties. Rekomenduotina parengti pavyzdines sportinės veiklos sutartis, daryti jas viešai prieinamas. Rekomenduotina papildyti Kūno kultūros ir sporto įstatymą nuostata, jog profesionaliajam sportininkui sportas yra darbinė veikla su visomis iš to sekančiomis socialinio draudimo garantijomis.

9.3 Platesnis reikiamų informacinių technologijų naudojimas.

Galima išskirti kelias sritis, susijusias su IT: atsitiktinio, anonimiško teisėjavimo sistemos diegimas; reikiamų kompiuterinių programų, padarančių burtus (t.y. numatančių, kas su kuo žais, kovos, varžysis), diegimas; reikiamų

kompiuterinių programų, skaičiuojančių papildomus rodiklius, esant taškų lygybei, diegimas; vieningos reitingų sistemos bei varžybų registravimo sistemos įvedimas; vaizdo kamerų diegimas rungtynių metu. Kai kurios iš šių priemonių jau egzistuoja Lietuvos ir tarptautinėse sporto federacijose, tačiau ne visose.

9.4 Kūno kultūros ir sporto departamento, sporto federacijų, sporto klubų sporto teisės aktų bei veiklos tobulinimas. Rekomenduotina viso Lietuvos sporto mastu įsteigti karštąją liniją, už kurios veikimą būtų atsakingas Kūno kultūros ir sporto departamentas. Viena iš karštosios linijos funkcijų būtų gaunamų skundų analizė ir atvejų, keliančių įtarimą dėl rungtynių teisėtumo, išskyrimas bei pranešimas apie juos atitinkamoms kompetentingoms (teisėsaugos) institucijoms. Sporto klubai į sportinės veiklos sutartis turėtų įtraukti nuostatą, draudžiančią manipuliuoti sporto varžybų rezultatais, ir nustatyti sankcijas už tokios nuostatos pažeidimą. Taip pat panašus draudimas turėtų būti įtrauktas į varžybų nuostatus.

9.5 Baudžiamųjų įstatymų tobulinimas.

Sėkmingai sukčiavimo sporto srityje tyrimo ir prevencinei veiklai labai svarbi įstatyminė bazė. Šiuo metu baudžiamosios teisės apsauga praktiškai nesiremia. Tai neatitinka aptariamų veikslių pavojingumo, jais padaromos žalos masto. **Todėl siūlytina LR BK kriminalizuoti manipuliacijas sporto varžybų rezultatais** egzistuojančiame XXXI skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai“ arba atskirame BK skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai sportui“. Kita alternatyva: inkriminuoti jau esamas kyšininkavimo, papirkimo ir sukčiavimo nusikalstamų veikų sudėtis apgaulės, žalos bei korupcinių nusikalstamų veikų subjekto sampratas pritaikant sporto kontekstui.

Neteisėto disponavimo sporte draudžiamomis medžiagomis ir metodais kontekste rekomenduotina **kriminalizuoti neteisėtą sporte draudžiamų medžiagų ir metodų gaminimą, įgijimą, laikymą, gabenimą, siuntimą ir realizavimą** LR BK XXXVII skyriuje arba atskirame skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai sportui“.

Už geranoriškumą rengiant disertaciją nuoširdžiai dėkoju visiems (konfidencialiais panorusiems išlikti ar atvirai kalbėjusiems) ekspertams, teisėsaugos institucijų pareigūnams ir universitetų mokslininkams, atradusiems laiko įsigilinti į nagrinėjamą sritį ar padėjusiems rasti (kitus) respondentus, turintiems specialių žinių, ar pasidalijusiems turima vertinga medžiaga, ar tiesiog tikėjusiems šios disertacijos svarba ir aktualumu: A. Storgaard, D. Hill, G. Sakalauskui, A. Dobryninui, S. Bikeliui, A. Čepui, W. Pitsch, S. Schenk, V. Piesliakui, L. Pakštaičiui, A. Schneider, K. Jovaišui, V. Møller, J. Evald, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios justicijos katedrai, jos vedėjui G. Švedui ir disertacijos vadovei A. Drakšienei.

Taip pat esu dėkinga savo kolegoms šachmatininkams žaidėjams ir treneriams už kantrybę, kritiką ir pasitikėjimą atsakant į „nepatogius“ klausimus; savo šeimai už nuolatinį palaikymą ir supratingumą; draugams, praskaidrinusiems įtemptas dienas ir redagavusiems disertacijos tekstą, tačiau suprantama, kad visos likusios klaidos yra mano pačios.

Autorės parengtos publikacijos disertacijos tema

1. Zaksaitė S. Sukčiavimo sporto srityje samprata ir kriminalizavimo ypatybės (Angl. *Concept of cheating in sports and its criminalization peculiarities*). Mokslo darbai. Teisė 79 2011 ISSN 1392-1274, p. 157-171.
2. Zaksaitė S. *Concept of Match-Fixing*. V International scientific-practical conference on sports law, collection of articles. Moscow, 2011, ISBN 978-5-4253-0124-6, p. 13-18.
<http://sportslaw.ru/data/files/sbornik2011.pdf>
3. Zaksaitė S. Lukošiuotė-Stanikūnienė. I. Neteisėto disponavimo sporte draudžiamomis medžiagomis ir metodais kriminalizavimo problemos (Angl. *Illegal disposal of prohibited substances and methods: issues of criminalization*). Teisės problemos 2010/4 (66). ISSN 1392-1592, p. 103-132.
4. Zaksaitė S. *Concept of Sports Crime*. Publication of scientific issues. The IV International scientific and practical conference of students and young scientist „Modern University Sport Science“ ; RSUPES&T. – M., 2009, p. 76-78.
5. Zaksaitė S. Nusikalstamas elgesys sporto srityje (Angl. *Criminal behaviour at sports field*). Mokslo darbai. Teisė 74 2010 ISSN 1392-1274, p. 136-152.
6. Zaksaitė S. *Cheating in sport: Lithuanian case for legal regulation*. US-China Law Review. Volume 7, Number 2, February 2010. ISSN 1548-6605, p. 56-64.
<http://www.britannica.com/bps/browse/magazine/alpha/u/7640/2010>
7. Zaksaitė S. Socialiniai veiksniai, sąlygojantys deviacinį elgesį sporto srityje (Angl. *Social factors that contribute to cheating in sports*). Nacionalinė mokslinė konferencija „Tarpdisciplininis diskursas socialiniuose moksluose – 2“, straipsnių rinkinys. Kauno technologijos universitetas. 2009. ISSN 2029-3224, p. 75-79.

Konferencijose pristatyti pranešimai disertacijos tema

1. Pristatytas pranešimas „*Socialiniai veiksniai, sąlygojantys deviacinį elgesį sporto srityje*“ tęstinėje doktorantų ir jaunųjų mokslininkų konferencijoje *Tarpdisciplininis diskursas socialiniuose moksluose* – 2. Kaunas, 2009 m. spalio 9 d.
2. Pristatytas pranešimas tema: „*Nusikaltimo sporto srityje samprata*“ (angl. *Concept of Sports Crime*). 2009 m. lapkričio 5–6 d. Rusijos valstybinis kūno kultūros, sporto ir turizmo universitetas. Maskva, Tarptautinė mokslinė konferencija *Modernus universitetas ir sporto mokslas*.
3. Pristatytas stendinis pranešimas tema „*Susitarimų dėl varžybų baigties kriminalizavimas*“ (angl. „*Criminalization of Match-Fixing*“). Tarptautinė mokslinė doktorantų konferencija. Kembridžo universiteto Kriminologijos institutas. Didžioji Britanija, Kembridžas, 2010 m. rugsėjo 30–spalio 1 d.
4. Pristatytas pranešimas tema „*Susitarimų dėl varžybų baigties kriminalizavimas Lietuvoje ir kitose šalyse*“. XXIII-ioji metinė Baltijos kriminologų konferencija *Nusikaltimai ir bausmės baltijos regione*. Vilnius, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. 2010 m. spalio 22–23 d.
5. Pristatytas pranešimas tema „*Manipuliacijų sporto varžybų rezultatais samprata*“. Tarptautinė mokslinė-praktinė sporto teisės konferencija. Maskvos valstybinė O. E. Kutafino vardo teisės akademija. 2011 m. gegužės 30 d.
6. Pristatytas pranešimas tema: „*Recent tendencies in Lithuanian antidoping laws*“. Tarptautinė mokslinė-praktinė konferencija *Play the Game 2011*. Vokietijos aukštoji sporto mokykla. Kelnas, spalio 5 d.

LITERATŪRA

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33–1014.
2. Austrijos Federacinės Respublikos kovos prieš dopingą įstatymas (vok. *Bundesgesetz über die Bekämpfung von Doping im Sport*. BGBl. I Nr. 30/2007.
3. Austrijos Federacinės Respublikos baudžiamasis kodeksas (vok. *Strafgesetzbuch (StGB)*). Datum des Gesetzes: 23. Jänner 1974. BGBl. Nr. 60/1974. Inkrafttretensdatum 1 Jänner 1975 Letzte Änderung BGBl. I Nr. 103/2011.
Inkrafttrededatum: 1. Jänner 2012:
4. Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos. Valstybės žinios, 2002. Nr. 23-853.
5. Danijos Karalystės įstatymas dėl tam tikrų dopingo preparatų draudimo (angl. *Act on Prohibition of Certain Doping Substances*). Act no. 232 of 21 April 1999 (In force). http://www.wada-ama.org/Documents/World_Anti-Doping_Program/WADP-Legal_Library/National_Legislation/Act_Prohibition_Certain_Doping_Substances_Denmark.pdf.
6. Europos Komisijos Baltoji knyga dėl sporto. Europos Bendrija, 2007. http://ec.europa.eu/sport/white-paper/doc/wp_on_sport_lt.pdf
7. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija dėl sporto integralumo skatinimo prieš manipuliacijas sporto varžybų rezultatais (angl. *Recommendation CM/Rec(2011)10 of the Committee of Ministers to member states on promotion of the integrity of sport against manipulation of results, notably match-fixing*). CM/ REC (2011)10. [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/cdpc/Bureau%20documents/CM_Rec\(2011\)10.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/cdpc/Bureau%20documents/CM_Rec(2011)10.pdf).
8. Europos sporto saugumo asociacijos, Europos lošimų ir lažybų asociacijos, Sportininkų profesinės sąjungos ir Tonybet parengtas Lažybų elgesio kodeksas sportininkams <http://www.sportsps.com/pradetas-lazybu-elgesio-kodekso-sportininkams-projektas>.

9. FIFA drausmės kodeksas. Šveicarija, 2009.
http://www.fifa.com/mm/document/affederation/administration/50/02/75/disc_co_2009_en.pdf.
10. Iliojaus valstijos baudžiamasis kodeksas. (720 ILCS 5/), 1961.
<http://www.ilga.gov/legislation/ilcs/ilcs4.asp?DocName=072000050HArt%2E+29&ActID=1876&ChapterID=53&SeqStart=58100000&SeqEnd=58500000>.
11. Indijos baudžiamasis kodeksas, 1860. ACT NO. 45 OF 1860 1* (6th October, 1860).
12. Ispanijos Karalystės įstatymas dėl sveikatos apsaugos ir kovos su dopingu. 20263 *Public General Act 7/2006, of 21st November, on the protection of health and the fight against doping in sport.* http://www.wada-ama.org/Documents/World_Anti-Doping_Program/WADP-Legal_Library/National_Legislation/Official_Gazette_Spanish_State.pdf.
13. Ispanijos Karalystės baudžiamasis kodeksas. Ley Orgánica 10/1995 del 23 de Noviembre del 2005, del Código Penal.
14. Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta. Lietuvos Respublikos ratifikuota 1998 m. kovo 12 d. Valstybės žinios, 1998, Nr.38-1004.
15. Kalifornijos valstijos baudžiamasis kodeksas, išleistas 1872 m.
<http://law.justia.com/california/codes/2009/pen/330-337z.html>.
16. Konvencija dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos. Valstybės žinios, 2004, Nr. 112-4178.
17. Kūno kultūros ir sporto departamento direktoriaus įsakymas dėl 2011-2012 m. strateginių sporto šakų sąrašo patvirtinimo. 2011 m. sausio 26 d. Nr. V-15.
18. Kūno kultūros ir sporto departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus įsakymas Dėl tarptautinės konvencijos prieš dopingo vartojimą sporte įgyvendinimo Lietuvoje. 2008 m. sausio 17 d. Nr. V-31.
19. Latvijos sporto įstatymas. 2002 10 24. Likus „Sporta likums“. (LV, 165 (2740), 2002 11 13). Paskutiniai pakeitimai: 2009 05 14, įsigaliojo 2009 06 17. <http://www.likumi.lv/doc.php?id=68294>.

20. Lenkijos baudžiamasis kodeksas. 2009 m. liepos 6 d. redakcija. Dz. U. z dnia 2 sierpnia 1997 r. <http://karne.pl/karny.html> .
21. Lietuvos futbolo federacijos 2011 m. drausmės kodeksas. http://www.lff.lt/lt/Drausminių_organų_dokumentai .
22. Lietuvos krepšinio federacijos etikos ir drausmės kodeksas. Patvirtintas 2011 m. spalio 24 d. 2011 m. LKF Konferencijoje.
23. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. Vyriausybės žinios, 1985, Nr. 1-1.
24. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas. Valstybės žinios, 1995, Nr. 44-1073.
25. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.
26. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse numatytų nusikaltimų, kuriems netaikoma abipusio baudžiamumo taisyklė, rekomendacinė lentelė. www.tm.lt/dok/Europarestorderioforma.DOC .
27. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 73-3085
28. Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymas. Valstybės žinios, 1996, Nr. 9-215.
29. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2011 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas. Valstybės žinios, 2010, Nr. 153-7782.
30. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. gruodžio 3 d. nutarimas Nr. 1302 „Dėl Rentų buvusiems sportininkams mokėjimo sąlygų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“.
31. Niujorko baudžiamasis įstatymas.
<http://wings.buffalo.edu/law/bclc/web/nycriminallaw.htm>
32. Nyderlandų Karalystės baudžiamasis kodeksas, priimtas 1881 m. kovo 3 d., Stb. 35; pakeistas 1995 m. gruodžio 6 d. Stb 592.
33. Nyderlandų Karalystės bioetikos centro ir Utrechto universiteto gairės terapeutams, dirbantiems su sportininkais (oland. *Richtlijen voor artsen omtrent het sportmedisch handelen*):<http://www.sportgeneeskunde.com/uploads/487/424/VSG1471.pdf>
f.

34. Nyderlandų Karalystės opiumo įstatymas, priimtas 1928 m., aktuali redakcija 2002 m. liepos 13 d.
35. Pasaulinės antidopingo agentūros (WADA) kodeksas, 2009 m.
http://www.wada-ama.org/Documents/World_Anti-Doping_Program/WADP-The-Code/WADA_Anti-Doping_CODE_2009_EN.pdf .
36. Rusijos Federacijos baudžiamasis kodeksas. 2003 m. gruodžio 8, N 162-Φ3.
37. Singapūro baudžiamasis kodeksas, 1871 m., pakeitimai, – 2007 m. Amendment Act 2007 (No. 51 of 2007).
38. Švedijos Karalystės įstatymas dėl tam tikrų dopingo preparatų draudimo (angl. *Act Prohibiting Certain Doping Substances*) (1991: 1969).
http://www.wada-ama.org/Documents/World_Anti-Doping_Program/WADP-Legal_Library/National_Legislation/National_Laws_Swedish_Act.pdf .
39. Tarptautinė UNESCO konvencija prieš dopingo vartojimą sporte . Valstybės žinios, 2006, Nr. 65–2390.
40. Tarptautinės šachmatų federacijos FIDE taisyklės. Drezdenas, 2008.
<http://www.fide.com/fide/handbook.html?id=124&view=article> .
41. Teniso profesionalų asociacijos kodeksas, Jungtinės Amerikos Valstijos, 2011. VIII. The Code H. Wagers and On-Site Tennis betting.
<http://www.atpworldtour.com/Corporate/Rulebook.aspx> .
42. Vietnamo baudžiamasis kodeksas, No. 15/1999/QH10.
43. Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamasis kodeksas (vok. *Strafgesetzbuch*), priimtas 1871 m 15. Mai 1871 (RGI. S.127), Neubekanntmachung vom: 13. November 1998 (BGBl. I S. 3322). Letzte Änderung durch: Art. 1 ÄndG vom 1. November 2011 (BGBl. I S. 2130).
44. Vokietijos Federacinės Respublikos gydymo įstatymas (vok. *Gesetz über den Verkehr mit Arzneimitteln (Arzneimittelgesetz – AMG)*, Ursprüngliche Fassung vom: 16. Mai 1961 (BGBl. I S. 533) Inkrafttreten am: überw. 1. August 1961. Neubekanntmachung vom: 12. Dezember 2005 (BGBl. I S. 3394).

Specialioji literatūra

45. 2008 *Annual Survey: Recent Developments in Sports Law*. 19 Marq. Sports. L. Rev, 2008-2009.
46. Abramavičius *et al.* Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 1 knyga. Vilnius, 2001.
47. Adaškevičienė E. Budreikaitė A. *12-14 metų mokinių požiūris į kilnų elgesį ir jo raišką sportinėje veikloje*. Sporto mokslas, 2007, Nr. 3 (49).
48. Alexander L., Sherwin E. *Deception in Morality and Law*. Law and Philosophy, 2003, 22.
49. Apanavičius M. *Nusikaltimai asmeninei piliečių nuosavybei*. Vilnius, 1969.
50. *Attitudes Toward Doping and Recreational Drug Use Among French Elite Students*. Athletes Sociology of Sports Journal, 2004, 21.
51. Babachinaitė G. *et al.* *Kriminologija*. Mykolo Romerio universitetas, 2010.
52. Bompa T.O. *Theory and Methodology of Training (Fourth Kinetics)*, Human Kinetics, 1999.
53. Brohm, Jean-Marie, *Sport: A prison of Measured Time*. London: Ink Links, 1978.
54. Charles C. Moul *Did the Soviets Collude? A Statistical Analysis of Championship Chess 1940-64*. Miami University. John V. Nye. George Mason University - Department of Economics. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=905612.
55. Colantuoni Avv. Lucio, Brigandì Elisa. *Doping: Italy: Criminal Doping Provisions and Sports Regulations*. Sports Law Newsletter, Volume 9, Issue 10, October, 2011.
56. Craiger Andrew, Gardiner Simon. „*Re-regulating Professional Sport in the European Union*“, redaktoriaus žodis knygoje: *Professional Sport in the EU: Regulation and Reregulation* (redaktoriai – Craiger A. and Gardiner S.).
57. Čaikovskis A. *Nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams subjektas*. Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas, 2007.
58. Čepas A. *Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos bruožai*. Vilnius, 1986.
59. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius, 2000.

60. Delaney Tim, Madigan Tim. *The Sociology of Sports – an Introduction*. JAV, 2009.
61. Di Giandomenico A. *The International Convention against Doping in Sports and Its Coming into Force in the Italian Legal System*. Tarptautinės konferencijos straipsnių rinkinys. Sports Law: 15th IASL Congress Proceedings. Warsaw, 2010.
62. *Die strafrechtliche Verantwortung des Arztes beim Doping*. Deutsche Zeitschrift für Sportmedizin, Jahrgang 52, Nr. 5, 2001. www.zeitschrift-sportmedizin.de/Inhalt/images/heft0501/a02_0501.pdf.
63. Dobryninas A. *Atskiriamasis teisingumas*. Jurisprudencija, 2001, 20.
64. Dobryninas A. Sakalauskas G. Žilinskienė L. *Kriminologijos teorijos*. Vilnius, 2008, p. 69-70.
65. Doig A. *Fraud*. Willan Publishing, 2006.
66. Drakšas R. *Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos*. Vilnius, 2008.
67. Drakšienė A. Michailovič I. *Kriminologijos žinynas*. Vilnius, 2008.
68. Drakšienė A. Stauskienė E. *Nusikaltimai nuosavybei Lietuvos ir kitų šalių baudžiamuosiuose įstatymuose*. Vilnius, 1998.
69. Stewart B., Smith Aaron C.T. *Drug Use in Sport: Implications for Public Policy*. Journal of Sport and Social Issues, 2008, 32.
70. Eitzen Standey D. *Conflict Theory and Deviance in Sport*. International Review for the Sociology of Sport, 1988, 23.
71. Fedosiuk O. *Sukčiavimo normos koncepcija naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jos įgyvendinimo problemos*. Teisė, 2003, 48.
72. Frankl V. E. *Žmogus prasmės akivaizdoje*, Vilnius, 2010.
73. Fraser David. *South African Cricketers, Nazi Judges and other Thoughts on (not) Playing the Game*. Osgoode Law Journal, 2000, 38.
74. Gardiner S. ir kt. *Sports law*. Third edition, 2006.
75. Garland D. *The Culture of Control*. Oxford, 2006.
76. Garland D. *The Development of British Criminology*. Knygoje *The Oxford Handbook of Criminology*. Mike Maguire et al. Oxford, 1994.
77. Gavėnaitė A. *Bausmės samprata ir funkcijos pozityvistinėje ir kritinėje kriminologijos tradicijose*. Daktaro disertacija, Vilnius, 2008.

78. Giulianotti R (red.). *Sport And Modern Social Theorists*. Palgrave Macmillan, 2004.
79. Giulianotti R. *Sport: A Critical Sociology*. Polity, 2005.
80. Gokhale N. *Fixing the Fixers: the Justification of Criminal Liability for Match-Fixing*. 2 NUJS L. Rev, 2009.
81. Gruodytė E. *Nukentėjusiojo samprata „Nusikaltimų valstybės tarnautojo ar viešojo administravimo funkcijas atliekančio asmens veiklai“ skyriuje*. Jurisprudencija. Mokslo darbai, 2007, 1(91).
82. Gruodytė E. *Valstybės tarnautojo samprata nusikaltimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams skyriuje*. Jurisprudencija. Mokslo darbai, 2006, 7(85).
83. Gumbis J. *Naujų besiformuojančių visuomeninių santykių valstybinis reguliavimas ar savireguliacija*. Teisė, 2006, 58.
84. Gumbis J. *Teisinė diskrecija: teorinis požiūris*. Teisė, 2004, 52.
85. Gumbis J. Zaleskis J. *Sports Image Rights in Lithuania*. The International Sports Law Journal, 2010, 1-2.
86. Halgreen L. *European Sports Law: A Comparative Analysis of the European and American Models of Sport*. Denmark, 2004.
87. Hart H. *Teisės samprata*. Vilnius, 1997.
88. Hill D. *The Fix: Soccer and Organized Crime*. Kanada, 2008.
89. Hill, D. *How Gambling Corruptors Fix Football Matches*, European Sport Management Quarterly, 2009, 9: 4.
90. Ibragimov M.A. *Profesionaliojo sporto varžybų ir komercinių re(n)ginių konkursų dalyvių ir organizatorių papirkimas: Latentiškumo problemos*. Tardytojas, 2005, 7.
91. Ionnidis G. *Legal Regulation of Doping in Sport: The Case for the Prosecution*. Free Legal E-Journal. Obiter 1, 2003, p. 15-17. <http://www.lawfile.org.uk/Obiter%201%20-%202003.pdf>
92. Justickaja S. *Nusikaltimų prevencija Lietuvoje: perėjimas nuo sensorinės (jutiminės) prie įrodymais grindžiamos nusikaltimų prevencijos*. Teisės problemos, 2011, Nr. 1 (71).
93. Justickaja S., Nikartas S. *Nusikaltimų prevencijos programų (projektų) veiksmingumo užtikrinimo problemos Lietuvoje*. Tyrimo ataskaita, Teisės institutas, 2010.

94. Justickis V. *Kriminologija* II d. Mykolo Romerio universitetas, 2004.
95. Kardelis K. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai, 2007.
96. Karoblis P. *Sportinio rengimo teorija ir didaktika*, VPU, 2005.
97. Kelzenas H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius, 2002.
98. Kindlundh A. M., Isacson, D.G., Berglund L. and Nyberg F. *Doping Among High School Students in Uppsala, Sweden: A Presentation of the Attitudes, Distribution, Side Effects and Extent of Use*. Scandinavian Journal of Social Medicine, 1998, 26.
99. Kuklianskis S. Kukliansky F. *Nusikaltimų latentisškumas: prigimty, rūšys, prevencijos metmenys*. Teisės problemos, 2005/2, (48).
100. Kūris E. *Grynoji teisės teorija, teisės sistema ir vertybės: normatyvizmo paradigmos iššūkis*. Knygoje H. Kelzenas. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius, 2002.
101. Kuzmin S. V. *Baudžiamoji atsakomybė už profesionaliujų sportininkų ir organizatorių papirkimą profesionaliojo sporto varžybose ir komerciniuose konkursuose*. Daktaro disertacija, Maskva, 2002.
102. L. Brantingham, F.L. Faust. *A Conceptual Model of Crime Prevention*. Knygoje *Key Readings in Criminology*. Red. T. Newburn, Willan, 2009.
103. Leonavičius V., Norkus Z., Tereškinas A. *Sociologijos teorijos*. Kaunas, 2005.
104. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai), Vilnius, 2004.
105. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai), Vilnius, 2009.
106. Lietuvos TSRS baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius, 1989, p. 176.
107. List. F. *Učebnik ugolovnogo prava*. Osobennaja častj. Maskva, 1905.
108. Maennig W. *On the Economics of Doping and Corruption in International Sports*. Journal of Sports Economics, 2002, 3.
109. Maguire M. *Crime Statistics, Patterns, and Trends: Changing Perceptions and their Implications*. Mike Maguire. Rod Morgan. Robert Reiner. Knygoje *The Oxford Handbook of criminology*. Oxford, 1994.
110. Maguire M. et al. *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford, 1994.

111. Martinaitis. Ž. *Problemos apibrėžimas politikos analizėje*. Vilniaus universitetas, 2008.
112. Martinson R. *What Works? – Questions and Answers About Prison Reform*. Public Interest, Vol. 35, 1974.
113. Mc Laren Richard H. *Corruption: Its Impact on Fair Play*. 19 Marq Sports Law Review, 15, 18, 2008.
114. Mead, H. *The Philosophy of the Act*. Ed. by C.W. Morris et al. University of Chicago Press, 1938.
115. Melander S. *Principles of Criminalization and European Criminal law. Crime and Crime Control in an Integrating Europe*. Research Seminars. Scandinavian research council for criminology, Helsinkis, Suomija, 2003 m. rugpjūčio 27-30 d.
116. Mellen, G. *Getting a Piece of Mind Sports*. Sportstravel Mar 2010, Vol. 14, Issue 3.
117. Mertonas R. *Socialinė struktūra ir anomija*. Sociologija. Mintis ir veiksmai, 1997, Nr. 1.
118. Mimiague M. J. *The Doping Problem in Comparative Penal Law (II)*. Olympic Review, 82-83, September-October 1974.
<http://www.la84foundation.org/OlympicInformationCenter/OlympicReview/1974/ore82/ore82m.pdf> .
119. Mitsch W. *Strafrecht. Besonderer Teil 2*. 2 Auflage. Berlin, New York, Heidelberg, Springer, 2003.
120. Møller V., McNamee M., Dimeo P. *Elite Sport, Doping and Public Health*. University Press of Southern Denmark, 2009.
121. Møller V. *The Doping Devil*. Copenhagen, 2008.
122. Nafziger James A. R. *International Sports Law*. Second edition, 2004.
123. Naumov A V. *Rusijos baudžiamoji teisė. 2 tomas*. Maskva, 2007.
124. Nekliudov. N. *Rukovodstvo k osobennoj časti Russkogo ugolovnogo prava*. T.2. S. Peterburg, 1876.
125. Noonan John T, Jr. *Bribes*. University of California Press, 1987.
126. Nuutila Ari-Matti „*And, Punishment and Fundamental Rights*“, Turku Law Journal 2/2000.

127. Opie H. *Survey: a Global Perspective on the Most Important Cases Affecting the Sports Industry*. 16 Villanova Sports & Ent. Law Journal, 2009.
128. Osterhoudt. Robert H. *The Kantian Ethic as a Principle of Moral Conduct in Sport*, QUEST Volume 19, Issue 1, January, 1973.
129. Ozdemir L. et al. *Doping and Performance Enhancing Drug Use in Athletes Living in Sivas. Mid-Anatolia: a Brief Report*. Journal of Sport Science and Medicine, 4, 2005.
130. Paliukėnas. A. *Darbo santykių reglamentavimo problematika profesionaliajame sporte*. Teorinės šiuolaikinės darbo teisės ir socialinės saugos teisės problemos: tarptautiniai ir nacionaliniai aspektai. Tarptautinės konferencijos medžiaga, Vilnius, 2009. ISBN 978-9955-616-56-6.
131. Parzeller M. *Die strafrechtliche Verantwortung des Arztes beim Doping*. Deutsche Zeitschrift für Sportmedizin, Jahrgang 52, Nr. 5, 2001.
http://www.zeitschrift-sportmedizin.de/fileadmin/externe_websites/ext.dzsm/content/archiv2001/heft05/a02_0501.pdf .
132. Paškevičius F. *Sportiniai žaidimai*. Vilnius, 2002.
133. Per Oele Traesman „*A Good Criminal Policy Is More Than Just New Law*“ in Heiskanen-Kular (eds). *Function and Future of European Law*, Helsinki, 1999.
134. Piesliakas V. *Lietuvos Baudžiamoji teisė*. Justitia, 2006.
135. Pitsch W. “*The Science of Doping*” Revisited: *Fallacies of the Current Anti-Doping Regime*. European Journal of Sports Science, March, 2009, 9(2)
136. Pitsch W. Emrich E. *The Frequency of Doping in Elite Sport: Results of a Replication Study*. International Review for the Sociology of Sport, 2011.
137. Posner. Richard A. *Jurisprudencijos problemos*, Vilnius, 2004.
138. Quinney R. *Crime in Political Perspective*. American Behavioral Scientist, 1964 8; 19.
139. Ramos Miguel A. *Game, Set, Match-Fixing: Will International Anti-Doping Initiatives Pave the Way for Similar Reform for Corrupt Betting in Tennis?* 32House. J. int’L. 201, 2009-2010.

140. Rawls J. *Justice as Fairness: A Restatement*. Cambridge, Massachusetts, London, England, 2001.
141. Ritzer G (ed.). *Encyclopaedia of Social Theory*. Volume I. SAGE Publications, 2005.
142. Ritzer G. *Classical Sociology Theories*. Blackwell, 2003.
143. Ritzer G. *Major Contemporary Social Theorists*. Blackwell, 2003.
144. S. Stonkus et al. *Žaidimai. Teorija ir didaktika*. Kaunas, LKKA, 2002.
145. Sakalauskas G. *Korupcija. Knygoje Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai*. Teisės instituto mokslo tyrimai, 7 tomas. Vilnius, 2011.
146. Schild W. *Gerichtliche Strafbarkeit des Dopings*. In: Kauerhof, Rico; Nagel, Sven; Zebisch, Mirko (Hrsg.). *Doping und Gewaltprävention. Dokumentation des Leipziger Sportrechtstages 2007* Leipzig: Leipziger Universitäts-Verlag.
147. Sewart J. *The Rationalization of Modern Sport: The Case of Professional Football*. *Arena Review* 5 , September, 1981.
148. Sinkevičius E. *Neteisėtas banko kredito gavimas arba panaudojimas ir jų kvalifikavimas*. Monografija. Vilnius, 2002.
149. Skačkauskienė I. *Tax System Evaluation Model*. 6-oji tarptautinė mokslinė konferencija, VGTU, Verslas ir administravimas, Vilnius, 2010. [http://www.vgtu.lt/leidiniai/leidykla/BUS AND MANA 2010/Social and Economical/0719-0727_Skackauskiene.pdf](http://www.vgtu.lt/leidiniai/leidykla/BUS_AND_MANA_2010/Social_and_Economical/0719-0727_Skackauskiene.pdf) .
150. Slusher Howard S. *Sport: A Philosophical Perspective*. Law & Contemporary Problems. 1973-1974.
151. Stewart B. Smith A. *Drug Use in Sport: Implications for Public Policy*. *Journal of Sport and Social Issues* 2008 32
152. Striegel, H., Volkommer, G. And Dickhuth, H.H. *Combating drug use in competitive sports. An analysis from the athletes' perspective*. *Journal of Sports Medicine and Physical Fitness* 42, 2002.
153. Sutherland Edwin H. *Principles of Criminology*. Philadelphia and New York, 1966.
154. Šileikis E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius, 2003.

155. Šukys S., E. Nickus. *Coaches' Attitudes Towards Deception in Sports Activities*. Sporto mokslas, 2010, Nr. 1 (59).
156. Šukys S., L. Kardelienė, K. Kardelis. *Lietuvos kūno kultūros akademijos studentų nuostatų į dorovines vertybes sporte ypatumai*. Sporto mokslas 2007, Nr. 2 (48).
157. Švedas, G. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. TIC, Vilnius, 2006.
158. Tiažkijus V. *Darbo teisė. Teorija ir praktika*. Justitia, 2005.
159. TILS tyrimas. *Karštosios linijos Lietuvoje: analizė ir rekomendacijos*. TILS, 2011.
160. Trechsel S. *Human Rights in Criminal Proceedings*. EUI, 2006.
161. *Understanding Crime Prevention*. National Crime Prevention Institute USA, 2001.
162. Vaičaitis. Vaidotas A. *Konstitucinių įstatymų fenomenas*. Vilnius, 2004.
163. Vaišvila A. *Teisės teorija*. Trečias leidimas. Vilnius, 2009.
164. Valasevičius S. *Profesionaliojo sportininko teisinis statusas Lietuvoje*. Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas Nr 2 (52), 2004.
165. Wertz S.K. *The Varieties of Cheating*. Texas Christian University. Journal Of The Philosophy Of Sport, 1981, VIII.
166. Wingate A. (kartu su Palmer W., Taylor S.) *Adverse analyzing*. Studija apie antidopingo ataskaitų pateikimo praktikas ir atletų testavimo efektyvumą. Šveicarija, 2011.
167. Žižek S. *Smurtas*. Demos, 2010.
168. Žydžiūnaitė V. Rupšienė L. Bitinas B. *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda, 2008.

Teismų praktika

169. Baudžiamoji byla Nr. 1A-373-300/2009. Šiaulių apygardos teismas. 2009 m. lapkričio 19 d.
170. Civilinė byla nr. 2-2309/99 dėl garbės ir orumo ir moralinės žalos atlyginimo. Kauno m. apylinkės teismas 1999 m. balandžio 30 d.
171. Čekijos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. balandžio 11 d. sprendimas.

172. Čekijos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 17 d. sprendimas T do 510/2007.
173. Europos Teisingumo Teismo (trečioji kolegija) 2006 m. liepos 18 d. sprendimas C-519/04.
174. Europos Teisingumo Teismo 2005 m. balandžio 12 d. sprendimas Nr. C-265/03.
175. Europos Teisingumo Teismo sprendimas byloje C-325/08 Olympique Lyonnais SASP v Olivier Bernard and Newcastle United FC.
176. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1995 vasario 5 d. sprendimas byloje Welch v United Kingdom. Application no. 17440/90.
177. Lietuvos apeliacinio teismo 2009 balandžio 23 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-291/2009.
178. Lietuvos apeliacinio teismo 2005 kovo mėn. 5 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2–200/2009.
179. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga. T-1. 2007 m. sausio 4 d.
180. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. Teismų praktika. 1996, Nr. 5-6.
181. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 2A-43/2006.
182. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 3K-3-602.
183. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 3K-3-602.4.
184. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 2K-682/2001.
185. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 2K-23/2004.
186. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 2K-223/2006.
187. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas. Valstybės žinios, 1994, Nr. 7-116.
188. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas. Valstybės žinios, 1995, Nr. 86-1949.
189. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 39-1105.
190. *Miller v. Minister of Pensions* [1947] 2 All ER 372.
191. *R. v. IRLVB CAS 2000/A/309.*

192. Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas *Alessio Di Mauro v. ATP Tour Inc.*, CAS 2007/A/1427.
193. Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas *Azerbaijan Field Hockey Federation & Azerbaijan National Olympic Committee and Players v. Federation Internationale de Hockey*, CAS OG 08/001 004&005.
194. Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas *ASADA v. Wyper*, CAS A4/2007.
195. Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas *F. v. FINA*, CAS 93/156
196. Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas *G. v. FE*, CAS/91/56.
197. Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas *Lazutina v. IOC*, CAS 2002/A/370.
198. *United States v. Donaghy*, 570F. Supp 2d 411 (E.D.N.Y.2008).
199. Vokietijos Federalinio Teismo sprendimas. Beschluß vom 5. September 2001 – 5 StR 330/01 – Karlsruhe, den 17. September 2001.
200. Vokietijos Federalinio Teismo sprendimas. Beschluß vom 9. Februar 2000 – 5 StR 451/99 – Karlsruhe, den 17. Februar 2000.
201. Vokietijos Federalinio Teismo sprendimas. Strafbarkeit von Spielmanipulationen im Fussball - BGH, Urteil vom 15.12.06, Az.: 5 StR 181/06 [aufrecht.de / Urteile / Delikt- und Strafrecht /](http://aufrecht.de/Urteile/Delikt-undStrafrecht/).
202. Vokietijos Žemės teismo sprendimas. Strafurteil in Sachen “Wettskandal” - LG Berlin, Strafurteil vom 17. November 2005, Az.:(512) 68 Js 451/05 Kls (42/05).

Kiti šaltiniai

203. 2011 m. jungtinė lauko teniso antikorpūcinė programa (angl. *uniform tennis anti-corruption program*). Medžiaga, pateikta Lietuvos teniso asociacijos.
204. Anglijos aukščiausios lygos 2009 m. gruodžio 9 d. interviu su D. Hill. <http://www.epltalk.com/epl-talk-podcast-declan-hill/13420>.
205. Antidopingo agentūra gina naujas taisykles. *Anti-doping agency in sports defends new rules*. http://www.swissinfo.ch/eng/front/Anti_doping_agency_in_sports_defends_new_rules.html?siteSect=105&sid=10373337&rss=true&ty=st

206. Antidopingo reglamentavimas Nyderlanduose. (Angl. *Anti-doping Legislation in the Netherlands*). http://www.wada-ama.org/rtecontent/document/Dutch_Legislation_Concerning_Doping_Jan_2007.pdf
207. Aurora A. *How Match-Fixing Drama unfolded* .
http://www.suite101.com/article.cfm/indian_sports/38770
208. Australijos Kriminologijos instituto prie Australijos Vyriausybės, kurio viena iš veiklos krypčių – nusikalstamo elgesio sporte bei sporto kaip nusikalstamo elgesio prevencijos tyrinėjimas – interneto svetainė.
http://www.aic.gov.au/crime_community/communitycrime/sport%20and%200crime.aspx
209. Baudžiamojo kodekso 60 straipsnio papildymo ir 225, 226, 227, 228, 228(1) ir 229 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIP-612(3), 2009-06-08.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=345497&p_query=&p_tr2=
210. Bikelis S. *Dėl baudžiamosios politikos orientavimo į su laisvės atėmimu nesusijusių poveikio priemonių taikymą*. Teisės instituto atsakymas Teisingumo ministerijai į paklausimą Nr. (1.39)- 7R-7224. Vilnius, 2011.
211. Butulytė R. *Pamažu įsisamonima, kad dopingas yra problema*. Olimpinė panorama. 2006, Nr. 2.
212. Buvusio federalinio prokuroro L. Pedowitz, 2008 m. spalio 1 d. pateikta NBA Valdybai ataskaita apie lažybas, susijusias su NBA teisėjo Tim Donaghy veikla.
[http://hosted.ap.org/specials/interactives/_documents/100208nba_pedowitz.p](http://hosted.ap.org/specials/interactives/_documents/100208nba_pedowitz.pdf)
[df](http://hosted.ap.org/specials/interactives/_documents/100208nba_pedowitz.pdf)
213. Čekijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. balandžio 11 d. sprendimas, cituotas EPAS pranešime *Why Corruption is not Immune to Sport?* www.coe.int/t/dg4/epas/Source/.../EPAS_INFO_Bures_en.pdf .
214. Danijoje 2002 m. įsteigto tarptautinio dopingo tyrimų centro internetinėje svetainėje pateikta medžiaga <http://www.doping.au.dk/> .
215. Europos Sporto Ministrų neformalios konferencijos, skirtos sporto integralumo stiprinimui anti-manipuliacinių praktikų kontekste ir pan-

- europinei kooperacijai sporte, medžiaga. 2010 m. rugsėjo 22 d. Baku (Azerbaidžanas).
216. FIFA įveda karštąją liniją sutartiniams mačams. *FIFA Sets up a Match-Fixing Hotline*. <http://www.playthegame.org/news/detailed/fifa-sets-up-match-fixing-hotline-4778.html>
217. Filosofas L. Donskis kalbina A. Sabonį laidoje „Be pykčio“. LTV2. 2011 m. rugsėjo 9 d. (laida kartojama).
218. Filosofo ir (buvusio) sportininko Hans Lek straipsnis: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-05-24-hans-lenk-sporto-etika-kaip-saziningo-zaidimo-kultura/45221>
219. D. Hill remiama peticija: <http://www.thepetitionsite.com/1/save-our-game>.
220. Įstatymo projektas Nr. XIP-2562. Publikuotas 2010 m. spalio 15 d. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=383468&p_query=&p_tr2=2
221. Jungtinių Amerikos Valstijų aukščiausios beisbolo lygos ataskaita dėl anabolinių steroidų ir kitų rezultatyvumą gerinančių medžiagų vartojimo www.files.mlb.com/summary.pdf
222. Kelmės rajono policijos komisariato 2010 m. spalio mėn. pateikti duomenys apie baudžiamąją bylą dėl dopingo gabenimo.
223. Kūno kultūros ir sporto įstatymo pakeitimų projektai: XIP-1051 http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.susije_l?p_id=352162 Nr. XIP-1051
224. Kūris E. *Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje*. Mokslinės konferencijos medžiaga. <http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/01.pdf> .
225. *Lietuvos krepšininkai ir treneriai buriasi į profesinę sąjungą*. Laikraštis Lietuvos darbininkas. 2010 m. gruodžio 30 d. Nr. 9 (491).
226. Lietuvos Respublikos Generalinės prokuratūros prokuroro K. Vagnerio studija apie etiką krepšinyje, pateikta pagal LKL prezidento Š. Klioko prašymą, suderinus su šalies generaliniu prokuroru D. Valiu. 2010 m. lapkričio 18 d.
227. LR antidopingo agentūros atsakymas dėl informacijos pateikimo LR Seimo jaunimo ir sporto reikalų komisijai. 2010 m. birželio 7 d., Nr. S10-9.

228. Mums reikia bendrų sprendimų (Angl. *We Need Collective Solutions*):
<https://members.weforum.org/pdf/GLF/PaciHead.pdf>
229. Penktosios tarptautinės mokslinės-praktinės sporto teisės konferencijos medžiaga. Maskva, 2011. <http://sportslaw.ru/data/files/sbornik2011.pdf>
230. Pistoriaus dirbtinės kojos turi pranašumą prieš „tikrąsias“:
<http://www.playthegame.org/news/detailed/pistorius-prosthetic-blades-surpass-the-performance-of-human-limbs-says-sports-engineer-4804.html> .
231. Prekybos dopingu kriminalizavimas. Europos Sąjungos konferencija dėl antidopingo. 2009 m. gegužės 13–15 d. Atėnai.
http://ec.europa.eu/sport/library/doc/c2/michal_krejza_speech.pdf .
232. Profesionalių krepšininčių darbo sąlygos Europos Sąjungoje. Europos krepšinio žaidėjų asociacijos parengta studija, 2008 m
233. Sherman L.W., Gottfredson D., MacKenzie D., Eck J., Reuters P., Bushway S. *Preventing Crime: What Works, What Doesn't, What's Promising. A Report To The United States Congress Prepared for the National Institute of Justice/ Department of Criminology and Criminal Justice University of Maryland.* <http://www.ncjrs.gov/works/> .
234. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2010 m. gruodžio 27 d. pateikta vieša informacija su pavyzdžiais apie tai, kaip (*inter alia*) sportininkams pasikeis socialinio draudimo įmokų tarifas nuo sausio 1 d.
<http://www.socmin.lt/index.php?-347538831>
235. Sporto etimologija ir reikšmė:
http://www.museumstuff.com/learn/topics/sport::sub::Etymology_And_Meaning
236. Sporto žurnalisto E. Goldman interviu su D. Hill.
http://nhbnews.podomatic.com/entry/2010-10-14T12_54_57-07_00 Cosell, *Sports and Good-by to All That*, N.Y. Times, 1971 m. balandžio 5 d.
237. Statistiniai duomenys iš Vidaus Reikalų Ministerijos tinklalapio:
http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/txt_file.phtml?fv=201011/f-nark-iti-201011.data.txt&ff=<!--|NARK-ITI|!-->&tt=Duomenys
apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotas nusikalstamas veikas ir asmenis, susijusius su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ir jų kontrabanda (Forma_NARK-ITI)

238. Stebėjimo sistemos taisyklės tikrinamos Belgijos teisme. (Angl. *Whereabouts Doping Rule to be Challenged in Court in Belgium*).
<http://www.telegraph.co.uk/sport/othersports/drugsinsport/4317467/Whereabouts-doping-rule-to-be-challenged-in-court-in-Belgium.html> .
239. Agrawal S. *Match Fixing as a Crime: an Analysis*. Teisinės pagalbos Indijoje tinklas. <http://www.legalserviceindia.com/articles/social.htm> .
240. Šalenga D.: „Niekada specialiai nenaudojau draudžiamų medžiagų“
<http://www.15min.lt/naujiena/sportas/krepsinis/dainius-salenga-niekada-specialiai-nenaudojau-draudziamu-medziagu-23-132830> .
241. Donati A. *Dopingas Italijoje ... ir ... tarptautinis poveikis*. Pranešimas *Play the Game 2002* konferencijoje. <http://www.playthegame.org/upload//Donati-PtG2002.pdf> .
242. Tarptautinio simpoziumo medžiaga apie Antidopingo konvencijos kūrimą, įgyvendinimą ir biomedicininį dopingo šalutinį efektą. (Angl. *International Convention against Doping in Sport. Congress Manual: Biomedical Side Effects of Doping.*) Europos Sąjungos projektas. 2006 m. spalio 21 d., Miunchenas, Vokietija.
243. Teisės instituto išvada Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetui dėl įstatymo projekto XIP-2722. 2011 m. rugsėjo 9 d.
244. Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos Finansų Ministerijos. Sporto veikla ir pajamų, gautų iš sporto veiklos, apmokestinimas. Vilnius, 2008. www.vmi.lt/lt/?itemId=1003789.
245. Waddington I. *A Prison of Measured Time? A Sociologist Looks at the WADA Whereabouts System*. 2009 m. rugpjūčio 20 d. Danijos Orhuso universitete skaitytas pranešimas tarptautinėje konferencijoje *Dopingas ir žmogaus teisės*.

Priedai

Disertacinio tyrimo metodai ir eiga

Tyrimė pasirinktus metodus galima klasifikuoti įvairiai: į kiekybinius ir kokybinius; deduktyvius ir induktyvius; analizės ir sintezės ir kitokius. Toliau minėti (svarbiausi) metodai aprašomi detaliau.

Deduktyvus metodas iš esmės taikomas visose disertacijos dalyse analizuojant mokslinę doktriną ir ją gretinant bei sisteminant kartu su mokslinių tyrimų duomenimis, teisės aktais ir oficialiosios statistikos duomenimis. Deduktyvią prieigą, be kita ko, reprezentuoja ir autorės atliktas kiekybinis bandomasis (pilotinis) tyrimas. Pilotinio tyrimo metu anketavimo būdu tirtas studentų požiūris į sukčiavimą sporte. Tyrimas buvo bandomasis, skirtas jau egzistuojančioms teorijoms bei mokslinimas tyrimams patikrinti bei tolimesnėms išvalgoms formuluoti, todėl atranka nebuvo reprezentatyvi, pasirinkti tiesiog labiausiai prieinami, „patogiausi“ respondentai (angl. *convenience sample*). Respondentai buvo 1-3 kursų Vilniaus universiteto teisės ir fizikos fakultetų dieninio skyriaus studentai. Tokios atrankos privalumas buvo geras grįžtamasis ryšys, o ribotumas tas, kad išvados negalėjo būti generalizuojamos didesnei populiacijai.

Induktyviu metodu generuotos idėjos, tirti būdai, kuriais sportininkai, treneriai, politikai interpretuoja savo aplinką sukčiavimo sporte kontekste. Induktyvų metodą reprezentuoja autorės atliktas tyrimas, kurio metu buvo atliekami pusiau struktūruoti interviu su Lietuvos sportininkais, treneriais, teisėjais, sporto pareigūnais, sporto federacijų atstovais ir kitais ekspertais. Iš viso interviuoti 49 ekspertai. Kadangi ekspertų pateikta informacija kartais galėjo būti diskredituojanti konkrečius asmenis, visi respondentai šioje disertacijoje identifikuojami tik pagal savo profesiją ar veiklos sritį (neatsižvelgiant į lytį, amžių, sportinį titulą).⁵⁹⁰ Atitinkama metodika leido

⁵⁹⁰ Respondentai žymėti atitinkamu būdu: StŽ (stalo teniso žaidėjas); StT (stalo teniso treneris); FT (futbolo treneris); FP (futbolo pareigūnas); ŠŽ (šachmatų žaidėjas); SpŽ (sporto žurnalistas); DzT

respondentams santykinai laisvai kalbėtis tyrimo metu ir būti užtikrintiems, kad nenukentės jų reputacija, darbas ar santykiai su įvairias asmenimis. Kai kurie ekspertai sutiko, kad jų pavardės nebūtų slepiamos, todėl duomenys apie juos nebuvo konfidencialūs, – nurodytos tikrosios pavardės.⁵⁹¹ Atrenkant ekspertus naudoti keli kriterijai, priklausomai nuo eksperto pareigų. Atrenkant sportininkus, pagrindinis kriterijus buvo didelis sportinis meistriškumas,⁵⁹² tai yra, interviuoti tie sportininkai, kurie yra ar buvo pasiekę sportinių aukštumų (prizinių vietų) ir nacionaliniu, ir tarptautiniu mastu. Atrenkant trenerius, kalbinti sporto pedagogai, išugdę didelio meistriškumo sportininkus. Atrenkant sporto pareigūnus ar politikus, buvo sutelkiami asmenys, dirbantys svarbiausiose valstybės institucijose – Seime, Kūno kultūros ir sporto departamente, savivaldybėse. Atrenkant sporto mokslininkus, interviuoti mokslininkai, tiriantys sporto sritį bei dirbantys (dėstantys) Kūno kultūros akademijoje, Vilniaus universitete, Vilniaus pedagoginiame universitete ar užsienio akademinėse institucijose. Tokia tikslinė atranka leido įgyti duomenis iš labiausiai patyrusių, geriausiai su konkrečios sporto šakos problemomis susipažinusių ekspertų. Neretai vieni ekspertai nurodydavo kitus. Teorine prasme atitinkamas segmentacijos būdas susideda iš kelių atrankos metodų: sniego gniūžtės atrankos (angl. *snow-ball sampling*), patogios tyrėjui atrankos (angl. *convenience sampling*) ir induktyviai grindžiamos teorinės atrankos (angl. *grounded theory*). Kadangi disertacijoje tiriama gana kontroversiška tema, siekta kuo didesnio respondentų pasitikėjimo ir laisvumo interviu metu, todėl dauguma interviu į garso juostą įrašinėjami nebuvo, klausimai ir atsakymai buvo užrašomi ranka pačios disertacijos autorės. Visus informantų

(dziudo treneris); DzS (dziudo sportininkas); DvS (dviratininkas sportininkas); LaS (lengvoji atletika, sportininkas); KP (kultūrizmo pareigūnas); KrT (krepšinio treneris); BT (beisbolo treneris); BP (beisbolo pareigūnas); IS (irklavimo sportininkas); IP (irklavimo pareigūnas); SP (sporto pareigūnas ar politikas); LP (lošimų, lažybų pareigūnas); LŽ (lažybų bendrovės darbuotojas); SG (sporto gydytojas). Sportininkai, teisėjai ir pareigūnai numeruoti eilės tvarka – pavyzdžiui, FP1, ŠŽ1, ŠŽ2 ir t.t.

⁵⁹¹ Keliais išimtiniais atvejais (kai mokslininkas ar kitas ekspertas, turintis vertingų žinių, buvo nepasiekiamas kitu būdu) vietoje žodinio interviu buvo naudojamas rašytinės apklausos metodas pateikiant respondentams analogiškus klausimus kaip ir žodinio interviu metu.

⁵⁹² Didelis sportinis meistriškumas – sportininko ugdymo sudarant specialias sąlygas rezultatas – gebėjimas pakelti tokius pratybų ir varžybų krūvius, kurie leistų įgyti fizinį, techninį, taktinį ir psichologinį parengtumą, reikalingą siekiant pačių geriausių sporto rezultatų (Kūno kultūros ir sporto įstatymo 2 str. 1 dalis).

pasisakymus stengtasi kuo kruopščiau užrašyti, žymėtis interviu eigą. Kilus neaiškumams, interviu imtas ir duomenis tikslinami antrąkart. Esant abejonėms išspausdintas tekstas interviu dalyviams buvo pateikiamas susipažinti ir su jais suderinamas. Šis būdas leido padidinti tyrimo išvadų vidinį validumą.⁵⁹³ Vis dėlto akcentuotina, jog išorinis validumas tyrime nereiškia, jog tyrimo išvadas galima statistiškai generalizuoti. Tyrime siekta pateikti išvadas, kurios leistų disertacijos skaitytojams suprasti, kur jie gali pritaikyti tyrimo rezultatus: ar gali juos perkelti į savo/ar kitas situacijas, kontekstus, kuriamas teorijas ir pan.⁵⁹⁴ Apibendrinant tyrimas padėjo interpretuoti ekspertų veiksmus jų pačių aplinkoje, atsižvelgiant į prasmes, kurias patys žmonės savo veiksmams suteikė, empatiškai įsijaučiant į sportininko, trenerio, mokslininko, praktiko, pedagogo ar pareigūno situaciją ir išrenkant iš pusiau struktūruoto interviu tokius duomenis, kurie tiksliausiai, autentiškiausiai ir kartu humaniškiausiai reprezentuoja nagrinėjamą socialinį reiškinį.

Teisėsaugos institucijų darbuotojų rašytinės apklausos metu buvo siekiama sužinoti, kaip Lietuvos pareigūnai vertina apgaulės sporte santykį su kitomis nusikalstamomis veikomis – sukčiavimu, kyšininkavimu, kontrabanda ir panašiomis veikomis. Šis tyrimas leido suvokti, kokias kriminalizavimo galimybes mato Lietuvos teisėsaugos institucijų pareigūnai. Pareigūnai atrinkti netikimybinės atrankos būdu. Iš viso anketa buvo siųsta elektroniniu paštu ar prašyta ją raštu užpildyti 900-us pareigūnų, kurie dirba prokuratūrose, pirmosios instancijos teismuose, Aukščiausiam Teisme bei Konstituciniame teisme. Grįžtamasis ryšys buvo santykinai nedidelis – iš viso šią anketą užpildė 66 pareigūnai. Tokį grįžtamąjį ryšį paaiškintų specifinė tema.

Lyginamojo manipuliacijų sporto rezultatais tyrimo metu buvo apklausiami buvę ir esami konkrečios sporto šakos (šachmatų sporto) sportininkai, analizuotos tikėtinais ar neabejotinai sutartos šachmatų sporto partijos, kurios lygintos su sąžiningomis partijomis. Siekiant surasti indikatorius, parodančius galimai sutartas partijas, sudaryta nedidelė duomenų

⁵⁹³ Pagal Žydžiūnaitė V. Rupšienė L. Bitinas B. *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda, 2008, p. 162-163.

⁵⁹⁴ Ten pat, p. 110.

bazė iš Lietuvos šachmatininkų partijų, žaistų nacionalinio ir tarptautinio lygio varžybose. Analizuotos dvidešimt tikėtinais ar tikrai fiksuotų partijų ir palygintos su kontroline grupe – 20 nesutartų partijų, žaistų tose pačiose ar panašaus lygio varžybose. Lyginamojoje lentelėje išskirti 6 kintamieji (kriterijai), pagal kuriuos gali būti įmanoma nustatyti, ar partija yra sutarta: tai rezultatas, ėjimų skaičius, turnyro rūšis ir rezultato reikšmingumas, varžovų reitingo skirtumas, ratas bei šiurkščių (akivaizdžių) klaidų skaičius partijoje. Šis tyrimas padėjo suvokti, jog sukčiavimą sporto srityje įmanoma ir prasminga tirti taikant (ir) kiekybinius tyrimų metodus, siekiant nustatyti konkrečius rizikos faktorius, kurie padidina nesąžiningo elgesio tikimybę, atitinkamai toks tyrimas padeda pasiūlyti prevencines priemones, leidžiančias atitinkamus rizikos veiksnius neutralizuoti.

Sutartų ir nesutartų partijų duomenų bazė (lyginamoji lentelė) šachmatų sporte

Tikėtinais sutartos partijos (žaidėjų pavardės nenurodomos)							
	Rezultatas	Ėjimų skaičius	Turnyro rūšis	Varžovų reitingo skirtumas ⁵⁹⁵	Ratas	Šiurkščiu (akivaizdžių) klaidų skaičius partijoje	Pastabos
1.	1/2	10	Ratų asmeninis	-50 ELO punktų	1 (iš 10)	0	Uždara, ne itin kovinga partijos pradžia
2.	1/2	7	Ratų asmeninis	+44	1 (iš 10)	0	Uždara, nekovinga partijos pradžia
3.	1/2	14	Ratų asmeninis	+262	1 (iš 10)	0	Atviroje, dinamiškoje pozicijoje sutikta lygiosiomis
4	1/2	7	Ratų asmeninis	+148	10 (iš 10)	0	
5.	1/2	8	Ratų asmeninis	-1	9 (iš 10)	0	
6.	1/2	16	Ratų asmeninis	-44	6 (iš 10)	0	
7.	1/2	14	Ratų asmeninis	24	4 (iš 9)		Be jokios kovos debiute sutikta lygiosiomis
8.	1/2	Neaišku, nėra	Ratų asmeninis,	-300	Nepa mėna	nematyti	Lygiosios pasiūlytos esant akivaizdžiai

⁵⁹⁵ Pliusas prieš skaičių reiškia, kad baltųjų reitingas aukštesnis, minusas – kad aukštesnis juodųjų reitingas.

		užrašų	greitieji šachmatai				baltųjų persvarai, partijų protokolai nevedami ir nesaugomi.
9.	1/2	9	Ratų asmeninis	58	9 (iš 9)		Be jokios kovos debiute sutikta lygiosiomis
10.	1/2	34	Ratų komandinis	-170	9 (iš 9)		Baltieji aiškiai geresnėje pozicijoje sutiko lygiosiomis, laiko trūkumo nebuvo.
11.	1/2	25	Ratų komandinis	214	9 (iš 9)		Aiškiai geresnėje pozicijoje baltieji sutiko lygiosiomis, laiko trūkumo nebuvo.
12.	1/2	22	Ratų komandinis	Vienas iš žaidėjų be reitingo	9 (iš 9)	0	Neaiškioje pozicijoje sutikta lygiosiomis
13.	1/2	15	Ratų komandinis	93	9 (iš 9)	0	Neaiškioje pozicijoje sutikta lygiosiomis
14.	1/2	24	Ratų komandinis	-134	9 (iš 9)	2 itin šiurkščios klaidos	Aiškiai geresnėje pozicijoje baltieji sutiko lygiosiomis nesant laiko trūkumo.
15.	1/2		Ratų asmeninis su meistro norma	-17	1 (iš 11)		PARTIJŲ NĖRA DUOMENŲ BAZĖSE
16.	1:0		Ratų asmeninis su meistro norma	-50	9 (iš 11)		PARTIJŲ NĖRA DUOMENŲ BAZĖSE
17.	1:0		Ratų asmeninis su meistro norma	-12	10 (iš 11)		PARTIJŲ NĖRA DUOMENŲ BAZĖSE
18.	1/2		Ratų asmeninis su meistro norma	165	11 (iš 11)		PARTIJŲ NĖRA DUOMENŲ BAZĖSE
19.	1/2		Ratų asmeninis su meistro norma	33	4 (iš 11)		PARTIJŲ NĖRA DUOMENŲ BAZĖSE
20.	1/2	9	Šveicariška s asmeninis	61	9 (iš 9)		Nei vienas žaidėjas nesistengė kovoti dėl pergalės, pasirinkta rami partijos pradžia ir netrukus sutikta lygiosiomis
Nesutartos kontrolinės partijos (žaidėjų pavardės nenurodomos)							
	Rezultatas	Ėjimų skaičius	Turnyro rūšis	Varžovų reitingo skirtumas	Ratas	Šiurkščiai (akivaizdžių) klaidų skaičius	Pastabos

						partijoje	
1.	1/2	42	Šveicariškas asmeninis	-97	11 (iš 11)	0	
2.	1:0	54	Šveicariška asmeninis	86	10 (iš 11)	0	Kovinga partija su valdovės auka
3.	1/2	60	Šveicariška asmeninis	-86	9 (iš 11)	0	Kovinga dinaminė partija su abipusiais šansais
4.	1:0	39	Šveicariška asmeninis	154	8 (iš 11)	1-2	Ilga kova, nedidelių pranašumų išnaudojimas su taktiniais elementais
5.	1:0	45	Ratų asmeninis	94	1	0	Dinamiškas endšpilis
6.	1/2	48	Ratų asmeninis	52	2	0	Baltieji visą partiją turėjo iniciatyvą, tačiau juodieji sugebėjo išlyginti žaidimą.
7.	0:1	85	Ratų komandinis	-47	9 (iš 9)	Akivaizdžių nematyti	Ilga, manevringa kovinga partija
8.	1:0	40	Ratų komandinis	224	9 (iš 9)	Akivaizdžių nematyti	Taktinė kova
9.	1:0	49	Ratų komandinis	Viena iš žaidėjų be reitingo	9 (iš 9)	2-3	Juodieji praleido kelis taktinius smūgius
10.	1/2	43	Ratų komandinis	-171	9 (iš 9)	Akivaizdžių nematyti	Manevringa strateginė kova
11.	1:0	33	Ratų komandinis	146	9 (iš 9)	1	Baigėsi ataka
12.	1:0		Ratų asmeninis su meistro norma	143	7 (iš 11)		PARTIJŲ NĖRA DUOMENŲ BAZĖSE
13.	0:1		Ratų asmeninis su meistro norma	-94	8 (iš 11)		PARTIJŲ NĖRA DUOMENŲ BAZĖSE
14.	1:0		Ratų asmeninis su meistro norma	258	9 (iš 11)		PARTIJŲ NĖRA DUOMENŲ BAZĖSE
15.	1/2		Ratų asmeninis su meistro norma	-76	10 (iš 11)		PARTIJŲ NĖRA DUOMENŲ BAZĖSE
16.	1:0		Ratų asmeninis su meistro norma	242	11 (iš 11)		PARTIJŲ NĖRA DUOMENŲ BAZĖSE
17.	1/2	17	Šveicariškas	214	5 (iš 9)	Akivaiz	Baltieji siekė kovoti

			asmeninis			džių nematyti	dėl persvaros, jos neįgijus, sutikta lygiosiomis
18.	1/2	41	Šveicariškas asmeninis	133	3 (iš 9)	Akivaizdžių nematyti	Kovinga, ilga partija su abipusiais šansais
19.	1/2	46	Šveicariškas komandinis	297	2 (iš 7)	Akivaizdžių nematyti	Baltieji visą partiją kovojo dėl persvaros, kartais ir itin rizikingu būdu
20.	1/2	39	Šveicariškas, komandinis	-184	2 (iš 7)	Akivaizdžių nematyti	Baltieji kovojo dėl pergalės ir strateginiu, ir taktiniu būdu, bet juodieji sugebėjo apsiginti

Klausimynas teisėsaugos institucijų pareigūnams

Gerbiama(s) teisininke,

Tai yra klausimynas apie apgaulės sporte santykį su baudžiamąja teise. Klausimynas bus naudojamas tik moksliniams tikslams, kaip svarbios informacijos šaltinis moksliniam darbui, kurio pavadinimas „Sukčiavimo sporto srityje paplitimas ir prevencijos problemos“.

Disertaciniam tyrimui Jūsų atsakymai būtų labai vertingi ir viliuosi, kad rasite laiko jiems atsakyti per ateisiantį mėnesį (iki spalio mėn. 31 d.). Klausimynas siunčiamas Lietuvos baudžiamosios teisės specialistams-praktikams. Į vieną klausimą galimi keli atsakymai, kuriuos prašyčiau pažymėti pažymint raidę ar pabraukiant tekstą (angl. *underline*) arba išdėstant savo požiūrį skiltyje „kita“.

Klausimynas yra Word'o dokumentas, taigi paprasčiausia grįžtamojo ryšio procedūra yra tiesiog pažymėti atsakymus pabraukiant juos ant dokumento ir išsiųsti elektroniniu paštu.

Salomėja Zaksaitė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Baudžiamosios justicijos katedros doktorantė

Saulėtekio g. 9, I r, LT – 10222 Vilnius

Salomeja.Zaksaitė@tf.stud.vu.lt

N.B. Apgaulė sporto srityje šioje anketoje suprantama kaip tyčinis sporto taisyklių pažeidimas. Apgaulės sporte pavyzdžiai – dopingo vartojimas bei susitarimai dėl varžybų baigties („prekyba taškais“ futbole, krepšinyje, šachmatuose ir kitose sporto šakose).

1. Kaip manote, ar Lietuvoje reikalinga tyrinėti apgaulę sporto srityje?

- a) Reikalinga tyrinėti kaip ir bet kurią dar nepakankamai tyrinėtą sritį.
- b) Šiuo metu Lietuvoje yra svarbesnių mažai analizuotų klausimų – pavyzdžiui, elektroniniai nusikaltimai.
- c) Reikalinga tyrinėti dėl apgaulės sporto srityje pavojingumo ir sudėtingo išaiškinamumo.
- d) Kita.

2. Kaip manote, ar apgaulėi sporto srityje galėtų būti pritaikyta sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtis – LR BK 182 str.?

- a) Iš esmės galėtų, jei apgaulė sporto srityje atitiktų pavojingumo visuomenei kriterijų.
- b) Negalėtų – apgaulė LR BK 182 str. kontekste suvokiama siaurai, sporte nėra nei akivaizdaus nukentėjusiojo, nei akivaizdžių turtinių nuostolių, todėl

apgaulingi veiksmai sporte galėtų būti kriminalizuoti nebent kaip atskira nusikalstama veika.

- c) Galėtų, jei apgaulė LR BK 182 str. prasme būtų suvokiama plačiai, – kaip sudėtinga, tačiau neakivaizdi kaltininko ir nukentėjusiojo interakcija, kurios pasekoje kaltininkas nepagrįstai praturtėja, o nukentėjusysis apie turtinius nuostolius gali nežinoti arba sužinoti tik po tam tikro laiko.
- d) Kita.

3. Kaip manote, ar susitarimams dėl varžybų baigties galėtų būti pritaikyta kyšininkavimo nusikalstamos veikos sudėtis – LR BK 225 str.?

- a) Kyšininkavimo sudėtis negali būti pritaikyta, nes sportininkai negali būti viešojo administravimo subjektai ir jie neteikia viešųjų paslaugų LR BK 230 str. kontekste.
- b) Galėtų, bet tik tuo atveju, jei į nelegalius susitarimus įsitrauktų ne tik sportininkai, bet ir teisėjai, sporto federacijų atstovai – asmenys turintys viešojo administravimo įgaliojimus
- c) Priklauso, kaip suprasime apgaulę sporte – ar tik kaip tyčinį sporto taisyklių pažeidimą, ar ir kaip piktnaudžiavimą sportininko statusu.
- d) Kita.

4. Kaip manote, kodėl iki šiol Lietuvoje beveik nėra teismų praktikos, susijusios su susitarimais dėl varžybų baigties?

- a) Susitarimai dėl varžybų baigties Lietuvos sporte itin reti.
- b) Policija, prokuratūra ir teismas nežinotų, kaip kvalifikuoti šias veikas.
- c) Apie susitarimus dėl varžybų baigties teisėsaugos institucijoms nepranešama.
- d) Kita.

5. Kaip manote, kodėl iki šiol nekriminalizuotas dopingo, nesutampančio su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, preparatų kontrabanda ir su neteisėtu minėtų preparatų disponavimu susiję veiksmai (įgijimas, gaminimas, realizavimas)?

- a) Tai yra nesusipratimas įstatymų leidyboje – šie veiksmai jau seniai turėjo būti kriminalizuoti.
- b) Nežinoma apie šių veiksmų pavojingumą ir paplitimą.
- c) Būtų pernelyg sudėtinga realizuoti baudžiamąją atsakomybę – pavyzdžiui, atskirti dopingo preparatus nuo vaistų.
- d) Kita.

6. Kaip manote, kokios prevencinės priemonės būtų efektyviausios kontroliuojant apgaulę sporte?

- a) Tai pernelyg supaprastintas klausimas. Priklauso nuo sporto ir nuo apgaulės rūšies.
- b) Visų pirma, mokėti sportininkams ir jų treneriams tinkamus atlyginimus, kelti trenerių kvalifikaciją, didinti varžybų skaidrumą.
- c) Jokios priemonės nepanaikintų apgaulės sporte ir nėra prasmės kalbėti apie jų efektyvumą.
- d) Kita.

7. Kaip manote, kas yra pavojingiau: dopingo vartojimas ar susitarimai dėl varžybų baigties?

- a) Dopingo vartojimas yra pavojingiau, nes tai kelia grėsmę atletų sveikatai.
- b) Susitarimai dėl varžybų baigties yra pavojingiau, nes tuomet nebelieka sporto kaip reiškinio, stebimas netikras, falsifikuotas žaidimas, ne sportas.
- c) Netikslinga taip abstrakčiai klausti apie pavojingumą, reikia analizuoti konkrečius atvejus.
- d) Kita.

8. Ar baudžiamoji ir drausminė atsakomybė gali būti taikomos kartu apgaulės sporte kontekste?

- a) Taip, nes baudžiamoji ir drausminė atsakomybė turi skirtingas funkcijas, taikomos skirtingos sankcijos, jos gali būti taikomos kartu, ir papildyti viena kitą.
- b) Negali – baudžiamoji atsakomybė apima drausminę.
- c) Baudžiamoji ir drausminė atsakomybė taikomos kartu ne tik sporte – pavyzdžiui, jos gali būti taikomos kartu ir konkurencijos teisėje, todėl sporto sritis šiuo aspektu ypatingai neišsiskiria.
- d) Kita.

9. Ar santykis tarp administracinės ir baudžiamosios atsakomybės yra aktualus apgaulės sporte aspektu?

- a) Aktualu kaip ir bet kokioje kitoje srityje – jeigu apgaule įgyjamas mažesnis nei 1 MGL turtas, taikoma administracinė atsakomybė.
- b) Praktiniu požiūriu neaktualus, nes sporte prizai beveik visada didesni nei 1 MGL.
- c) Santykis tarp administracinės ir baudžiamosios atsakomybės Lietuvos Respublikoje apskritai yra nenusistovėjęs ir neracionalus, todėl ir sporte, ir kitose srityse administracinės ir baudžiamosios atsakomybės dualizmas sukelia tik sumaištį.
- d) Kita.

10. Ar nematerialaus pobūdžio prizai iš principo nepaneigtų veiksmų, susijusių su apgaule sporte, priskyrimą nusikalstamoms veikoms, susijusioms su nuosavybės teisiniais santykiais?

- a) Sporte prizai beveik visada materialūs, todėl šis klausimas neaktualus.
- b) Nepaneigtų – įmanoma apytiksliai įvertinti pinigais nematerialius prizus (kelialapius į Olimpinės žaidynes, kvalifikacines normas ir pan.).

- c) Apgaulės sporto srityje visai nebūtina sieti su nusikalstamomis veikomis nuosavybei, galima kriminalizuoti kaip atskirą veiką.
- d) Kita.

Ačiū Jums už sugaištą laiką.

Interviu gairės sportininkams, sporto teisėjams, treneriams, politikams ir kitiems ekspertams

1. Sportas kaip reiškinys

- 1.1. Kaip manote, dėl kokių priežasčių sportuojama?
- 1.2. Kokie yra sportininkų tikslai ir vertybės ?
- 1.3. Kokie yra trenerių tikslai ir vertybės ?
- 1.4. Kaip apibūdintumėte sporto subkultūrą Lietuvoje?
- 1.5. Kokie yra sportininkų šeimos narių tikslai ir vertybės ?
- 1.6. Kokias pagrindines sporto problemas Lietuvoje įvardytumėte?

2. Sportininko ir trenerio santykiai

- 2.1. Ar auklėtiniai jaučia pagarbą treneriui, nuo ko tai priklauso?
- 2.2. Kaip manote, ar Lietuvos treneriams svarbiau sportiniai rezultatai, ar auklėtinio sveikata?
- 2.3. Ar už auklėtinio nesėkmės paprastai kaltinamas treneris, ar pats auklėtinis ?

3. Sportininko ir trečiųjų asmenų santykiai teisinės atsakomybės kontekstu

- 3.1. Kaip manote, ar tėvai turėtų atsakyti, jei vaiką vertė sukčiauti ir (jei taip) kokia tvarka jie turėtų atsakyti?
- 3.2. Kaip manote, ar asmenims, padėjusiems daryti sukčiavimą sporte, turėtų būti taikoma griežtesnė ar švelnesnė atsakomybė nei sportininkui?
- 3.3. Kaip manote, ar sporto klubai turėtų atsakyti už dopingo preparatų laikymą ir platinimą?
- 3.4. Kaip manote, ar lažybų bendrovės turėtų atsakyti už susitarimų dėl varžybų baigties organizavimą (padėjimą organizuoti)?

3.5 Kaip manote, ar nustačius baudžiamąją atsakomybę už minėtus veiksmus, ji būtų realizuojama?

4. Sukčiavimo paplitimas sporte

4.1. Kas sąlygoja sukčiavimą sporte?

4.2. Kokios sukčiavimo (apgaulės) formos labiausiai paplitusios Jums geriausiai žinomoje sporto šakoje ?

4.3. Kaip Jūs manote, kokiose sporto šakose labiausiai paplitęs dopingas ir kodėl?

4.4. Kokiose sporto šakose labiausiai paplitę susitarimai dėl varžybų baigties ir kodėl?

4.5. Kaip manote, koks apytikslis dopingo vartojimo paplitimas Jums geriausiai pažįstamoje sporto šakoje?

4.6. Kaip manote, koks apytikslis susitarimų dėl varžybų baigties paplitimas Jums geriausiai pažįstamoje sporto šakoje?

5. Sukčiavimo sporto srityje prevencija

5.1. Kokia galėtų būti sukčiavimo sporte kaip reiškinio prevencija?

5.2. Kokia galėtų būti dopingo vartojimo prevencija?

5.3. Kaip manote, ar baudžiamoji atsakomybė už dopingo vartojimą, padėtų sumažinti dopingo vartojimo lygį?

5.4. Kaip manote, ar baudžiamoji atsakomybė už dopingo importą, eksportą, laikymą ir platinimą padėtų sumažinti dopingo vartojimo lygį?

5.5. Kokia galėtų būti susitarimų dėl varžybų baigties prevencija?

5.6. Kaip manote, ar baudžiamoji atsakomybė už susitarimus dėl varžybų baigties padėtų sumažinti minėto reiškinio lygį?

5.7 Kaip manote ar baudžiamoji atsakomybė už padėjimus susitarti ar tarpininkavimą susitariant dėl varžybų baigties padėtų sumažinti susitarimų dėl varžybų baigties lygį?

Pilotažinio tyrimo anketa studentams

Gerbiami studentai, maloniai prašome Jūsų atsakyti į pateiktus klausimus. Anketa yra visiškai anoniminė, Jūsų atsakymai bus naudojami tik moksliniams tikslams, siekiant išsiaiškinti, ar tikrai sporto srityje yra paplitęs sukčiavimas, ar galima šio reiškinio prevencija. Atsakymus prašome pažymėti pabraukiant vieną, Jūsų nuomonę, tinkamiausią variantą.

1. Kaip Jūs manote, dėl kokių priežasčių sportuojama?

- a) Siekiama nugalėti, įrodyti savo pranašumą.
- b) Norima uždirbti pinigų.
- c) Norima gerai praleisti laiką, pakeliauti, susirasti draugų, sustiprinti sveikatą.

2. Kaip Jūs manote, kiek sportininkų (%) vartoja dopingą?

- a) iki 10 %.
- b) nuo 11 % iki 30 %.
- c) 31 % ir daugiau.

3. Kaip manote, kokios priemonės būtų efektyviausios kovojant su dopingo vartojimu?

- a) Baudžiamosios teisės priemonės, – kriminalizavimas ir baudžiamųjų sankcijų nustatymas.
- b) Civilinės teisės priemonės, – žalos atlyginimas.
- c) Socioekonominės priemonės, – švietimas, auklėjimas, dopingo prieinamumo ribojimas, tinkamų sąlygų sportuoti sudarymas.
- d) Drausminės priemonės, – diskvalifikavimas iš tolimesnių varžybų, rezultatų anuliavimas.

4. Ar, Jūsų manymu, reikėtų kriminalizuoti dopingo vartojimą ?

- a) Taip, ir kitas susijusias veikas reikia kriminalizuoti, – siūlymą, kurstymą vartoti, importą, eksportą, realizavimą.
- b) Ne, nereikia kriminalizuoti ir susijusių veikų, – siūlymo, kurstymo, importo, eksporto, realizavimo.
- c) Vartojimo nereikia, tik siūlymą ar kurstymą vartoti.

- d) Reikėtų kriminalizuoti ne vartojimą ir siūlymą (kurstymą), o gabenimą, eksportą, importą ir realizavimą (platinimą).

5. Kaip manote, ar tretieji asmenys (treneriai, šeimos nariai, gydytojai), padėję įsigyti, siūlę, gabenę preparatus, slėpę dopingo vartojimo atvejus, turėtų būti baudžiami griežčiau ar švelniau nei dopingą vartoję sportininkai?

- a) Turėtų būti baudžiami griežčiau.
- b) Turėtų būti baudžiami švelniau.
- c) Turėtų būti taikoma vienoda atsakomybė.
- d) Už dopingo vartojimą, siūlymą vartoti, gabenimą ar realizavimą nei sportininkams, nei tretiesiems asmenims neturėtų kilti baudžiamoji atsakomybė.

6. Jūsų nuomone, kaip dažnai sporte susitariama dėl varžybų baigties?

- a) Tai labai reti atvejai, – iki 5 % varžybų yra „sutartinės“.
- b) Neretai, – nuo 6 iki 20 procentų.
- c) Tai gana plačiai paplitęs reiškinys, – daugiau kaip penktadalyje varžybų susitariama dėl baigties.

7. Kaip Jūs manote kokiose sporto šakose dažniau susitariama dėl varžybų baigties?

- a) Dažniau susitariama komandinėse sporto šakose (krepšinyje, futbole, rankinyje).
- b) Dažniau susitariama asmeninėse sporto šakose (plaukime, šachmatuose, tenise).
- c) Susitarimų dėl varžybų baigties dažnumas nepriklauso nuo sporto šakos rūšies.

8. Kaip Jūs manote, kokios priemonės būtų efektyviausios siekiant užkirsti kelia susitarimams dėl varžybų baigties?

- a) Baudžiamosios teisės priemonės, – kriminalizavimas ir baudžiamųjų sankcijų nustatymas.
- b) Civilinės teisės priemonės, – žalos atlyginimas.
- c) Drausminės priemonės, – diskvalifikavimas ir rezultatų anuliavimas.
- d) Socioekonominės priemonės, – švietimas, auklėjimas, garbingo žaidimo vertybių puoselėjimas, tinkamų sąlygų sportuoti sudarymas.

9. Kaip Jūs manote, dėl kokios pagrindinės priežasties sportininkai galėtų sukčiauti?

- a) Nori uždirbti pinigų.
- b) Nori pelnyti garbę, medalį, patekti į Olimpines žaidynes, išgarsėti ir pan..
- c) Jiems tai įprasta, sportininkai to net nelaiko nesąžingumu elgesiu.

10. Kaip Jūs manote, ar Lietuvos treneriams svarbiau sportiniai rezultatai, ar auklėtinio sveikata?

- a) Svarbiau rezultatai.
- b) Svarbiau sveikata.
- c) Vienodai svarbu.

11. Įsivaizduokite, jog pats (pati) profesionaliai sportuojate. Ar vartotumėte dopingą dėl Olimpinių žaidynių aukso medalio?

- a) Vartočiau.
- b) Nevartočiau.
- c) Vartočiau, tik jeigu būčiau tikra(s), kad dopingas nebus aptiktas ir rezultatai nebus anuliuoti.

12. Įsivaizduokite, jog pats (pati) profesionaliai sportuojate. Ar vartotumėte dopingą žinodama(s), jog po 10 metų turėsite rimtų sveikatos sutrikimų, dėl kurių apskritai negalėsite sportuoti?

- a) Vartočiau.
- b) Nevartočiau.
- c) Vartočiau, jei iki to laiko uždirbčiau pakankamai pinigų.

Ačiū Jums už sugaištą laiką